

วารสาร
วิชาการ

สังคมศาสตร์และศาสตร์รวมสมัย

Journal of Social Sciences and Modern Integrated Sciences

ISSN: 2822-0420 (Online)

ปีที่ 7 ฉบับที่ 1 มกราคม – มิถุนายน 2569

VOL.7 NO. 1 JAN - JUN 2026

วารสารสังคมศาสตร์และศาสตร์รวมสมัย
Journal of Social Sciences and Modern Integrated Sciences
ปีที่ 7 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน 2569) Vol.7 No.1 (January-June 2026)
ISSN : 2822-0420 (Online)

วัตถุประสงค์

วารสารสังคมศาสตร์และศาสตร์รวมสมัย “Journal of Social Sciences and Modern Integrated Sciences (JSMIS)” เป็นสื่อกลางในการเผยแพร่บทความในสหสาขาวิชาการเกี่ยวกับสังคมศาสตร์และศาสตร์รวมสมัยใหม่ที่มีขอบข่ายครอบคลุมตั้งแต่ 2 สาขาวิชาขึ้นไปร่วมกัน ได้แก่ มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ การพัฒนาท้องถิ่น ศึกษาศาสตร์ ศาสนาและปรัชญา รวมถึงสหวิชาการอื่นที่มีนัยทางทฤษฎีหรือการประยุกต์ใช้ในศาสตร์รวมสมัยใหม่ ไม่ว่าจะเป็นด้านรัฐศาสตร์ รัฐประศาสนศาสตร์ รวมถึงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในมุมมองภาครัฐ ภาคเอกชน หรือภาคประชาชน โดยมุ่งหวังให้เกิดการพัฒนาองค์ความรู้และส่งเสริมการเผยแพร่ผลงานวิชาการสู่ผู้สนใจโดยทั่วไปในทุกสาขาวิชา

กำหนดการเผยแพร่

วารสารเผยแพร่ปีละ 2 ฉบับ (ราย 6 เดือน) คือ ฉบับที่ 1 ระหว่างมกราคม – มิถุนายน และฉบับที่ 2 ระหว่างเดือนกรกฎาคม – ธันวาคม

คณะกรรมการที่ปรึกษา

ศาสตราจารย์ ดร.ประยงค์ แสนบุราณ	มหาวิทยาลัยขอนแก่น
รองศาสตราจารย์ ดร.เฉลิมชัย ปัญญาดี	มหาวิทยาลัยแม่โจ้
รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล พรมกุล	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บรรณาธิการบริหาร (Executive Editor)

รองศาสตราจารย์ ดร.วินิจ ผาเจริญ

กองบรรณาธิการ (Editorial Board)

1. รองศาสตราจารย์ ดร.ไชยวัฒน์ เผือกคง มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา
2. รองศาสตราจารย์ ดร.วัชรพล พุทธรักษา มหาวิทยาลัยนเรศวร
3. รองศาสตราจารย์ ดร.วีระ เลิศสมพร มหาวิทยาลัยพะเยา
4. รองศาสตราจารย์ ดร.พูลพงศ์ สุขสว่าง มหาวิทยาลัยบูรพา

5. รองศาสตราจารย์ ดร.สัญญา สะสอง มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
6. รองศาสตราจารย์ ดร.สัญญา เคณาภูมิ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
7. รองศาสตราจารย์ ดร.บูฆอรี ยีหมะ มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา
8. รองศาสตราจารย์ ดร.พระมหาวิเศษ เสาะพบดี มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
9. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ทวนธง ครุฑจ้อน มหาวิทยาลัยทักษิณ
10. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สถาพร แสงสุโพธิ์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้
11. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิเชียร แสนมี มหาวิทยาลัยขอนแก่น
12. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ นิติ มณีกาญจน์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
13. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธนัสถา โรจนตระกูล มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม
14. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วรวิทย์ นพแก้ว มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์
15. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พุฒฒจักร สิทธิ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

ฝ่ายจัดการวารสาร

รองศาสตรจารย์ ดร.วินิจ ผาเจริญ

สำนักงาน

สำนักงานศูนย์การเรียนรู้เพื่อการพัฒนาท้องถิ่น เลขที่ 1 หมู่ที่ 8 ตำบลแม่โป่ง อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ 50220

บทบรรณาธิการ

วารสารสังคมศาสตร์และศาสตร์รวมสมัย ฉบับนี้เป็นปีที่ 7 ฉบับที่ 1 ประจำเดือนมกราคม - มิถุนายน 2569 มีวัตถุประสงค์ที่สำคัญในการเผยแพร่และถ่ายทอดองค์ความรู้ ผลงานวิชาการด้านสังคมศาสตร์ มนุษย์ศาสตร์ และศาสตร์รวมสมัย ศาสตร์สมัยใหม่สู่สาธารณชนอย่างเป็นรูปธรรม และเป็นสื่อกลางแลกเปลี่ยนความรู้และสร้างความร่วมมือกับทุกภาคส่วน

ฉบับนี้ มีบทความวิจัยและบทความวิชาการที่ได้รับการคัดเลือกให้ตีพิมพ์ทั้งสิ้น 12 บทความ ประกอบด้วย บทความวิจัย จำนวน 11 เรื่อง คือ 1) การสร้างความร่วมมือและการมีส่วนร่วมในการบูรณาการการแก้ไขปัญหาไฟป่าหมอกควันด้วยการชิงเผาของตำบลสบเตี๊ยะ อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ โดยวรวิทย์ จิตต์อารีย์ และคณะ 2) รูปแบบการลดความขัดแย้งและสร้างความสามัคคีในครอบครัวระหว่างคนสามวัยเชิงพุทธบูรณาการในจังหวัดเชียงใหม่ โดยมงคลชัย สมศรี และคณะ 3) การสร้างความร่วมมือและการมีส่วนร่วมของภาคีสาธารณะ ในบริหารและการจัดการโครงการรักษ์นี้ที่บ้านเป้า เพื่อสืบสานวัฒนธรรมชุมชนและการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ตำบลบ้านเป้า อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ โดยจรรณ์ นันทมณี และคณะ 4) การส่งเสริมภาวะผู้นำของนักการเมืองท้องถิ่นตามหลักพุทธธรรมในการบริหารจัดการขยะมูลฝอย ตำบลสะเอียบ อำเภอสอง จังหวัดแพร่ โดยปิยะภรณ์ สร้อยเงิน 5) กลยุทธการพัฒนาศักยภาพ

แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กรณีศึกษาชุมชนบ้านผารังหมี ตำบลไทรย้อย อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก โดยขวัญชนก ชินวงษ์ และคณะ 6) ภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้ปกครองท้องที่เพื่อการแก้ไขปัญหายาเสพติดในตำบล ห้วยโป่ง อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง โดยชุมพร อุ่นสงคราม และคณะ 7) ภาวะผู้นำตามแนวพระพุทธศาสนาของนักการเมืองท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชน ตำบลหัวเมือง อำเภอสอง จังหวัดแพร่ โดยยุวกร จักรรุ่งเรือง และคณะ 8) การนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในการบริหารจัดการภายในองค์กรอย่างมีประสิทธิภาพของเทศบาลตำบลไชยปราการ อำเภอไชยปราการ จังหวัดเชียงใหม่ โดยอริสรา สมบูรณ์ และคณะ 9) การบูรณาการหลักพุทธธรรมกับกระบวนการ PDCA เพื่อยกระดับการนิเทศภายในโรงเรียนพระปริยัติธรรม กรณีศึกษาโรงเรียนวัดพุทธนิมิตรวิทยา จังหวัดเชียงใหม่ โดยสมคิด ก้อนสุรินทร์ 10) รูปแบบการทำรัฐประหารของทหารกับการเมืองไทย โดยพิมพ์ผกา พิทักษ์กรณ์ และคณะ 10) การบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมของผู้บริหารท้องถิ่นในองค์การบริหารส่วนตำบลเตาปูน อำเภอสอง จังหวัดแพร่ โดยละอองดาว แปงใจ และบทความทางวิชาการ จำนวน 1 บทความ คือ ส้มป่อย : บทบาทในพิธีกรรมและความเชื่อท้องถิ่นล้านนา โดยพระมหาศิวกร ปญฺญาวชิโร และคณะ

กองบรรณาธิการขอขอบคุณเจ้าของทุกบทความ และขอขอบคุณผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านที่ได้อนุเคราะห์กลั่นกรองและปรับปรุงบทความให้มีความถูกต้องตามหลักวิชาการ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าวารสารฉบับนี้จะเป็นประโยชน์ต่อผู้อ่านเพื่อนำไปสู่มุมมองที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมส่วนรวมต่อไป โอกาสนี้จึงขอเชิญชวนนักวิชาการ คณาจารย์นักวิจัย นิสิตนักศึกษา ทุกสถาบัน เสนอบทความเพื่อเข้ารับการพิจารณากลั่นกรองตีพิมพ์เผยแพร่ผลงานให้หลากหลายยิ่งขึ้น

(รองศาสตราจารย์ ดร.วินิจ ผาเจริญ)
บรรณาธิการวารสาร

ทัศนะและข้อคิดเห็นของบทความในวารสารนี้ เป็นของผู้เขียนแต่ละท่าน
จึงไม่ถือเป็นทัศนะและความรับผิดชอบของกองบรรณาธิการ

สารบัญ

กองบรรณาธิการ ก
บทบรรณาธิการ ข
สารบัญ ง

บทความวิจัย

การสร้างความร่วมมือและการมีส่วนร่วมในการบูรณาการการแก้ไขปัญหาไฟป่าหมอกควันด้วยการชิงเผาของตำบลสบเตี๊ยะ อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ 1-17
: วรวิทย์ จิตต์อารีย์ และ สุริยจรัส เตชะตันมีนสกุล

รูปแบบการลดความขัดแย้งและสร้างความสามัคคีในครอบครัวระหว่างคนสามวัยเชิงพุทธบูรณาการในจังหวัดเชียงใหม่ 18-31
: มงคลชัย สมศรี, สัญชัย ทิพย์โอสถ และ บุลากร ผือฮีเขวา

การสร้างความร่วมมือและการมีส่วนร่วมของภาคีสาธารณะ ในบริหารและการจัดการโครงการรักษ์นี้ที่บ้านเป้า เพื่อสืบสานวัฒนธรรมชุมชนและการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ตำบลบ้านเป้า อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ 32-47
: จรรณ์ นันทมณี และ สุริยจรัส เตชะตันมีนสกุล

การส่งเสริมภาวะผู้นำของนักการเมืองท้องถิ่นตามหลักพุทธธรรมในการบริหารจัดการขยะมูลฝอย ตำบลสะเอียบ อำเภอสอง จังหวัดแพร่ 48-59
: ปิยะภรณ์ สร้อยเงิน

ภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้ปกครองท้องที่เพื่อการแก้ไขปัญหายาเสพติดในตำบลห้วยโป่ง อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง 60-74
: ชุมพร อุ่นสงคราม, สายัณห์ อินนันใจ และ สมจิต ขอนวงค์

กลยุทธการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กรณีศึกษาชุมชนบ้านผารังหมี ตำบลไทรย้อย อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก 75-88
: ขวัญชนก ชินวงษ์, ธนัสถา โรจนตระกูลดร และ โชติ บดีรัฐ

การบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมของผู้บริหารท้องถิ่นในองค์การบริหารส่วนตำบลเตาปูน อำเภอสอง จังหวัดแพร่ 89-102
: ละอองดาว แปงใจ

สารบัญ (ต่อ)

การนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในการบริหารจัดการภายในองค์กรอย่างมีประสิทธิภาพของเทศบาลตำบลไชยปราการ อำเภอไชยปราการ จังหวัดเชียงใหม่ 103-115
: อริสรา สมบูรณ์ ธรรมพร ตันตรา และ สุริยจรัส เตชะตันมีนสกุล

ภาวะผู้นำตามแนวพระพุทธศาสนาของนักการเมืองท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนตำบลหัวเมือง อำเภอสอง จังหวัดแพร่ 116-128
: ยุวกร จักรรุ่งเรือง พระครูโสภณกิตติบัณฑิต และ สมจิต ขอนวงค์

การบูรณาการหลักพุทธธรรมกับกระบวนการ PDCA เพื่อยกระดับการนิเทศภายในโรงเรียนพระปริยัติธรรม กรณีศึกษาโรงเรียนวัดพุทธนิมิตรวิทยา จังหวัดเชียงใหม่ 129-142
: สมคิด ก้อนสุรินทร์

รูปแบบการทำรัฐประหารของทหารกับการเมืองไทย 143-155
: พิมพ์ผกา พิทักษ์กรณ์ และ สุริยะ ประภายสาธก

บทความวิชาการ

ส้มป่อย: บทบาทในพิธีกรรมและความเชื่อท้องถิ่นล้านนา 156-169
: พระมหาศิวกร ปญฺญาวชิโร, พระปลัดสุกฤษฎ์ ปิยสีโล, พระครูใบฎีกาเฉลิมพล อริยว์โส และ พระครูโสภิตชัยวงศ์

การสร้างความร่วมมือและการมีส่วนร่วมในการบูรณาการการแก้ไขปัญหาไฟป่าหมอกควันด้วยการชิงเผาของตำบลสบเตี๊ยะ อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่

Enhancing Cooperation and Participation in Integrated Forest Fire and Haze Mitigation through Prescribed Burning in Sop Tia Subdistrict, Chom Thong District, Chiang Mai Province

วรวิทย์ จิตต์อารีย์[1] และ สุริยจรัส เตชะตันมีนสกุล[2]
Worawit Jitaree[1] and Suriyajaras Techatunminasakul[2]

Received: 31 October 2024; **Revised:** 05 July 2025; **Accepted:** 13 July 2025

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อประเมินความร่วมมือและการมีส่วนร่วมของภาคีสาธารณะในการบูรณาการการแก้ไขปัญหาไฟป่าหมอกควันในตำบลสบเตี๊ยะ อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ รวมถึงศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อผลการดำเนินงานและแนวทางการส่งเสริมความร่วมมือจากภาคีต่าง ๆ การวิจัยใช้วิธีผสมผสานทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ โดยกลุ่มตัวอย่าง 76 คน ประกอบด้วยผู้นำชุมชน ชาวบ้าน เจ้าหน้าที่ภาคราชการ และภาคประชาสังคม จาก 21 หมู่บ้าน สำหรับข้อมูลเชิงคุณภาพ ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกและเวทีสนทนากลุ่มกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 33 คน ได้แก่ นักวิชาการ เจ้าหน้าที่อุทยาน ผู้นำท้องถิ่น และอาสาสมัครไฟป่า การเก็บข้อมูลเชิงปริมาณใช้แบบสอบถาม ส่วนข้อมูลเชิงคุณภาพใช้การสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่ม การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณใช้สถิติ เช่น ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการถดถอยพหุคูณ ขณะที่การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพใช้การวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการศึกษาพบว่า ระบบการสร้างความร่วมมืออยู่ในระดับมากที่สุด ครอบคลุมทั้งด้านบริบท นำเข้า กระบวนการ และผลผลิตของโครงการ ($\overline{X}$=4.51, S.D.=0.27) สะท้อนถึงความพร้อมของทรัพยากร การจัดการ และการมีส่วนร่วมอย่างเข้มแข็ง นอกจากนี้ การวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณแสดงให้เห็นว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของโครงการอย่างมีนัยสำคัญ ได้แก่ การบริหารจัดการการชิงเผา มาตรการป้องกัน ความร่วมมือของเครือข่าย ผลกระทบของไฟป่า นโยบายของรัฐ และการบังคับใช้กฎหมาย โดยมีค่าสัมประสิทธิ์การกำหนด (R^2) เท่ากับ 0.87 แสดงว่าตัวแปรเหล่านี้สามารถอธิบายความแปรปรวนของผลลัพธ์ได้ถึง 87% ผลการสังเคราะห์ยังเสนอแนวทางการจัดการเชิงบูรณาการที่เหมาะสม โดยเน้นการสร้างความเข้าใจร่วมกัน การกำหนดบทบาทของภาคี การใช้เทคโนโลยีสนับสนุนการชิงเผา การบังคับใช้กฎหมายควบคู่กับแรงจูงใจ และการประเมินผล

[1] [2] วิทยาลัยบริหารศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้; School of Administrative Studies, Maejo University
Corresponding Author, E-mail: mju6405405023@mju.ac.th

อย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้ แนวทางดังกล่าวสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในพื้นที่อื่นที่ประสบปัญหาในลักษณะเดียวกัน เพื่อยกระดับการจัดการไฟป่าอย่างมีส่วนร่วมและยั่งยืน

คำสำคัญ: การสร้างความร่วมมือภาคีสาธารณะ; ปัญหาไฟป่าและหมอกควัน; การทำแนวกันไฟและการชิงเผา

Abstract

This study aimed to evaluate cooperation and participation among public-sector partners in the integrated management of forest fire and haze problems through prescribed burning in Sop Tia Subdistrict, Chom Thong District, Chiang Mai Province. The study also examined factors influencing implementation outcomes and proposed approaches to strengthen multi-sectoral collaboration. A mixed-methods design was employed. The quantitative sample comprised 76 participants, including community leaders, local residents, government officials, and civil society representatives from 21 villages. For the qualitative component, in-depth interviews and focus group discussions were conducted with 33 key informants, including academics, national park officers, local leaders, and forest fire volunteers. Quantitative data were collected using questionnaires, while qualitative data were obtained through interviews and group discussions. Quantitative data were analyzed using descriptive statistics (mean and standard deviation) and multiple regression analysis, whereas qualitative data were analyzed using content analysis.

The results indicated that the overall cooperation system was rated at the highest level across project context, inputs, processes, and outputs ($\overline{X}$ =4.51, S.D.=0.27), reflecting strong readiness in resources, management, and stakeholder engagement. Multiple regression analysis revealed that factors significantly associated with project success included prescribed burning management, preventive measures, network collaboration, impacts of forest fires, government policy, and law enforcement, with a coefficient of determination (R^2) of 0.87, indicating that these factors explained 87% of the variance in outcomes. The synthesis further proposed an integrated management framework emphasizing shared understanding, clearly defined stakeholder roles, the application of supportive technologies for prescribed burning, a balanced approach combining law enforcement with incentives, and continuous monitoring and evaluation. These findings may be applied to other areas

facing similar challenges to enhance participatory and sustainable forest fire management.

Keywords: Public Partnership; Forest Fire and Haze Problems;
Firebreaks and Prescribed Burning

บทนำ

ประเทศไทยมีระบบนิเวศแบบป่าร้อนชื้น ซึ่งเป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่มีความอุดมสมบูรณ์และหลากหลาย ทั้งพันธุ์พืชและสัตว์ ซึ่งมีความสำคัญต่อการรักษาความสมดุลของธรรมชาติและความหลากหลายทางชีวภาพ โดยเฉพาะในภาคเหนือของประเทศที่มีภูมิประเทศที่หลากหลาย เช่น เทือกเขา ที่ราบระหว่างหุบเขา และที่ราบลุ่มแม่น้ำ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของพื้นที่ลุ่มแม่น้ำโขงที่ขยายไปยังประเทศเพื่อนบ้าน ได้แก่ พม่า ลาว เวียดนาม และกัมพูชา พื้นที่เหล่านี้เป็นแหล่งน้ำและทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญสำหรับการดำรงชีวิตของทั้งมนุษย์และสัตว์ป่า (Convention on Biological Diversity, 2016) การตั้งถิ่นฐานของประชากรในพื้นที่ภาคเหนือ มาจากกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ทั้งที่อาศัยอยู่ในพื้นที่เดิมและกลุ่มผู้ที่อพยพเข้ามา ทำให้ประชากรในพื้นที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว การขยายตัวของประชากรนี้มีผลกระทบต่อการใช้ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ เช่น การทำการเกษตรกรรม การตัดไม้ทำลายป่า และการใช้ที่ดินเพื่อการตั้งถิ่นฐาน ซึ่งมีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างมากมาย โดยที่บางครั้งไม่ได้คำนึงถึงความยั่งยืน แม้แต่การพัฒนาเศรษฐกิจและการผลิตที่เพิ่มขึ้น ตามนโยบายการพัฒนาของรัฐบาลในช่วงหลายปีที่ผ่านมา ส่งผลให้เกิดการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างไม่ยั่งยืน โดยเฉพาะในภาคเหนือ ซึ่งการขยายตัวของการเกษตรและอุตสาหกรรมทำให้เกิดการตัดไม้ทำลายป่า การบุกรุกพื้นที่ป่า และการปล่อยสารมลพิษลงสู่สิ่งแวดล้อม ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้น จากการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างไม่ยั่งยืนเหล่านี้ ได้แก่ ปัญหาไฟป่าและหมอกควันที่เกิดขึ้นในหลายพื้นที่ของภาคเหนือ เช่น เชียงใหม่ เชียงราย ลำพูน ลำปาง พะเยา แพร่ และน่าน ซึ่งส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของประชาชนและสภาพแวดล้อมโดยรวม (มูลนิธิชัยพัฒนา, 2567) นอกจากนี้ยังส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของภูมิอากาศ และปัญหาด้านสุขภาพของประชาชนจากฝุ่นละออง และมลพิษที่เกิดจากไฟป่าและหมอกควัน

จังหวัดเชียงใหม่ ถือเป็นหนึ่งในพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากปัญหาหมอกควันไฟป่าที่รุนแรงและมีผลกระทบเชิงลึกต่อเศรษฐกิจและสังคม โดยเฉพาะในด้านการท่องเที่ยวและการคมนาคม ซึ่งส่งผลต่อคุณภาพชีวิตของประชาชน ทั้งในระยะสั้นและระยะยาว หากไม่สามารถแก้ไขปัญหานี้ได้อย่างยั่งยืนและมีประสิทธิภาพ อาจทำให้เกิดผลกระทบที่ยืดเยื้อและไม่สามารถควบคุมได้ในอนาคต ด้วยเหตุนี้ การแก้ไขปัญหาหมอกควันไฟป่า จึงกลายเป็นภารกิจสำคัญที่จำเป็นต้องมีการประสานงานจากทุกภาคส่วนอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อบรรเทาผลกระทบที่เกิดขึ้น (สถาบันวิจัยและพัฒนาพลังงานนครพิงค์, 2563) ในการนี้จังหวัดเชียงใหม่จึงได้จัดตั้งคณะกรรมการศูนย์บัญชาการ

ป้องกันและแก้ไขปัญหาไฟป่าและหมอกควัน เพื่อดำเนินการบูรณาการการทำงานร่วมกันทั้งในระดับท้องถิ่น ภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม โดยคณะกรรมการได้มีบทบาทสำคัญในการวางแผนและการประสานงานต่าง ๆ เพื่อการป้องกันและลดจุดไฟป่าอย่างเป็นระบบ ซึ่งผลจากการดำเนินการในช่วงเวลาที่ผ่านมา ได้แสดงให้เห็นถึงความสำเร็จในการลดจุดไฟป่าและลดความรุนแรงของหมอกควันอย่างมีประสิทธิภาพ (Chiang Mai PAO, 2024) ในพื้นที่ตำบลสบเตี๊ยะ อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นหนึ่งในพื้นที่ที่ประสบปัญหาหมอกควันและไฟป่าอย่างรุนแรง การบูรณาการความร่วมมือระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นท้องที่ ท้องถิ่น ป่าไม้ สำนักงานป่าไม้ อุทยานแห่งชาติ และภาคประชาสังคมในพื้นที่ ได้ผลสำเร็จในการลดจุดไฟป่าอย่างมีนัยสำคัญ โดยข้อมูลจากปี พ.ศ. 2562 – 2564 พบว่า จุดไฟป่าของตำบลนี้เคยเฉลี่ยถึง 395 จุด แต่หลังจากการบูรณาการความร่วมมืออย่างต่อเนื่อง ทำให้จำนวนจุดไฟป่าลดลงเหลือไม่เกิน 32 จุด (พจนา พิชิตปัจจา, 2557) การดำเนินการในลักษณะนี้ ได้แสดงให้เห็นถึงประสิทธิภาพของการร่วมมือระหว่างภาครัฐ เอกชน และภาคประชาสังคม ซึ่งถือเป็นตัวอย่างที่ดีในการจัดการปัญหาสาธารณะ โดยเฉพาะในพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์และภูมิศาสตร์ ความสำเร็จนี้ไม่เพียงแค่เป็นการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า แต่ยังเป็นการสร้างต้นแบบในการจัดการปัญหาหมอกควันและไฟป่าที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในพื้นที่อื่น ๆ ที่มีปัญหาคล้ายกันได้อย่างมีประสิทธิผลและยั่งยืน.

ดังนั้น การศึกษาการสร้างความร่วมมือและการมีส่วนร่วมในการบูรณาการ การแก้ไขปัญหาไฟป่าหมอกควันในตำบลสบเตี๊ยะ อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ จึงมีความสำคัญในแง่ของการเข้าใจและพัฒนาแนวทางที่มีประสิทธิภาพในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติร่วมกัน การศึกษาครั้งนี้จะช่วยเสริมสร้างความเข้าใจในการบูรณาการทุกภาคส่วน เพื่อพัฒนายุทธศาสตร์ที่เหมาะสมในการแก้ไขปัญหาหมอกควันและไฟป่าในอนาคต ทั้งนี้ เพื่อส่งเสริมความยั่งยืนในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมในระยะยาว

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อประเมินระบบการสร้างความร่วมมือและการมีส่วนร่วมของภาคีสาธารณะในการบูรณาการการแก้ไขปัญหาไฟป่าหมอกควันด้วยการชิงเผาของตำบลสบเตี๊ยะ อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่
2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อผลการดำเนินการการสร้างความร่วมมือและการมีส่วนร่วมของภาคีสาธารณะในการการบูรณาการการแก้ไขปัญหาไฟป่าหมอกควันด้วยการชิงเผาของตำบลสบเตี๊ยะ อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่
3. เพื่อศึกษาแนวทางที่เหมาะสมการสร้างความร่วมมือและการมีส่วนร่วมของภาคีสาธารณะในการบูรณาการการแก้ไขปัญหาไฟป่าหมอกควันด้วยการชิงเผาของตำบลสบเตี๊ยะ อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้แนวทางการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Method Research) ซึ่งรวมทั้งการวิจัยเชิงปริมาณและการวิจัยเชิงคุณภาพเข้าด้วยกัน เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่ครอบคลุมและลึกซึ้งเกี่ยวกับการสร้างความร่วมมือภาคส่วนต่าง ๆ ในการบูรณาการแก้ไขปัญหาไฟป่าหมอกควันด้วยการชิงเผาในพื้นที่ตำบลสบเตี๊ยะ อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ โดยมีรายละเอียดการดำเนินงานที่ชัดเจนดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง กลุ่มเป้าหมายหลักคือผู้มีบทบาทและมีส่วนเกี่ยวข้องกับโครงการในหลากหลายภาคส่วน ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม รวมถึงประชาชนในพื้นที่ โดยแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มตัวอย่าง คือ 1.1 กลุ่มตัวอย่างเชิงปริมาณ ใช้การสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยเน้นผู้เกี่ยวข้องหลักจากหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งส่วนกลางและท้องถิ่น รวมทั้งผู้นำชุมชนและประชาชนในพื้นที่ รวมทั้งสิ้น 76 คน ประกอบด้วย 1) ภาคราชการ: นายอำเภอ, ปลัดอำเภอ, เจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติออบหลวง และเจ้าหน้าที่ป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย 2) ผู้นำท้องถิ่น: นายกเทศมนตรี รองนายกเทศมนตรี สมาชิกเทศบาล และผู้ใหญ่บ้าน 3) ภาคประชาสังคม: ผู้นำชุมชน และตัวแทนเอกชน 4) ประชาชนจาก 21 หมู่บ้านในพื้นที่ 1.2 กลุ่มตัวอย่างเชิงคุณภาพ คัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 33 คน เพื่อสัมภาษณ์เชิงลึกและจัดเวทีสนทนากลุ่ม ได้แก่ นักวิชาการจากมหาวิทยาลัยแม่โจ้ เจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติออบหลวงและดอยอินทนนท์ ผู้นำท้องถิ่น ผู้นำชุมชน และอาสาสมัครไฟป่า

2. เครื่องมือการวิจัย การวิจัยนี้จะใช้เครื่องมือที่มีความหลากหลายทั้งในส่วนของการวิจัยเชิงปริมาณ และ การวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมและลึกซึ้ง

2.1 การวิจัยเชิงปริมาณ ใช้แบบสอบถาม เป็นเครื่องมือหลัก โดยแบ่งเป็น 2 ตอน ได้แก่ ตอนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานส่วนบุคคล เช่น เพศ อายุ การศึกษา และอาชีพ ตอนที่ 2 แบบสอบถามปลายปิด ครอบคลุม 4 ปัจจัยตาม CIPP Model ได้แก่ 1) Context: บริบทปัญหาและความจำเป็นในการสร้างความร่วมมือ 2) Input: ทรัพยากร งบประมาณ และปัจจัยสนับสนุน 3) Process: ขั้นตอนและกระบวนการดำเนินงาน 4) Product: ผลผลิตและผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น

การประเมินผลจะใช้ Likert Scale ซึ่งเป็นมาตรวัดที่ใช้บ่อยในการวิจัยสังคม เพื่อให้ผู้ตอบแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับความสำคัญหรือระดับความเห็นด้วยในแต่ละปัจจัย โดยมีคะแนนให้เลือกจาก 5 ระดับ เช่น มากที่สุด (5), มาก (4), ปานกลาง (3), น้อย (2), และน้อยที่สุด (1) โดยมีเกณฑ์คะแนน ดังนี้

ระดับช่วงคะแนน	4.21 - 5.00	แปลว่า เห็นด้วยมากที่สุด
ระดับช่วงคะแนน	3.41 - 4.20	แปลว่า เห็นด้วยมาก
ระดับช่วงคะแนน	2.61 - 3.40	แปลว่า เห็นด้วยปานกลาง
ระดับช่วงคะแนน	1.81 - 2.60	แปลว่า เห็นด้วยน้อย
ระดับช่วงคะแนน	1.00 - 1.80	แปลว่า เห็นด้วยน้อยที่สุด

2.2 การวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้เครื่องมือดังนี้ 1) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview): เก็บข้อมูลจาก Key Informants เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกในบริบทที่เกี่ยวข้อง 2) การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion): จัดเวทีร่วมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นจากกลุ่มตัวอย่างเชิงคุณภาพ เน้นการถกประเด็นตามกรอบ CIPP Model 3) การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis): วิเคราะห์ข้อมูลจากคำสัมภาษณ์และเวทีสนทนาเพื่อระบุประเด็นหลักที่สำคัญ

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล ในการวิจัยครั้งนี้เริ่มต้นด้วยการประสานงานกับวิทยาลัยบริหารศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้ รวมถึงการขออนุญาตจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่เพื่อให้มั่นใจว่าการเก็บข้อมูลเป็นไปตามระเบียบและมีความโปร่งใส หลังจากนั้น ผู้วิจัยได้แจกแบบสอบถามให้กับกลุ่มตัวอย่างและดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึก รวมถึงการจัดเวทีสนทนากลุ่ม (Focus Group) โดยมีการชี้แจงวัตถุประสงค์และรายละเอียดของการวิจัยอย่างชัดเจน เพื่อให้ผู้ตอบสามารถเข้าใจได้อย่างครบถ้วน และมีความมั่นใจในการให้ข้อมูลที่ตรงและถูกต้อง หลังจากการเก็บข้อมูลจากแบบสอบถาม ผู้วิจัยได้ทำการเก็บรวบรวมแบบสอบถามด้วยตนเอง เพื่อป้องกันการสูญหายและรักษาคุณภาพของข้อมูล โดยการจัดระเบียบข้อมูลอย่างเป็นระบบ เพื่อความสะดวกในการวิเคราะห์ในขั้นตอนถัดไป

4. การวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัย

4.1) การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ 1) ข้อมูลทั่วไป ใช้สถิติพรรณนา (Frequency, Percentage) เพื่อวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน เช่น เพศ อายุ วุฒิการศึกษา โดยการคำนวณความถี่และเปอร์เซ็นต์ เพื่อแสดงลักษณะของกลุ่มตัวอย่าง 2) ความคิดเห็น ใช้ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) เพื่อประเมินความคิดเห็นในแต่ละปัจจัย เช่น บริบท นำเข้า กระบวนการ ผลผลิต โดยคำนวณค่าเฉลี่ยเพื่อระบุระดับความคิดเห็น และใช้ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเพื่อวัดความแตกต่างของความคิดเห็นในกลุ่มตัวอย่าง 3) อิทธิพลเชิงสาเหตุ ใช้การวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ (Multiple Regression Analysis) เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยต่าง ๆ เช่น บริบท นำเข้า กระบวนการ และผลผลิต กับผลลัพธ์ของโครงการ

4.2) การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพจะใช้วิธีการ Content Analysis ซึ่งจะช่วยให้สามารถจัดกลุ่มข้อมูลจากแบบสอบถามปลายเปิด การสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่ม โดยแยกข้อมูลออกตามตัวแปรที่ศึกษา เช่น ปัจจัยบริบท ปัจจัยนำเข้า ปัจจัยกระบวนการ และปัจจัยผลผลิต เพื่อหาความสัมพันธ์และรูปแบบที่สำคัญในการดำเนินโครงการ ทั้งนี้จะมีการจัดกลุ่มข้อมูลและตีความเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ชัดเจน และมีความหมายในบริบทของการวิจัย

สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาเรื่องการสร้างความร่วมมือและการมีส่วนร่วมในการบูรณาการการแก้ไขปัญหาไฟป่าหมอกควันด้วยการชิงเผาของตำบลสบเตี๊ยะ อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งผู้วิจัยสามารถสรุปผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามของกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ เพศ: ส่วนใหญ่เป็นเพศชาย จำนวน 61 คน (ร้อยละ 80.3) และเพศหญิง 15 คน (ร้อยละ 19.7), อายุ: กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 40-59 ปี จำนวน 62 คน (ร้อยละ 81.6) รองลงมาคืออายุ 60 ปีขึ้นไป 7 คน (ร้อยละ 9.2) และอายุ 26-39 ปี 5 คน (ร้อยละ 6.6), การศึกษา: ส่วนใหญ่การศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย หรือ ปวช. 26 คน (ร้อยละ 34.2) รองลงมาคือปริญญาตรี 16 คน (ร้อยละ 21.1), ตำแหน่งทางสังคม: ส่วนใหญ่เป็นผู้นำท้องที่ เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน 22 คน (ร้อยละ 28.9) รองลงมาคือประชาชนทั่วไป 21 คน (ร้อยละ 27.6) และผู้นำท้องถิ่น 15 คน (ร้อยละ 19.7)

ส่วนที่ 2 ประเมินระบบการสร้างความร่วมมือและการมีส่วนร่วมของภาคีสาธารณะในการบูรณาการการแก้ไขปัญหาไฟป่าหมอกควันด้วยการชิงเผาของตำบลสบเตี๊ยะ อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ โดยวิเคราะห์เชิงสถิติประมวลผลภาพรวมดังนี้

ประเด็น	สถิติวิเคราะห์		ระดับความคิดเห็น
	ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$)	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)	
1. ปัจจัยบริบทของโครงการ	4.45	0.26	มากที่สุด
2. ปัจจัยนำเข้าของโครงการ	4.43	0.29	มากที่สุด
3. ปัจจัยกระบวนการของโครงการ	4.49	0.30	มากที่สุด
4. ปัจจัยผลผลิตของโครงการ	4.67	0.38	มากที่สุด
รวม	**4.51**	**0.27**	**มากที่สุด**

ตารางที่ 1 ประเมินระบบการสร้างความร่วมมือและการมีส่วนร่วมของภาคีสาธารณะในการบูรณาการการแก้ไขปัญหาไฟป่าหมอกควันด้วยการชิงเผาของตำบลสบเตี๊ยะ อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่

จากผลการประเมินปัจจัยสำคัญ ที่เกี่ยวข้องกับระบบการสร้างความร่วมมือและการมีส่วนร่วมของภาคีสาธารณะ ในการบูรณาการแก้ไขปัญหาไฟป่าและหมอกควัน ผ่านการวิเคราะห์ทางสถิติ โดยผลการประเมินสามารถสรุปได้ดังนี้ 1) ปัจจัยบริบทของโครงการ: ค่าเฉลี่ย 4.45, ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.26 ระดับความคิดเห็นมากที่สุด ข้อสังเกต: บริบทและสภาพแวดล้อมที่สนับสนุนการดำเนินโครงการเป็นไปในทิศทางที่ดี มีความเหมาะสมต่อการสร้างความร่วมมือและการมีส่วนร่วมของภาคีต่าง ๆ 2) ปัจจัยนำเข้าของโครงการ: ค่าเฉลี่ย 4.43, ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.29 ระดับความคิดเห็น: มากที่สุด ข้อสังเกต: ทรัพยากรต่าง ๆ เช่น งบประมาณ บุคลากร และข้อมูลสนับสนุนโครงการมีความเพียงพอและเหมาะสม 3) ปัจจัยกระบวนการของโครงการ: ค่าเฉลี่ย 4.49, ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.30 ระดับความคิดเห็น: มากที่สุด ข้อสังเกต: ขั้นตอนและกระบวนการดำเนินงานมีความชัดเจน มีการสร้างการมีส่วนร่วมอย่างเป็นระบบจากทุกภาคส่วน 4) ปัจจัยผลผลิตของโครงการ: ค่าเฉลี่ย 4.67, ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.38 ระดับความคิดเห็น: มากที่สุด ข้อสังเกต: ผลลัพธ์จากการดำเนินโครงการเป็นที่พึงพอใจ สามารถแก้ไขปัญหาไฟป่าและหมอกควันได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้นสรุปผลการวิเคราะห์ค่าเฉลี่ยรวมของความคิดเห็นอยู่ที่

4.51 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานที่ 0.27 ซึ่งจัดอยู่ในระดับมากที่สุด สะท้อนว่าโครงการได้รับการสนับสนุนและการมีส่วนร่วมในระดับสูงทั้งในด้านบริบท การจัดการทรัพยากร กระบวนการ และผลลัพธ์ของการดำเนินงาน ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยส่งเสริมความสำเร็จของโครงการในภาพรวม

ส่วนที่ 3 การวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อความร่วมมือและการมีส่วนร่วมของภาคีสาธารณะในการบูรณาการการแก้ไขปัญหาไฟป่าและหมอกควันในตำบลสบเตี๊ยะ อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ การวิเคราะห์ด้วยผ่านเทคนิคการถดถอยพหุคูณแบบนำตัวแปรเข้าทั้งหมด (Enter Method) ผลการวิเคราะห์นี้ชี้ให้เห็นถึงความเชื่อมโยงของปัจจัยต่าง ๆ ที่มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนความสำเร็จของโครงการ โดยมีรายละเอียดตามตารางดังนี้

ตัวแปร	Standardized Coefficients Beta	t	Sig.	Collinearity Statistics	
				Tolerance	VIF
(Constant)		0.00	1.00		
มาตรการป้องกัน (Defensive)	0.23	2.40	0.02	0.20	5.08
การบังคับใช้กฎหมาย (Law enforce)	-0.15	-3.17	0.00	0.86	1.16
การบริหารและการจัดการการชิงเผา (Management)	0.31	3.42	0.00	0.23	4.33
ผลกระทบของไฟป่าและหมอกควัน (Impact)	0.17	3.29	0.00	0.74	1.35
ความร่วมมือและการมีส่วนร่วมของเครือข่ายสาธารณะ (Collab)	0.24	4.36	0.00	0.60	1.67
นโยบายของรัฐบาล (Policy)	0.16	2.52	0.01	0.44	2.25

R=0.93, R^2=0.87, ANOVA: F=77.68, p-value=0.00

ตารางที่ 2 ผลการวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อผลการดำเนินการการสร้างความร่วมมือและการมีส่วนร่วมของภาคีสาธารณะในการการบูรณาการการแก้ไขปัญหาไฟป่าหมอกควันด้วยการชิงเผาของตำบลสบเตี๊ยะ อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่

ผลการศึกษาวิจัยพบว่า การสร้างความร่วมมือและการมีส่วนร่วมของภาคีสาธารณะในการบูรณาการการแก้ไขปัญหาไฟป่าและหมอกควันในตำบลสบเตี๊ยะ อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ โดยสรุปผลการวิจัยจากตารางได้ดังนี้ 1) ความสัมพันธ์ของตัวแปรอิสระ การตรวจสอบปัญหาความสัมพันธ์ลวง พบว่า ค่า VIF อยู่ระหว่าง 1.16 ถึง 5.08 (น้อยกว่า 10) และค่า Tolerance อยู่ระหว่าง 0.20 ถึง 0.86 (มากกว่า 0) ยืนยันว่าตัวแปรอิสระไม่มีปัญหาความสัมพันธ์ลวง ทำให้ผลการวิเคราะห์มีความน่าเชื่อถือ 2) ผลการวิเคราะห์เชิงสถิติ

ค่า R=0.93 แสดงว่าตัวแปรอิสระทั้งหมดมีความสัมพันธ์กับตัวแปรตามสูงถึง 93%

ค่า R^2=0.87 แปลว่าตัวแปรอิสระสามารถอธิบายความแปรปรวนของตัวแปรตามได้ 87%

ผลการทดสอบสมมติฐานด้วย ANOVA: F=77.68 และ p-value=0.00 (น้อยกว่า 0.05) แสดงว่าตัวแปรอิสระมีอิทธิพลต่อตัวแปรตามอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

3) ผลกระทบของตัวแปรอิสระ การพิจารณาค่า Sig.T ของตัวแปรอิสระแต่ละตัวพบว่าทุกตัวมีอิทธิพลต่อตัวแปรตามอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ระดับความเชื่อมั่น 90-95%. โดยเรียงลำดับอิทธิพลเชิงสาเหตุได้ดังนี้ (1) การบริหารจัดการการชิงเผา (Management): ค่าอิทธิพล 0.31 (2) มาตรการป้องกัน (Defensive): ค่าอิทธิพล 0.28 (3) ความร่วมมือและการมีส่วนร่วมของเครือข่าย (Collaboration): ค่าอิทธิพล 0.25 (4) ผลกระทบของไฟป่าและหมอกควัน (Impact): ค่าอิทธิพล 0.24 (5) นโยบายรัฐบาล (Policy): ค่าอิทธิพล 0.17 (6) การบังคับใช้กฎหมาย (Law Enforcement): ค่าอิทธิพล -0.15 สรุปภาพรวมการศึกษาชี้ให้เห็นว่าการบริหารจัดการการชิงเผาเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จมากที่สุด รองลงมาคือมาตรการป้องกันและความร่วมมือของเครือข่าย นโยบายและการบังคับใช้กฎหมายแม้จะมีผลน้อยกว่า แต่ก็เป็นส่วนสำคัญที่ช่วยเสริมสร้างประสิทธิภาพในการแก้ไขปัญหา

ส่วนที่ 4 การวิเคราะห์และสังเคราะห์แนวทางที่เหมาะสมในการสร้างความร่วมมือและการมีส่วนร่วมของภาคีสาธารณะ ในการบูรณาการการแก้ไขปัญหาไฟป่าและหมอกควันผ่านกระบวนการ “ชิงเผา” ในพื้นที่ตำบลสบเตี๊ยะ อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ แนวทางดังกล่าวเป็นการบูรณาการความรู้ วิถีชีวิตชุมชน เทคโนโลยี และกลไกการมีส่วนร่วมที่ครอบคลุมภาคส่วนต่าง ๆ โดยมีแนวทางและกระบวนการที่เหมาะสมดังนี้

1. การสร้างความร่วมมือและการมีส่วนร่วมของภาคีสาธารณะ การสร้างความร่วมมือในที่นี้หมายถึง การบูรณาการความร่วมมือระหว่างหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาสังคม และชุมชนท้องถิ่น ซึ่งสามารถดำเนินการผ่านขั้นตอนต่าง ๆ ดังนี้ 1.1 การสร้างความเข้าใจร่วมกันและการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ คือ 1) การประชุมเพื่อสร้างความเข้าใจและเป้าหมายร่วมกัน โดยให้ทุกภาคส่วนเห็นถึงปัญหาและผลกระทบของไฟป่าและหมอกควัน 2) การใช้สื่อสารมวลชนและการสื่อสารผ่านผู้นำชุมชนในการเผยแพร่ข้อมูล เช่น ประโยชน์ของการชิงเผาอย่างเป็นระบบ เพื่อลดการเกิดไฟป่ารุนแรง 1.2 การกำหนดบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบร่วมกัน คือ 1) หน่วยงานภาครัฐ เช่น องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) มีบทบาทในการจัดทำแผนงานและสนับสนุนทรัพยากร 2) ภาคประชาสังคมและผู้นำชุมชน ทำหน้าที่เป็นแกนนำในการเผยแพร่ความรู้และควบคุมการดำเนินงาน 3) ภาคเอกชน สนับสนุนในด้านทรัพยากร เช่น เทคโนโลยีและการจัดหางบประมาณ 1.3 การสร้างกลไกความร่วมมือที่เป็นทางการ จัดตั้งคณะกรรมการแก้ไขปัญหาไฟป่าและหมอกควันแบบบูรณาการ ประกอบด้วยตัวแทนจากทุกภาคส่วนเพื่อกำกับดูแลการทำงานร่วมกัน

2. แนวทางการบูรณาการการแก้ไขปัญหาไฟป่าหมอกควันผ่านการชิงเผา การใช้เทคนิค “ชิงเผา” ซึ่งเป็นการเผาเชื้อเพลิงในพื้นที่ป่าอย่างมีการควบคุม เพื่อลดปริมาณเชื้อเพลิงที่สะสมอยู่ในป่า ถือเป็นวิธีที่มีประสิทธิภาพหากดำเนินการอย่างเป็นระบบ โดยแนวทางปฏิบัติที่เหมาะสมมีดังนี้ 2.1 การวางแผนเชิงพื้นที่อย่างเป็นระบบ ได้แก่ ใช้เทคโนโลยี GIS (ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์)

และการสำรวจพื้นที่ร่วมกับชุมชน เพื่อระบุจุดเสี่ยงไฟป่าและจัดลำดับความสำคัญของพื้นที่ชิงเผา จัดทำปฏิทินการชิงเผาที่เหมาะสม โดยพิจารณาจากสภาพภูมิอากาศและช่วงเวลาที่ลมสงบ 2.2 การฝึกอบรมและถ่ายทอดองค์ความรู้แก่ชุมชน จัดเวิร์กช็อปการชิงเผาอย่างปลอดภัยให้กับกลุ่มอาสาสมัครและผู้นำชุมชน การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นควบคู่กับวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ในการควบคุมการชิงเผา 2.3 การบังคับใช้กฎหมายและสร้างแรงจูงใจ มีมาตรการทางกฎหมายที่ชัดเจนเกี่ยวกับการชิงเผา เช่น กำหนดพื้นที่และเวลาที่อนุญาตให้ทำการชิงเผา สร้างแรงจูงใจ เช่น การมอบสิทธิประโยชน์หรือการสนับสนุนชุมชนที่มีการบริหารจัดการไฟป่าอย่างมีประสิทธิภาพ 2.4 การติดตามและประเมินผลการดำเนินงาน จัดตั้งกลุ่มเฝ้าระวังและติดตามสถานการณ์ไฟป่าในพื้นที่ พร้อมรายงานสถานการณ์แบบเรียลไทม์ผ่านแอปพลิเคชันหรือช่องทางดิจิทัล, ประเมินผลสัมฤทธิ์ของการชิงเผาทุกปี เพื่อวิเคราะห์ข้อดี ข้อเสีย และปรับปรุงแผนการดำเนินงานในระยะยาว

3. กระบวนการและวิธีการสร้างความร่วมมืออย่างเป็นรูปธรรม เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมและความยั่งยืนของการแก้ไขปัญหาไฟป่าและหมอกควัน ควรมีการดำเนินการผ่านขั้นตอนต่าง ๆ ดังนี้ ขั้นตอนที่ 1: การระดมความคิดเห็นจากทุกภาคส่วนผ่านการจัดประชุมเวทีสาธารณะ ขั้นตอนที่ 2: การจัดทำแผนยุทธศาสตร์การแก้ไขปัญหาที่สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ ขั้นตอนที่ 3: การลงมือปฏิบัติจริงร่วมกันภายใต้การกำกับดูแลและความร่วมมือของภาคีสาธารณะ ขั้นตอนที่ 4: การสร้างเครือข่ายอาสาสมัครและการแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างชุมชนในพื้นที่ต่าง ๆ ขั้นตอนที่ 5: การประเมินผลและปรับปรุงแผนงาน โดยให้ประชาชนในพื้นที่มีส่วนร่วมในการเสนอแนะ

อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการศึกษาวิจัยเรื่องการสร้างความร่วมมือและการมีส่วนร่วมในการบูรณาการการแก้ไขปัญหาไฟป่าหมอกควัน ด้วยการชิงเผาของตำบลสบเตี๊ยะ อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ มีประเด็นที่จะนำมาอภิปรายผลได้ดังต่อไปนี้

1) การประเมินความร่วมมือในการแก้ไขปัญหาไฟป่าและหมอกควันในตำบลสบเตี๊ยะ อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ มีค่าคะแนนเฉลี่ย 4.51 (S.D.=0.27) ซึ่งแสดงถึงระดับความคิดเห็นที่สูงในด้านความสำเร็จจากการบูรณาการความร่วมมือระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ โดยผลดังกล่าวสามารถอธิบายได้ด้วยการประสานงานที่มีประสิทธิภาพระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาสังคม และชุมชนท้องถิ่น ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากการศึกษาก่อนหน้านี้ที่ชี้ให้เห็นว่า การบูรณาการความร่วมมือในระดับหลายภาคส่วน สามารถเพิ่มประสิทธิภาพในการแก้ไขปัญหาสาธารณะ เช่น การควบคุมไฟป่าและหมอกควันได้มากขึ้น (Bodin & Crona, 2009; ดาวรุ่ง โสพส และคณะ, 2566) ในเชิงทฤษฎีผลการศึกษานี้ สะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของการบูรณาการกระบวนการทำงานที่เกี่ยวข้องกับหลายภาคส่วน ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญในการสร้างความยั่งยืนในโครงการต่าง ๆ โดยการใช้แนวคิดจากการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติร่วมกัน (Common-Pool Resource Management) ของ Schuett, M. A., Selin, S. W., & Carr, D. S. (2001) ที่เสนอว่า การจัดการปัญหาทรัพยากรธรรมชาติ จะประสบความสำเร็จได้เมื่อเกิดการร่วมมือจากทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง

โดยเฉพาะในกรณีที่ปัญหานั้น มีลักษณะข้ามพรมแดนหรือเป็นปัญหาสาธารณะที่ต้องการความร่วมมือระหว่างชุมชนและหน่วยงานรัฐต่าง ๆ การประสานความร่วมมือในกรณีนี้ สะท้อนให้เห็นถึงปัจจัยที่สำคัญ เช่น การบริหารจัดการที่ดี การสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ และการจัดตั้งกลไกที่สามารถทำงานได้จริง ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากงานวิจัย ที่เน้นความสำคัญของกระบวนการเหล่านี้ในการสร้างความร่วมมือที่มีประสิทธิภาพ งานวิจัยเหล่านี้ได้เน้นย้ำว่า การบูรณาการระหว่างภาครัฐและชุมชนท้องถิ่น สามารถส่งผลให้การแก้ไขปัญหาสาธารณะเกิดผลสำเร็จได้ โดยไม่เพียงแค่การใช้กฎหมาย แต่ยังต้องอาศัยการร่วมมือจากทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องในระดับพื้นที่ สุดท้าย การบูรณาการความร่วมมือในกรณีนี้แสดงให้เห็นว่า ความสำเร็จในการจัดการปัญหาไฟป่าและหมอกควันไม่สามารถเกิดขึ้นได้จากภาครัฐหรือองค์กรใดองค์กรหนึ่งเพียงลำพัง แต่ต้องมีการบูรณาการจากทุกภาคส่วนอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อให้เกิดผลลัพธ์ที่ยั่งยืนและเป็นรูปธรรม

2) จากการวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อความร่วมมือโดยใช้การถดถอยพหุคูณ พบว่า การบริหารจัดการการชิงเผา มีอิทธิพลสูงสุด (Beta=0.31) รองลงมาคือ มาตรการป้องกัน (Beta=0.28) และ ความร่วมมือของเครือข่าย (Beta=0.25) ในขณะที่ การบังคับใช้กฎหมายมีอิทธิพลติดลบ (Beta=-0.15) โดยผลลัพธ์นี้อธิบายได้ 87% ของความแปรปรวนในการสร้างความร่วมมือ (R^2=0.87) ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการจัดการเชิงรุก และการสร้างความร่วมมืออย่างมีประสิทธิภาพ ในบริบทของปัญหาไฟป่าและหมอกควัน ผู้วิจัยชี้ให้เห็นว่า การบริหารจัดการการชิงเผา มีบทบาทสำคัญสูงสุดในการส่งเสริมความร่วมมือ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ อุ่นเรือน คำภิโล และสุริยจรัส เตชะตันมีนสกุล (2568) ที่ระบุว่า การวางแผนเชิงรุก เช่น การใช้วิธี “การชิงเผา” เพื่อลดเชื้อเพลิงสะสมในพื้นที่เสี่ยง เป็นวิธีที่มีประสิทธิภาพในการป้องกันการเกิดไฟป่าขนาดใหญ่ นอกจากนี้ การใช้เทคโนโลยีเชิงพื้นที่ เช่น GIS (Geographic Information Systems) ในการสำรวจและวางแผนพื้นที่ชิงเผา ยังช่วยเพิ่มความแม่นยำและประสิทธิภาพในการจัดการเชื้อเพลิงให้สอดคล้องกับสภาพภูมิประเทศและสภาพอากาศในท้องถิ่น และสำหรับมาตรการป้องกัน ที่ได้คะแนนเป็นลำดับรองลงมาสะท้อนให้เห็นว่า การวางระบบป้องกันล่วงหน้า เช่น การฝึกอบรมชุมชนและการให้ความรู้เกี่ยวกับความปลอดภัยจากไฟป่า เป็นปัจจัยที่สร้างความร่วมมือในระดับพื้นที่ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ วินิจ ผาเจริญ และคณะ (2567) เน้นย้ำว่า การป้องกันไฟป่าที่มีประสิทธิภาพต้องอาศัยการมีส่วนร่วมจากชุมชน โดยเฉพาะการให้ความรู้และการสร้างแรงจูงใจในการปฏิบัติตามมาตรการควบคุมไฟ ซึ่งจะช่วยลดโอกาสการเกิดไฟป่าได้อย่างยั่งยืน และปัจจัยด้านความร่วมมือของเครือข่ายที่พบว่า มีผลเชิงบวกต่อการสร้างความร่วมมือ เป็นสิ่งที่สอดคล้องกับแนวคิดของ Nalikan, M., & Rozikin, M. (2025) เรื่องการสร้างทุนทางสังคม (Social Capital) ที่ระบุว่า เครือข่ายความร่วมมือทั้งภาครัฐ เอกชน และประชาชน เป็นหัวใจสำคัญในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพราะช่วยเพิ่มการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารและการประสานงานที่มีประสิทธิภาพ นอกจากนั้นในทางกลับกัน ผลการศึกษาพบว่า การบังคับใช้กฎหมายมีอิทธิพลเชิงลบ ต่อการสร้างความร่วมมือ ซึ่งอาจสะท้อนถึงปัญหาในการบังคับใช้กฎหมายที่เข้มงวดเกินไปหรือขาดการบูรณาการกับชุมชน ดังงานวิจัยของ Headley, A. M., &

Kalesnikaite, V. (2025) ระบุว่า การใช้กฎหมายโดยไม่คำนึงถึงบริบทของชุมชน อาจนำไปสู่ความขัดแย้งและลดทอนความร่วมมือ เนื่องจากประชาชนมองว่า เป็นการควบคุมจากภายนอกที่ขาดความยืดหยุ่นและความเข้าใจในวิถีชีวิตท้องถิ่น ด้วยผลการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยแสดงให้เห็นว่าการจัดการเชิงรุกผ่านการชิงเผา มาตรการป้องกัน และการสร้างความร่วมมือจากเครือข่ายต่าง ๆ มีความสำคัญในการบูรณาการความร่วมมือเพื่อแก้ไขปัญหาไฟป่าและหมอกควัน ขณะที่การบังคับใช้กฎหมายที่ไม่เหมาะสม อาจเป็นอุปสรรคต่อความร่วมมือในพื้นที่ การสร้างความสมดุลระหว่างการใช้มาตรการป้องกันและการบังคับใช้กฎหมาย รวมถึงการสร้างความร่วมมือแบบมีส่วนร่วม จึงเป็นแนวทางที่มีศักยภาพในการแก้ไขปัญหาได้อย่างยั่งยืน

3) แนวทางที่เหมาะสมกระบวนการสร้างความร่วมมือ ในการแก้ไขปัญหาไฟป่าและหมอกควัน ในพื้นที่ตำบลสบเตี๊ยะ มีความครอบคลุมและประสิทธิภาพ โดยมีองค์ประกอบหลัก 3 ส่วน ได้แก่ การบูรณาการความร่วมมือ การใช้เทคนิคชิงเผาและการสร้างความร่วมมืออย่างยั่งยืนด้วย ผู้วิจัยชี้ให้เห็นว่า การบูรณาการความร่วมมือระหว่างภาครัฐ เอกชน ประชาสังคม และชุมชน ผลการศึกษาเน้นการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ การกำหนดบทบาทอย่างชัดเจน และการจัดตั้งคณะกรรมการร่วมช่วยสร้างกรอบการทำงานที่เอื้อต่อความสำเร็จ ซึ่งสอดคล้องกับวิจัยของ Bizzo, E., & Michener, G. (2025) ที่กล่าวถึง Collaborative Governance ว่าการบูรณาการความร่วมมือจากภาคส่วนต่าง ๆ จะประสบความสำเร็จได้ก็ต่อเมื่อมีการสื่อสารที่โปร่งใส บทบาทและความรับผิดชอบถูกกำหนดอย่างชัดเจน อีกทั้งการสร้างกลไกการทำงานร่วมกัน เช่น คณะกรรมการมีส่วนช่วยเพิ่มความไว้วางใจและการทำงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนั้น ยังมีการใช้เทคนิค “ชิงเผา” โดยการใช้ GIS และการฝึกอบรม ผลการวิจัยเน้นการใช้เทคโนโลยี GIS เพื่อระบุพื้นที่เสี่ยงไฟป่า และการฝึกอบรมการชิงเผาอย่างปลอดภัยควบคู่กับมาตรการจูงใจ ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางของ Kelp, et al. (2025) ที่กล่าวถึง Controlled Burning ว่าเป็นวิธีการจัดการเชื้อเพลิงอย่างมีประสิทธิภาพและช่วยลดความรุนแรงของไฟป่าได้ หากมีการดำเนินการอย่างเหมาะสม โดยเฉพาะเมื่อใช้เทคโนโลยี GIS เพื่อวิเคราะห์ข้อมูลพื้นที่และจัดทำแผนการชิงเผา นอกจากนี้งานวิจัยของอุ่นเรือน คำภิโล และสุริยจรัส เตชะตันมีนสกุล (2568) ยังยืนยันว่า การฝึกอบรมและการมีส่วนร่วมของชุมชนในเทคนิคการชิงเผาจะช่วยสร้างความเข้าใจ ลดความขัดแย้ง และเพิ่มความปลอดภัยในการปฏิบัติการ และกระบวนการสร้างความร่วมมืออย่างยั่งยืน การสร้างความยั่งยืนผ่านการระดมความคิดเห็น การจัดทำแผนยุทธศาสตร์ และการประเมินผลการดำเนินงาน เป็นแนวทางที่สอดคล้องกับงานวิจัยของ Humayun, et al. (2025) ที่กล่าวถึง Sustainable Participation Framework ซึ่งเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนในทุกขั้นตอนของการดำเนินงาน ตั้งแต่การวางแผน การตัดสินใจ ไปจนถึงการประเมินผล นอกจากนี้งานวิจัยของ Reed, M. S. (2008) ยังระบุว่า การจัดทำแผนยุทธศาสตร์ที่มีการระดมความคิดเห็นจากทุกภาคส่วน ช่วยให้เกิดความเป็นเจ้าของร่วมกัน และเพิ่มความยั่งยืนในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมในระยะยาว ผลการศึกษานี้ผู้วิจัยแสดงให้เห็นว่า ความสำเร็จของกระบวนการสร้างความร่วมมือ ขึ้นอยู่กับการบูรณาการภาคส่วนต่าง ๆ อย่างมีประสิทธิภาพ การใช้เทคโนโลยีและเทคนิคที่เหมาะสม รวมถึงการสร้างกลไกการมีส่วนร่วม

อย่างยั่งยืน ทั้งนี้ การนำแนวทางเหล่านี้ไปปรับใช้ในพื้นที่อื่น ๆ อาจช่วยแก้ไขปัญหาไฟป่าและหมอกควันได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืนมากยิ่งขึ้น

องค์ความรู้ใหม่

การสร้างความร่วมมือและการมีส่วนร่วมในการบูรณาการการแก้ไขปัญหาไฟป่าหมอกควันในตำบลสบเตี๊ยะ อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นกรณีศึกษาที่สำคัญในการเข้าใจวิธีการที่ภาคีต่าง ๆ รวมถึงภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม สามารถร่วมมือกันในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมที่ซับซ้อนและเกี่ยวข้องกับหลายมิติ โดยการใช้การชิงเผาเป็นกลยุทธ์หนึ่งในการควบคุมไฟป่าหมอกควัน จากการวิเคราะห์ปัจจัยต่าง ๆ ที่มีผลต่อการดำเนินการ พบว่าโครงการนี้ประสบความสำเร็จในระดับสูงจากปัจจัยหลัก ๆ ดังนี้

1. ปัจจัยบริบทของโครงการ: การสนับสนุนจากบริบทและสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการทำงานร่วมกัน เช่น กฎหมายที่เกี่ยวข้องหรือวัฒนธรรมการร่วมมือที่ดีในชุมชน เป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อความสำเร็จ

2. ปัจจัยนำเข้าของโครงการ: ทรัพยากรต่าง ๆ เช่น งบประมาณและบุคลากรที่มีความเหมาะสมและเพียงพอ ทำให้สามารถดำเนินโครงการได้อย่างราบรื่น

3. ปัจจัยกระบวนการของโครงการ: กระบวนการที่โปร่งใสและมีการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนอย่างเป็นระบบ ช่วยเสริมสร้างความมั่นใจและความรับผิดชอบร่วมกัน

4. ปัจจัยผลผลิตของโครงการ: ผลลัพธ์ที่มีความพึงพอใจจากการลดปัญหาไฟป่าและหมอกควันในพื้นที่ ทำให้โครงการได้รับการสนับสนุนต่อเนื่อง

องค์ความรู้ใหม่ ที่สามารถสังเคราะห์จากงานวิจัยนี้คือ การสร้างความร่วมมือที่มีประสิทธิภาพในกรณีที่มีปัญหาสิ่งแวดล้อมระดับท้องถิ่น ต้องอาศัยการทำงานร่วมกันระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ โดยการประสานทรัพยากรและกระบวนการทำงานที่มีความชัดเจน การให้ความสำคัญกับการสร้างความเข้าใจร่วมกันในระดับท้องถิ่น และการใช้ข้อมูลในการตัดสินใจเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการจัดการปัญหา

สรุปและข้อเสนอแนะ

สรุปจากผลการศึกษาพบว่า 1) การประเมินความร่วมมือในการแก้ไขปัญหาไฟป่าและหมอกควันในตำบลสบเตี๊ยะ อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ แสดงให้เห็นถึงความสำเร็จจากการบูรณาการความร่วมมือทุกภาคส่วน โดยมีค่าเฉลี่ยสูงสุด ซึ่งบ่งชี้ว่า การทำงานร่วมกันระหว่างภาครัฐ เอกชน และชุมชนได้ผลดีในการแก้ไขปัญหา 2) การวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อความร่วมมือโดยใช้การถดถอยพหุคูณ พบว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลสูงสุดในการผลักดันความร่วมมือคือ การบริหารจัดการการชิงเผา (Beta=0.31) รองลงมาคือ มาตรการป้องกัน (Beta=0.28) และความร่วมมือจากเครือข่าย (Beta=0.25) ขณะที่การบังคับใช้กฎหมายมีอิทธิพลติดลบ (Beta=-0.15) โดยค่า R^2=0.87

อธิบายได้ว่า 87% ของความสำเร็จในการสร้างความร่วมมือสามารถอธิบายได้จากปัจจัยเหล่านี้ 3) กระบวนการสร้างความร่วมมือที่สำคัญประกอบด้วย 1. การบูรณาการความร่วมมือระหว่างภาครัฐ เอกชน ประชาสังคม และชุมชน ผ่านการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ การกำหนดบทบาทที่ชัดเจน และการจัดตั้งคณะกรรมการ 2. การใช้เทคนิค “ชิงเผา” โดยการนำ GIS มาช่วยสำรวจพื้นที่เสี่ยง ร่วมกับการฝึกอบรมการชิงเผาอย่างปลอดภัย และการใช้กฎหมายควบคู่กับมาตรการจูงใจ 3. การสร้างความร่วมมืออย่างยั่งยืนผ่านการระดมความคิดเห็นจากทุกภาคส่วน การจัดทำแผนยุทธศาสตร์ที่เหมาะสมกับพื้นที่ และการประเมินผลการดำเนินงานเพื่อการปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง การศึกษาครั้งนี้ นำไปสู่ข้อเสนอแนะที่มีความสำคัญในเชิงวิชาการและการพัฒนาพื้นที่ศึกษา ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น 3 ด้านหลัก ได้แก่ ข้อเสนอเชิงนโยบาย ข้อเสนอเชิงปฏิบัติ และข้อเสนอสำหรับการวิจัยในอนาคต ดังนี้

1. ข้อเสนอเชิงนโยบาย

1.1 ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการแก้ไขปัญหา: ภาครัฐควรกำหนดนโยบายที่สนับสนุนการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน โดยการสร้างโครงสร้างการติดต่อสื่อสารที่มีประสิทธิภาพระหว่างภาครัฐ ชุมชน ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม เพื่อให้เกิดการประสานงานที่ดีและรวดเร็วในการตอบสนองต่อปัญหาที่เกิดขึ้น

1.2 พัฒนาและเสริมสร้างความรู้เกี่ยวกับการจัดการไฟป่า: นโยบายควรเน้นการฝึกอบรมและให้ความรู้แก่ชุมชนเกี่ยวกับการป้องกันและการจัดการไฟป่า เพื่อสร้างความตระหนักรู้และความเข้าใจในการใช้เทคโนโลยีใหม่ ๆ เช่น GIS และการสำรวจพื้นที่ร่วมกับชุมชน

1.3 ปรับปรุงการบังคับใช้กฎหมาย: ควรมีการปรับปรุงนโยบายการบังคับใช้กฎหมายให้มีความเข้มงวดมากขึ้น โดยต้องพิจารณาการใช้มาตรการจูงใจควบคู่กับการบังคับใช้กฎหมาย เพื่อกระตุ้นให้ประชาชนและภาคีที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหามากยิ่งขึ้น

2. ข้อเสนอเชิงปฏิบัติ

2.1 การสร้างคณะกรรมการร่วมที่ชัดเจน: ควรก่อตั้งคณะกรรมการเพื่อทำหน้าที่กำกับดูแลการดำเนินงานร่วมกัน โดยคณะกรรมการต้องมีการแบ่งบทบาทหน้าที่ที่ชัดเจน และต้องมีการสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ

2.2 ใช้เทคนิคการชิงเผาอย่างปลอดภัย: ควรพัฒนาและนำเทคโนโลยี GIS มาช่วยในการระบุพื้นที่เสี่ยงและวางแผนการชิงเผาอย่างปลอดภัย โดยให้การฝึกอบรมแก่ชุมชนในด้านเทคนิคการชิงเผา

2.3 การจัดการประชุมระดมความคิดเห็นอย่างสม่ำเสมอ: การจัดประชุมหรือเวทีสนทนากลุ่มอย่างสม่ำเสมอ จะช่วยให้มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและข้อเสนอแนะจากทุกภาคส่วน ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญ ในการปรับปรุงแผนงานและดำเนินการร่วมกันอย่างยั่งยืน

3. ข้อเสนอสำหรับการวิจัยในอนาคต

3.1 ศึกษาแนวทางการบูรณาการเทคโนโลยีใหม่ในการจัดการไฟป่า: ควรมีการวิจัยเพิ่มเติมเกี่ยวกับการใช้เทคโนโลยีใหม่ ๆ เช่น เทคโนโลยีที่สามารถตรวจจับไฟป่าได้เร็วขึ้นในเชิงป้องกัน

3.2 ศึกษาผลกระทบทางสังคมและเศรษฐกิจจากการบูรณาการการจัดการไฟป่า: การวิจัยในอนาคตควรศึกษาเกี่ยวกับผลกระทบในด้านต่าง ๆ ทั้งทางสังคมและเศรษฐกิจจากการดำเนินการแก้ไขปัญหาไฟป่าและหมอกควัน เพื่อให้สามารถประเมินผลได้อย่างครบถ้วน

3.3 วิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อการสร้างความร่วมมือในระยะยาว: ควรมีการศึกษาเชิงลึกเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลต่อการสร้างความร่วมมือระหว่างภาครัฐและชุมชนในระยะยาว เพื่อให้สามารถหาวิธีการเสริมสร้างความร่วมมือที่ยั่งยืนและมีประสิทธิภาพ

เอกสารอ้างอิง

ดาวรุ่ง โสพส, ประเสริฐ ปอนถิ่น และอภิรมย์ สีดาคำ. (2566). การมีส่วนร่วมของเครือข่ายภาครัฐและประชาชนในการป้องกันและ แก้ไขปัญหาไฟป่าในพื้นที่ตำบลแม่เหียะ อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่. วารสารสังคมศาสตร์และศาสตร์รวมสมัย, 4(1), 65-78.

นิวัฒน์ ปะระมา, วีณา นิลวงศ์, กอบลาภ อารีศรีสม, รภัสสรณ์ คงธนจารุอนันต์ และภาวิณี อารีศรีสม. (2567). กลยุทธ์การบริหารงานการบริการสาธารณะแบบพหุภาคีของ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง. วารสารภูมินิเวศพัฒนาอย่างยั่งยืน, 5(2), 52-64.

พจนา พิชิตปัจจา. (2557). การแก้ไขปัญหาไฟป่าหมอกควันของหมู่บ้านแม่เตี๊ยะใต้ ตำบลสบเตี๊ยะ อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่. วารสารการเมืองการบริหารและกฎหมาย, 6(3), 57-75.

มูลนิธิชัยพัฒนา. (2567). ทฤษฎีการพัฒนาฟื้นฟูป่าไม้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ. สืบค้นเมื่อ 2 มีนาคม 2568. เข้าถึงได้จาก https://www.chaipat.or.th/concept-and-theory-development/theory-develop ed-forest-restoration.html

วินิจ ผาเจริญ, สุริยจรัส เตชะตันมีนสกุล และนนท์ น้าประทานสุข. (2567). ยุทธศาสตร์การจัดการป้องกันและแก้ไขปัญหาไฟป่าและหมอกควันแบบบูรณาการมีส่วนร่วมของภาครัฐ ภาคเอกชนและภาคประชาสังคมในพื้นที่อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่. (รายงานการวิจัย). วิทยาลัยบริหารศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้.

สถาบันวิจัยและพัฒนาพลังงานนครพิงค์. (2563). รู้ยัง? สาเหตุและผลกระทบจากหมอกควันในพื้นที่ภาคเหนือ. สถาบันวิจัยและพัฒนาพลังงานนครพิงค์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. สืบค้นเมื่อ 28 มีนาคม 2568. เข้าถึงได้จาก https://erdi.cmu.ac.th:contentReference

อุ่นเรือน คำภิโล และสุริยจรัส เตชะตันมีนสกุล. (2568). ยุทธศาสตร์การพัฒนาการสร้างความร่วมมือและการมีส่วนร่วมในการบูรณาการการแก้ไขปัญหาหมอกควันไฟป่าด้วยการชิงเผา

ของตำบลทุ่งปี๊ อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่. วารสารสังคมศาสตร์และศาสตร์รวมสมัย, 6(1), 69–83.

Agrawal, A., & Gibson, C. C. (1999). Environments and development: The significance of local knowledge in conservation. In Conservation and development: Case studies from the field (pp. 154–178). Routledge.

Ansell, C., & Gash, A. (2008). Collaborative governance in theory and practice. Journal of Public Administration Research and Theory, 18(4), 543-571.

Bizzo, E., & Michener, G. (2025). Compensatory collaborative governance: filling pandemic transparency gaps in Brazil and the United States. Public Management Review, 27(1), 109-134.

Bodin, Ö., & Crona, B. I. (2009). The role of social networks in natural resource governance: What relational patterns make a difference? Global Environmental Change, 19(3), 366–374.

Bryson, J. M., Crosby, B. C. & Stone, M. M. (2006). The design and implementation of cross-sector collaborations: Propositions from the literature. Public Administration Review, 66(6), 44-55.

Chiang Mai PAO. (2024). ประชุมคณะกรรมการศูนย์บัญชาการป้องกันและแก้ไขปัญหาไฟป่าและหมอกควันจังหวัดเชียงใหม่. สืบค้นเมื่อ 2 เมษายน 2568. เข้าถึงได้จาก https://www.chiangmaipao.go.th

Convention on Biological Diversity. (2016). Thailand's biodiversity profile. 23 September 2025. Retrieved from https://www.cbd.int/countries/profile/default.shtml?country=th

Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO). (2011). The state of the world's forests 2011: Enhancing the socioeconomic benefits of forests. FAO. 23 September 2025. Retrieved from http://www.fao.org/3/i2000e/i2000e.pdf

Headley, A. M., & Kalesnikaite, V. (2025). Exploring the limits of collaboration and the fragility of its outcomes: The case of community policing. Public Administration Review, 85(2), 326-348.

Humayun, H., Ghazali, M., & Malik, M. N. (2025). Is sustained participation a myth in crowdsourcing? A review. European Journal of Innovation Management, 28(2), 511-559.

Kelp, M., Burke, M., Qiu, M., Higuera-Mendieta, I., Liu, T., & Diffenbaugh, N. S. (2025). Effect of recent prescribed burning and land management on wildfire burn severity and smoke emissions in the western United States. AGU Advances, 6(3), e2025AV001682.

Lebel, L., Anderies, J. M., Campbell, B., Folke, C., Hatfield-Dodds, S., Hughes, T. P., & Wilson, J. (2006). Governance and the capacity to manage resilience in regional social-ecological systems. Ecology and society, 11(1), 19.

Nalikan, M., & Rozikin, M. (2025). Community Empowerment in Rural Areas Based on Social Capital in Lamongan Regency: A Holistic and Collaborative Approach. Journal of Ecohumanism, 4(1), 3811-3820.

Ostrom, E. (1990). Governing the commons: The evolution of institutions for collective action. Cambridge University Press.

Pretty, J. (2003). Social capital and the collective management of resources. Science, 302(5652), 1912–1914.

Reed, M. S. (2008). Stakeholder participation for environmental management: a literature review. Biological conservation, 141(10), 2417-2431.

Rego, A., Owens, B., Yam, K. C., Bluhm, D., Cunha, M. P., Silard, A., & Liu, W. (2018). Leader humility and team performance: Exploring the mechanisms of team psychological safety, team learning, and collective efficacy. Journal of Applied Psychology, 103(9), 1065–1077.

Ryan, R. L., LaLiberte, A., & Kent, D. L. (2013). Community-based natural resource management: A synthesis of the literature. Environmental Management, 51(2), 241-253.

Schuett, M. A., Selin, S. W., & Carr, D. S. (2001). Making it work: Keys to successful collaboration in natural resource management. Environmental Management, 27, 587-593.

รูปแบบการลดความขัดแย้งและสร้างความสามัคคีในครอบครัวระหว่างคนสามวัยเชิงพุทธบูรณาการในจังหวัดเชียงใหม่

An Integrated Buddhist-Based Model for Conflict Reduction and Harmony Building in Three-Generation Families in Chiang Mai Province

มงคลชัย สมศรี[1], สัญชัย ทิพย์โอสถ[2] และ บุลากร ผือฮีเขวา[3]
Mongkolchai Somsri[1], Sanchai Thipsot[2] and Burakon Phueheekhao[3]

Received: 18 February 2025; **Revised:** 13 December 2025; **Accepted:** 17 December 2025

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา (1) รูปแบบและกลไกในการลดความขัดแย้ง และ (2) แนวทางในการเสริมสร้างความสามัคคีในครอบครัวระหว่างคนสามวัย ภายใต้แนวคิด เชิงพุทธบูรณาการในจังหวัดเชียงใหม่ โดยเป็นการวิจัยแบบผสมผสาน ประกอบด้วยการวิจัยเชิงปริมาณและการวิจัยเชิงคุณภาพ ประชากรที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่ ครอบครัวระหว่างคนสามวัยในจังหวัดเชียงใหม่ กลุ่มตัวอย่างเชิงปริมาณจำนวน 360 คน คัดเลือกด้วยวิธีสุ่มแบบแบ่งชั้นแบ่งตามช่วงวัย ได้แก่ เยาวชน วัยทำงาน และผู้สูงอายุ กลุ่มละ 120 คน และผู้ให้ข้อมูลสำคัญเชิงคุณภาพจำนวน 24 คน คัดเลือกแบบเจาะจง รวมกลุ่มตัวอย่างทั้งสิ้น 384 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์เชิงลึก และแนวคำถามสำหรับการสนทนากลุ่ม การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ส่วนข้อมูลเชิงคุณภาพใช้การวิเคราะห์เนื้อหา ด้วยกระบวนการจัดหมวดหมู่ ตีความ และสังเคราะห์เชิงประเด็น

ผลการวิจัยพบว่า (1) โดยภาพรวมกลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นต่อการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้เพื่อลดความขัดแย้งและสร้างความสามัคคีในครอบครัวระหว่างคนสามวัยอยู่ในระดับมาก สะท้อนการยอมรับต่อการใช้หลักธรรมเป็นกลไกสนับสนุนความสัมพันธ์ในครอบครัวอย่างเป็นรูปธรรม และ (2) ผลการวิจัยเชิงคุณภาพชี้ให้เห็นว่า ความขัดแย้งในครอบครัวสามวัยมีสาเหตุสำคัญจากความแตกต่างด้านบทบาท หน้าที่ ความคาดหวัง และการสื่อสารระหว่างวัย ขณะที่การประยุกต์ใช้หลักธรรมสำคัญ ได้แก่ หลักอปริหานิยธรรม การประนีประนอมถ้อยทีถ้อยอาศัย การยอมรับซึ่งกันและกัน และการบูรณาการหลักธรรมร่วมกับบริบทวัฒนธรรมล้านนา เช่น กิจกรรมทางศาสนาและประเพณีท้องถิ่น สามารถลดความขัดแย้งและเสริมสร้างความสามัคคีในครอบครัวได้อย่างชัดเจน องค์ความรู้จากการวิจัย คือ รูปแบบการลดความขัดแย้งและสร้างความสามัคคีในครอบครัวระหว่างคนสามวัยเชิงพุทธบูรณาการ ที่ตั้งอยู่บนฐานของหลักธรรมทาง

[1 2 3] มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา; Mahamakut Buddist University, Lanna Campus
Corresponding Author, E-mail: mongkolchai1218@gmail.com

พระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งสามารถใช้เป็นกรอบแนวคิดเชิงสังคมวัฒนธรรมเพื่อส่งเสริมการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ การสื่อสารเชิงสร้างสรรค์ และความสัมพันธ์ที่ยั่งยืนของครอบครัวไทยในสังคมร่วมสมัย

คำสำคัญ: รูปแบบเชิงพุทธบูรณาการ; ความขัดแย้งในครอบครัว; ความสามัคคีระหว่างคนสามวัย

Abstract

This study aimed to examine (1) the patterns and mechanisms for conflict reduction and (2) the approaches to strengthening harmony in three-generation families under the Buddhist-integrated framework in Chiang Mai Province. A mixed-methods research design was employed, integrating both quantitative and qualitative approaches. The study population comprised three-generation families in Chiang Mai Province. The quantitative sample consisted of 360 participants selected through stratified random sampling by age group: youth, working-age adults, and older adults, with 120 participants in each group. In addition, 24 key informants for the qualitative component were selected through purposive sampling. The total number of participants was 384. Research instruments included a questionnaire, in-depth interview guidelines, and focus group discussion questions. Quantitative data were analyzed using descriptive statistics, including frequency, percentage, mean, and standard deviation. Qualitative data were analyzed through content analysis using a systematic process of categorization, interpretation, and thematic synthesis.

The findings revealed that (1) overall, the participants reported a high level of agreement regarding the application of Buddhist principles to reduce conflict and enhance harmony among three-generation family members, reflecting strong acceptance of Buddhist teachings as practical mechanisms for supporting family relationships. (2) The qualitative findings indicated that major sources of intergenerational conflict stemmed from differences in roles, responsibilities, expectations, and patterns of communication across generations. The effective application of key Buddhist principles including the Aparih**ā**niyadhamma (principles of non-decline), mutual compromise, reciprocity in communication, and mutual acceptance together with their integration into the Lanna cultural context, such as religious activities and local traditions, was found to clearly contribute to conflict reduction and the strengthening of family harmony. The knowledge contribution of this study is the development of a Buddhist-integrated model for conflict reduction

and harmony enhancement in three-generation families, grounded in Buddhist teachings and local cultural foundations. This model can serve as a socio-cultural conceptual framework for promoting peaceful coexistence, constructive communication, and sustainable family relationships in contemporary Thai society.

Keywords: Integrated Buddhist-Based Model; Family Conflict;
Intergenerational Harmony

บทนำ

ในบริบทของสังคมร่วมสมัย การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว ส่งผลกระทบโดยตรงต่อโครงสร้างและความสัมพันธ์ภายในครอบครัว โดยเฉพาะครอบครัวที่ประกอบด้วย สมาชิกหลากหลายช่วงวัยหรือครอบครัวระหว่างคนสามวัย ได้แก่ กลุ่มเยาวชน วัยทำงาน และผู้สูงอายุ ความแตกต่างด้านช่วงวัย ประสบการณ์ชีวิต ระบบคุณค่า และบทบาททางสังคม ล้วนเป็นปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดความตึงเครียด ความไม่เข้าใจ และความขัดแย้งในครอบครัวได้ง่ายยิ่งขึ้น ภายใต้เงื่อนไขของสังคมที่เน้นการแข่งขัน การเร่งรีบ และแรงกดดันทางเศรษฐกิจ ครอบครัวซึ่งควรเป็นพื้นที่แห่งความอบอุ่น และความเกื้อกูลกลับกลายเป็นพื้นที่เปราะบาง ที่ความขัดแย้งสามารถปะทุขึ้นได้ทั้งในมิติทางอารมณ์ ความคิด และพฤติกรรม (รัฐพล ใจเย็นมา และสุรพล สุยะพรหม, 2561; นฤทธิ์ ดวงสุวรรณ และคณะ, 2565) ข้อมูลเชิงประจักษ์ด้านความรุนแรงในครอบครัวของประเทศไทย สะท้อนให้เห็นถึงแนวโน้มปัญหาที่เพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะในช่วงภาวะวิกฤตทางสังคมและเศรษฐกิจ ซึ่งปัจจัยกระตุ้นสำคัญ ได้แก่ ความเครียด การใช้สารเสพติด ความเหลื่อมล้ำทางอำนาจในครอบครัว และการขาดทักษะการจัดการความขัดแย้งอย่างสันติ (จินตนา วัชรสินทร์ และคณะ, 2561; สำนักพัฒนาสังคม, 2564) สถานการณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงความจำเป็นเร่งด่วน ในการแสวงหาแนวคิดและรูปแบบการจัดการความขัดแย้ง ที่เหมาะสมกับบริบทครอบครัวไทย โดยเฉพาะแนวทางที่ยึดโยงกับรากฐานทางวัฒนธรรมและศาสนา ซึ่งพระพุทธศาสนาเป็นระบบคุณค่าที่ฝังรากลึกในสังคมไทยมาอย่างยาวนาน

สำหรับจังหวัดเชียงใหม่ แม้จะเป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรม แต่ก็เผชิญกับปัญหาความเปราะบางของครอบครัว ไม่แตกต่างจากพื้นที่อื่น โดยเฉพาะครอบครัวระหว่างคนสามวัยที่ต้องเผชิญแรงกดดัน จากโครงสร้างประชากรและภาวะการมีงานทำ ข้อมูลประชากรของจังหวัดเชียงใหม่ ชี้ให้เห็นว่ามีประชากรวัยทำงานเป็นสัดส่วนสูง ขณะที่ประชากรผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง และยังมีประชากรจำนวนมากที่ไม่มีงานทำหรืออยู่นอกระบบการจ้างงาน ซึ่งส่งผลให้ภาระทางเศรษฐกิจตกอยู่กับกลุ่มวัยทำงานเป็นหลัก (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2566; สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดเชียงใหม่, 2566) สถานการณ์ดังกล่าวนำไปสู่ความตึงเครียดในครอบครัว ทั้งในรูปแบบของการพึ่งพิงระหว่างวัย ความคาดหวังที่ไม่สอดคล้องกัน และการสื่อสารที่ขาดความเข้าใจ โดยเฉพาะในบริบทสังคมเมืองและกึ่งเมืองที่วิถีชีวิต

เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ความขัดแย้งในครอบครัวของจังหวัดเชียงใหม่จึงไม่ได้เกิดจากปัจจัยทางเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว หากแต่เชื่อมโยงกับการเปลี่ยนแปลงทางค่านิยม ความสัมพันธ์ระหว่างวัย และการลดบทบาทของกลไกทางวัฒนธรรมดั้งเดิม ที่เคยทำหน้าที่ประคับประคองความสามัคคีในครอบครัวล้านนา เช่น การให้ความเคารพผู้อาวุโส การใช้วัดและกิจกรรมทางศาสนาเป็นพื้นที่เชื่อมความสัมพันธ์ และการใช้การประนีประนอมเป็นหลักในการอยู่ร่วมกัน (จินดาวรรณ กาญจนภานุพันธ์, 2562; พระมหาศิวะเสน ญาณเมธี, 2561) อย่างไรก็ตาม งานวิจัยที่ศึกษาความขัดแย้งในครอบครัวจำนวนมากมักมุ่งเน้นการอธิบายปัญหาเชิงพฤติกรรมหรือเชิงจิตวิทยาเป็นหลัก ขณะที่การพัฒนารูปแบบเชิงบูรณาการที่เชื่อมโยงหลักธรรมทางพระพุทธศาสนากับบริบทวัฒนธรรมท้องถิ่นยังมีอยู่อย่างจำกัด

จากปัญหาและบริบทดังกล่าว งานวิจัยนี้จึงมีความสำคัญทั้งในเชิงวิชาการและเชิงปฏิบัติ โดยมุ่งศึกษาการพัฒนารูปแบบการลดความขัดแย้ง และสร้างความสามัคคีในครอบครัวระหว่างคนสามวัยเชิงพุทธบูรณาการในจังหวัดเชียงใหม่ โดยตั้งอยู่บนสมมติฐานสำคัญว่าหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะหลักอปริหานิยธรรม สัปปุริสธรรม และแนวคิดเรื่องการประนีประนอมและการยอมรับซึ่งกันและกัน สามารถนำมาประยุกต์ใช้เป็นกลไกในการจัดการความขัดแย้งในครอบครัวได้อย่างเหมาะสมกับบริบทสังคมไทย โจทย์การวิจัยสำคัญจึงอยู่ที่ว่า จะสามารถสังเคราะห์และพัฒนารูปแบบการลดความขัดแย้ง และสร้างความสามัคคีในครอบครัวระหว่างคนสามวัย โดยบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา กับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของจังหวัดเชียงใหม่ได้อย่างไร และรูปแบบดังกล่าว จะตอบโจทย์การอยู่ร่วมกันของคนสามวัยในครอบครัวได้ในระดับใด การวิจัยนี้จึงมุ่งสร้างองค์ความรู้ใหม่เชิงพื้นที่ ที่ไม่เพียงอธิบายสาเหตุของความขัดแย้ง แต่ยังเสนอรูปแบบเชิงบูรณาการ ที่สามารถนำไปใช้เป็นแนวทางเชิงนโยบายและเชิงปฏิบัติ ในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและสังคม

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษารูปแบบและกลไกในการลดความขัดแย้งในครอบครัวระหว่างคนสามวัยภายใต้แนวคิดเชิงพุทธบูรณาการในจังหวัดเชียงใหม่

2. เพื่อศึกษาแนวทางในการเสริมสร้างความสามัคคีในครอบครัวระหว่างคนสามวัย ภายใต้แนวคิดเชิงพุทธบูรณาการในจังหวัดเชียงใหม่

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสานระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ (Mixed Methods Research) โดยมุ่งเน้นการอธิบายและพัฒนารูปแบบการลดความขัดแย้งและสร้างความสามัคคีในครอบครัวระหว่างคนสามวัยเชิงพุทธบูรณาการในจังหวัดเชียงใหม่ การวิจัยเชิงปริมาณใช้เพื่อศึกษาระดับความคิดเห็น สาเหตุของความขัดแย้ง และการนำหลักธรรมทาง

พระพุทธศาสนา มาใช้ในการลดความขัดแย้งและสร้างความสามัคคีในครอบครัว ส่วนการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้เพื่อทำความเข้าใจเชิงลึกเกี่ยวกับประสบการณ์ มุมมอง และแนวทางปฏิบัติของกลุ่มคนสามวัย รวมทั้งการสังเคราะห์องค์ความรู้ เพื่อพัฒนารูปแบบเชิงพุทธบูรณาการอย่างเป็นระบบ การออกแบบการวิจัยลักษณะนี้ ช่วยให้ได้ข้อมูลทั้งเชิงกว้างและเชิงลึก อันนำไปสู่การสร้างองค์ความรู้ที่สอดคล้องกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของพื้นที่ศึกษา

2. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ ประชากรกลุ่มคนสามวัยในจังหวัดเชียงใหม่ ได้แก่

2.1 กลุ่มเยาวชน (นักศึกษาระดับอุดมศึกษาในจังหวัดเชียงใหม่)

2.2 กลุ่มวัยทำงาน (บุคลากรที่ประกอบอาชีพและทำงานอยู่ในจังหวัดเชียงใหม่)

2.3 กลุ่มผู้สูงอายุ (ผู้สูงวัยที่เข้าร่วมกิจกรรมในโรงเรียนผู้สูงอายุในจังหวัดเชียงใหม่)

การกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างใช้สูตรของเครซี่และมอร์แกน (Krejcie & Morgan) โดยกำหนดกลุ่มตัวอย่างรวมทั้งสิ้น 360 คน สำหรับการวิจัยเชิงปริมาณ แบ่งเป็นกลุ่มละ 120 คนต่อช่วงวัย และเพิ่มเติมผู้ให้ข้อมูลสำคัญสำหรับการวิจัยเชิงคุณภาพ จำนวน 24 คน รวมกลุ่มตัวอย่างทั้งสิ้น 384 คน

วิธีการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างใช้การสุ่มแบบแบ่งชั้น (Stratified Sampling) ตามช่วงวัยสำหรับการวิจัยเชิงปริมาณ และการคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) สำหรับการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยคำนึงถึงประสบการณ์การใช้ชีวิตในครอบครัวระหว่างคนสามวัย และความสามารถในการสะท้อนปัญหาและแนวทางการลดความขัดแย้งในครอบครัว

3. เครื่องมือการวิจัย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย

3.1 แบบสอบถาม สำหรับการวิจัยเชิงปริมาณ แบ่งออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ส่วนที่ 2 สาเหตุและลักษณะของความขัดแย้งและความสามัคคีในครอบครัวระหว่างคนสามวัย

ส่วนที่ 3 การนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาใช้ในการลดความขัดแย้งและสร้างความสามัคคีในครอบครัว

3.2 แบบสัมภาษณ์เชิงลึกและแนวคำถามสำหรับการสนทนากลุ่ม สำหรับการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อศึกษาประสบการณ์ มุมมอง และแนวทางการประยุกต์ใช้หลักธรรมในการอยู่ร่วมกันของคนสามวัยในครอบครัว

3.3 เครื่องมือการวิจัยผ่านการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) โดยผู้ทรงคุณวุฒิ และปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะเพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย

4. การเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย

การเก็บรวบรวมข้อมูลดำเนินการเป็น 2 ส่วน ได้แก่ 1) การเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ ผู้วิจัยแจกแบบสอบถามให้แก่กลุ่มตัวอย่างทั้งสามกลุ่ม โดยดำเนินการเก็บรวบรวม ตรวจสอบความครบถ้วนและความถูกต้องของข้อมูล ก่อนนำไปประมวลผลทางสถิติ 2) การเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ

ใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่มกับตัวแทนกลุ่มคนสามวัย เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาความขัดแย้ง สาเหตุ แนวทางการแก้ไข และการใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในการสร้างความสามัคคีในครอบครัว พร้อมทั้งบันทึกข้อมูลภาคสนามเพื่อใช้ในการวิเคราะห์เชิงลึก

5. การวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัย

การวิเคราะห์ข้อมูลแบ่งออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่ 1) การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ ใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เพื่ออธิบายลักษณะข้อมูลทั่วไป สาเหตุของความขัดแย้ง และระดับการนำหลักธรรมมาใช้ในการลดความขัดแย้งและสร้างความสามัคคีในครอบครัว 2) การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา โดยจัดหมวดหมู่ข้อมูล สังเคราะห์ประเด็นสำคัญ และเชื่อมโยงกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและบริบททางสังคมวัฒนธรรมของจังหวัดเชียงใหม่ เพื่อนำไปสู่การพัฒนารูปแบบการลดความขัดแย้งและสร้างความสามัคคีในครอบครัวระหว่างคนสามวัยเชิงพุทธบูรณาการอย่างเป็นระบบ

สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาเรื่องรูปแบบการลดความขัดแย้งและสร้างความสามัคคีในครอบครัวระหว่างคนสามวัยเชิงพุทธบูรณาการในจังหวัดเชียงใหม่ ผู้วิจัยสามารถสรุปผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ทั้งในรูปแบบการวิจัยเชิงปริมาณและคุณภาพ ดังนี้

1. ผลการวิจัยเชิงปริมาณ

ผลการวิจัยเชิงปริมาณในครั้งนี้ มุ่งศึกษาระดับความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างต่อการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มาประยุกต์ใช้ในการลดความขัดแย้งและสร้างความสามัคคี ในครอบครัวระหว่างคนสามวัยในจังหวัดเชียงใหม่ โดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มเยาวชน กลุ่มวัยทำงาน และกลุ่มผู้สูงอายุ เพื่ออธิบายระดับความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างในแต่ละประเด็นการประเมิน โดยผลการวิเคราะห์สะท้อนให้เห็นถึงระดับการยอมรับและการเห็นคุณค่าของหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ในฐานะกลไกสำคัญในการเสริมสร้างความเข้าใจ การอยู่ร่วมกันอย่างสันติ และการจัดการความขัดแย้งในครอบครัวระหว่างคนสามวัยอย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งสามารถแสดงด้วยค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ตามตารางดังนี้

ประเด็นการประเมิน	ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$)	S.D.	ระดับความคิดเห็น
การประชุมปรึกษาหารือและหาข้อตกลงร่วมกัน	4.10	0.863	มาก
การปฏิบัติตามมติร่วมอย่างพร้อมเพรียง	4.12	0.894	มาก
การรักษาขนบธรรมเนียมและประเพณีที่ดีงาม	4.14	0.820	มาก
การให้ความเคารพผู้อาวุโสและผู้ใหญ่	3.93	0.981	มาก
การไม่เบียดเบียนและไม่ใช้ความรุนแรงในครอบครัว	4.06	0.813	มาก
การดูแลและปกป้องทรัพย์สมบัติส่วนรวม	4.29	0.862	มากที่สุด

ประเด็นการประเมิน	ค่าเฉลี่ย ($\overline{X}$)	S.D.	ระดับความคิดเห็น
การยอมรับเสียงข้างมากในการตัดสินใจร่วมกัน	4.20	0.800	มาก
การประนีประนอมถ้อยทีถ้อยอาศัย	4.25	0.776	มากที่สุด
ภาพรวม	**4.14**	**0.627**	**มาก**

ตารางที่ 1 ระดับความคิดเห็นต่อการนำหลักธรรมมาใช้ในการลดความขัดแย้งและสร้างความสามัคคีในครอบครัวระหว่างคนสามวัย

จากตารางที่ 1 พบว่า โดยภาพรวมกลุ่มตัวอย่าง มีความคิดเห็นต่อการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มาใช้ในการลดความขัดแย้งและสร้างความสามัคคีในครอบครัว ระหว่างคนสามวัย อยู่ในระดับ มาก โดยมีค่าเฉลี่ยรวมเท่ากับ 4.14 และมีค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.627 สะท้อนให้เห็นว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความคิดเห็นไปในทิศทางเดียวกัน และให้ความสำคัญต่อหลักธรรมในฐานะเครื่องมือในการสร้างความเข้าใจและความสามัคคีในครอบครัว

เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่าประเด็นที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ การดูแลและปกป้องทรัพย์สมบัติส่วนรวม ($\overline{X}$=4.29, S.D.=0.862) และการประนีประนอมถ้อยทีถ้อยอาศัย ($\overline{X}$=4.25, S.D.=0.776) ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าความรับผิดชอบร่วมและการสื่อสารอย่างอ่อนโยนเป็นปัจจัยสำคัญในการลดความขัดแย้งในครอบครัว ขณะที่ประเด็น การให้ความเคารพผู้อาวุโสและผู้ใหญ่ แม้จะมีค่าเฉลี่ยต่ำกว่าข้ออื่นเล็กน้อย แต่ยังคงอยู่ในระดับมาก แสดงให้เห็นถึงบทบาทของค่านิยมด้านความเคารพและการยอมรับระหว่างวัยในสังคมไทย

1. ผลการวิจัยเชิงคุณภาพ

ผลการวิจัยเชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่มตัวแทนคนสามวัย ได้แก่ กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มวัยทำงาน และกลุ่มเยาวชน ในจังหวัดเชียงใหม่ สะท้อนให้เห็นถึงพลวัตของความสัมพันธ์ในครอบครัวระหว่างคนสามวัย ซึ่งมีทั้งมิติของความขัดแย้งและมิติของความเกื้อกูลที่ดำรงอยู่ร่วมกัน โดยสามารถวิเคราะห์และสังเคราะห์ผลการวิจัยออกเป็นประเด็นสำคัญดังต่อไปนี้

ประเด็นแรก คือ ลักษณะและสาเหตุของความขัดแย้งในครอบครัวระหว่างคนสามวัย จากการสัมภาษณ์พบว่า ความขัดแย้งมิได้เกิดจากความแตกต่างด้านอายุเพียงอย่างเดียว หากแต่เกิดจากความแตกต่างด้านบทบาท หน้าที่ ความคาดหวัง และวิธีคิดต่อชีวิตของแต่ละช่วงวัย กลุ่มวัยทำงานสะท้อนว่าตนเองต้องเผชิญแรงกดดันจากภาระทางเศรษฐกิจ การทำงาน และการดูแลสมาชิกในครอบครัวพร้อมกันหลายรุ่น จึงเกิดความเครียดและความเหนื่อยล้าทางอารมณ์ ขณะที่กลุ่มผู้สูงอายุให้ความสำคัญกับการได้รับความเคารพ การใส่ใจ และการมีบทบาทในครอบครัว ส่วนกลุ่มเยาวชนต้องการพื้นที่ในการแสดงออก ความเข้าใจ และการยอมรับในความคิดที่แตกต่าง ความไม่สอดคล้องของความคาดหวังเหล่านี้นำไปสู่ความไม่เข้าใจ การสื่อสารที่ขาดความอ่อนโยน และในบางกรณีการใช้ถ้อยคำหรือท่าทีที่กระทบกระเทือนจิตใจซึ่งกันและกัน ความขัดแย้งจึงเกิดขึ้นในลักษณะสะสมและแฝงเร้น มากกว่าการเผชิญหน้าอย่างรุนแรงโดยตรง

ประเด็นที่สอง คือ บทบาทของการให้เกียรติ การยอมรับ และการประนีประนอมในการลดความขัดแย้ง ผลการสัมภาษณ์จากทั้งสามกลุ่มมีความสอดคล้องกันในประเด็นว่า การลดความขัดแย้งในครอบครัวมิได้เกิดจากการเอาชนะกันทางเหตุผล หากแต่เกิดจากการยอมลดทอนอัตตา การให้เกียรติซึ่งกันและกัน และการยอมรับความแตกต่างของแต่ละช่วงวัย กลุ่มผู้สูงอายุสะท้อนว่าการเปิดใจรับฟังความคิดของคนรุ่นใหม่ และการลดความคาดหวังว่าทุกอย่างต้องเป็นไปตามประสบการณ์ของตน เป็นปัจจัยที่ช่วยให้บรรยากาศในครอบครัวดีขึ้น ขณะที่กลุ่มวัยทำงานเห็นว่าการได้รับความเข้าใจจากทั้งผู้สูงอายุและเยาวชน ช่วยลดความตึงเครียด และทำให้สามารถทำหน้าที่เป็นตัวกลาง เชื่อมความสัมพันธ์ในครอบครัวได้อย่างมีประสิทธิภาพ ส่วนกลุ่มเยาวชนให้ความเห็นว่า การได้รับโอกาสในการอธิบายเหตุผลและความคิดของตน โดยไม่ถูกตัดสินหรือปิดกั้น ช่วยให้เกิดความรู้สึก เป็นส่วนหนึ่งของครอบครัวมากขึ้น การประนีประนอมถ้อยทีถ้อยอาศัย จึงเป็นกลไกสำคัญที่ช่วยเปลี่ยนความขัดแย้ง ให้กลายเป็นกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน

ประเด็นที่สาม คือ การตีความบทบาทของหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในฐานะกลไกเชิงพุทธบูรณาการ ผลการวิจัยเชิงคุณภาพชี้ให้เห็นว่า หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะหลักอปริหานิยธรรม ถูกมองว่า เป็นกรอบคุณค่าที่ช่วยกำกับพฤติกรรม และความสัมพันธ์ในครอบครัวอย่างมีนัยสำคัญ หลักการประชุมปรึกษาหารือร่วมกัน การยอมรับมติร่วม การไม่เบียดเบียนกัน และการให้ความเคารพผู้อาวุโส ถูกนำมาใช้ในชีวิตประจำวัน ทั้งในรูปแบบที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ เช่น การพูดคุยกันในครอบครัวก่อนตัดสินใจเรื่องสำคัญ การแบ่งปันภาระหน้าที่ และการหลีกเลี่ยงการใช้อารมณ์ในการแก้ไขปัญหา การตีความหลักธรรมในลักษณะนี้มิได้เป็นเพียงการยึดถือเชิงพิธีกรรมทางศาสนา แต่เป็นการนำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้เป็นแนวปฏิบัติทางสังคมที่ช่วยสร้างสมดุลระหว่างเหตุผล อารมณ์ และความสัมพันธ์

ประเด็นที่สี่ คือ การบูรณาการหลักธรรมกับบริบทวัฒนธรรมล้านนา ในการสร้างความสามัคคี จากการสังเคราะห์ผลการสัมภาษณ์ พบว่า ความเข้มแข็งของรูปแบบเชิงพุทธบูรณาการอยู่ที่การผสมผสานหลักธรรมกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมท้องถิ่นของจังหวัดเชียงใหม่ เช่น การใช้กิจกรรมทางศาสนาและประเพณีเป็นพื้นที่กลางในการเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างวัย การทำบุญร่วมกันในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา การร่วมกิจกรรมในวัด และประเพณีปีใหม่เมือง ล้วนเป็นกลไกที่เอื้อให้คนสามวัยได้ใช้เวลาอยู่ร่วมกัน แลกเปลี่ยนเรียนรู้ และลดช่องว่างทางความคิด วัฒนธรรมล้านนาจึงทำหน้าที่เป็น สื่อกลางทางสังคมที่ช่วยถ่ายทอดคุณค่าทางพุทธศาสนาไปสู่การปฏิบัติจริงในครอบครัว

จากการวิเคราะห์และสังเคราะห์ผลการวิจัยเชิงคุณภาพโดยรวมได้ว่ารูปแบบการลดความขัดแย้งและสร้างความสามัคคีในครอบครัวระหว่างคนสามวัยเชิงพุทธบูรณาการ เป็นกระบวนการที่เน้นความสัมพันธ์เชิงเกื้อกูล การสื่อสารอย่างมีสติ และการยอมรับซึ่งกันและกัน โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นกรอบคุณค่า และใช้วัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นกลไกสนับสนุน ผลการวิจัยเชิงคุณภาพจึงไม่เพียงอธิบายสาเหตุของความขัดแย้ง หากแต่ชี้ให้เห็นแนวทางการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

ที่สามารถนำไปพัฒนาเป็นรูปแบบเชิงปฏิบัติและเชิงนโยบายเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและสังคมในจังหวัดเชียงใหม่ได้อย่างยั่งยืน

อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการวิจัยในครั้งนี้ ทำให้ทราบถึงรูปแบบการลดความขัดแย้งและสร้างความสามัคคีในครอบครัวระหว่างคนสามวัยเชิงพุทธบูรณาการในจังหวัดเชียงใหม่ ทำให้คณะผู้วิจัยสามารถอภิปรายผลวิจัยเป็นประเด็นไว้ดังนี้

ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่ารูปแบบการลดความขัดแย้งและสร้างความสามัคคีในครอบครัวระหว่างคนสามวัยเชิงพุทธบูรณาการในจังหวัดเชียงใหม่ มีลักษณะเป็นกระบวนการทางสังคมที่ตั้งอยู่บนฐานของความสัมพันธ์เชิงเกื้อกูลระหว่างวัย มากกว่าการจัดการความขัดแย้งเชิงอำนาจหรือเชิงบังคับ ผลการวิจัยทั้งเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณสะท้อนตรงกันว่า ความขัดแย้งในครอบครัวระหว่างคนสามวัยเกิดขึ้นจากความแตกต่างด้านบทบาท หน้าที่ และความคาดหวังในชีวิต โดยเฉพาะกลุ่มวัยทำงานซึ่งทำหน้าที่เป็นแกนกลางของครอบครัว ต้องแบกรับภาระทางเศรษฐกิจและการดูแลสมาชิกหลายรุ่นพร้อมกัน จึงเกิดความตึงเครียดและความเปราะบางทางอารมณ์ ขณะที่กลุ่มผู้สูงอายุให้ความสำคัญกับการได้รับความเคารพและการมีคุณค่าในครอบครัว ส่วนกลุ่มเยาวชนต้องการการยอมรับในความคิดและตัวตน ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับแนวคิดว่า ความขัดแย้งในครอบครัวมิได้เป็นเพียงปัญหาส่วนบุคคล หากแต่เป็นผลสะท้อนของโครงสร้างทางสังคมและเศรษฐกิจที่กดทับบทบาทของแต่ละช่วงวัย (ศรวิษฐ์ เกื้อรักษ์, และนิรมล ยินดี, 2568) รวมถึงสอดคล้องกับงานวิจัยของพัชรินทร์ เขตประทุม (2563) ที่ชี้ให้เห็นว่าความเครียดจากบทบาทการทำงานและครอบครัว เป็นปัจจัยสำคัญที่นำไปสู่ความขัดแย้งภายในครัวเรือน อย่างไรก็ตาม งานวิจัยนี้ให้ภาพที่แตกต่างจากงานศึกษา ที่อธิบายความขัดแย้งในครอบครัวผ่านกรอบความรุนแรงหรือปัญหาพฤติกรรมเป็นหลัก (จินตนา วัชรสินทร์ และคณะ, 2561) โดยพบว่าความขัดแย้งในบริบทจังหวัดเชียงใหม่ ส่วนใหญ่มีลักษณะเชิงแฝง สะสม และเชื่อมโยงกับความไม่สมดุลของบทบาทระหว่างวัย มากกว่าการใช้ความรุนแรงโดยตรง ซึ่งสะท้อนถึงความจำเป็นในการพัฒนาแนวทางจัดการความขัดแย้ง ที่มุ่งฟื้นฟูความสัมพันธ์ มากกว่าการแก้ไขเฉพาะพฤติกรรมปลายเหตุ

เมื่อพิจารณาบทบาทของหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ผลการวิจัยพบอย่างชัดเจนว่าหลักอปริหานิยธรรม และแนวคิดเรื่องการประนีประนอมถ้อยทีถ้อยอาศัย เป็นหัวใจสำคัญของรูปแบบเชิงพุทธบูรณาการ โดยผลการวิจัยเชิงปริมาณสะท้อนว่า กลุ่มตัวอย่างให้ความสำคัญกับการประชุมปรึกษาหารือร่วมกัน การยอมรับมติร่วม การไม่เบียดเบียน และการประนีประนอมในระดับสูงมาก ขณะที่ผลการวิจัยเชิงคุณภาพชี้ให้เห็นว่าหลักธรรมเหล่านี้ ถูกตีความและนำไปใช้ในฐานะแนวปฏิบัติในชีวิตประจำวันมากกว่าการยึดถือเชิงพิธีกรรม สาเหตุที่ผลการวิจัยออกมาในลักษณะนี้ อาจอธิบายได้จากบริบททางวัฒนธรรมของจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งพระพุทธศาสนาเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตและโครงสร้างความหมายทางสังคม หลักธรรมจึงทำหน้าที่เป็นกรอบคุณค่าที่ช่วยลดอัตตา สร้างสติ และเอื้อให้เกิดการสื่อสารอย่างอ่อนโยนในครอบครัว ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับงาน

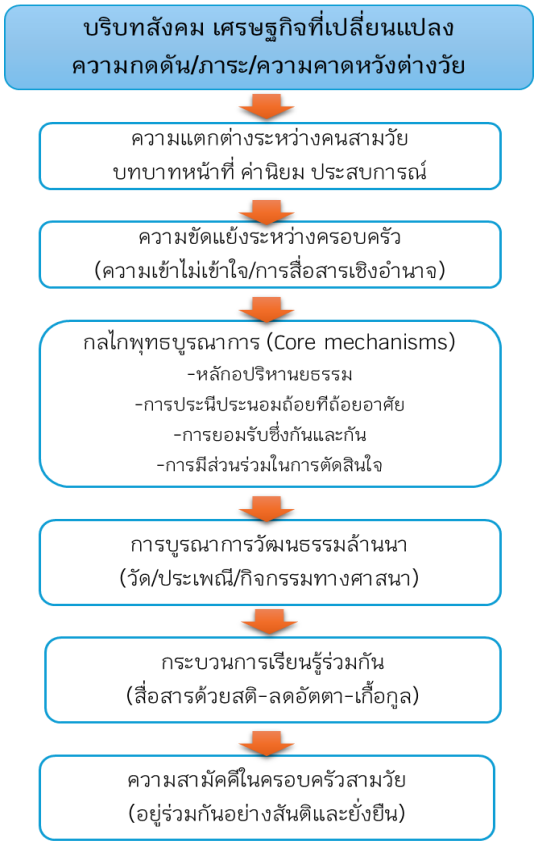
ของพระมหาธนกร สร้อยศรี และพระครูประโชติพัชรพงศ์ (ณัฐพงษ์ พิทักษ์อัมพรกุล) (2563) ที่ระบุว่าหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามีศักยภาพในการจัดการความขัดแย้งอย่างสันติ และสอดคล้องกับงานของจินดาวรรณ กาญจนภานุพันธ์ (2562) ที่พบว่า การใช้หลักธรรมเชิงพุทธช่วยเสริมสร้างความสามัคคี ในระดับครอบครัวและชุมชน อย่างไรก็ตาม งานวิจัยบางชิ้นตั้งข้อสังเกตว่า การนำหลักธรรมมาใช้โดยไม่ปรับให้สอดคล้องกับบริบทของคนรุ่นใหม่อาจไม่เกิดผลอย่างแท้จริง (ยงยุทธ แสนประสิทธิ, 2554) ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยนี้ที่พบว่า การสื่อสารและการตีความหลักธรรมให้เข้าใจง่าย และเปิดพื้นที่ให้เยาวชนมีส่วนร่วมในการอธิบายความหมายของหลักธรรม เป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้รูปแบบเชิงพุทธบูรณาการสามารถลดความขัดแย้งได้จริง

ประเด็นสำคัญอีกประการหนึ่งของการอภิปรายผล คือ บทบาทของการบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนากับวัฒนธรรมล้านนา ในการสร้างความสามัคคีในครอบครัวระหว่างคนสามวัย ผลการวิจัยเชิงคุณภาพชี้ให้เห็นว่า ความเข้มแข็งของรูปแบบที่พัฒนาขึ้นไม่ได้อยู่ที่หลักธรรมเพียงลำพัง หากแต่อยู่ที่การเชื่อมโยงหลักธรรมเข้ากับประเพณี วิถีชีวิต และพื้นที่ทางสังคมของคนในจังหวัดเชียงใหม่ เช่น การใช้วัดและกิจกรรมทางศาสนาเป็นพื้นที่กลางในการพบปะและทำกิจกรรมร่วมกันของคนสามวัย การทำบุญในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา และประเพณีปีใหม่เมือง ล้วนเป็นกลไกที่ช่วยลดช่องว่างทางวัย และเปิดพื้นที่ให้เกิดการสื่อสารอย่างไม่เป็นทางการ สาเหตุที่การบูรณาการในลักษณะนี้ได้ผล อาจเนื่องมาจากวัฒนธรรมล้านนาให้คุณค่ากับความเคารพ การเกื้อกูล และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติอยู่แล้ว หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาจึงทำหน้าที่เสริมความชอบธรรมและความหมายให้กับบรรทัดฐานทางสังคมที่มีอยู่เดิม ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของพระมหาฉันทยา คนเจน (2555) ที่ชี้ว่าวัดและศาสนสถาน มีบทบาทเป็นกลไกทางสังคม ในการเชื่อมโยงคุณค่าทางศีลธรรมกับการพัฒนาความสัมพันธ์ในชุมชน อย่างไรก็ตาม ผลการวิจัยนี้แย้งกับมุมมองที่เห็นว่าความขัดแย้งในครอบครัวสมัยใหม่ จำเป็นต้องแก้ไขด้วยกลไกทางกฎหมายหรือเชิงสถาบันเป็นหลัก โดยผลการวิจัยสะท้อนว่าการฟื้นฟูคุณค่าทางวัฒนธรรมและศาสนาในระดับครอบครัว สามารถทำหน้าที่เป็นกลไกป้องกันและลดความขัดแย้งได้อย่างมีนัยสำคัญ ทั้งนี้ การอภิปรายผลโดยรวมจึงชี้ให้เห็นว่า รูปแบบการลดความขัดแย้งและสร้างความสามัคคีในครอบครัว ระหว่างคนสามวัยเชิงพุทธบูรณาการในจังหวัดเชียงใหม่ มิใช่เพียงรูปแบบเชิงศีลธรรม หากแต่เป็นรูปแบบเชิงสังคมวัฒนธรรม ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในเชิงนโยบายและการปฏิบัติ เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและความสามัคคีในสังคมไทยอย่างยั่งยืน

องค์ความรู้ใหม่

งานวิจัยนี้สร้างองค์ความรู้ใหม่ที่สำคัญเกี่ยวกับพัฒนารูปแบบการลดความขัดแย้งและสร้างความสามัคคีในครอบครัวระหว่างคนสามวัย โดยชี้ให้เห็นว่าความขัดแย้งในครอบครัวมิใช่เพียงปัญหาปัจเจกหรือพฤติกรรม หากแต่เป็นกระบวนการเชิงโครงสร้างและความสัมพันธ์ระหว่างวัย ซึ่งสามารถจัดการได้ผ่านการบูรณาการทั้งหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา กลไกทางสังคมวัฒนธรรมท้องถิ่น (ล้านนา) และกระบวนการสื่อสารและการมีส่วนร่วมระหว่างคนสามวัย จึงสังเคราะห์องค์

ความรู้จากการวิจัยโมเดลพุทธบูรณาการ เพื่อการลดความขัดแย้งและสร้างความสามัคคีในครอบครัวระหว่างคนสามวัย ดังแผนภาพดังนี้

ภาพ 1 โมเดลพุทธบูรณาการเพื่อการลดความขัดแย้งและสร้างความสามัคคีในครอบครัวระหว่างคนสามวัย

จากแผนภาพโมเดลสามารถอธิบายเพื่อให้เข้าใจว่าโมเดลการลดความขัดแย้งและสร้างความสามัคคีในครอบครัวระหว่างคนสามวัยเชิงพุทธบูรณาการ อธิบายว่าความขัดแย้งในครอบครัวเกิดจากความแตกต่างด้านบทบาท หน้าที่ และความคาดหวังของคนแต่ละช่วงวัย ภายใต้บริบทสังคมและเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว กลุ่มวัยทำงานต้องแบกรับภาระหลักของครอบครัว ขณะที่ผู้สูงอายุต้องการการยอมรับและคุณค่า ส่วนเยาวชนต้องการพื้นที่ในการแสดงออก หากขาดกลไกกลางในการเชื่อมความเข้าใจ ความแตกต่างเหล่านี้จะสะสมและพัฒนาไปสู่ความขัดแย้งเชิงแฝงภายในครอบครัว

หัวใจสำคัญของโมเดลอยู่ที่ กลไกพุทธบูรณาการ ซึ่งนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะหลักอปริหานิยธรรม มาประยุกต์ใช้เป็นแนวทางจัดการความสัมพันธ์ในชีวิตประจำวัน เช่น การประชุมปรึกษาหารือร่วมกัน การยอมรับมติร่วม การไม่เบียดเบียน และการประนีประนอมถ้อยทีถ้อยอาศัย หลักธรรมเหล่านี้ทำหน้าที่ลดอัตตาและอำนาจนิยมในครอบครัว เปิดพื้นที่ให้

สมาชิกทุกวัยมีส่วนร่วมในการสื่อสารและตัดสินใจอย่างเคารพซึ่งกันและกัน ส่งผลให้ความขัดแย้งถูกแปรเปลี่ยนเป็นกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน

นอกจากนี้ โมเดลยังเน้นการบูรณาการหลักธรรมเข้ากับวัฒนธรรมล้านนาและวิถีชีวิตของชุมชน โดยใช้วัด กิจกรรมทางศาสนา และประเพณีท้องถิ่น เป็นพื้นที่กลางในการสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนสามวัย การบูรณาการดังกล่าวช่วยให้หลักธรรมฝังอยู่ในชีวิตประจำวันอย่างเป็นรูปธรรมและเอื้อต่อการสื่อสารที่อ่อนโยนและเกื้อกูล ผลลัพธ์ของโมเดลคือความสามัคคีในครอบครัวที่เกิดจากกระบวนการต่อเนื่องของการยอมรับ การสื่อสารอย่างมีสติ และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติและยั่งยืน

สรุปและข้อเสนอแนะ

งานวิจัยเรื่องรูปแบบการลดความขัดแย้งและสร้างความสามัคคีในครอบครัวระหว่างคนสามวัยเชิงพุทธบูรณาการในจังหวัดเชียงใหม่ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบและกลไกในการลดความขัดแย้ง และเสริมสร้างความสามัคคีในครอบครัว ที่ประกอบด้วยคนสามวัย ได้แก่ เยาวชน วัยทำงาน และผู้สูงอายุ โดยใช้การวิจัยแบบผสมผสานระหว่างเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ ผลการวิจัยสะท้อนให้เห็นว่า ความขัดแย้งในครอบครัวระหว่างคนสามวัยมีรากฐานจากความแตกต่างด้านบทบาท หน้าที่ และความคาดหวังในชีวิต ภายใต้บริบทของแรงกดดันทางเศรษฐกิจและการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ขณะเดียวกันหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะหลักอปริหานิยธรรม การประนีประนอม และการยอมรับซึ่งกันและกัน สามารถทำหน้าที่เป็นกลไกสำคัญในการลดความขัดแย้งและสร้างความสามัคคีได้อย่างเป็นรูปธรรม เมื่อบูรณาการเข้ากับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมล้านนา เช่น การใช้วัดและกิจกรรมทางศาสนาเป็นพื้นที่กลางในการสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างวัย งานวิจัยจึงได้เสนอองค์ความรู้เชิงพื้นที่ที่ชี้ให้เห็นว่า การจัดการความขัดแย้งในครอบครัวมิใช่เพียงการแก้ปัญหาเชิงพฤติกรรม แต่เป็นกระบวนการฟื้นฟูความสัมพันธ์และความเกื้อกูลระหว่างคนสามวัยอย่างยั่งยืน

จากการวิจัยผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะจากการวิจัย ทั้งข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ และข้อเสนอแนะเพื่อการศึกษาครั้งต่อไปนี้ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาครอบครัวและสังคม เช่น กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานด้านศาสนา ควรบูรณาการแนวคิดเชิงพุทธบูรณาการ เข้าเป็นส่วนหนึ่งของนโยบายส่งเสริมความเข้มแข็งของครอบครัว โดยเฉพาะครอบครัวระหว่างคนสามวัย

1.2 ควรสนับสนุนให้วัดและศาสนสถานในชุมชน ทำหน้าที่เป็นพื้นที่กลางทางสังคมสำหรับการจัดกิจกรรมสร้างความเข้าใจและการสื่อสารระหว่างคนต่างวัย เช่น กิจกรรมเสวนาครอบครัว กิจกรรมทางศาสนา และกิจกรรมวัฒนธรรมท้องถิ่น

1.3 ภาครัฐและท้องถิ่นควรพัฒนานโยบายเชิงป้องกันความขัดแย้งในครอบครัว โดยเน้นการเสริมสร้างทักษะการสื่อสาร การประนีประนอม และการมีส่วนร่วมของสมาชิกในครอบครัวมากกว่าการแก้ไขปัญหาเชิงกฎหมายเพียงอย่างเดียว

2. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

2.1 สถานศึกษา มหาวิทยาลัย และโรงเรียนผู้สูงอายุ สามารถนำรูปแบบเชิงพุทธบูรณาการจากงานวิจัยนี้ ไปพัฒนาเป็นหลักสูตรหรือกิจกรรมเสริมสร้างความเข้าใจระหว่างวัย เช่น หลักสูตรครอบครัวสามวัย การเรียนรู้ข้ามรุ่น

2.2 ชุมชนและองค์กรศาสนาในจังหวัดเชียงใหม่ สามารถใช้ผลการวิจัยเป็นแนวทางในการออกแบบกิจกรรมครอบครัวและชุมชนที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของคนสามวัย เพื่อลดช่องว่างทางวัยและสร้างความสัมพันธ์เชิงเกื้อกูล

2.3 หน่วยงานด้านการพัฒนาสังคม สามารถนำองค์ความรู้จากงานวิจัยไปใช้เป็นกรอบแนวคิดในการพัฒนาโครงการหรือคู่มือการลดความขัดแย้งในครอบครัว โดยเน้นการใช้หลักธรรมควบคู่กับบริบทวัฒนธรรมท้องถิ่น

3. ข้อเสนอแนะเพื่อการศึกษาครั้งต่อไป

3.1 ควรขยายขอบเขตการศึกษา ไปยังพื้นที่อื่นที่มีบริบททางวัฒนธรรมแตกต่างจากจังหวัดเชียงใหม่ เพื่อเปรียบเทียบรูปแบบการลดความขัดแย้งในครอบครัวระหว่างคนสามวัยในระดับภูมิภาค

3.2 ควรมีการศึกษาวิจัยเชิงทดลองหรือเชิงปฏิบัติการ เพื่อนำรูปแบบเชิงพุทธบูรณาการไปใช้จริงในครอบครัวหรือชุมชน และประเมินผลลัพธ์ในระยะยาว

3.3 ควรศึกษาปัจจัยเฉพาะของแต่ละช่วงวัยเชิงลึก เช่น มุมมองของเยาวชนต่อหลักธรรม หรือบทบาทของวัยทำงานในฐานะตัวกลางความสัมพันธ์ เพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการความขัดแย้งที่ตอบโจทย์แต่ละกลุ่มวัยได้อย่างเหมาะสมยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

จินดาวรรณ กาญจนภานุพันธ์. (2562). กระบวนการสร้างความสามัคคีเชิงพุทธในหมู่บ้านเชตวัน (หนองหมู) อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน. วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์, 6(7), 72-86

จินตนา วัชรสินธุ์, รวิวรรณ คำเงิน, ชนกพร ศรีประสาร และณัชนันท์ ชีวานนท์. (2561). ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความรุนแรงในครอบครัวของเด็กในวัยเรียน. วารสารเครือข่ายวิทยาลัยพยาบาลและการสาธารณสุขภาคใต้, 5(2), 189–200.

นฤทธิ์ ดวงสุวรรณ, หริรักษ แกวกับทอง, วัลภา ฐานกาญจน, นัสรินทร แซสะ และฮามีดะห เจะแต. (2565). เด็กและความรุนแรงในครอบครัว. วารสารสังคมสงเคราะห์ศาสตร์และการบริหารสังคม, 30(1), 178–216.

พระมหาฉันทยา คนเจน. (2555). บทบาทพระสงฆ์ต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ผ่านกิจกรรมทางเศรษฐกิจชุมชน: กรณีศึกษาพระอาจารย์สุบิน ปณีโต. (วิทยานิพนธ์เศรษฐศาสตรมหาบัณฑิต). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

พระมหาธนกร สร้อยศรี และพระครูประโชติพัชรพงศ์ (ณัฐพงษ์ พิทักษ์อัมพรกุล). (2563). การแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวตามหลักพุทธธรรม. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์, 22(2), 183–196.

พระมหาศิวะเสน ญาณเมธี. (2561). รูปแบบการบริหารจัดการความขัดแย้งในพระพุทธศาสนา: วิเคราะห์จากพระไตรปิฎก. (วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยสยาม.

พัชรินทร์ เขตประทุม. (2563). ความขัดแย้งระหว่างงานกับครอบครัวของพยาบาลในโรงพยาบาลเถิน จังหวัดลำปาง. (การค้นคว้าอิสระปริญญาพยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ยงยุทธ แสนประสิทธิ์. (2554). รูปแบบการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัว โดยกระบวนการการมีส่วนร่วมของครอบครัวและชุมชน: กรณีศึกษาชุมชนแห่งหนึ่งในจังหวัดปทุมธานี. (วิทยานิพนธ์หลักสูตรวิทยาศาสตรดุษฎีบัณฑิต). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

รัฐพล ใจเย็นมา และสุรพล สุยะพรหม. (2561). ความขัดแย้งในสังคม: ทฤษฎีและแนวทางแก้ไข. วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์, 7(2), 224–238.

ศรวิษฐ์ เกื้อรักษ์ และนิรมล ยินดี. (2568). การพัฒนาระบบความยุติธรรมสมานฉันท์เพื่อแก้ไขปัญหาความรุนแรงในครอบครัว. วารสารสหวิทยาการสังคมศาสตร์และการบริหารงานยุติธรรม, 1(4), 96–120.

สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดเชียงใหม่. (2566). ข้อมูลทั่วไปจังหวัดเชียงใหม่. สืบค้นวันที่ 20 เมษายน 2566. เข้าถึงได้จาก https://chiangmai.m-society.go.th/

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2566). สถิติแรงงาน. สืบค้นวันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2566. เข้าถึงได้จาก https://chiangmai.m-society.go.th/

สำนักพัฒนาสังคม. (2564). สถิติความรุนแรงในภาพรวมของกรุงเทพมหานคร. สืบค้นวันที่ 2 มีนาคม 2566. เข้าถึงได้จาก https://webportal.bangkok.go.th/upload/user/00000103 /plan/Plan%202564.pdf

การสร้างความร่วมมือและการมีส่วนร่วมของภาคีสาธารณะในบริหารและการจัดการโครงการรักษ์นี้ที่บ้านเป้า เพื่อสืบสานวัฒนธรรมชุมชนและการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ตำบลบ้านเป้า อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่

Building Public Partnership and Participation in the Management of the Rak-Nee Thi Ban Pao Project for Cultural Heritage Preservation and the Promotion of Cultural Tourism in Ban Pao Subdistrict, Mae Taeng District, Chiang Mai Province

จรรณ์ นันทมณี[1] และ สุริยจรัส เตชะตันมีนสกุล[2]
Jun Nantamanee[1] and Suriyajaras Techatunminasakul[2]

Received: 31 October 2024; **Revised:** 05 June 2025; **Accepted:** 14 June 2025

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อประเมินกลไกการสร้างความร่วมมือและการมีส่วนร่วมของภาคีสาธารณะในโครงการรักษ์นี้ที่บ้านเป้า ซึ่งมุ่งสืบสานวัฒนธรรมและส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในพื้นที่ตำบลบ้านเป้า อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ ตลอดจนศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการดำเนินโครงการ และเสนอแนวทางพัฒนาที่สอดคล้องกับบริบททางวัฒนธรรมและศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของชุมชน การวิจัยใช้ระเบียบวิธีแบบผสมผสานระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ โดยเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง 75 คน ซึ่งประกอบด้วยผู้บริหาร เจ้าหน้าที่รัฐ ผู้นำท้องถิ่น ภาคเอกชน และประชาชนในพื้นที่ เครื่องมือที่ใช้ ได้แก่ แบบสอบถาม และใช้สถิติในการวิเคราะห์ข้อมูล เช่น ค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ส่วนการวิจัยเชิงคุณภาพใช้การสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่มกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 32 คน ซึ่งเป็นการวิเคราะห์ด้วยการตีความเชิงเนื้อหาพรรณนา

ผลการศึกษาพบว่า โครงการได้รับการประเมินในภาพรวมอยู่ในระดับสูงมาก ($\overline{X}$=4.58, S.D.=0.17) โดยทุกภาคส่วนมีบทบาทร่วมกันอย่างโดดเด่นในการขับเคลื่อนโครงการ ปัจจัยที่มีนัยสำคัญต่อความสำเร็จของโครงการ ได้แก่ โครงสร้างการดำเนินงานที่มีประสิทธิภาพ ความร่วมมือจากภาคีสาธารณะ การสนับสนุนด้านงบประมาณ และการบริหารแผนงานที่เป็นรูปธรรม โดยตัวแปรอิสระสามารถอธิบายความสำเร็จของโครงการได้ถึงร้อยละ 87 แนวทางสำคัญที่ได้จากการวิจัย ได้แก่ (1) การบูรณาการวัฒนธรรมและทรัพยากรท้องถิ่นในการออกแบบกิจกรรมท่องเที่ยว (2) การเสริมสร้างความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาคประชาสังคม และภาคเอกชน (3) การพัฒนากลไกการ

[1] [2] วิทยาลัยบริหารศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้; School of Administrative Studies, Maejo University
Corresponding Author, E-mail: mju6405405018@mju.ac.th

สื่อสารที่มีประสิทธิภาพ (4) การวางแผนที่โปร่งใสและตรวจสอบได้ (5) การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม และ (6) การพัฒนาศักยภาพผู้นำท้องถิ่นผ่านการฝึกอบรมและการสร้างเครือข่าย ผลการวิจัยนี้สะท้อนให้เห็นถึงบทบาทสำคัญของความร่วมมือจากภาคีสาธารณะในการขับเคลื่อนการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่ยั่งยืน อันเป็นกลไกสำคัญในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม พร้อมทั้งสร้างคุณค่าและความเข้มแข็งให้กับชุมชนในระยะยาว

คำสำคัญ: การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม; การสร้างความร่วมมือภาคีสาธารณะ; ทุนชุมชน

Abstract

This study aims to evaluate the mechanisms of collaboration and public participation among stakeholders in the “Rak Nee Project” in Ban Pao, which is dedicated to preserving local culture and promoting cultural tourism in Ban Pao Subdistrict, Mae Taeng District, Chiang Mai Province. It also seeks to identify the key factors contributing to the project’s success and propose development guidelines that align with the community’s cultural context and tourism potential. A mixed-methods approach was employed, combining both quantitative and qualitative research. Data were collected from 75 participants, including administrators, government officials, local leaders, private sector representatives, and local residents, using questionnaires analyzed with statistical tools such as frequency, percentage, mean, and standard deviation. The qualitative component involved in-depth interviews and focus group discussions with 32 key informants, and data were analyzed using descriptive content interpretation.

The results indicated that the overall project performance was rated at a very high level ($\overline{X}$=4.58, S.D. =0.17). All stakeholder sectors played a prominent role in driving the project forward. Key factors contributing to the project’s success included an efficient operational structure, strong stakeholder collaboration, adequate budgetary support, and concrete program management. The independent variables could explain up to 87% of the project’s success. The study proposed six strategic development guidelines: (1) integrating local culture and resources into tourism activity design; (2) strengthening collaboration among government, civil society, and the private sector; (3) developing effective communication mechanisms; (4) ensuring transparent and accountable planning; (5) promoting environmentally friendly creative tourism; and (6) enhancing local leadership capacity through training and network building. The findings underscore the crucial role of stakeholder

collaboration in driving sustainable cultural tourism. Such collaboration serves as a vital mechanism for preserving cultural heritage while fostering community empowerment and long-term resilience.

Keywords: Cultural Tourism; Public Stakeholder Collaboration; Community Capital

บทนำ

การท่องเที่ยว ถือเป็นหนึ่งในอุตสาหกรรมที่สำคัญ และมีบทบาทสำคัญต่อเศรษฐกิจโลกมาอย่างต่อเนื่อง ในปี พ.ศ.2559 มีนักท่องเที่ยวขาเข้าระหว่างประเทศจำนวน 1,235 ล้านคน ส่งผลให้มูลค่าทางเศรษฐกิจของการท่องเที่ยวทั่วโลกสูงถึง 8.9 ล้านล้านดอลลาร์ หรือคิดเป็นร้อยละ 10.3 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ (GDP) โลก การจ้างงานในอุตสาหกรรมนี้คิดเป็น 330 ล้านตำแหน่ง หรือ 1 ใน 10 ของตำแหน่งงานทั้งหมดทั่วโลก ทั้งนี้ค่าใช้จ่ายของนักท่องเที่ยวทั่วโลก ยังมีมูลค่ามหาศาลถึง 1.7 ล้านล้านดอลลาร์ (WTTC, 2019) สำหรับประเทศไทย อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวได้เติบโตอย่างมั่นคง โดยในปี พ.ศ. 2560 ประเทศไทยได้รับการจัดอันดับจาก World Economic Forum (WEF) ให้อยู่ในลำดับที่ 32 จาก 137 ประเทศด้านขีดความสามารถในการแข่งขันด้านการท่องเที่ยว ทั้งนี้มูลค่าทางเศรษฐกิจจากการท่องเที่ยวในประเทศไทยอยู่ที่ 1.29 ล้านล้านบาท คิดเป็นร้อยละ 9.2 ของ GDP ประเทศ และคาดว่าในปี พ.ศ. 2570 มูลค่าจะเพิ่มขึ้นเป็น 2.71 ล้านล้านบาท (กรมการท่องเที่ยว, 2561) เชียงใหม่เป็นหนึ่งในจังหวัดที่เป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวของประเทศไทย โดยมีทรัพยากรการท่องเที่ยวที่หลากหลาย ทั้งแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เช่น วัดพระธาตุดอยสุเทพ วัดพระสิงห์ และประตูเมืองเชียงใหม่ แหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ เช่น น้ำตก น้ำพุร้อน และภูเขา รวมถึงแหล่งท่องเที่ยวที่สะท้อนวิถีชีวิต เช่น บ้านแม่กำปองและชุมชนม่อนแจ่ม แม้ว่าในช่วงสถานการณ์การระบาดของไวรัสโควิด-19 การท่องเที่ยวจะได้รับผลกระทบอย่างรุนแรง แต่รัฐบาลไทยได้ดำเนินการกระตุ้นการท่องเที่ยวภายในประเทศ เพื่อประคับประคองเศรษฐกิจ ในปัจจุบันการท่องเที่ยวชุมชนได้รับความสนใจอย่างมาก เนื่องจากมีบทบาทในการส่งเสริมความยั่งยืนของทรัพยากรธรรมชาติ ฟื้นฟูวัฒนธรรมท้องถิ่น พัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน และสร้างรายได้เสริมให้แก่ชาวบ้าน อีกทั้งยังช่วยเพิ่มความร่วมมือระหว่างชุมชนกับภาคส่วนต่าง ๆ ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยพัฒนาเศรษฐกิจ และส่งเสริมวัฒนธรรมในชุมชนต่าง ๆ ทั่วประเทศไทย ตำบลบ้านเป้า อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นหนึ่งในพื้นที่ที่มีศักยภาพด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและธรรมชาติ ด้วยทรัพยากรทางธรรมชาติที่สมบูรณ์ วัฒนธรรมท้องถิ่นที่โดดเด่น และความสามารถของบุคคลสำคัญ เช่น คุณบัวขาว บัญชาเมฆ และคุณโจน จันได ซึ่งถือเป็นทุนมนุษย์ที่ทรงคุณค่า อย่างไรก็ตาม การจัดการการท่องเที่ยวในตำบลบ้านเป้า ยังขาดการวางแผนและการบริหารที่เป็นระบบ ส่งผลให้ไม่สามารถใช้ศักยภาพที่มีอยู่ได้อย่างเต็มที่ และในช่วงที่ผ่านมา "บัวขาววิลเลจ" ได้กลายเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวที่มีนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและ

ชาวต่างชาติให้ความสนใจ นำมาซึ่งผลกระทบเชิงบวกต่อเศรษฐกิจท้องถิ่น แต่ยังมีความจำเป็นในการพัฒนาต่อเนื่องเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวในอนาคต การศึกษาของประวิทย์ สวัสดิรักษา (2565) ได้เสนอแนวทางการพัฒนาที่ครอบคลุม ทั้งด้านการส่งเสริมมวยไทย การพัฒนาสนามกีฬา และการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ เช่น การจัดงานวิ่งเทรลและค่ายมวยออนไลน์ แนวทางเหล่านี้ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการสร้างความร่วมมือระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ ในการพัฒนาการท่องเที่ยวให้ยั่งยืน นอกจากนี้ โครงการรักษ์นี้ที่บ้านเป้า ซึ่งได้รับการเสนอขึ้นมาเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและธรรมชาติในตำบลบ้านเป้า ได้เน้นย้ำการใช้ทุนชุมชนเป็นฐาน ได้แก่ 1) ทุนวัฒนธรรม เช่น การแสดงฟ้อนรำไทย และวิถีชีวิตช้าง 2) ทุนธรรมชาติ เช่น ความอุดมสมบูรณ์ของอุทยานแห่งชาติศรีลานนา และเขื่อนแม่งัดสมบูรณ์ชล 3) ทุนมนุษย์ การสร้างแบรนด์บุคคลสำคัญอย่างบัวขาว บัญชาเมฆ 4) ทุนทางกายภาพ หมู่บ้านโจน จันได และบัวขาววิลเลจ ฉะนั้นการบูรณาการทุนเหล่านี้ ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ไม่เพียงช่วยเพิ่มจำนวนนักท่องเที่ยว แต่ยังช่วยสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนท้องถิ่น และเพิ่มโอกาสในการพัฒนาเศรษฐกิจที่ยั่งยืน ทั้งนี้ การพัฒนาในลักษณะดังกล่าว ต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน รวมถึงผู้นำท้องถิ่น ผู้นำชุมชน ภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม เพื่อสร้างความร่วมมือที่ยั่งยืนและบรรลุเป้าหมายของโครงการอย่างมีประสิทธิภาพ

ดังที่กล่าวความเป็นมาข้างต้น การพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืนจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาสังคม และชุมชนในพื้นที่ โดยเฉพาะในบริบทของชุมชน ที่มีทรัพยากรทางวัฒนธรรมอันโดดเด่น และมีศักยภาพในการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เช่น ตำบลบ้านเป้า อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งมีการดำเนินโครงการรักษ์นี้ที่บ้านเป้า เพื่ออนุรักษ์อัตลักษณ์ท้องถิ่นและส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม อย่างไรก็ตาม กลไกการมีส่วนร่วมและความร่วมมือของภาคีสาธารณะในโครงการยังขาดการประเมินอย่างเป็นระบบ และยังไม่มีแนวทางที่ชัดเจนในการพัฒนาให้สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ ดังนั้น งานวิจัยนี้จึงมุ่งประเมินรูปแบบและประสิทธิภาพของความร่วมมือระหว่างภาคีสาธารณะในโครงการรักษ์นี้ที่บ้านเป้า ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการดำเนินงาน และเสนอแนวทางพัฒนาที่เหมาะสมสำหรับการสร้างความร่วมมืออย่างยั่งยืน โดยคำนึงถึงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมและศักยภาพการท่องเที่ยวของตำบลบ้านเป้า

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อประเมินกลไกความร่วมมือและการมีส่วนร่วมของภาคีสาธารณะ ในโครงการรักษ์นี้ที่บ้านเป้า อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่
2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความร่วมมือและการมีส่วนร่วมของภาคีสาธารณะในโครงการรักษ์นี้ที่บ้านเป้า อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่
3. เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาความร่วมมือที่เหมาะสมกับบริบทวัฒนธรรมและการท่องเที่ยวของตำบลบ้านเป้า อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Method Research) ระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณและการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมุ่งศึกษาการสร้างความร่วมมือและการมีส่วนร่วมของภาคีสาธารณะในโครงการรักษ์นี้ที่บ้านเป้า เพื่อสืบสานวัฒนธรรมชุมชนและส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ตำบลบ้านเป้า อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ รายละเอียดการดำเนินงานมีดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ประชากรเป้าหมาย ผู้เกี่ยวข้องกับการบริหารและการจัดการโครงการ ประกอบด้วย ผู้บริหารส่วนราชการ เจ้าหน้าที่รัฐ ผู้นำท้องที่ ผู้นำท้องถิ่น ผู้นำภาคเอกชน และประชาชนในพื้นที่ รวมทั้งสิ้น 75 คน คือ 1.1) กลุ่มตัวอย่างเชิงปริมาณ ใช้การสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยเน้นกลุ่มผู้ที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับโครงการ เช่น ผู้นำชุมชนและตัวแทนประชาชน เพื่อเก็บข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับความคิดเห็นต่อโครงการ และ 1.2) กลุ่มตัวอย่างเชิงคุณภาพ เลือกผู้มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนโครงการ จำนวน 32 คน เช่น ผู้นำภาครัฐ ภาคเอกชน ผู้นำท้องถิ่น และตัวแทนประชาชน เพื่อเก็บข้อมูลเชิงลึกผ่านการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่ม

2. เครื่องมือการวิจัย การวิจัยนี้จะใช้เครื่องมือที่มีความหลากหลาย ทั้งในส่วนของการวิจัยเชิงปริมาณ และ การวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมและลึกซึ้ง

2.1 การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) การวิจัยเชิงปริมาณเน้นการใช้ข้อมูลที่สามารถวัดและแสดงผลในรูปแบบตัวเลข ซึ่งมีการใช้ แบบสอบถาม เป็นเครื่องมือหลักในการเก็บข้อมูล โดยแบ่งออกเป็น 2 ตอนหลัก ได้แก่ **ตอนที่ 1** ใช้แบบสอบถามปลายปิดแบบเลือกตอบ (Check list) เพื่อเก็บข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับ ข้อมูลส่วนบุคคล ของผู้ตอบแบบสอบถาม เช่น อายุ เพศ การศึกษา และอาชีพ ข้อมูลเหล่านี้จะช่วยให้เข้าใจลักษณะของกลุ่มตัวอย่างและสามารถแยกแยะความแตกต่างระหว่างกลุ่มผู้ตอบได้ **ตอนที่ 2** ใช้แบบสอบถามปลายปิดแบบเลือกตอบ (Check list) ที่ถูกออกแบบเพื่อเก็บข้อมูลความคิดเห็นของผู้ที่เกี่ยวข้องกับโครงการ โดยการใช้โมเดลการประเมินระบบ CIPP (Context, Input, Process, Product) เพื่อประเมินผลการดำเนินงานโครงการที่บ้านเป้า ซึ่งครอบคลุม 4 ปัจจัยหลัก 1) Context: สภาพแวดล้อมหรือบริบทของโครงการ 2) Input: ทรัพยากรและปัจจัยที่ใช้ในการเริ่มโครงการ 3) Process: ขั้นตอนและกระบวนการที่ใช้ในการดำเนินโครงการ 4) Product: ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจากการดำเนินโครงการ

การประเมินผลจะใช้ Likert Scale ซึ่งเป็นมาตรวัดที่ใช้บ่อยในการวิจัยสังคม เพื่อให้ผู้ตอบแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับความสำคัญหรือระดับความเห็นด้วยในแต่ละปัจจัย โดยมีคะแนนให้เลือกจาก 5 ระดับ เช่น มากที่สุด (5), มาก (4), ปานกลาง (3), น้อย (2), และน้อยที่สุด (1) โดยมีเกณฑ์คะแนน ดังนี้

ระดับช่วงคะแนน	4.21 - 5.00	แปลว่า เห็นด้วยมากที่สุด
ระดับช่วงคะแนน	3.41 - 4.20	แปลว่า เห็นด้วยมาก
ระดับช่วงคะแนน	2.61 - 3.40	แปลว่า เห็นด้วยปานกลาง
ระดับช่วงคะแนน	1.81 - 2.60	แปลว่า เห็นด้วยน้อย

ระดับช่วงคะแนน 1.00 - 1.80 แปลว่า เห็นด้วยน้อยที่สุด

2.2 การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) การวิจัยเชิงคุณภาพ จะช่วยให้ได้ข้อมูลที่ลึกซึ้ง เกี่ยวกับประสบการณ์และความคิดเห็นของผู้เข้าร่วมเกี่ยวกับโครงการ โดยเน้นการเก็บข้อมูลที่ไม่สามารถวัดในเชิงตัวเลขได้ เช่น ความรู้สึก ประสบการณ์ หรือมุมมองส่วนบุคคล ซึ่งใช้แบบสอบถามปลายเปิด และการจัดเวทีสนทนา (Focus Group Discussion) เป็นเครื่องมือหลักสำหรับแบบสอบถามปลายเปิด โดยใช้สอบถามเกี่ยวกับระบบการทำงานของโครงการ โดยมีการถามเกี่ยวกับ 4 ปัจจัยหลักที่สำคัญ ได้แก่ 1) ปัจจัยบริบท (Context): สิ่งแวดล้อมและปัจจัยภายนอกที่มีอิทธิพลต่อโครงการ 2) ปัจจัยนำเข้า (Input): ทรัพยากรที่ใช้ในการเริ่มต้นโครงการ เช่น งบประมาณ การจัดการ และความร่วมมือ 3) ปัจจัยกระบวนการ (Process): วิธีการและขั้นตอนในการดำเนินโครงการ รวมถึงการทำงานร่วมกันระหว่างภาคีต่าง ๆ 4) ปัจจัยผลผลิต (Product): ผลลัพธ์หรือความสำเร็จของโครงการ เช่น การรักษาวัฒนธรรมท้องถิ่น, การส่งเสริมการท่องเที่ยว เป็นต้น นอกจากนั้นยังมีการจัดเวทีสนทนา (Focus Group Discussion) การใช้เวทีสนทนาเป็นกลุ่ม เพื่อรับฟังความคิดเห็นที่ละเอียดและหลากหลายจากผู้ที่เกี่ยวข้องกับโครงการ โดยจะพูดถึงทั้ง 4 ปัจจัยหลักนี้ ซึ่งช่วยให้ผู้วิจัยเข้าใจบริบทและกระบวนการต่าง ๆ ได้ดียิ่งขึ้นจากการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกันในกลุ่ม

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล การเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ เริ่มต้นจากการประสานงานกับวิทยาลัยบริหารศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้ และขออนุญาตจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการเก็บข้อมูลในพื้นที่ หลังจากนั้น ผู้วิจัยได้แจกแบบสอบถามและดำเนินการสัมภาษณ์ รวมถึงการจัดเวทีสนทนากลุ่ม (Focus Group) กับกลุ่มตัวอย่าง โดยมีการชี้แจงวัตถุประสงค์และรายละเอียดของการวิจัยอย่างชัดเจน เพื่อให้ผู้ตอบเข้าใจและสามารถให้ข้อมูลได้อย่างครบถ้วน หลังจากที่ผู้ตอบกรอกแบบสอบถามเสร็จสิ้น ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมแบบสอบถามด้วยตนเอง เพื่อป้องกันการสูญหายและรักษาคุณภาพข้อมูล โดยมีการจัดเก็บแบบสอบถามอย่างเป็นระบบเพื่อความสะดวกในการวิเคราะห์ในขั้นตอนถัดไป

4. การวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัย ผู้วิจัยแยกออกเป็น 2 ประเภทในการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัย ได้แก่ 4.1) การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ 1) ข้อมูลทั่วไปใช้สถิติพรรณนา (Frequency, Percentage) เพื่อวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน เช่น เพศ อายุ วุฒิการศึกษา โดยการคำนวณความถี่และเปอร์เซ็นต์เพื่อแสดงลักษณะของกลุ่มตัวอย่าง 2) ความคิดเห็น ใช้ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) เพื่อประเมินความคิดเห็นในแต่ละปัจจัย (บริบท นำเข้า กระบวนการ ผลผลิต) โดยการคำนวณค่าเฉลี่ยเพื่อทราบระดับความคิดเห็น และใช้ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเพื่อวัดความแตกต่างของความคิดเห็นในกลุ่มตัวอย่าง 3) อิทธิพลเชิงสาเหตุ ใช้การวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ (Multiple Regression Analysis) เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยต่าง ๆ เช่น บริบท นำเข้า กระบวนการ และผลผลิต กับผลลัพธ์ของโครงการ 4.2) การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยใช้ Content Analysis เพื่อจัดกลุ่มข้อมูลจากการสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่ม ซึ่งเป็นการวิเคราะห์ด้วยการตีความเชิงเนื้อหาพรรณนา

สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่องการสร้างความร่วมมือและการมีส่วนร่วมของภาคีสาธารณะในบริหารและการจัดการโครงการรักษ์นี้ที่บ้านเป้าเพื่อสืบสานวัฒนธรรมชุมชน และการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ตำบลบ้านเป้า อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ ผู้วิจัยสามารถสรุปผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ดังนี้

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามของกลุ่มตัวอย่างที่เกี่ยวข้องกับโครงการประกอบด้วยเพศชาย 47 คน (62.67%) และเพศหญิง 28 คน (37.33%) โดยส่วนใหญ่มีอายุ 40-59 ปี จำนวน 46 คน (61.33%) ตามด้วยอายุ 60 ปีขึ้นไป 13 คน (17.33%) อายุ 26-39 ปี 12 คน (16%) และอายุต่ำกว่า 25 ปี 4 คน (5.33%) สำหรับระดับการศึกษาส่วนใหญ่มีการศึกษาระดับปริญญาตรี 36 คน (48%) รองลงมาคือสูงกว่าปริญญาตรี 12 คน (16%) และระดับมัธยมศึกษาตอนปลายหรือประกาศนียบัตรวิชาชีพ 9 คน (12%) ตามลำดับ ส่วนตำแหน่งทางสังคมพบว่าผู้นำท้องที่มีจำนวน 25 คน (33.33%) รองลงมาคือข้าราชการหรือเจ้าหน้าที่รัฐ 22 คน (29.33%) และผู้นำท้องถิ่น 10 คน (13.33%) ส่วนที่เหลือเป็นประชาชนทั่วไป 8 คน (10.67%) ผู้ประกอบการเอกชน 6 คน (8%) และผู้นำภาคประชาสังคม 4 คน (5.33%)

ส่วนที่ 2 ประเมินการสร้างความร่วมมือและการมีส่วนร่วมของภาคีสาธารณะในโครงการ รักษ์นี้ที่บ้านเป้า เพื่อสืบสานวัฒนธรรมและส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในตำบลบ้านเป้า อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ โดยวิเคราะห์เชิงสถิติประมวลผลดังนี้

ประเด็น	สถิติวิเคราะห์		ระดับความคิดเห็น
	ค่าเฉลี่ย $\overline{X}$	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)	
1. ปัจจัยบริบทของโครงการ	4.47	0.13	มากที่สุด
2. ปัจจัยนำเข้าของโครงการ	4.58	0.18	มากที่สุด
3. ปัจจัยกระบวนการของโครงการ	4.54	0.19	มากที่สุด
4. ปัจจัยผลผลิตของโครงการ	4.78	0.33	มากที่สุด
รวม	**4.58**	**0.17**	**มากที่สุด**

ตารางที่ 1 ประเมินการสร้างความร่วมมือและการมีส่วนร่วมของภาคีสาธารณะในโครงการรักษ์นี้ที่บ้านเป้า

สรุปผลโดยรวมข้อมูลสถิติแสดงให้เห็นว่า ค่าเฉลี่ยรวมทุกปัจจัยอยู่ที่ 4.58 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD) 0.17 ซึ่งอยู่ในระดับความคิดเห็นมากที่สุด โดยรวมบ่งชี้ว่าโครงการรักษ์นี้ที่บ้านเป้า ได้รับการประเมินในเชิงบวกอย่างมากในทุกมิติ ผลการประเมินนี้สะท้อนถึงความร่วมมือที่มีคุณภาพ ระหว่างชุมชน หน่วยงานท้องถิ่น ภาครัฐ และภาคเอกชน รวมถึงการจัดการที่เน้นการมีส่วนร่วมจากทุกฝ่าย ซึ่งสอดคล้องกับเป้าหมายของโครงการในการอนุรักษ์วัฒนธรรมและสร้างความเข้มแข็งให้กับการท่องเที่ยวในพื้นที่ตำบลบ้านเป้า

ส่วนที่ 3 ปัจจัยที่ส่งผลต่อการสร้างความร่วมมือและการมีส่วนร่วมของภาคีสาธารณะในโครงการ

ผลการวิเคราะห์ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อผลลัพธ์ของโครงการรักษ์นี้ที่บ้านเป้า ซึ่งมุ่งสืบสานวัฒนธรรมชุมชนและส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในตำบลบ้านเป้า อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ ได้รับการประเมินจากข้อมูลความคิดเห็นของผู้ที่เกี่ยวข้องกับโครงการ ผ่านแบบสอบถามปลายปิดที่ออกแบบมาเฉพาะเพื่อเก็บข้อมูลอย่างเป็นระบบ การวิเคราะห์ข้อมูลดำเนินการโดยใช้เทคนิคการถดถอยพหุคูณแบบนำตัวแปรเข้าทั้งหมด (Enter Multiple Regression Analysis: MRA) เพื่อระบุปัจจัยต่าง ๆ ที่มีผลต่อความสำเร็จของโครงการอย่างชัดเจน ตามตารางแปรผล ดังนี้

ตัวแปร	Standardized Coefficients Beta	t	Sig.	Collinearity Statistics	
				Tolerance	VIF
(Constant)		-3.71	0.00		
เหตุผลและความจำเป็น (reason)	0.20	2.45	0.02	0.32	3.17
ความชัดเจนของวัตถุประสงค์ (goal)	0.05	0.68	0.50	0.31	3.20
ความร่วมมือภาคีสาธารณะ (colab)	0.31	3.56	0.00	0.27	3.70
สถานที่จัดงาน (place)	0.02	0.20	0.84	0.36	2.78
การได้รับงบประมาณ (budget)	0.28	3.50	0.00	0.31	3.20
ขอบเขตเวลา (timeline)	0.22	2.35	0.02	0.23	4.36
การวางแผนโครงการ (planning)	0.15	1.78	0.08	0.29	3.51
การจัดโครงสร้างการทำงานโครงการ (organize)	0.40	4.19	0.00	0.22	4.60
การอำนวยการโครงการ (Directing)	0.01	0.17	0.86	0.52	1.91
การควบคุมโครงการ (Controlling)	0.25	3.27	0.00	0.34	2.96
การนำแผนงานโครงการสู่การปฏิบัติ (Implement)	0.24	2.66	0.01	0.25	4.01

R=0.97, R^2=0.87, ANOVA: F=39.37, p-value=0.00

ตารางที่ 2 ผลการวิเคราะห์ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อผลลัพธ์ของโครงการรักษ์นี้ที่บ้านเป้า ซึ่งมุ่งสืบสานวัฒนธรรมชุมชนและส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในตำบลบ้านเป้า อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่

ผลการวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อผลผลิตของโครงการรักษ์นี้ที่บ้านเป้า ด้วยเทคนิคสมการถดถอยเชิงเส้นพบว่า ไม่มีปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระ (Multicollinearity) เนื่องจากค่า Variance Inflation Factor (VIF) อยู่ระหว่าง 1.91 ถึง 4.60 ซึ่งไม่เกิน 10 และค่า Tolerance อยู่ระหว่าง 0.23 ถึง 0.52 ซึ่งมากกว่าศูนย์ ข้อมูลนี้บ่งชี้ว่า ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระไม่เป็นความสัมพันธ์หลอกที่อาจบิดเบือนผลการวิเคราะห์ ในส่วนของค่าความสัมพันธ์โดยรวม (R) เท่ากับ 0.97 ซึ่งหมายความว่าตัวแปรอิสระสามารถอธิบายตัวแปรตามได้ถึง 97% และค่า R2

เท่ากับ 0.87 แสดงให้เห็นว่า 87% ของความแปรปรวนในตัวแปรตามสามารถอธิบายได้จากตัวแปรอิสระ ในขณะที่ค่า ANOVA (F=39.37) และ p-value=0.00 ชี้ให้เห็นว่า ตัวแปรอิสระมีอิทธิพลต่อตัวแปรตามอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 หรือ 95% โดยเมื่อพิจารณาค่า Sig.T ของแต่ละตัวแปรอิสระ พบว่า ค่า Sig.T อยู่ระหว่าง 0.00 ถึง 0.08 ซึ่งบ่งชี้ว่าตัวแปรอิสระทุกตัวมีอิทธิพลต่อผลผลิตของโครงการในระดับความเชื่อมั่น 90-95% โดยตัวแปรอิสระที่มีอิทธิพลมากที่สุด ได้แก่ การจัดโครงสร้างการทำงาน (0.40), ความร่วมมือภาคีสาธารณะ (0.31), การได้รับงบประมาณ (0.28), การควบคุมโครงการ (0.25), การนำแผนงานโครงการสู่การปฏิบัติ (0.24), ขอบเขตเวลา (0.22), เหตุผลและความจำเป็นในการจัดทำโครงการ (0.20) และการวางแผนโครงการ (0.15) โดยมีลำดับความสำคัญตามค่าอิทธิพลเชิงสาเหตุ ดังนั้นการวิเคราะห์นี้ช่วยให้เห็นถึงความสำคัญของปัจจัยต่าง ๆ ในการผลักดันความสำเร็จของโครงการ และการใช้เทคนิคเชิงสถิติที่เหมาะสมเพื่อยืนยันความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรต่าง ๆ ที่ส่งผลต่อผลผลิตของโครงการอย่างมีนัยสำคัญ

ส่วนที่ 4 แนวทางที่เหมาะสมสำหรับการสร้างความร่วมมือและการมีส่วนร่วมของภาคีสาธารณะ เพื่อให้การพัฒนาโครงการที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมและการท่องเที่ยวในตำบลบ้านเป้า อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ ประสบความสำเร็จและมีความยั่งยืน จำเป็นต้องมีแนวทางการสร้างความร่วมมือและการมีส่วนร่วมจากภาคีสาธารณะที่สามารถตอบสนองทั้งด้านการพัฒนาและการอนุรักษ์วัฒนธรรมในพื้นที่ ดังนี้

1. การบูรณาการทรัพยากรและวัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งประกอบด้วย 1.1 การเสริมสร้างความเข้าใจและความเคารพในวัฒนธรรมท้องถิ่น ควรมีการทำความเข้าใจกับภูมิปัญญาท้องถิ่น การใช้ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมในพื้นที่อย่างยั่งยืน เพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวที่มีเอกลักษณ์และมีความหมายกับชุมชน 1.2 การจัดกิจกรรมท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงกับวัฒนธรรมท้องถิ่น การสร้างกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้ผู้เยี่ยมชมได้สัมผัสวัฒนธรรมท้องถิ่น เช่น การแสดงศิลปะวัฒนธรรม การสอนทำอาหารหรือฝีมือท้องถิ่น ซึ่งทำให้ชุมชนได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยว

2. การสร้างความร่วมมือระหว่างภาคีต่าง ๆ ซึ่งประกอบด้วย 2.1 การมีส่วนร่วมจากภาครัฐ ภาครัฐควรมีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนการพัฒนาโครงการท่องเที่ยว โดยการให้การสนับสนุนทั้งในด้านงบประมาณและการวางแผนเชิงกลยุทธ์ 2.2 การมีส่วนร่วมจากภาคประชาสังคม ชุมชนและกลุ่มองค์กรท้องถิ่นควรมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเกี่ยวกับโครงการท่องเที่ยว เพื่อให้การพัฒนามีความยั่งยืนและเป็นที่ยอมรับ 2.3 การร่วมมือจากภาคเอกชน ควรมีการสนับสนุนจากภาคเอกชนในการลงทุนโครงการท่องเที่ยว การสร้างธุรกิจที่มีความรับผิดชอบต่อสังคม และการสนับสนุนกิจกรรมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

3. การสร้างพื้นที่การแลกเปลี่ยนและการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งประกอบด้วย 3.1 การจัดการประชุมหรือเวิร์กช็อป เพื่อส่งเสริมการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและความต้องการของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง รวมถึงการทำความเข้าใจถึงความจำเป็นในการพัฒนาโครงการท่องเที่ยวใน

ชุมชน 3.2 การใช้เทคโนโลยีในการสื่อสาร การใช้ช่องทางออนไลน์เพื่อเผยแพร่ข้อมูล โครงการ และกิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งสามารถสร้างการมีส่วนร่วมจากภาคีต่าง ๆ ทั้งในพื้นที่และภายนอก

4. การวางแผนและการกำหนดแนวทางการดำเนินงาน ซึ่งประกอบด้วย 4.1 การกำหนดเป้าหมายที่ชัดเจนและเป็นรูปธรรม การมีเป้าหมายในการพัฒนาโครงการที่ตรงกับความต้องการของชุมชนและมีการวัดผลสำเร็จ 4.1 การจัดการโครงการที่โปร่งใสและมีประสิทธิภาพ มีการติดตามและประเมินผลอย่างต่อเนื่อง เพื่อปรับปรุงการดำเนินการให้ตรงตามเป้าหมาย

5. การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ซึ่งประกอบด้วย 5.1 การสนับสนุนการท่องเที่ยวที่ไม่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติ เช่น การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่คำนึงถึงการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม5.2 การพัฒนาผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวที่ยั่งยืน โดยการใช้ทรัพยากรท้องถิ่นในการสร้างมูลค่าเพิ่ม และส่งเสริมการท่องเที่ยวที่ตอบสนองความต้องการของตลาดในยุคใหม่

6. การเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับผู้นำท้องถิ่น ซึ่งประกอบด้วย 6.1 การพัฒนาผู้นำท้องถิ่นให้มีความรู้และทักษะในการบริหารโครงการ: รวมถึงการให้การฝึกอบรมและการสนับสนุนด้านการจัดการโครงการท่องเที่ยวเพื่อเพิ่มศักยภาพในการดำเนินงาน 6.2 การสร้างเครือข่ายผู้นำท้องถิ่น: เพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลและการสนับสนุนซึ่งกันและกันในระดับท้องถิ่นและระดับภูมิภาค

อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการศึกษาวิจัยเรื่องการสร้างความร่วมมือและการมีส่วนร่วมของภาคีสาธารณะในบริหารและการจัดการโครงการรักษ์นี้ที่บ้านเป้าเพื่อสืบสานวัฒนธรรมชุมชน และการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ตำบลบ้านเป้า อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ มีประเด็นที่จะนำมาอภิปรายผลได้ดังต่อไปนี้

1. ผลการศึกษาที่พบว่า โครงการรักษ์นี้ที่บ้านเป้า ได้รับการประเมินเชิงบวกในทุกมิติ โดยค่าเฉลี่ยรวมทุกปัจจัยอยู่ที่ ($\overline{X}$=4.58, S.D.=0.17) สะท้อนถึงการยอมรับและความคิดเห็นในระดับสูงสุดจากกลุ่มตัวอย่าง สามารถอธิบายได้ว่า การประเมินในเชิงบวกนี้เกิดขึ้นจากการที่โครงการได้รับความร่วมมือจากทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ชุมชน หน่วยงานท้องถิ่น และภาครัฐ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดในงานวิจัยหลาย ๆ ชิ้นที่ได้เน้นความสำคัญของการมีส่วนร่วมของภาคีสาธารณะในโครงการพัฒนาชุมชนและการท่องเที่ยว โดยการทำงานร่วมกันระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ ช่วยเสริมสร้างความยั่งยืนและความสำเร็จของโครงการ (เศรษฐพงษ์ ปุจฉาการ และคณะ, 2566) ในทางทฤษฎีการพัฒนาชุมชนและการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การมีส่วนร่วมของภาคีสาธารณะในทุกระดับ ถือเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ช่วยสร้างความยั่งยืนให้กับโครงการ (เนตรชนก สูนาสวน และคณะ, 2565) การที่ทุกภาคส่วนในชุมชนรวมถึงภาครัฐสามารถทำงานร่วมกันได้ดี จะช่วยให้โครงการสามารถตอบสนองความต้องการของชุมชนได้อย่างตรงจุด และส่งผลดีต่อการอนุรักษ์วัฒนธรรมและการพัฒนาเศรษฐกิจผ่านการท่องเที่ยว (ประยุทธ ตั้งสงบ และคณะ, 2568) การที่

โครงการได้รับการประเมินในระดับสูง ยังอาจสะท้อนถึงการจัดการที่โปร่งใสและการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพระหว่างภาคีต่าง ๆ ซึ่งได้แก่ การประชุมและการใช้เทคโนโลยีเพื่อเผยแพร่ข้อมูล และการกำหนดแนวทางการดำเนินงานที่ชัดเจนและโปร่งใส ซึ่งเป็นปัจจัยที่สำคัญในการเสริมสร้างความเชื่อมั่นและความร่วมมือจากทุกภาคส่วน (ธนรัชต์ ขาวอ่อน และอลงกรณ์ คูตระกูล, 2559) โดยรวมแล้วผลการประเมินเชิงบวกนี้ สะท้อนถึงความสำเร็จในการสร้างความร่วมมือระหว่างภาคีสาธารณะและการพัฒนาท้องถิ่นที่มีความยั่งยืนในโครงการรักษ์นี้ที่บ้านเป้าการประเมินนี้ ยังแสดงให้เห็นถึงการนำหลักการของการพัฒนาชุมชน และการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม มาใช้ในการวางแผนและดำเนินการ ซึ่งเป็นการตอบสนองต่อความคาดหวังของชุมชน และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2. ผลการศึกษาที่พบว่า ปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อความสำเร็จของโครงการรักษ์นี้ที่บ้านเป้า ได้แก่ การจัดโครงสร้างการทำงานที่มีความชัดเจน ความร่วมมือภาคีสาธารณะ การได้รับงบประมาณ และการนำแผนงานสู่การปฏิบัติ ซึ่งสามารถอธิบายความสำเร็จของโครงการได้ถึง 87% ตามการวิเคราะห์ด้วยสมการถดถอยเชิงเส้นนั้น สามารถอธิบายได้ดังนี้ 1) การจัดโครงสร้างการทำงานที่ชัดเจนและมีประสิทธิภาพ การที่โครงการมีโครงสร้างการทำงานที่เป็นระบบและชัดเจน ช่วยให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างราบรื่น และมีการแบ่งหน้าที่รับผิดชอบอย่างชัดเจน ทำให้ทุกฝ่ายสามารถปฏิบัติตามแผนงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ วลัยพร ชิณศรี และ ศุภณัฏฐ์ ทรัพย์นาวิน (2567) ที่พบว่า โครงสร้างการทำงานที่ชัดเจน ช่วยเสริมสร้างการบริหารจัดการที่มีประสิทธิผลในการจัดการทรัพยากรที่ใช้ร่วมกัน โดยเฉพาะในโครงการที่มีภาคีหลายฝ่ายร่วมมือกัน 2) ความร่วมมือจากภาคีสาธารณะ ความสำเร็จของโครงการรักษ์นี้ที่บ้านเป้า ยังได้รับอิทธิพลจากความร่วมมือของภาคีสาธารณะทุกภาคส่วน ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และชุมชน ซึ่งการทำงานร่วมกันในลักษณะนี้ ช่วยเสริมความเข้มแข็งและเพิ่มความยั่งยืนให้กับโครงการ ซึ่งตรงกับงานวิจัยของ พิชญา สุวรรณโน และคณะ (2568) ที่กล่าวถึงความสำคัญของความร่วมมือภายในชุมชนในการส่งเสริมความเข้มแข็งและการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน 3) การได้รับงบประมาณ การได้รับงบประมาณที่เพียงพอและเหมาะสม ถือเป็นปัจจัยที่สำคัญในการขับเคลื่อนโครงการให้สำเร็จ โดยเฉพาะในการดำเนินการที่ต้องมีค่าใช้จ่ายสูง การมีแหล่งทุนที่มั่นคงสามารถ ทำให้โครงการมีการดำเนินงานต่อเนื่องและยั่งยืน ซึ่งเป็นแนวคิดที่ได้รับการสนับสนุนในงานวิจัยของ Kimbu and Ngoasong (2013) ที่ได้เน้นถึงความสำคัญของการจัดหาและการใช้ทุนในการพัฒนาโครงการการท่องเที่ยว 4) การนำแผนงานสู่การปฏิบัติ การแปลแผนงานไปสู่การปฏิบัติเป็นสิ่งสำคัญในการทำให้โครงการประสบความสำเร็จ หากไม่มีการดำเนินการที่มีประสิทธิภาพและตรงตามแผนที่กำหนดไว้ อาจทำให้โครงการล้มเหลวได้ ซึ่งยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ ธนเทพ ทองชมภู (2558) ระบุว่า การนำแผนงานที่วางไว้ไปสู่การปฏิบัติ ในลักษณะที่มีความโปร่งใสและชัดเจน สามารถเสริมสร้างความสำเร็จของโครงการได้ โดยรวมแล้ว ผลการศึกษานี้ชี้ให้เห็นว่า ความสำเร็จของโครงการขึ้นอยู่กับหลายปัจจัยที่เชื่อมโยงกัน ทั้งโครงสร้างการทำงานที่ชัดเจน ความร่วมมือจากภาคีสาธารณะ การจัดหาแหล่งทุนที่เหมาะสม และการนำแผนงานไปสู่การปฏิบัติ ซึ่งทั้งหมดนี้เป็น

องค์ประกอบที่สำคัญในการสร้างความยั่งยืน ให้กับโครงการพัฒนาท้องถิ่นและการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม.

3. ผลการศึกษาที่พบว่า การสร้างความร่วมมือและการมีส่วนร่วมจากภาคีสาธารณะเป็นแนวทางที่สำคัญในการพัฒนา และอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่นในโครงการท่องเที่ยว สอดคล้องกับแนวคิดและการวิจัยในเชิงวิชาการ ที่มีการเน้นย้ำถึงความสำคัญของการบูรณาการความร่วมมือจากภาคต่าง ๆ ในการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยเฉพาะในบริบทของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การอภิปรายผลการศึกษานี้สามารถแบ่งออกเป็นประเด็นสำคัญดังนี้ 1) การบูรณาการทรัพยากรและวัฒนธรรมท้องถิ่น การสร้างกิจกรรมท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงกับวัฒนธรรมท้องถิ่น เป็นกลยุทธ์ที่สำคัญในการเสริมสร้างความยั่งยืนให้กับโครงการท่องเที่ยว โดยไม่เพียงแค่ช่วยส่งเสริมการท่องเที่ยวเท่านั้น แต่ยังช่วยอนุรักษ์และเผยแพร่วัฒนธรรมท้องถิ่นให้คงอยู่ งานวิจัยของ วรวิทย์ นพแก้ว (2566) ได้ชี้ให้เห็นว่า การบูรณาการทรัพยากรท้องถิ่นเข้ากับการท่องเที่ยว สามารถสร้างประโยชน์ร่วมกันระหว่างการท่องเที่ยวและชุมชน โดยชุมชนสามารถมีส่วนร่วมในการจัดการและรักษาทรัพยากรเหล่านั้นได้ 2) ความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาคประชาสังคม และภาคเอกชน การสร้างความร่วมมือระหว่างภาคต่าง ๆ เป็นกลยุทธ์ที่ได้รับการสนับสนุนภาคส่วนต่าง ๆ เข้าด้วยกันจะช่วยสร้างความเข้มแข็งให้กับโครงการท่องเที่ยวในระยะยาว ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ณัฐดนัย แก้วโพนงาม (2567) แสดงให้เห็นว่า การมีส่วนร่วมจากภาคประชาสังคมและภาคเอกชน สามารถเสริมสร้างความสำเร็จและความยั่งยืนของโครงการท่องเที่ยวได้อย่างมีประสิทธิภาพ 3) การสร้างพื้นที่การแลกเปลี่ยนและการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ การสื่อสารและการแลกเปลี่ยนข้อมูลเป็นสิ่งสำคัญในการเสริมสร้างความร่วมมือที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งการใช้เทคโนโลยีในการเผยแพร่ข้อมูลช่วยให้การสื่อสารเป็นไปอย่างโปร่งใส และสามารถเข้าถึงกลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้ทั่วถึง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของพลภัทร บริรักษ์ธนกุล และคณะ (2568) พบว่า การสร้างช่องทางการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ สามารถเสริมสร้างการทำงานร่วมกันในโครงการการท่องเที่ยวได้ดีขึ้น และยังช่วยให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับโครงการถูกเผยแพร่อย่างครอบคลุม 4) การวางแผนและการกำหนดแนวทางการดำเนินงานที่ชัดเจนและโปร่งใส การที่โครงการมีแผนงานที่ชัดเจนและโปร่งใส จะช่วยให้ทุกฝ่ายเข้าใจบทบาทและหน้าที่ของตนเองในโครงการอย่างชัดเจน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ณัฐวัฒน์ สิริพรวุฒิ (2562) ชี้ให้เห็นว่าการมีแผนงานที่ดีและการบริหารจัดการที่โปร่งใส ช่วยเสริมสร้างความเชื่อมั่นในโครงการ และทำให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างราบรื่นและมีประสิทธิภาพ 5) การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่ไม่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติ แนวทางนี้สอดคล้องกับแนวคิดของ กอปรลาภ อภัยภักดิ์ และสิริปภาภาค อัตถ์ (2567) ที่เน้นถึงการพัฒนาแนวทางการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนและไม่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติ การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ สามารถช่วยพัฒนาเศรษฐกิจและส่งเสริมการท่องเที่ยวได้ โดยไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม 6) การเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับผู้นำท้องถิ่น การฝึกอบรมและการสร้างเครือข่ายผู้นำท้องถิ่น ช่วยเสริมสร้างศักยภาพในการบริหารจัดการโครงการท่องเที่ยวในระดับท้องถิ่น ซึ่งการพัฒนาผู้นำท้องถิ่น มีความสำคัญในกระบวนการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดย วันดี ขันแก้ว (2567)

ได้ชี้ให้เห็นว่า ผู้นำท้องถิ่นมีบทบาทสำคัญในการบริหารจัดการ และการนำพาชุมชนไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน ดังนั้นการสร้างความร่วมมือและการมีส่วนร่วม จากภาคีสาธารณะในโครงการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมไม่เพียงแต่ช่วยส่งเสริมการท่องเที่ยวในท้องถิ่นเท่านั้น แต่ยังเป็นกลยุทธ์สำคัญในการอนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรมท้องถิ่นให้คงอยู่ไปได้อย่างยั่งยืน โดยอาศัยการบูรณาการทรัพยากรและวัฒนธรรมท้องถิ่น การสร้างความร่วมมือระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ การสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ และการส่งเสริมการท่องเที่ยวที่ไม่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติ

องค์ความรู้ใหม่

จากการศึกษาวิจัยเรื่องการสร้างความร่วมมือและการมีส่วนร่วมของภาคีสาธารณะในการบริหารและจัดการโครงการรักษ์นี้ที่บ้านเป้า เพื่อสืบสานวัฒนธรรมชุมชนและส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ตำบลบ้านเป้า อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ ผู้วิจัยได้สังเคราะห์องค์ความรู้สำคัญที่นำไปสู่การพัฒนาเป็นโมเดลความร่วมมือและการมีส่วนร่วมของภาคีสาธารณะเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน ซึ่งสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในพื้นที่อื่นที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน โมเดลนี้ประกอบด้วย 3 มิติสำคัญ ได้แก่

1. การบูรณาการทรัพยากรและทุนวัฒนธรรม มุ่งเน้นการนำองค์ความรู้ ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมท้องถิ่นมาพัฒนาเป็นนวัตกรรมการท่องเที่ยวที่สอดคล้องกับบริบทของชุมชน

2. การสร้างความร่วมมือระหว่างภาคีสาธารณะ ผ่านการใช้กลไกการมีส่วนร่วม การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสื่อสาร และการจัดพื้นที่เรียนรู้ร่วม เพื่อเสริมสร้างความเข้าใจและเป้าหมายร่วมกัน

3. การพัฒนาภาวะผู้นำและการจัดการเชิงกลยุทธ์ เน้นการพัฒนาศักยภาพผู้นำชุมชน การสร้างเครือข่ายความร่วมมือ และการวางแผนอย่างเป็นระบบเพื่อความยั่งยืน

โมเดลนี้ เป็นองค์ความรู้ที่สามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการอนุรักษ์วัฒนธรรม ควบคู่กับการส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ระดับชุมชน โดยเน้นการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน เพื่อให้การท่องเที่ยว เป็นกลไกพัฒนาเศรษฐกิจควบคู่กับการธำรงรักษาอัตลักษณ์ท้องถิ่นอย่างสมดุลและยั่งยืน

สรุปและข้อเสนอแนะ

สรุปโดยภาพรวมผลการศึกษาพบว่า โครงการได้รับการประเมินในระดับสูง โดยเน้นความร่วมมือจากทุกภาคส่วน เช่น ชุมชน หน่วยงานท้องถิ่น และภาครัฐ ซึ่งมีปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อความสำเร็จ ได้แก่ การจัดโครงสร้างการทำงาน ความร่วมมือภาคีสาธารณะ การได้รับงบประมาณ และการนำแผนงานสู่การปฏิบัติ ตัวแปรอิสระสามารถอธิบายความสำเร็จได้ถึง 87% การสร้างความร่วมมือและการมีส่วนร่วมจากภาคีสาธารณะ เป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนาและอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่นในโครงการท่องเที่ยว โดยมุ่งเน้นการบูรณาการทรัพยากรและวัฒนธรรมท้องถิ่น การสร้างความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาคประชาสังคม และภาคเอกชน รวมถึงการส่งเสริมการท่องเที่ยวที่ไม่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติ และการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับผู้นำท้องถิ่น ซึ่งทั้งหมดช่วย

เสริมสร้างการพัฒนาที่ยั่งยืน และอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่นผ่านการท่องเที่ยว การศึกษาครั้งนี้นำไปสู่ข้อเสนอแนะที่มีคุณค่าในเชิงวิชาการและการพัฒนาพื้นที่ศึกษา โดยสามารถจำแนกข้อเสนอแนะออกเป็น 3 ด้านสำคัญ ได้แก่ ข้อเสนอเชิงนโยบาย ข้อเสนอเชิงปฏิบัติ และข้อเสนอสำหรับการวิจัยในอนาคต ดังนี้

1. ข้อเสนอเชิงนโยบาย

1.1 ควรกำหนดนโยบายที่สนับสนุนความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม โดยมุ่งเน้นการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนในการวางแผนและดำเนินการโครงการที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวและการอนุรักษ์วัฒนธรรม

1.2 การส่งเสริมการพัฒนาและบูรณาการทรัพยากรท้องถิ่น กับกิจกรรมท่องเที่ยวควรได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ เพื่อให้เกิดผลกระทบเชิงบวกต่อชุมชน

1.3 ควรพัฒนานโยบายที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์และยั่งยืน โดยให้ความสำคัญกับการรักษาทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมท้องถิ่น

2. ข้อเสนอเชิงปฏิบัติ

2.1 ควรมีการสร้างพื้นที่การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพระหว่างภาคีต่าง ๆ ผ่านการประชุม, เทคโนโลยี, และกิจกรรมร่วมกัน เพื่อให้เกิดการเชื่อมโยงและการสนับสนุนซึ่งกันและกัน

2.2 การจัดตั้งกลุ่มผู้นำท้องถิ่นที่มีความเชี่ยวชาญในการบริหารโครงการควรได้รับการฝึกอบรมและสนับสนุนในการพัฒนาทักษะการจัดการโครงการท่องเที่ยว

2.3 ควรมีการกำหนดแผนการดำเนินงานที่ชัดเจนและโปร่งใส รวมถึงการประเมินผลเพื่อให้โครงการสามารถดำเนินต่อไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3. ข้อเสนอสำหรับการวิจัยในอนาคต

3.1 ควรมีการศึกษาผลกระทบของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ต่อชุมชนท้องถิ่นในระยะยาวเพื่อประเมินการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในด้านเศรษฐกิจและสังคม

3.2 ควรมีการวิจัยเกี่ยวกับวิธีการที่ดีที่สุด ในการบูรณาการวัฒนธรรมท้องถิ่นเข้ากับการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ โดยพิจารณาผลกระทบต่อการอนุรักษ์วัฒนธรรม

3.3 ควรศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการมีส่วนร่วม จากภาคีสาธารณะในโครงการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในพื้นที่ต่าง ๆ เพื่อหาวิธีการที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในพื้นที่อื่น ๆ ได้

เอกสารอ้างอิง

กรมการท่องเที่ยว. (2561). แผนยุทธศาสตร์พัฒนาการท่องเที่ยว (พ.ศ. 2561-2564) ของกรมการท่องเที่ยว. กรมการท่องเที่ยว: วีไอพี ก็อปปี้ปริ้น.

กอปรลาภ อภัยภักดิ์ และสิริปภาภาค อัตถ์. (2567). การพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์เพื่อนำไปสู่การเรียนรู้การจัดการทรัพยากร วัฒนธรรม และการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนของตำบลภูเขาทอง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา. วารสาร มจร อุบลปริทรรศน์, 9(2), 577–592.

ณัฐดนัย แก้วโพนงาม. (2567). สร้างและพัฒนาเครือข่ายภาคประชาสังคมในการขับเคลื่อนงานนโยบายภาครัฐ สู่หมู่บ้านและชุมชน. วารสาร มจร. หริภุญชัยปริทรรศน์, 8(4), 351–362.

ณัฐวัฒน์ สิริพรวุฒิ. (2562). กระบวนการสร้างความเชื่อมั่นและยอมรับของประชาชนต่อการทำงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดสิงห์บุรี. วารสารวิชาการ สถาบันเทคโนโลยีแห่งสุวรรณภูมิ, 5(1), 120-137.

ธนเทพ ทองชมภู. (2558). ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการนำนโยบายเกี่ยวกับความโปร่งใสและเสริมสร้างคุณธรรมและจริยธรรมกรมพัฒนาที่ดินไปปฏิบัติ. วารสารสังคมศาสตร์บูรณาการมหาวิทยาลัยมหิดล, 2(2), 33–60.

ธนรัชต์ ขาวอ่อน และอลงกรณ์ คูตระกูล. (2559). ความร่วมมือระหว่างเทศบาลตำบลหนองควายกับประชาชนในการสร้างชุมชนโปร่งใส ตำบลหนองควาย อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่. วารสารรัฐศาสตร์ปริทรรศน์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 3(1),119-136.

เนตรชนก สูนาสวน, อำนวย บุญรัตนไมตรี, ชัยยงค์ พรหมวงค์ และอนันต์ เตียวต๋อย. (2565). การบริการสาธารณะและการมีส่วนร่วมเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนของผู้ประกอบการ. วารสารนวัตกรรมการศึกษาและการวิจัย, 6(2), 296–306.

ประยุทธ ตั้งสงบ, นพดล อินทร์จันทร์ และกังวาน ยอดวิศิษฎ์ศักดิ์. (2568). ต้นแบบการพัฒนาเศรษฐกิจดิจิทัลผ่านทุนทางวัฒนธรรมในบริบทของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม. วารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม, 9(3), 322–339.

ประวิทย์ สวัสดิรักษา และสุริยจรัส เตชะตันมีนสกุล. (2566). แนวทางการจัดทำกิจกรรมโครงการสนับสนุนการสร้างความร่วมมือระหว่างองค์การภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม เพื่อเป็นฐานรองรับทำประโยชน์สาธารณะ ตำบลบ้านเป้า อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่. (วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยแม่โจ้

พลภัทร บริรักษ์ธนกุล, ภูมิภัควัชร์ ภูมิพงศ์คชศร, ณัฏฐ์ ตั้งปรีชาพาณิชย์, ไกรบุญ บันดาล, ณรงค์ศรี ชัยบุญสูง, อธิสิทธิ์ นุชเนตร และสุทธิพงษ์ จุลเจริญ. (2568). กลยุทธ์การสื่อสารที่มีประสิทธิภาพในการเสริมสร้างวัฒนธรรมองค์กร. วารสารสหศาสตร์การพัฒนาสังคม, 3(2), 468–485.

พิชญา สุวรรณโน, สายสุดา สุขแสง, ยุวัลดา ชูรักษ์, อริสรา บุญรัตน์ และชิตพล เอกสายธาร. (2568). การพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือเชิงพื้นที่โดยชุมชนมีส่วนร่วม เพื่อสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองของสังคมพหุวัฒนธรรม อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา สู่ความเข้มแข็งอย่างยั่งยืน. วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์, 12(4), 149–159.

วรวิทย์ นพแก้ว. (2566). ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อการท่องเที่ยวโดยชุมชนในพื้นที่ตำบลห้วยแก้ว อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่. วารสารภูมินิเวศพัฒนาอย่างยั่งยืน, 4(2), 40-55

วลัยพร ชิณศรี และศุภณัฏฐ์ ทรัพย์นาวิน. (2567). การพัฒนาตัวแบบเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งบนฐานความร่วมมือในการบริหารจัดการปกครองท้องถิ่นผ่านงบประมาณแบบมีส่วนร่วม. วารสารการจัดการสมัยใหม่, 22(2), 63–81.

วันดี ขันแก้ว, สายัณห์ อินนันใจ และสมจิต ขอนวงค์. (2567). การประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อพัฒนาภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารท้องถิ่นในการพัฒนาชุมชนองค์การบริหารส่วนตำบลพลงตาเอี่ยม อำเภอวังจันทร์ จังหวัดระยอง. วารสารสังคมศาสตร์และศาสตร์รวมสมัย, 5(2), 66-80.

เศรษฐพงษ์ ปุจฉาการ, กนก พานทอง และปริญญา เรืองทิพย์. (2566). การพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนขององค์การบริหารส่วนตำบลตามหลักประชารัฐ: ทฤษฎีฐานราก. Journal of Roi Kaensarn Academi, 8(6), 426–443.

Kimbu, A. N., and Ngoasong, M. Z. (2013). Centralised decentralisation of tourism development: A network perspective. Annals of tourism research, 40, 235-259.

การส่งเสริมภาวะผู้นำของนักการเมืองท้องถิ่นตามหลักพุทธธรรมในการบริหารจัดการขยะมูลฝอย ตำบลสะเอียบ อำเภอสอง จังหวัดแพร่

Enhancing Local Politicians' Leadership Based on Buddhist Principles in Solid Waste Management in Sageab Subdistrict, Song District, Phrae Province

ปิยะภรณ์ สร้อยเงิน[1]
Piyaporn Soingern[1]

Received: 23 April 2025; **Revised:** 30 June 2025; **Accepted:** 13 July 2025

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) ระดับภาวะผู้นำของนักการเมืองท้องถิ่นในการบริหารจัดการขยะมูลฝอย 2) วิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อภาวะผู้นำของนักการเมืองท้องถิ่นในการบริหารจัดการขยะมูลฝอย และ 3) นำเสนอแนวทางการส่งเสริมภาวะผู้นำของนักการเมืองท้องถิ่นตามหลักปาปณิกธรรมในบริบทของตำบลสะเอียบ อำเภอสอง จังหวัดแพร่ โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสานวิธี ในส่วนของการวิจัยเชิงปริมาณ กลุ่มตัวอย่างประกอบด้วยประชาชน จำนวน 368 คน เครื่องมือที่ใช้ คือ แบบสอบถาม และใช้สถิติในการวิเคราะห์ข้อมูล เช่น ค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ส่วนการวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 10 รูป/คน โดยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกและวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า 1) ระดับภาวะผู้นำของนักการเมืองท้องถิ่นและการยึดหลักปาปณิกธรรมในการบริหารจัดการขยะมูลฝอยอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$=3.77, S.D.=0.29 และ $\overline{X}$=3.69, S.D.=0.25 ตามลำดับ) 2) ปัจจัยที่ส่งผลต่อภาวะผู้นำอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 ได้แก่ ด้านนิสสยสัมปันโน ด้านวิธูโร และด้านจักขุมา ซึ่งสามารถอธิบายความแปรปรวนของภาวะผู้นำ ได้ร้อยละ 47.9 3) แนวทางการส่งเสริมภาวะผู้นำตามหลักปาปณิกธรรมประกอบด้วย ด้านจักขุมา คือ ความสามารถในการตัดสินใจอย่างเฉียบขาดและเสียสละเพื่อส่วนรวม ด้านวิธูโร คือ ความเชี่ยวชาญและการพัฒนาทักษะในการบริหารจัดการขยะมูลฝอย และด้านนิสสยสัมปันโน คือ การเปิดพื้นที่ให้ประชาชนและเครือข่ายทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมอย่างแท้จริง ทั้งนี้ ผลการวิจัยสะท้อนให้เห็นว่าการบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เข้ากับภาวะผู้นำทางการเมืองท้องถิ่น สามารถนำไปสู่การบริหารจัดการขยะมูลฝอยอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืนในระดับชุมชน

[1] คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่; Faculty of Social Sciences Mahachulalongkornrajavidyalaya Phrae Campus
Corresponding Author, E-mail: piyaporn8985@gmail.com

คำสำคัญ: ภาวะผู้นำของนักการเมือง; การบริหารจัดการขยะมูลฝอย; หลักปาปณิกธรรม 3

Abstract

This research article aimed to: (1) examine the level of leadership among local politicians in solid waste management; (2) analyze the factors influencing local politicians' leadership in solid waste management; and (3) propose guidelines for enhancing local politicians' leadership based on the Pāpaṇika Dhamm*a* principles within the context of Sageab Subdistrict, Song District, Phrae Province. A mixed-methods research design was employed. In the quantitative phase, the sample consisted of 368 residents. Data were collected using a questionnaire and analyzed through descriptive statistics, including frequency, percentage, mean, and standard deviation. In the qualitative phase, data were obtained from 10 key informants (monks and lay participants) through in-depth interviews and were analyzed using content analysis.

The findings revealed that: (1) the overall level of local politicians' leadership and their adherence to the Pāpaṇika Dhamma principles in solid waste management were both high ($\overline{X}$=3.77, S.D.=0.29; $\overline{X}$=3.69, S.D.=0.25, respectively); (2) factors that significantly influenced leadership at the 0.01 level included Nissayasampanno**,** Vidhuro**,** and Cakkhuma**,** which collectively explained 47.9% of the variance in leadership; and (3) the proposed leadership enhancement guidelines based on the Pāpaṇika Dhamma principles comprise: Cakkhuma**,** referring to the ability to make decisive decisions and act selflessly for the public good; Vidhuro, emphasizing expertise and continuous skill development in solid waste management; and Nissayasampanno**,** highlighting the importance of creating enabling spaces for citizens and multi-sectoral networks to participate meaningfully in waste management processes. Overall, the integration of Buddhist principles into local political leadership can contribute to more effective and sustainable solid waste management at the community level.

Keywords: Politicians' leadership; Solid Waste Management; Pāpaṇika Dhamma (Three Principles)

บทนำ

ประเทศไทยมีระบบการบริหารราชการปกครองส่วนท้องถิ่นตามหลักการกระจาย การปกครองตนเองมีอำนาจหน้าที่ในการดูแลและจัดทำบริการสาธารณะต่าง ๆ เช่น เรื่องที่เกี่ยวกับสภาพแวดล้อม (สำราญ ไกรทอง และปารินดา สุขสบาย, 2556) ปัจจุบันเกิดปัญหาขยะมูลฝอย ไม่สามารถจัดหาสถานที่กำจัดมูลฝอย ขาดการบริหารจัดการที่ดี ขาดความรู้ความเข้าใจในการจัดการที่เหมาะสม ส่งกลิ่นเหม็นรบกวน เกิดปัญหาด้านทัศนียภาพเป็นแหล่งเพาะพันธุ์ของสัตว์และแมลงนำโรคและอาจส่งผลกระทบต่อสุขภาพอนามัยที่ดีของประชาชน (ประภาภรณ์ ปราบสุข และคณะ, 2567) แผนปฏิบัติการจัดการขยะมูลฝอยชุมชน จังหวัดสะอาด ประจำปี พ.ศ.2562 ขึ้น โดยมอบหมายให้กระทรวงมหาดไทยและกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นหน่วยงานที่ขับเคลื่อนการบริหารจัดการขยะในภาพรวมทั้งประเทศ เช่น เรื่องของการประกวดจังหวัดสะอาด การจัดกลุ่มพื้นที่การจัดการมูลฝอยขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และการกำจัดขยะอิเล็กทรอนิกส์ ซึ่งประเทศไทยมีขยะอิเล็กทรอนิกส์ตกค้างเพื่อรอการกำจัดอยู่ในประเทศกว่า 5 แสนตัน และขยะครัวเรือนตกค้างกว่า 20 ล้านตัน แนวทางการจัดการขยะให้ใช้หลัก 3ช คือ ใช้น้อย (Reduce) ใช้ซ้ำ (Reuse) และการนำกลับมาใช้ใหม่ (Recycle) 3Rs (สันชัย พรมสิทธิ์ และคณะ, 2562) แผนยุทธศาสตร์ชาติ ระยะ 20 ปี (พ.ศ. 2561 - 2580) คณะรัฐมนตรีได้มีมติเห็นชอบแผนแม่บทการบริหารจัดการขยะมูลฝอยของประเทศ พ.ศ. 2559 - 2564 (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2559) ตามทีกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเสนอ เพื่อใช้เป็นกรอบและทิศทางในการดำเนินการแก้ไขปัญหาการจัดการขยะมูลฝอย และขยะอันตรายของประเทศ ซึ่งมีสาระสำคัญให้เกิดการจัดการขยะมูลฝอยอย่างครบวงจร โดยการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนทั้งภาครัฐ เอกชน ประชาสังคม มุ่งสู่การแก้ไขปัญหาขยะอย่างยั่งยืน

ผู้นำเป็นปัจจัยที่สำคัญยิ่งประการหนึ่งต่อความสำเร็จขององค์การทั้งนี้ เพราะผู้นำมีภาระหน้าที่ และความรับผิดชอบโดยตรงที่จะต้องวางแผน สั่งการดูแล และควบคุมให้บุคลากรขององค์การปฏิบัติงานต่าง ๆ ให้ประสบความสำเร็จตามเป้าหมาย และวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ "ผู้นำ" ในด้านต่าง ๆ มีมากมายหลากหลายทฤษฎีขึ้นอยู่กับว่าใครจะชอบแบบไหน และแต่ละคนนั้นก็มี Style ของความเป็นผู้นำที่แตกต่างกัน ดังนั้น การจะบอกว่าผู้นำแบบ ไหนดีที่สุดหรือดีกว่ากันนั้นคงไม่สามารถบอกได้แน่ชัด และไม่สมควรที่จะนำมาพูดกันด้วยเพราะผู้นำ แต่ละแบบก็มีข้อดี-ข้อเสียที่มีความแตกต่างกันออกไป รวมทั้งยังขึ้นอยู่กับสถานการณ์ที่แตกต่างกัน ความเป็นผู้นำก็อาจแตกต่างกันไปด้วย (Bhutanaro, 2017)

จากปัญหาข้างต้นจะเห็นได้ว่า การส่งเสริมภาวะผู้นำของนักการเมืองท้องถิ่นตามหลักพุทธธรรมในการบริหารจัดการขยะมูลฝอย ตำบลสะเอียบ อำเภอสอง จังหวัดแพร่ จะประสบผลสำเร็จได้นั้น จำเป็นตองนำเอาหลักพุทธธรรมทางพระพุทธศาสนา มาประยุกต์ใช้กับการส่งเสริมภาวะผู้นำของนักการเมืองท้องถิ่น ในการบริหารจัดการขยะมูลฝอย ตำบลสะเอียบ ได้แก่ หลักปาปณิกธรรม 3 ประการ ที่ถือเป็นหลักธรรมที่เหมาะสมในการสร้างคุณลักษณะของผู้บริหารที่ดี เพื่อที่จะได้นำมาส่งเสริมภาวะผู้นำของนักการเมืองท้องถิ่นตามในการบริหารจัดการขยะมูลฝอย ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมี

ความสนใจที่จะศึกษา เรื่องการส่งเสริมภาวะผู้นำของนักการเมืองท้องถิ่นตามหลักพุทธธรรมในการบริหารจัดการขยะมูลฝอย ตำบลสะเอียบ อำเภอสอง จังหวัดแพร่ เพื่อศึกษาถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อภาวะผู้นำของนักการเมืองท้องถิ่นในการบริหารจัดการขยะมูลฝอย และนำเสนอการส่งเสริมภาวะผู้นำของนักการเมืองท้องถิ่นตามหลักปาปณิกธรรมในการบริหารจัดการขยะมูลฝอย ต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับภาวะผู้นำของนักการเมืองท้องถิ่นในการบริหารจัดการขยะมูลฝอย ตำบลสะเอียบ อำเภอสอง จังหวัดแพร่
2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อภาวะผู้นำของนักการเมืองท้องถิ่นในการบริหารจัดการขยะมูลฝอย ตำบลสะเอียบ อำเภอสอง จังหวัดแพร่
3. เพื่อนำเสนอแนวทางการส่งเสริมภาวะผู้นำของนักการเมืองท้องถิ่นตามหลักปาปณิกธรรมในการบริหารจัดการขยะมูลฝอย ตำบลสะเอียบ อำเภอสอง จังหวัดแพร่

วิธีดำเนินการวิจัย

บทความวิจัยนี้ เป็นการวิจัยรูปแบบการวิจัยแบบผสานวิธีซึ่งรวมการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพเข้าด้วยกัน ประกอบด้วย

1. การวิจัยเชิงปริมาณ

1.1 ประชากรเป้าหมายประชากรที่ศึกษาในครั้งนี้คือ ประชาชนอายุ 18 ปีบริบูรณ์ขึ้นไปในตำบลสะเอียบ อำเภอสอง จังหวัดแพร่ จำนวน 4,573 คน โดยใช้สูตรการคำนวณของ ทาโร่ยามาเน่ ที่ระดับความเชื่อมั่น 95% ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 368 คน

1.2 เครื่องมือวิจัยเครื่องมือหลักที่ใช้ในงานวิจัยเชิงปริมาณคือ แบบสอบถาม ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ตอน คือ ตอนที่ 1 แบบสอบถามเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ เพศ อายุ การศึกษา อาชีพ และรายได้ ซึ่งมีลักษณะเป็นแบบเลือกตอบ (Check List) ตอนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับการส่งเสริมภาวะผู้นำของนักการเมืองท้องถิ่น ในการบริหารจัดการขยะมูลฝอย ตำบลสะเอียบ อำเภอสอง จังหวัดแพร่ ตามหลักปาปณิกธรรม 3 โดยได้กำหนดให้ผู้ที่ตอบแบบสอบถาม ทำเครื่องหมาย (✓) ลงในช่องปริมาณความคิดเห็นที่ผู้ตอบเห็นว่าตรงกับตนเองเพียงระดับเดียวจาก 5 ระดับ ตั้งแต่ “มากที่สุด”จนถึง “น้อยที่สุด”ทั้ง 3 ด้าน จำนวน 15 ข้อ (สุวรีย์ ศิริโภคารภิรมย์, 2546) ตอนที่ 3 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวการส่งเสริมภาวะผู้นำของนักการเมืองท้องถิ่น ในการบริหารจัดการขยะมูลฝอย ตำบลสะเอียบ อำเภอสอง จังหวัดแพร่ โดยได้กำหนดให้ผู้ที่ตอบแบบสอบถามทำเครื่องหมาย (✓) ลงในช่องปริมาณความคิดเห็นที่ผู้ตอบเห็นว่า ตรงกับตนเองเพียงระดับเดียวจาก 5 ระดับ ทั้ง 4 ด้าน จำนวน 20 ข้อ ตอนที่ 4 แบบสอบถามปลายเปิด (Open Ended Questionnaire) ให้ผู้ตอบแบบสอบถามแสดงความคิดเห็นเพิ่มเติม เกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรค ก่อนการใช้งานจริง แบบสอบถามถูกทดลองใช้กับประชากรที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง

จำนวน 30 คน เพื่อคำนวณค่าความเชื่อมั่นโดยใช้สูตรของครอนบาค (Cronbach's Alpha) ซึ่งได้ค่าความเชื่อมั่นรวม 0.896

1.3 การเก็บรวบรวมข้อมูลผู้วิจัยได้ขออนุญาตจากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยเขตแพร่ เพื่อเข้าพื้นที่ในการเก็บข้อมูล โดยกระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูลเริ่มต้นจากการแจกและเก็บแบบสอบถามด้วยตนเอง

1.4 การวิเคราะห์ข้อมูลข้อมูลจากแบบสอบถามถูกวิเคราะห์โดยใช้วิธีการทางสถิติ ดังนี้

1) สถิติพรรณนา สำหรับอธิบายลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง สถิติที่ใช้ คือ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน

2) สถิติอนุมาน เป็นสถิติที่ใช้วิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ (Multiple Regression Analysis) ด้วยวิธีแบบ Stepwise เพื่อพยากรณ์ตัวแปรตามหนึ่งตัว ซึ่งส่งผลมาจากตัวแปรอิสระตั้งแต่สองตัวขึ้นไป ที่ส่งผลต่อภาวะผู้นำของนักการเมืองท้องถิ่นในการบริหารจัดการขยะมูลฝอย ตำบลสะเอียบ อำเภอสอง จังหวัดแพร่

2. การวิจัยเชิงคุณภาพการวิจัยเชิงคุณภาพในครั้งนี้มีการดำเนินการอย่างละเอียดและรอบคอบ ดังนี้

2.1 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่การสัมภาษณ์เชิงลึก เป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ทำการคัดเลือกแบบเจาะจง จำนวน 10 รูปหรือคน แบ่งออกเป็น 4 กลุ่ม ได้แก่ 1) ผู้ปฏิบัติงานด้านพระพุทธศาสนา จำนวน 2 รูป 2) ประชาชนและกลุ่มวิสาหกิจชุมชนสุรากลั่น จำนวน 3 คน 3) ผู้ปกครองท้องที่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน จำนวน 3 คน 4) นักวิชาการด้านรัฐศาสตร์ จำนวน 2 คน กลุ่มผู้ให้ข้อมูลนี้ ทำให้การวิจัยได้มุมมองเชิงลึกที่ครอบคลุมในด้านการจัดการขยะโดยตรง

2.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยการสร้างแบบสัมภาษณ์เริ่มต้นจากการศึกษาเอกสาร ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ตอน ได้แก่ ตอนที่ 1 เป็นแบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ให้สัมภาษณ์ ตอนที่ 2 เป็นแบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับแนวทางการส่งเสริมภาวะผู้นำของนักการเมืองท้องถิ่นตามหลักปาปณิกธรรมในการบริหารจัดการขยะมูลฝอย ตำบลสะเอียบ อำเภอสอง จังหวัดแพร่

2.3 การเก็บรวบรวมข้อมูลการเก็บรวบรวมข้อมูลถูกดำเนินการโดยผู้วิจัยที่ทำการสัมภาษณ์ด้วยตนเอง เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ละเอียดและถูกต้องที่สุด

2.4 การวิเคราะห์ข้อมูลการวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกผ่านการบันทึกเสียงและจดบันทึกอย่างเป็นระบบ จากนั้นข้อมูลถูกนำมาแยกแยะและจัดเรียงเป็นประเด็นที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย

สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่องการส่งเสริมภาวะผู้นำของนักการเมืองท้องถิ่นตามหลักพุทธธรรมในการบริหารจัดการขยะมูลฝอย ตำบลสะเอียบ อำเภอสอง จังหวัดแพร่ ผู้วิจัยสามารถสรุปผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่า ระดับภาวะผู้นำของนักการเมืองท้องถิ่นในการบริหารจัดการขยะมูลฝอย ตำบลสะเอียบ อำเภอสอง จังหวัดแพร่ พบว่า โดยภาพรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$=3.77, S.D.=0.29) ซึ่งมีผลค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานในรายข้อ ตามตารางสรุปผลดังต่อไปนี้

การบริหารจัดการขยะมูลฝอยของนักการเมืองท้องถิ่นในตำบลสะเอียบ อำเภอสอง จังหวัดแพร่	ระดับการปฏิบัติ		
	$\overline{X}$	S.D.	แปลผล
1. ด้านรูปแบบสั่งการ	3.74	0.66	มาก
2. ด้านรูปแบบขายความคิด	3.82	0.67	มาก
3. ด้านรูปแบบการมีส่วนร่วม	3.79	0.69	มาก
4. ด้านรูปแบบมอบหมายงาน	3.64	0.66	มาก
รวม	3.77	0.29	มาก

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของการบริหารจัดการขยะมูลฝอยของนักการเมืองท้องถิ่นในตำบลสะเอียบ อำเภอสอง จังหวัดแพร่

หลักปาปณิกธรรมกับภาวะผู้นำของนักการเมืองท้องถิ่นในการบริหารจัดการขยะมูลฝอย ตำบลสะเอียบ อำเภอสอง จังหวัดแพร่ พบว่า โดยภาพรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$=3.69, S.D.=0.25) ซึ่งมีผลค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานในรายข้อ ตามตารางสรุปผลดังต่อไปนี้

หลักปาปณิกธรรม 3	ระดับการปฏิบัติ		
	$\overline{X}$	S.D.	แปลผล
1. ด้านจักขุมา: มีวิสัยทัศน์	3.73	0.35	มาก
2. ด้านวิธูโร: ความเชี่ยวชาญ	3.65	0.32	มาก
3. ด้านนิสสยสัมปันโน: มีมนุษยสัมพันธ์	3.69	0.38	มาก
รวม	3.69	0.25	มาก

ตารางที่ 2 ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของหลักปาปณิกธรรม 3

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่า หลักปาปณิกธรรมส่งผลต่อภาวะผู้นำของนักการเมืองท้องถิ่นในการบริหารจัดการขยะมูลฝอย ตำบลสะเอียบ อำเภอสอง จังหวัดแพร่ ทั้ง 3 ด้าน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยเรียงลำดับตามสมการ ดังนี้คือ ด้านนิสสยสัมปันโน ด้านวิธูโร ด้านจักขุมา

ตัวแปรหลักปาปณิกธรรม	B	Std. Error	Beta	t	Sig.
ค่าคงที่ (Constant)	.906	.158		5.729**	.000
นิสสยสัมปันโน	.313	.030	.407	10.312**	.000
วิธูโร	.269	.038	.303	7.108**	.000
จักขุมา	.197	.035	.237	5.688**	.000

Multiple R=695[a] R Square =.483 Adjusted R Square=.479 Std Error=.21099

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

ผลการวิเคราะห์ มีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์พหุคูณ (Multiple R) เท่ากับ .695 ค่าสัมประสิทธิ์การตัดสินใจ (R Square) เท่ากับ .483 สัมประสิทธิ์การตัดสินใจที่ปรับแล้ว (Adjusted R Square) เท่ากับ .479 และค่าความคลาดเคลื่อนมาตรฐานในการตัดสินใจ (Std. Error) เท่ากับ .21099 แสดงว่าปัจจัยในการส่งเสริมภาวะผู้นำของนักการเมืองท้องถิ่นในการบริหารจัดการขยะมูลฝอย ตำบลสะเอียบ อำเภอสอง จังหวัดแพร่ ได้ร้อยละ 47.9

วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 พบว่า การนำเสนอแนวทางการส่งเสริมภาวะผู้นำของนักการเมืองท้องถิ่นตามหลัก ปาปณิกธรรมในการบริหารจัดการขยะมูลฝอย ตำบลสะเอียบ อำเภอสอง จังหวัดแพร่ โดยใช้ ปาปณิกธรรม 3 พบว่า ด้านจักขุมา: มีทักษะในการตัดสินใจที่ดีและเฉียบขาด ต้องเป็นบุคคลที่เสียสละ เป็นผู้สร้างและพัฒนาคนอื่นให้เป็นผู้นำที่มีความมุ่งมั่นในการพัฒนาทีมงาน ด้านวิธูโร: มีความเชี่ยวชาญพัฒนาทักษะความรู้และประสบการณ์ในการบริหารจัดการขยะมูลฝอย ผู้นำมีความรู้ความสามารถในการบริหารจัดการขยะมูลฝอย ด้านนิสสยสัมปนโน: เปิดโอกาสให้ภาคีเครือข่ายองค์กรทุกภาคส่วนและประชาชน เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการขยะมูลฝอย ให้ความสำคัญกับการส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรม และในการจัดการขยะมูลฝอยอย่างเต็มศักยภาพ

อภิปรายผลการวิจัย

ผลการศึกษาวิจัยเรื่องการส่งเสริมภาวะผู้นำของนักการเมืองท้องถิ่นตามหลักพุทธธรรมในการบริหารจัดการขยะมูลฝอย ตำบลสะเอียบ อำเภอสอง จังหวัดแพร่ มีประเด็นที่จะนำมาอภิปรายผลดังต่อไปนี้

1. ระดับความคิดเห็นหลักปาปณิกธรรม 3 กับ ภาวะผู้นำของนักการเมืองท้องถิ่นในการบริหารจัดการขยะมูลฝอย ตำบลสะเอียบ อำเภอสอง จังหวัดแพร่ โดยภาพรวม มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า นักการเมืองท้องถิ่นกำหนดทิศทางการดำเนินงานด้านการจัดการขยะมูลฝอย โดยเน้นการมีส่วนร่วม การมีวิสัยทัศน์ และมีการวางแผนการปฏิบัติงานด้านการจัดการขยะมูลฝอยในพื้นที่ มีนโยบายที่จะลดปริมาณขยะมูลฝอยในพื้นที่ มีการวิเคราะห์ปัญหาและแก้ไขปัญหาขยะมูลฝอยนำไปสู่แผนพัฒนาท้องถิ่นองค์การบริหารส่วนตำบลสะเอียบ เห็นได้ว่าสอดคล้องกับงานวิจัยของปัญจศิลป์ วรรณภพ (2566) ผลการวิจัยพบว่า แนวทางในการประยุกต์หลักปาปณิกธรรมมาใช้ในการพัฒนาภาวะผู้นำของกำนัน ผู้ใหญ่บ้านในตำบลไชยวัฒนา อำเภอปัว จังหวัดน่าน โดยภาพรวม มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน โดยเรียงตามลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อยพบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด ได้แก่ ด้านนิสสยสัมปันโน: มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก มีมนุษย์สัมพันธ์กับ ภายนอกสร้างเครือข่ายการพัฒนาจากภายนอกสู่ภายในให้กับท้องถิ่น รองลงมา ได้แก่ ด้านวิธูโร: การเป็นผู้ชำนาญในงาน มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก การเป็นผู้เชี่ยวชาญและมีทักษะในการปฏิบัติงาน และด้านจักขุมา: การเป็นผู้มีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก มีวิสัยทัศน์ในการพัฒนาท้องถิ่น ฉลาดในการวางแผน

2. พบว่า หลักปาปณิกธรรม 3 (X) เป็นตัวแปรอิสระ ซึ่งมีองค์ประกอบ คือ จักขุมา: มีวิสัยทัศน์ (x_1) วิธูโร: ความเชี่ยวชาญ (x_2) นิสสยสัมปันโน: มีมนุษยสัมพันธ์ (x_3) ปัจจัยที่ส่งผล

ต่อภาวะผู้นำของนักการเมืองท้องถิ่นในการบริหารจัดการขยะมูลฝอย ตำบลสะเอียบ อำเภอสอง จังหวัดแพร่ (Y) เป็นตัวแปรตามโดยมีตัวพยากรณ์ที่สำคัญมีองค์ประกอบหลักปาปณิกธรรม (x) เป็นตัวแปรอิสระ มีองค์ประกอบ ด้านนิสสยสัมปันโน มีค่าสัมประสิทธิ์การถดถอยมาตรฐาน (β)=0.407 ด้านวิธูโร มีค่าสัมประสิทธิ์การถดถอยมาตรฐาน (β)=0.303 ด้านจักขุมา มีค่าสัมประสิทธิ์การถดถอยมาตรฐาน (β)=0.237 สามารถร่วมอภิปรายความผันแปรของปัจจัยที่ส่งผลต่อภาวะผู้นำของนักการเมืองท้องถิ่นในการบริหารจัดการขยะมูลฝอย ตำบลสะเอียบ อำเภอสอง จังหวัดแพร่ (Y) ได้ร้อยละ 47.9 (R2=48.3) มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 จึงยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า นักการเมืองท้องถิ่น กำหนดทิศทางการดำเนินงานด้านการจัดการขยะมูลฝอย โดยเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชน มีทักษะในการนำเทคโนโลยีมาปรับใช้ในการบริหารจัดการขยะมูลฝอยในพื้นที่อย่างเป็นมีประสิทธิภาพ มีความสามารถในการประสานงานกับองค์การอื่นที่เกี่ยวข้อง เช่น โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลสะเอียบ ท้องถิ่นอำเภอสอง เพื่อช่วยแก้ไขปัญหาขยะมูลฝอย เห็นได้ว่า สอดคล้องกับงานวิจัยของพระมหานิรุต ญาณวุฑฺโฒ (พยนต์ยิ้ม) (2566) สรุปผลการวิจัยพบว่า พุทธบูรณาการเพื่อส่งเสริมภาวะผู้นำทางการเมืองของนักการเมืองท้องถิ่นในจังหวัด สมุทรสงคราม ตามหลักทุติยปาปณิกธรรม ประกอบด้วย ด้านจักขุมา นักการเมืองท้องถิ่นควรเป็นผู้มี วิสัยทัศน์ที่กว้างไกล โดยส่งเสริมนักการเมืองท้องถิ่นให้มีความคิดที่ดีและสามารถแก้ปัญหาต่าง ๆ ใน ท้องถิ่นได้ ส่งเสริมนักการเมืองท้องถิ่นให้มีทัศนคติที่ดีต่อการทำงานที่เป็นประโยชน์และยั่งยืน สามารถมองเห็นภาพรวมขององค์กรและมองทิศทางในอนาคตได้ ด้านวิธูโร นักการเมืองท้องถิ่นเป็นผู้เชี่ยวชาญชำนาญในงานส่วนตนงานส่วนรวม นักการเมืองท้องถิ่นต้องเป็นผู้มีความรู้รอบด้าน รู้ลึกรู้จริง รู้กว้าง ละเอียดชัดเจน ซึ่งเกิดจากการเข้าถึงปัญหา การศึกษาอย่างลึกซึ้ง นิสสยสัมปันโน นักการเมืองท้องถิ่นเป็นผู้ที่มีมนุษย์สัมพันธ์ดีเป็นนักประสานงานที่ดียิ้มแย้ม แจ่มใส ใส่ใจบริการประชาชน พูดจาไพเราะ เป็นนักสื่อสารที่ดี

3. พบว่า หลักปาปณิกธรรม 3 ที่ส่งผลต่อภาวะผู้นำของนักการเมืองท้องถิ่นในการบริหารจัดการขยะมูลฝอย ตำบลสะเอียบ อำเภอสอง จังหวัดแพร่ ทั้ง 3 ด้าน สามารถอภิปรายได้ดังนี้

1) ด้านจักขุมา: มีวิสัยทัศน์ ผู้นำต้องมองการไกล การวางแผนด้านการปฏิบัติงานอยู่เสมอ มีนโยบายที่จะลดปริมาณขยะและจัดการขยะอย่างจริงจัง การกำหนดเป าหมายและแนวความคิดที่ชัดเจน ต้องเป็นบุคคลที่เสียสละ เชิญชวนประชาชนร่วมปรึกษาหารือแก้ปัญหาร่วมกัน และผู้นำต้องเป็นบุคคลต้นแบบ รับฟังปัญหาและวิธีการดำเนินการ เพื่อนำมาเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาขยะมูลฝอย 2) ด้านวิธูโร: มีความเชี่ยวชาญ ผู้นำมีความรู้ความเชี่ยวชาญในการจัดการขยะมูลฝอย ให้ความสำคัญของการบริหาร และสามารถจัดลำดับปัญหาก่อนและหลังได้ดี มีการกำหนดโยบายการบริหารเหมาะสมกับจังหวะและเวลาสอดคล้องปัญหา จัดทำแผนอย่างเป็นระบบในการจัดการขยะอย่างมีประสิทธิภาพ ชี้แนะในการสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการขยะมูลฝอย 3) ด้านนิสสยสัมปันโน: มีมนุษยสัมพันธ์ดี ผู้นำต้องมีมนุษย์สัมพันธ์ที่ดีกับทุกคนและทุกหน่วยงานในองค์กร มีความเสียสละและมีน้ำใจให้กับประชาชน ต้องพูดดี พูดให้มีความเข้าใจง่าย มีความเสียสละและมีน้ำใจให้กับประชาชน ให้ความสำคัญกับคุณธรรมและจริยธรรม เป็นบุคคลที่

สามารถเข้ากับผู้อื่นได้ง่าย มีจิตสาธารณะ ที่เป็นที่รักใคร่ของผู้อื่นใครเห็นใครก็อยากอยู่ใกล้ เห็นได้ว่าสอดคล้องกับงานวิจัยของ งานวิจัยของพระครูปลัดสันติ ขนฺติธโร (ปราโมทย์) (2564) จากการศึกษาพบว่า ความคิดเห็นของพระภิกษุ สามเณรที่มีต อสภาพภาวะผู นำของเจ า สำนักศาสนศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม จังหวัดสมุทรปราการ โดยรวมอยู ในระดับมาก แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำตามหลักทุติยปาปณิยสูตรของเจ้าสำนักศาสนศึกษา พระปริยัติธรรมแผนกธรรม จังหวัดสมุทรปราการ โดยผู นำมีความขยันหมั่นเพียรซื่อสัตย สุจริตเชื่อมั่นในตัวเอง ปฏิบัติตามวิสัยทัศน์ที่ได้วางไว้สร้างแรงพลักดันให้แก่ผู้ตามส่งเสริมขวัญและกำลังใจ มีความมุ่งมั่นในการสร้างผลงาน สร้างความสัมพันธ์ระหว่างบ้าน วัด ราชการปรับปรุงความร่วมมือระหว่าง กลุ่มรักษาศรัทธาของประชาชน พัฒนาพุทธศาสนาให้มั่นคงและถาวรสืบไปและแสดงองค์ความรู้การพัฒนาภาวะผู้นำของพระสงฆ์ 4 ด้านตามหลักทุติยปาปณิยสูตรด้านวิสัยทัศน์ เชี่ยวชาญปฏิบัติ มีมนุษยสัมพันธ์ที่เด่นชัด

องค์ความรู้ใหม่

การสังเคราะห์องค์ความรู้ จากงานวิจัยการส่งเสริมภาวะผู้นำของนักการเมืองท้องถิ่นตามหลักพุทธธรรมในการบริหารจัดการขยะมูลฝอย ตำบลสะเอียบ อำเภอสอง จังหวัดแพร่ ให้ผู้วิจัยสามารถพัฒนาโมเดลใหม่ตามแผนภาพที่แสดงต่อไปนี้

ภาพ 1 องค์ความรู้ที่ได้สังเคราะห์จากการวิจัย

จากภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้สังเคราะห์จากการส่งเสริมภาวะผู้นำของนักการเมืองท้องถิ่นตามหลักพุทธธรรมในการบริหารจัดการขยะมูลฝอย ตำบลสะเอียบ อำเภอสอง จังหวัดแพร่ ทำให้

ผู้วิจัยได้รับองค์ความรู้จากการสังเคราะห์การวิจัย ดังปรากฏเป็น VPESNM Model โมเดล สรุปได้ดังนี้

V=Vision วิสัยทัศน์ ได้แก่ นักการเมืองท้องถิ่น ควรมีวิสัยทัศน์ในการพัฒนา ความคิดสร้างสรรค์ ก้าวไกล และก้าวทันกับสถานการณ์ในยุคปัจจุบัน วางเป้าหมายและปฏิบัติตามกรอบเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์

P=Plan การวางแผน ได้แก่ นักการเมืองท้องถิ่นมีการวางแผนการดำเนินงาน มีการกำหนดให้มีการจัดการจัดประชุมเพื่อวางแผนในการดำเนินงานและกำหนดวัตถุประสงค์รวมถึงการกำหนดเป้าหมาย วางแผนด้านนโยบาย วางแผนด้านกลยุทธ์

E=Education การศึกษาหาความรู้ ได้แก่ นักการเมืองท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องต้องศึกษาหาความรู้ เกี่ยวกับการจัดการขยะมูลฝอย เพื่อนำความรู้ที่ได้ไปถ่ายทอดให้แก่ประชาชน เกี่ยวกับการจัดการ ขยะมูลฝอยอย่างถูกต้อง ส่งเสริมให้ประชาชนมีความรู้

S=Skill ทักษะการทำงาน ได้แก่ นักการเมืองท้องถิ่นเป็นผู้มีวิสัยทัศน์กว้างไกล มองเห็นภาพในอนาคต มองเห็นโอกาสหรือช่องทางต่าง ๆ ที่สามารถทำให้งานประสบความสำเร็จได้ มีความสามารถในการตัดสินใจเรื่องสำคัญต่าง ๆ พัฒนาทักษะอยู่ตลอดเวลา

N=Network การสร้างเครือข่าย ได้แก่ นักการเมืองท้องถิ่นควรมีเครือข่ายการทำงานเพื่อเชื่อมโยงคน กลุ่มคน หรือกลุ่มองค์กรที่ปฏิบัติงานด้านเดียวกัน แลกเปลี่ยนข่าวสารร่วมกันหรือ ทำกิจกรรมร่วมกัน ภายใต้เป้าหมายและวิธีการทำงานร่วมกันอย่างเป็นระบบ

M=Morality จริยธรรม ได้แก่ นักการเมืองท้องถิ่นต้องยึดหลักการและความเป็นธรรมเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ยึดมั่นในความสามัคคี มีความจริงใจต่อกัน เกื้อกูลกัน นำหลักปาปณิกธรรมมาปรับใช้ในการทำงาน

สรุปและข้อเสนอแนะ

ผู้วิจัยสามารถสรุปโดยภาพรวมได้ว่า ภาวะผู้นำของนักการเมืองท้องถิ่นในการบริหารจัดการขยะมูลฝอยในตำบลสะเอียบ อำเภอสอง จังหวัดแพร่ อยู่ในระดับมาก เช่นเดียวกับการยึดหลักปาปณิกธรรมซึ่งอยู่ในระดับมากเช่นกัน โดยพบว่าหลักปาปณิกธรรม 3 ประการ ได้แก่ ด้านจักขุมา วิธูโร และนิสสยสัมปันโน ส่งผลอย่างมีนัยสำคัญต่อภาวะผู้นำของนักการเมืองท้องถิ่นที่ระดับ 0.01 และสามารถร่วมกันทำนายภาวะผู้นำได้ร้อยละ 48.3 สำหรับแนวทางการส่งเสริมภาวะผู้นำตามหลักปาปณิกธรรม ได้แก่ การตัดสินใจอย่างเฉียบขาดและเสียสละ (จักขุมา) การมีความรู้ความเชี่ยวชาญในการจัดการขยะ (วิธูโร) และการเปิดโอกาสให้ประชาชนและภาคีเครือข่ายมีส่วนร่วม พร้อมส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรมในการทำงาน (นิสสยสัมปันโน) ซึ่งล้วนเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยเสริมสร้างการบริหารจัดการขยะมูลฝอยอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืนในระดับท้องถิ่น ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะจากผลการวิจัย ทั้งข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ และข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 หน่วยงานปกครองส่วนท้องถิ่นควรกำหนดนโยบายด้านการบริหารจัดการขยะมูลฝอยที่บูรณาการหลักปาปณิกธรรม 3 ประการ ได้แก่ จักขุมา วิธูโร และนิสสยสัมปันโน เป็นกรอบแนวคิดหลักในการพัฒนาภาวะผู้นำของนักการเมืองท้องถิ่น เพื่อให้การกำหนดนโยบายมีทั้งมิติของประสิทธิภาพ คุณธรรม และการมีส่วนร่วมของประชาชน

1.2 ควรกำหนดกลไกการกำกับ ติดตาม และประเมินผลการดำเนินงานด้านการจัดการขยะมูลฝอยอย่างเป็นระบบ โดยเปิดโอกาสให้ภาคประชาชน ภาคีเครือข่าย และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วมในการประเมินผลเชิงนโยบาย เพื่อสะท้อนปัญหาและพัฒนานโยบายให้สอดคล้องกับบริบทพื้นที่

1.3 ภาครัฐควรสนับสนุนการพัฒนาศักยภาพนักการเมืองท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง ทั้งด้านองค์ความรู้ เทคโนโลยี และจริยธรรมทางการเมือง เพื่อเสริมสร้างภาวะผู้นำที่ยั่งยืนในการจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อมในระดับท้องถิ่น

2. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

2.1 นักการเมืองท้องถิ่นควรนำผลการวิจัยไปประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงานจริง โดยพัฒนาทักษะการตัดสินใจอย่างรอบคอบและเสียสละเพื่อประโยชน์ส่วนรวม (จักขุมา) ควบคู่กับการเสริมสร้างความรู้และความเชี่ยวชาญด้านการบริหารจัดการขยะมูลฝอย (วิธูโร)

2.2 ควรจัดให้มีกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างเป็นรูปธรรม เช่น การจัดเวทีประชาคม การสร้างเครือข่ายชุมชนด้านสิ่งแวดล้อม และการส่งเสริมบทบาทของกลุ่มชุมชนในการจัดการขยะ เพื่อสะท้อนหลักนิสสยสัมปันโนที่เน้นมนุษยสัมพันธ์และความร่วมมือ

2.3 ควรนำเทคโนโลยีสารสนเทศและสื่อดิจิทัลมาใช้ในการประชาสัมพันธ์ ให้ความรู้และสร้างความตระหนักรู้แก่ประชาชนเกี่ยวกับการจัดการขยะมูลฝอยอย่างถูกต้อง เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการดำเนินงานและลดภาระขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

3. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

3.1 ควรขยายขอบเขตการศึกษาไปยังพื้นที่อื่นที่มีบริบททางสังคม วัฒนธรรม และการเมืองแตกต่างกัน เพื่อเปรียบเทียบผลการวิจัยและพัฒนาองค์ความรู้เชิงนโยบายด้านการจัดการขยะมูลฝอยในระดับประเทศ

3.2 ควรศึกษาปัจจัยอื่นเพิ่มเติมที่อาจส่งผลต่อภาวะผู้นำของนักการเมืองท้องถิ่น เช่น วัฒนธรรมองค์กร การเมืองท้องถิ่นเชิงอำนาจ หรือบทบาทของภาคเอกชนและภาคประชาสังคม เพื่อเพิ่มความครอบคลุมในการอธิบายปรากฏการณ์

3.3 ควรพัฒนางานวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) เพื่อทดลองใช้แนวทางการส่งเสริมภาวะผู้นำตามหลักพุทธธรรมในสถานการณ์จริง และประเมินผลลัพธ์เชิงรูปธรรมต่อการจัดการขยะมูลฝอยและความเข้มแข็งของชุมชน

เอกสารอ้างอิง

ประภาภรณ์ ปราบสุข, บุญกาญจน์ ทับทิมศรี และณัฐพัชร์ ชะอุ่ม. (2567). ผลกระทบของบ่อขยะเชิงเขาทองที่มีต่อชุมชนหมู่ 5 ตำบลแก่งเสี้ยน อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี. วารสารรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, 4(1), 18-33.

ปัญจศิลป์ วรรณภพ. (2566). การประยุกต์หลักปาปณิกธรรมเพื่อพัฒนาถาวะผู้นำของกำนันผู้ใหญ่บ้าน ในตำบลไชยวัฒนา อำเภอปัว จังหวัดน่าน. (วิทยานิพนธ์รัฐศาสนศาสตรมหาบัณฑิต). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระครูปลัดสันติ ขนฺติธโร (ปราโมทย์). (2564). แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำตามหลักทุติยปาปณิกสูตร ของเจ้าสำนักศาสนศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม จังหวัดสมุทรปราการ. (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหานิรุต ญาณวุฑฺโฒ (พยนต์ยิ้ม). (2566). พุทธบูรณาการเพื่อส่งเสริมภาวะผู้นำทางการเมืองของนักการเมืองท้องถิ่น ในจังหวัดสมุทรสงคราม. (ดุษฎีนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สันชัย พรมสิทธิ์, วันทนีย์ แสนภักดี, สัญญา เคณาภูมิ และพงษ์เมธี ไชยศรีหา. (2562). รูปแบบการจัดการขยะกับความเหมาะสมของพื้นที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น. วารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬาขอนแก่น, 6(2), 459-482.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2559). แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม แห่งชาติ ฉบับที่ 12 พ.ศ. 2560 – 2564. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.

สำราญ ไกรทอง และปารินดา สุขสบาย. (2556). รูปแบบองค์กรและการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดประจวบคีรีขันธ์. วารสารวิชาการบัณฑิตวิทยาลัยสวนดุสิต. 9(1), 121-124.

สุวรีย์ ศิริโภคารภิรมย์. (2546). การวิจัยทางการศึกษา. ลพบุรี: สถาบันราชภัฏเทพสตรี.

Bhutanaro, T. (2017). Leadership and Community Development. 5 January 2024. Retrieved from http://www.gotokhow.org/posts

ภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้ปกครองท้องที่เพื่อการแก้ไขปัญหายาเสพติด ในตำบลห้วยโป่ง อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง

Buddhist Leadership of Local Ruler for Drug Problem Solving in Huai Pong Subdistrict, Mueang Rayong District, Rayong Province

ชุมพร อุ่นสงคราม[1], สายัณห์ อินนันใจ[2] และ สมจิต ขอนวงค์[3]
Chumporn Aunsongkram[1], Sayan Innunjai[2] and Somjit Konwong[3]

Received: 29 April 2025; **Revised:** 19 August 2025; **Accepted:** 24 August 2025

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) ระดับภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้ปกครองท้องที่เพื่อการแก้ไขปัญหายาเสพติด 2) ความสัมพันธ์ระหว่างหลักอริยสัจธรรมกับภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้ปกครองท้องที่เพื่อการแก้ไขปัญหายาเสพติด และ 3) นำเสนอแนวทางการประยุกต์หลักอริยสัจธรรมเพื่อการแก้ไขปัญหายาเสพติด การวิจัยครั้งนี้ดำเนินการวิจัยแบบผสานวิธี คือ การวิจัยเชิงปริมาณ ใช้วิธีแจกแบบสอบถามจากกลุ่มตัวอย่างในพื้นที่ จำนวน 387 คน และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการหาความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างหลักอริยสัจธรรมกับภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้ปกครองท้องที่ โดยวิธีการหาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน สำหรับการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 17 รูปหรือคน และวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนาเชิงเนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า 1. ระดับภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้ปกครองท้องที่เพื่อการแก้ไขปัญหายาเสพติด จำแนกเป็น 1. ระดับการประยุกต์หลักอริยสัจธรรมกับภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้ปกครองท้องที่เพื่อการแก้ไขปัญหายาเสพติดในตำบลห้วยโป่ง อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก และ 2. ระดับภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้ปกครองท้องที่เพื่อการแก้ไขปัญหายาเสพติดในตำบลห้วยโป่ง อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$= 4.21, S.D.=0.642) 2. ความสัมพันธ์ระหว่างหลักอริยสัจธรรมกับภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้ปกครองท้องที่ เพื่อการแก้ไขปัญหายาเสพติดในตำบลห้วยโป่ง อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง โดยภาพรวม มีความสัมพันธ์เชิงบวกในระดับค่อนข้างสูง (R= .678**) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 จึงยอมรับสมมติฐาน 3. แนวทางการประยุกต์หลักอริยสัจธรรม เพื่อภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้ปกครองท้องที่เพื่อการแก้ไขปัญหายาเสพติด พบว่า การเข้าใจในประเด็นปัญหายาเสพติดที่

[1 2 3] วิทยาลัยสงฆ์แพร่ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย; Phrae Buddhis College, Mahachulualongkornrajavidyalaya University
Corresponding Author Email: unsongklam.ch@gmail.com

เกิดขึ้นในชุมชน ต้องมีการจัดเก็บ รวบรวมข้อมูลเพื่อนำมาวิเคราะห์ถึงประเด็นปัญหา การเข้าถึงที่มาของปัญหายาเสพติดของประชาชนในพื้นที่ย่อมทำให้ได้รับข้อมูลที่สำคัญในประเด็นปัญหา การนำข้อมูลพื้นฐานมาวิเคราะห์เพื่อวางแผนกำหนดนโยบายการดำเนินการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด การสร้างวิธีการหรือกระบวนการแก้ไขปัญหายาเสพติด มีกระบวนการเปิดรับประเด็นปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น

คำสำคัญ: ผู้นำเชิงพุทธ; ปัญหายาเสพติด; ผู้ปกครองท้องที่

Abstract

This research article aimed to: (1) examine the level of Buddhist leadership among local rulers in addressing drug problems; (2) investigate the relationship between the Four Noble Truths (Ariyasacca) and Buddhist leadership in drug problem management; and (3) propose practical guidelines for applying the Four Noble Truths to drug problem solving. A mixed-methods design was employed. For the quantitative component, questionnaires were administered to 387 respondents in the study area. Data were analyzed using frequency, percentage, mean, standard deviation, and Pearson's product–moment correlation coefficient to determine the relationship between the Four Noble Truths and Buddhist leadership. For the qualitative component, in-depth interviews were conducted with 17 key informants (monks and laypersons), and the data were analyzed using descriptive content analysis.

The findings revealed that: (1) the overall level of applying the Four Noble Truths to Buddhist leadership in drug problem solving in Huai Pong Subdistrict, Mueang Rayong District, Rayong Province, was high; and the overall level of Buddhist leadership among local rulers was also high ($\overline{X}$= 4.21, S.D.=0.642). (2) The Four Noble Truths were positively correlated with Buddhist leadership at a relatively high level (r=.678, $p < .01$), indicating statistically significant relationships and supporting the research hypothesis. (3) The proposed guidelines for applying the Four Noble Truths to drug problem management emphasize systematic data collection and analysis to understand the nature of drug problems in the community, identifying root causes through direct engagement with local residents, using baseline information to formulate prevention and intervention policies, establishing clear processes and mechanisms for problem resolution, and maintaining open channels for receiving community concerns and feedback to enhance collaborative action.

Keywords: Buddhist Leadership; Drug Problems; Local Administrators

บทนำ

ปัญหายาเสพติด เป็นปัญหาสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อทุกประเทศทั่วโลก และในประเทศไทยได้กลายเป็นปัญหาวิกฤติที่ทวีความรุนแรงขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยมีลักษณะการแพร่ระบาดที่ซับซ้อน ครอบคลุมทุกกลุ่มอายุ ทุกระดับการศึกษา และทุกอาชีพ ทั้งในเขตเมืองและชนบท ปัญหานี้ไม่เพียงแต่ส่งผลกระทบต่อสุขภาพของประชาชน หากยังเชื่อมโยงไปถึงปัญหาสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และความมั่นคงของประเทศ (สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด, 2565) โดยเฉพาะในกลุ่มเยาวชน ซึ่งเป็นทรัพยากรบุคคลสำคัญของชาติ หากไม่สามารถป้องกันและแก้ไขได้อย่างจริงจัง ย่อมส่งผลให้เกิดปัญหาประชากรด้อยคุณภาพ อันเป็นเงื่อนไขที่ทำให้ประเทศชาติอ่อนแอและเสี่ยงต่อการล่มสลายในอนาคต

ในระดับพื้นที่ ปัญหายาเสพติดมักมีความเชื่อมโยงกับปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคม ตำบลห้วยโป่ง อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง เป็นพื้นที่หนึ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงความท้าทายนี้อย่างชัดเจน โดยมีจำนวนประชากร 11,856 คน (กรมสนับสนุนบริการสุขภาพ, 2566) และตั้งอยู่ใกล้กับเขตอุตสาหกรรมมาบตาพุดซึ่งเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจขนาดใหญ่ ทำให้พื้นที่แห่งนี้มีการเคลื่อนย้ายแรงงานจำนวนมาก ทั้งแรงงานไทยและแรงงานต่างด้าว ความหลากหลายทางเชื้อชาติและวัฒนธรรมของแรงงานที่เข้ามาประกอบอาชีพ ส่งผลให้เกิดปัญหาทางสังคมตามมา รวมถึงปัญหายาเสพติดที่แพร่กระจายเป็นวงกว้าง และยากต่อการควบคุม เนื่องจากมีปัจจัยด้านเศรษฐกิจ สภาพแวดล้อม และเครือข่ายอาชญากรรมเข้ามาเกี่ยวข้อง

การแก้ไขปัญหายาเสพติดในพื้นที่ดังกล่าว จึงไม่สามารถพึ่งพามาตรการทางกฎหมายเพียงอย่างเดียวได้ แต่จำเป็นต้องอาศัยบทบาทของผู้ปกครองท้องที่ในฐานะผู้นำชุมชนที่ใกล้ชิดประชาชนมากที่สุด ผู้นำเหล่านี้มีหน้าที่รับผิดชอบในการประสานความร่วมมือกับหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐ เอกชน และประชาชน เพื่อให้การแก้ไขปัญหายาเสพติดเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ อย่างไรก็ตาม บทบาทของผู้นำท้องที่ในปัจจุบันยังคงเผชิญกับข้อจำกัด ทั้งด้านศักยภาพ ความเชื่อมั่น และความไว้วางใจจากประชาชนในพื้นที่ การพัฒนาภาวะผู้นำที่เหมาะสมจึงเป็นสิ่งจำเป็น เพื่อให้สามารถสร้างความร่วมมือ การมีส่วนร่วม และความยั่งยืนในการแก้ไขปัญหา (สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด, 2565) ในยุคปัจจุบันแนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำได้หันมาให้ความสำคัญกับการบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ซึ่งมุ่งเน้นให้ผู้นำมีคุณสมบัติของการเป็นทั้ง “คนเก่ง” และ “คนดี” (วิชชาจรณะสัมปันโน) กล่าวคือ มีความรู้ความสามารถ (วิชชา) ควบคู่ไปกับคุณธรรมและความดีงาม (จรณะ) ผู้นำที่มีคุณลักษณะเช่นนี้จะสามารถปกครองและบริหารจัดการได้อย่างเป็นธรรม ยึดหลักความถูกต้อง สร้างความไว้วางใจ และนำพาชุมชนไปสู่ความสงบสุข

“ภาวะผู้นำเชิงพุทธ” จึงเป็นแนวคิดที่ได้รับความสนใจมากขึ้น ในแวดวงการบริหารและการพัฒนาสังคม โดยผู้นำแนวพุทธต้องยึดถือหลักธรรมในการครองตน ครองคน และครองงาน

ตัวอย่างเช่น หลักทศพิธราชธรรม จักรวรรดิวัตร ราชสังคหวัตถธรรม พรหมวิหาร อคติ 4 สาราณียธรรม 6 และอริยสัจ 4 หลักธรรมเหล่านี้ช่วยให้ผู้นำมีความมั่นคงทางคุณธรรม สามารถสร้างสมดุลระหว่างการปฏิบัติงานกับการพัฒนาจิตใจของตนเองและผู้อื่น อีกทั้งยังเอื้อต่อการเสริมสร้างความสามัคคี ความร่วมมือ และความยั่งยืนในการพัฒนาชุมชน นอกจากนี้ การบูรณาการพุทธธรรมกับแนวคิดภาวะผู้นำเชิงปฏิรูป (Transformational Leadership) ของ Burns (1987) ซึ่งเน้นการสร้างแรงบันดาลใจ การเปลี่ยนแปลงเชิงบวก และความเป็นผู้นำที่มีคุณธรรม จะช่วยยกระดับบทบาทของผู้นำท้อง ที่ให้สามารถขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหายาเสพติดได้อย่างมีพลังและยั่งยืน ภาวะผู้นำเชิงพุทธจึงไม่เพียงเป็นกรอบแนวคิดทางจริยธรรม หากยังเป็นเครื่องมือเชิงปฏิบัติที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการปกครองและการบริหารจัดการในระดับพื้นที่ได้อย่างเป็นรูปธรรม

ดังนั้น การศึกษาครั้งนี้ จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้ปกครองท้องที่ในตำบลห้วยโป่ง อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง โดยมุ่งเน้นการสร้างแนวทางที่ผสมผสานพุทธธรรมเข้ากับภาวะผู้นำสมัยใหม่ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการแก้ไขปัญหายาเสพติด และสร้างต้นแบบที่สามารถต่อยอดไปยังพื้นที่อื่น ๆ ได้ต่อไป ผลการศึกษานี้ไม่เพียงแต่จะช่วยยกระดับคุณภาพของผู้นำท้องที่ หากยังเป็นแนวทางเชิงวิชาการและเชิงปฏิบัติที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้จริง ทั้งในระดับชุมชน ระดับจังหวัด และระดับประเทศ เพื่อบรรเทาและแก้ไขปัญหายาเสพติดอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้ปกครองท้องที่เพื่อการแก้ไขปัญหายาเสพติดในตำบลห้วยโป่ง อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง
2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างหลักอริยสัจธรรมกับภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้ปกครองท้องที่เพื่อการแก้ไขปัญหายาเสพติดในตำบลห้วยโป่ง อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง
3. เพื่อนำเสนอแนวทางการประยุกต์หลักอริยสัจธรรมเพื่อภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้ปกครองท้องที่เพื่อการแก้ไขปัญหายาเสพติดในตำบลห้วยโป่ง อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยฉบับนี้ใช้รูปแบบการวิจัยแบบผสานวิธีซึ่งรวมการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพเข้าด้วยกัน โดยมีขั้นตอนการดำเนินงานที่เป็นระบบ ดังนี้

1. การวิจัยเชิงปริมาณ

1.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ประชากรที่ศึกษาในครั้งนี้ คือ ประชาชนที่อาศัยในพื้นที่ตำบลห้วยโป่ง อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง จำนวน 11,779 คน (กรมสนับสนุนบริการสุขภาพ, 2566, ออนไลน์) ใช้สูตรการคำนวณของ Taro Yamane (1973) ที่ระดับความเชื่อมั่น 95% ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 387 คน

1.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นแบบสอบถาม (Questionnaire) โดยแบ่งออกเป็น 4 ตอน คือ ตอนที่ 1 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับสถานภาพส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ซึ่งเป็นแบบสอบถามปลายปิด เพื่อให้เลือกตามหัวข้อที่จำแนกตามเพศ อายุ ระดับการศึกษา และอาชีพ ตอนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้ปกครองท้องที่เพื่อการแก้ไขปัญหายาเสพติดครอบคลุมใน 4 ด้าน ได้แก่ 1. ทุกข์ หมายถึง ปัญหา 2. สมุทัย หมายถึง ต้นเหตุปัญหา 3. นิโรธ หมายถึง เป้าหมายการแก้ปัญหา และ 4. มรรค หมายถึง วิธีแก้การปัญหา ตอนที่ 3 ภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้ปกครองท้องที่เพื่อการแก้ไขปัญหายาเสพติดครอบคลุมใน 3 ด้าน ได้แก่ 1. ผู้นำการแลกเปลี่ยน (Transactional Leadership) 2. ผู้นำการเปลี่ยนแปลง (Transformational Leadership) และ 3. ผู้นำจริยธรรม (Moral Leadership) ตอนที่ 4 แบบสอบถามปลายเปิด ให้ผู้ตอบแบบสอบถามแสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมเกี่ยวกับปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้ปกครองท้องที่เพื่อการแก้ไขปัญหายาเสพติด โดยแบบสอบถามตอนที่ 2 และ ตอนที่ 3 มีลักษณะเป็นมาตราส่วนประเมินค่า (Rating Scale) มี 5 ระดับ ตั้งแต่ “มากที่สุด”จนถึง “น้อยที่สุด” (ชุติ ระบอบ และคณะ, 2552) ก่อนการใช้งานจริง แบบสอบถามถูกทดลองใช้กับประชากรที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 30 คน เพื่อคำนวณค่าความเชื่อมั่นโดยใช้สูตรของครอนบาค (Cronbach's Alpha) ซึ่งได้ค่าความเชื่อมั่นรวม 0.768

1.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ขออนุญาตจากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยเขตแพร่ เพื่อเข้าถึงกลุ่มตัวอย่างในพื้นที่ตำบลห้วยโป่ง โดยกระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูลเริ่มต้นจากการแจกและเก็บแบบสอบถามด้วยตนเอง เพื่อให้มั่นใจว่าข้อมูลมีความถูกต้องและครบถ้วน การดำเนินการนี้ไม่เพียงช่วยให้การเก็บข้อมูลเป็นไปอย่างราบรื่น แต่ยังสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างผู้วิจัยและกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญในการวิจัยที่มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนและความเข้าใจในความต้องการที่แท้จริง

1.4 การวิเคราะห์ข้อมูล ข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามถูกวิเคราะห์โดยใช้วิธีการทางสถิติดังนี้ 1) ข้อมูลทั่วไปวิเคราะห์ด้วยการแจกแจงความถี่และการหาค่าร้อยละ 2) การบูรณาการหลักพุทธธรรมวิเคราะห์โดยการหาค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) เพื่อวัดระดับภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้ปกครองท้องที่ เพื่อการแก้ไขปัญหายาเสพติดในแต่ละด้านขั้นตอนการวิจัยนี้ถูกออกแบบอย่างละเอียด เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครบถ้วนและมีคุณภาพ ซึ่งจะนำไปสู่ข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ สำหรับการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้ปกครองท้องที่เพื่อการแก้ไขปัญหายาเสพติด

2. การวิจัยเชิงคุณภาพ

2.1 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ 1) นักวิชาการหรือผู้ปฏิบัติงานด้านพระพุทธศาสนา จำนวน 1 รูป 2) ผู้นำชุมชน จำนวน 14 คน และ 3) ผู้เชี่ยวชาญทางด้านรัฐศาสตร์ จำนวน 2 รูปหรือคน รวมจำนวน 17 รูปและคน

2.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบแบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-dept Interview) โดยการสร้างแบบสัมภาษณ์เริ่มต้นจากการศึกษาเอกสาร ตำรา และงานวิจัย

ที่เกี่ยวข้อง เพื่อกำหนดกรอบแนวคิดที่ชัดเจนในการสร้างแบบสัมภาษณ์ ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ตอน ได้แก่ ตอนที่ 1 แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับข้อมูลส่วนตัวของผู้ให้สัมภาษณ์ ตอนที่ 2 แบบสัมภาษณ์การประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อพัฒนาภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้ปกครองท้องที่เพื่อการแก้ไขปัญหายาเสพติดโดยมีเนื้อหาครอบคลุมในประเด็น 1. ผู้นำการแลกเปลี่ยน (Transactional Leadership) 2. ผู้นำการเปลี่ยนแปลง (Transformational Leadership) และ 3. ผู้นำจริยธรรม (Moral Leadership)

2.3 การเก็บรวบรวมข้อมูลการเก็บรวบรวมข้อมูล ถูกดำเนินการโดยผู้วิจัยที่ทำการสัมภาษณ์ด้วยตนเอง เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ละเอียดและถูกต้องที่สุด

2.4 การวิเคราะห์ข้อมูลการวิเคราะห์ข้อมูล ใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกผ่านการบันทึกเสียงและจดบันทึกอย่างเป็นระบบ จากนั้นข้อมูลถูกนำมาแยกแยะและจัดเรียงเป็นประเด็นที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาซึ่งคำนึงถึงบริบทของผู้ให้ข้อมูล การวิเคราะห์จะนำเสนอในรูปแบบเชิงพรรณนา พร้อมทั้งการอ้างอิงคำพูดของผู้ให้ข้อมูลเพื่อเพิ่มความน่าเชื่อถือและความชัดเจนในการนำเสนอ

สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาเรื่องภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้ปกครองท้องที่เพื่อการแก้ไขปัญหายาเสพติดในตำบลห้วยโป่ง อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง ผู้วิจัยสามารถสรุปผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ดังนี้

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ระดับภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้ปกครองท้องที่เพื่อการแก้ไขปัญหายาเสพติดในตำบลห้วยโป่ง อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง พบว่า

1) ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเป็น เพศชาย มีจำนวน 142 คน คิดเป็นร้อยละ 36.69 และเป็น เพศหญิง มีจำนวน 245 คน คิดเป็นร้อยละ 63.31 ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีอายุ 42-49 ปี มีจำนวน 139 คน คิดเป็นร้อยละ 35.92 ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีอาชีพเจ้าของกิจการหรือร้านค้าหรือค้าขาย มีจำนวน 98 คิดเป็นร้อยละ 25.32 ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีรายได้ 15,001 - 20,000 บาท มีจำนวน 136 คน คิดเป็นร้อยละ 35.14

2) ระดับการประยุกต์หลักอริยสัจธรรมกับภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้ปกครองท้องที่เพื่อการแก้ไขปัญหายาเสพติดในตำบลห้วยโป่ง อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$=4.19, S.D.=0.620) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน ดังตารางที่ 1 ดังนี้

หลักอริยสัจธรรมกับภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้ปกครองท้องที่เพื่อการแก้ไขปัญหายาเสพติดในตำบลห้วยโป่ง อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง	ระดับความเห็น		
	$\overline{X}$	S.D.	แปลผล
1. ด้านทุกข์ ปัญหา	4.25	0.614	มาก
2. ด้านสมุทัย ต้นเหตุปัญหา	4.23	0.629	มาก
3. ด้านนิโรธ เป้าหมายการแก้ปัญหา	4.15	0.646	มาก
4. ด้านมรรค วิธีแก้การปัญหา	4.14	0.593	มาก
ภาพรวม	**4.19**	**0.620**	**มาก**

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานของหลักอริยสัจธรรมกับภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้ปกครองท้องที่เพื่อการแก้ไขปัญหายาเสพติดในตำบลห้วยโป่ง อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง

3) ระดับภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้ปกครองท้องที่เพื่อการแก้ไขปัญหายาเสพติดในตำบลห้วยโป่ง อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$=4.21, S.D.=0.642) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน ดังตารางที่ 2 ดังนี้

ภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้ปกครองท้องที่เพื่อการแก้ไขปัญหายาเสพติดในตำบลห้วยโป่ง อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง	ระดับความเห็น		
	$\overline{X}$	S.D.	แปลผล
1. ผู้นำการแลกเปลี่ยน (Transactional Leadership)	4.17	0.671	มาก
2. ผู้นำการเปลี่ยนแปลง (Transformational Leadership)	4.31	0.604	มาก
3. ผู้นำจริยธรรม (Moral Leadership)	4.16	0.650	มาก
ภาพรวม	**4.21**	**0.642**	**มาก**

ตารางที่ 2 ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานของภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้ปกครองท้องที่เพื่อการแก้ไขปัญหายาเสพติดในตำบลห้วยโป่ง อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ความสัมพันธ์ระหว่างหลักอริยสัจธรรมกับภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้ปกครองท้องที่เพื่อการแก้ไขปัญหายาเสพติดในตำบลห้วยโป่ง อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง พบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างหลักอริยสัจธรรมกับภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้ปกครองท้องที่เพื่อการแก้ไขปัญหายาเสพติดในตำบลห้วยโป่ง อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง โดยภาพรวมมีความสัมพันธ์เชิงบวกในระดับค่อนข้างสูง (R= .678**) ทำให้ทราบว่าด้านผู้นำการแลกเปลี่ยน (Transactional Leadership) มีความสัมพันธ์เชิงบวกในระดับปานกลาง (R= .498**) ด้านผู้นำการเปลี่ยนแปลง (Transformational Leadership) มีความสัมพันธ์เชิงบวกในระดับปานกลาง (R= .465**) และด้านผู้นำจริยธรรม (Moral Leadership) มีความสัมพันธ์เชิงบวกในระดับปานกลาง (R= .414**) ดังตารางที่ 3

ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์	ภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้ปกครองท้องที่เพื่อการแก้ไขปัญหายาเสพติดในตำบลห้วยโป่ง อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง	ตัวแปรตาม		
ตัวแปรต้น		1. ผู้นำการแลกเปลี่ยน (Transactional Leadership)	2. ผู้นำการเปลี่ยนแปลง (Transformational Leadership)	3. ผู้นำจริยธรรม (Moral Leadership)
อริยสัจธรรม	.678**	.498**	.465**	.414**
1. ด้านทุกข์ ปัญหา	.510**	.467**	.415**	.289
2. ด้านสมุทัย ต้นเหตุปัญหา	.631**	.460**	.344	.428**
3. ด้านนิโรธ เป้าหมายการแก้ปัญหา	.680**	.485**	.515**	.482
4. ด้านมรรค วิธีแก้การปัญหา	.893**	.580**	.584**	.456

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

ตารางที่ 3 ความสัมพันธ์ระหว่างหลักอริยสัจธรรมกับภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้ปกครองท้องที่เพื่อการแก้ไขปัญหายาเสพติดในตำบลห้วยโป่ง อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 แนวทางการประยุกต์หลักอริยสัจธรรม เพื่อภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้ปกครองท้องที่ เพื่อการแก้ไขปัญหายาเสพติดในตำบลห้วยโป่ง อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง พบว่า การติดต่อสื่อสารที่มีความเกี่ยวข้องกับหน่วยงานหลากหลาย จนทำให้บางกรณีเกิดความล่าช้า การเข้าถึงข้อมูลต่าง ๆ ทั้งหน่วยงานภาครัฐ เอกชน ที่ไม่สามารถนำมาเป็นฐานข้อมูลสำคัญในการจัดการปัญหาได้ การทำงานไม่มีความต่อเนื่องจนทำให้เกิดความชะงักหรือล่าช้าในการเปลี่ยนแปลง การทำงานที่มากเกินไป จนทำให้เกิดเป็นงานเกินภาระที่ต้องรับผิดชอบจนไม่ประสบความสำเร็จในการเปลี่ยนแปลง ด้านการป้องกันและปราบปรามยาเสพติดได้อย่างเหมาะสม การดำเนินกิจกรรมสร้างสรรค์ ไม่สามารถทำได้อย่างมีประสิทธิภาพเต็มศักยภาพที่ควรจะเป็นเนื่องจากเป็นพื้นที่อุตสาหกรรม มีความหลากหลายทางสังคม ความคิด วัฒนธรรม ประเพณีที่ไม่สามารถหลอมรวมให้เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของชุมชน แรงจูงใจในการพัฒนาจิตใจไม่เพียงพอเนื่องจากการดิ้นรนเพื่อยกระดับชีวิตประจำวันจน ทำให้ไม่สามารถจัดสรรเวลาในการพัฒนาทางด้านจิตใจได้อย่างเต็มที่ ควรสร้างช่องทางหรือกลุ่มงานเฉพาะด้านที่เป็นหน่วยงานกลางในพื้นที่สำหรับการบริหารจัดการปัญหายาเสพติดเป็นการเฉพาะ ควรมีคณะทำงานหรือผู้ที่ได้รับการแต่งตั้งเฉพาะเพื่อความต่อเนื่องในการจัดการปัญหายาเสพติดในพื้นที่ ควรมีการกระจายงานเพื่อลดภาระความรับผิดชอบที่กระจุกเฉพาะรายบุคคลมากจนเกินไป ควรสร้างองค์กรภาคีเฉพาะเพื่อสร้างความ

เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน โดยการหลอมรวมความหลากหลายที่มีในพื้นที่ให้เกิดความเด่นชัดเฉพาะของชุมชน ควรมีการกำหนดระยะเวลาสำหรับการพัฒนาจิตใจตามที่เหมาะสมในชุมชน

อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการศึกษาค้นคว้าข้อมูลการวิจัยเรื่องภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้ปกครองท้องที่เพื่อการแก้ไขปัญหายาเสพติดในตำบลห้วยโป่ง อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง มีประเด็นที่จะนำมาอภิปรายผลดังต่อไปนี้

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ระดับการประยุกต์หลักอริยสัจธรรมกับภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้ปกครองท้องที่เพื่อการแก้ไขปัญหายาเสพติดในตำบลห้วยโป่ง อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง พบว่า การประยุกต์หลักอริยสัจธรรมกับภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้ปกครองท้องที่เพื่อการแก้ไขปัญหายาเสพติดในตำบลห้วยโป่ง อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง มีระดับการประยุกต์ โดยแบ่งเป็น

1) ระดับของการประยุกต์หลักอริยสัจธรรมกับภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้ปกครองท้องที่เพื่อการแก้ไขปัญหายาเสพติดในตำบลห้วยโป่ง อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง พบว่า ด้านทุกข์ปัญหา ด้านสมุทัย ต้นเหตุปัญหา ด้านนิโรธ เป้าหมายการแก้ปัญหา และด้านมรรค วิธีแก้การปัญหา โดยภาพรวมทุกด้านอยู่ในระดับมาก ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของฐิติกร จันทะกล และเวชสุวรรณ อาจวิชัย (2565) ได้ศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาคมตามหลักอริยสัจ 4 ในการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นขององค์การบริหารส่วนตำบลขามป้อม อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม ผลการวิจัยพบว่า 1. ระดับการมีส่วนร่วมของประชาคมตามหลักอริยสัจ 4 ในการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น โดยรวมอยู่ในระดับมาก 2. ผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบระดับการมีส่วนร่วมของประชาคมตามหลักอริยสัจ 4 ในการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น จำแนกตามเพศ อายุ ระดับการศึกษา ไม่แตกต่างกัน ส่วนจำแนกตามการประกอบอาชีพ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 3. ข้อเสนอแนะการมีส่วนร่วมของประชาคมตามหลักอริยสัจ 4 ในการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น พบว่า ประชาชนควรมีส่วนร่วมประชุมเพื่อนำเสนอเรื่องต่าง ๆ ที่มีความจำเป็นในการพัฒนามีส่วนในการตัดสินใจวางแผนร่วมสนับสนุนวัสดุอุปกรณ์เพื่อใช้ในการพัฒนาชุมชนหรือแก้ปัญหาชุมชนให้เหมือนปัญหาของตนเอง

2) ผลการวิเคราะห์ข้อมูลระดับภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้ปกครองท้องที่เพื่อการแก้ไขปัญหายาเสพติดในตำบลห้วยโป่ง อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง พบว่า ผู้นำการเปลี่ยนแปลง (Transformational Leadership) ผู้นำการแลกเปลี่ยน (Transactional Leadership) และผู้นำจริยธรรม (Moral Leadership) โดยภาพรวมทุกด้านอยู่ในระดับมาก ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของพระประสิทธิ์ สุเขธิโต (บุญหนา) (2563) ได้ศึกษาเรื่องภาวะผู้นำทางการเมืองของผู้นำท้องถิ่นในองค์การบริหารตำบลกุดน้ำใส อำเภอจัตุรัส จังหวัดชัยภูมิ ผลการวิจัยพบว่า 1) ระดับภาวะผู้นำทางการเมืองของผู้นำท้องถิ่น โดยภาพรวม อยู่ในระดับมากที่สุด 2) ระดับภาวะผู้นำทางการเมืองตามหลักสัปปุริสธรรม 7 ของผู้นำท้องถิ่น โดยภาพรวม อยู่ในระดับมากที่สุด 3) ผลการเปรียบเทียบภาวะผู้นำทางการเมืองของผู้นำท้องถิ่น พบว่า ประชาชนที่มี อายุ สถานภาพสมรส ระดับการศึกษา

อาชีพ และรายได้ต่อเดือนต่างกันมีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำทางการเมืองของผู้นำท้องถิ่นแตกต่างกัน ส่วนประชาชนที่มีเพศต่างกันมีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำทางการเมืองของผู้นำท้องถิ่นไม่แตกต่างกัน และ 4) ภาวะผู้นำทางการเมืองของผู้นำท้องถิ่นตามหลักสัปปุริสธรรม 7 พบว่า ผู้นำท้องถิ่นควรยึดถือหลักการและการบริหารจัดการองค์กรอย่างมีขั้นตอนวางนโยบายที่มีเป้าหมายและคุ้มค่า มีจิตใจโอบอ้อมอารี และเสียสละแสดงภาวะผู้นำต่อเพื่อนร่วมงานด้วยความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ กำหนดนโยบายในการบริหารบริหารงานอย่างเหมาะสมทั้งด้านเวลาและงบประมาณ นำนโยบายไปปฏิบัติตามกรอบเวลา ประสานงานกับทุกองค์กรและทุกภาคส่วน และสามารถปฏิบัติต่อผู้ใต้บังคับบัญชาแต่ละบุคคลได้อย่างเหมาะสม

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ความสัมพันธ์ระหว่างหลักอริสัจธรรมกับภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้ปกครองท้องที่เพื่อการแก้ไขปัญหายาเสพติดในตำบลห้วยโป่ง อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง โดยภาพรวม มีความสัมพันธ์เชิงบวกในระดับค่อนข้างสูง (R= .678**) กล่าวคือ เมื่อมีการประยุกต์หลักอริยสัจธรรมกับภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้ปกครองท้องที่เพื่อการแก้ไขปัญหายาเสพติดส่งผลให้ผู้นำมีความเป็นภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้ปกครองท้องที่เพื่อการแก้ไขปัญหายาเสพติดมากยิ่งขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พ.ต.อ.ทัชชกร แสงทองดี (2563) ได้ศึกษาเรื่องรูปแบบการสร้างภาวะผู้นำตามหลักพุทธธรรมในโรงเรียนนายร้อยตำรวจ ผลการวิจัยพบว่า 1. คุณลักษณะภาวะผู้นำตามหลักพุทธธรรมในโรงเรียนนายร้อยตำรวจประกอบด้วย 16 ด้าน (คำหลัก) คือ 1) มีวิสัยทัศน์ 2) มีความเชี่ยวชาญ 3) มีมนุษยสัมพันธ์ 4) ความคิดริเริ่ม 5) ความกล้าหาญ 6) ความยุติธรรม 7) ความภักดี 8) ความไม่ถือตัว 9) ความพอใจ 10) ความขยัน 11) ความตั้งใจ 12) ความรอบคอบ 13) รอบรู้ในทุกด้าน 14) พากเพียรไม่ท้อถอย 15) เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม 16) มุ่งประสานเป็นสำคัญ และเมื่อนำตัวแปรการสร้างภาวะผู้นำทั้งหมดมาแยกเป็นตัวแปรย่อย สามารถสังเคราะห์ตัวแปรด้านการสร้างภาวะผู้นำตามหลักพุทธธรรมในโรงเรียนนายร้อยตำรวจ ได้ทั้งสิ้น 64 ตัวแปร (กลุ่มคำ) 2. องค์ประกอบของภาวะผู้นำตามหลักพุทธธรรมในโรงเรียนนายร้อยตำรวจ ประกอบด้วย 3 องค์ประกอบ คือ 1) การสร้างภาวะผู้นำ ประกอบด้วย มีวิสัยทัศน์ มีความเชี่ยวชาญ มีมนุษยสัมพันธ์ ความคิดริเริ่ม ความกล้าหาญ ความยุติธรรม ความภักดีและความไม่ถือตัว 2) ปัจจัยแห่งความสำเร็จ ประกอบด้วย ความพอใจ ความขยัน ความตั้งใจ และความรอบคอบ และ 3) ภาวะผู้นำในโรงเรียนนายร้อยตามหลักพุทธธรรม ประกอบด้วย รอบรู้ในทุกด้าน พากเพียรไม่ท้อถอย เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม และมุ่งประสานเป็นสำคัญ และ 3. รูปแบบการสร้างภาวะผู้นำตามหลักพุทธธรรมในโรงเรียนนายร้อยตำรวจ พบว่า รูปแบบภาวะผู้นำตามหลักพุทธธรรมในโรงเรียนนายร้อยตำรวจ (KORN Model) ประกอบ ด้วย 1) Knowledge ความรอบรู้ในทุกด้านประกอบด้วย Knowledgeableness รอบรู้ในทุกด้าน Vision มีวิสัยทัศน์ Expertise มีความเชี่ยวชาญ Creativity ความคิดริเริ่ม และ Deliberateness ความรอบคอบ 2) Organization เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม (องค์กร) ประกอบด้วย Selflessness เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม Bravery ความกล้าหาญ Fairness ความยุติธรรม (ดำรงตนในยุติธรรม) Royalty ความภักดี และ Approachableness ความไม่ถือตัว 3) Relationship มุ่งประสานเป็นสำคัญประกอบด้วย Coordination มุ่งประสานเป็นสำคัญ

Human relation มีมนุษยสัมพันธ์ 4) Never give up พากเพียรไม่ท้อถอย ประกอบด้วย Unflinching พากเพียรไม่ท้อถอย Sufficiency ความพอใจ Diligence ความขยัน และ Determination ความตั้งใจ

วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 แนวทางการประยุกต์หลักอริยสัจธรรม เพื่อภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้ปกครองท้องที่เพื่อการแก้ไขปัญหายาเสพติดในตำบลห้วยโป่ง อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง เมื่อพิจารณาจากการวิจัยสามารถนำมาอภิปรายได้ดังนี้

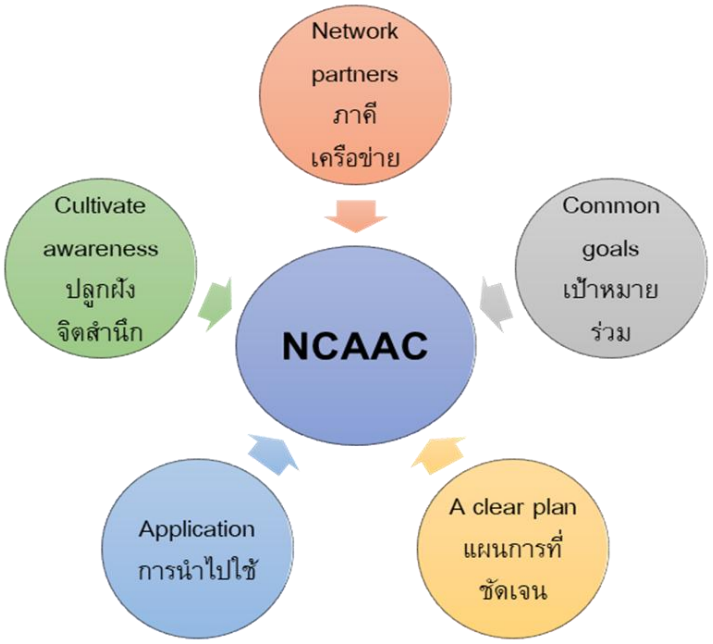
1) ปัญหาและอุปสรรคการประยุกต์หลักอริยสัจธรรม กับภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้ปกครองท้องที่ เพื่อการแก้ไขปัญหายาเสพติดในตำบลห้วยโป่ง อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง พบว่า การติดต่อสื่อสารที่มีความเกี่ยวข้องกับหน่วยงานหลากหลายจนทำให้บางกรณีเกิดความล่าช้า การเข้าถึงข้อมูลต่าง ๆ ทั้งหน่วยงานภาครัฐ เอกชน ที่ไม่สามารถนำมาเป็นฐานข้อมูลสำคัญในการจัดการปัญหาได้ การทำงานไม่มีความต่อเนื่อง จนทำให้เกิดความชะงักหรือล่าช้าในการเปลี่ยนแปลง การทำงานที่มากเกินไป จนทำให้เกิดเป็นงานเกินภาระที่ต้องรับผิดชอบ จนไม่ประสบความสำเร็จในการเปลี่ยนแปลง ด้านการป้องกันและปราบปรามยาเสพติดได้อย่างเหมาะสม ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของวัชรมน จันรอง (2563) ได้ศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมทางการเมืองระดับท้องถิ่นของประชาชนในองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านเล่าอำเภอเมืองชัยภูมิจังหวัดชัยภูมิ ผลการวิจัยพบว่า 1) ระดับการมีส่วนร่วมทางการเมืองระดับท้องถิ่น โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง 2) เปรียบเทียบการมีส่วนร่วมทางการเมืองระดับท้องถิ่น พบว่า ประชาชนที่มีเพศ อายุระดับการศึกษา และอาชีพต่างกัน มีส่วนร่วมทางการเมืองระดับท้องถิ่น ในองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านเล่า อำเภอเมืองชัยภูมิจังหวัดชัยภูมิโดยรวมไม่แตกต่างกัน 3) ความสัมพันธ์ระหว่างการปฏิบัติตามหลักสังคหวัตถุ 4 กับการมีส่วนร่วมทางการเมืองระดับท้องถิ่น พบว่า มีความสัมพันธ์กันเชิงบวก และ 4) แนวทางการมีส่วนร่วมทางการเมืองระดับท้องถิ่น พบว่า ภาครัฐควรให้ประชาชนได้รับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองท้องถิ่นให้มากขึ้น และมีการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารในสื่อออนไลน์ต่าง ๆ ให้ความสำคัญกับประชาชน โดยการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้แสดงความคิดเห็นรอบด้านในการแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการเลือกตั้ง

2) ข้อเสนอแนะการประยุกต์หลักอริยสัจธรรม กับภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้ปกครองท้องที่เพื่อการแก้ไขปัญหายาเสพติดในตำบลห้วยโป่ง อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง พบว่า ควรสร้างช่องทางหรือกลุ่มงานเฉพาะด้าน ที่เป็นหน่วยงานกลางในพื้นที่สำหรับการบริหารจัดการปัญหายาเสพติดเป็นการเฉพาะ ควรมีคณะทำงานหรือผู้ที่ได้รับการแต่งตั้งเฉพาะ เพื่อความต่อเนื่องในการจัดการปัญหายาเสพติดในพื้นที่ ควรมีการกระจายงานเพื่อลดภาระความรับผิดชอบที่กระจุกเฉพาะรายบุคคลมากจนเกินไป ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของพระมหาทัศพงษ์ ชยเมธี (กลิ่นศรีสุข) (2563) ได้ศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในการปกครองส่วนท้องถิ่น ในอำเภอเทพสถิต จังหวัดชัยภูมิ ผลการวิจัยพบว่า 1) การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง 2) การมีส่วนร่วมทางการเมืองตามหลักอปริหานิยธรรม โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง 3) ผลการเปรียบเทียบการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน พบว่า ประชาชนที่มี

เพศต่างกัน มีส่วนร่วมทางการเมืองในการปกครองส่วนท้องถิ่น ไม่แตกต่างกัน ส่วนประชาชนที่มีอายุการศึกษา อาชีพ รายได้และหลักอปริหานิยธรรมต่างกัน มีส่วนร่วมทางการเมือง แตกต่างกัน และ 4) ข้อเสนอแนะ พบว่า ประชาชนควรเข้าไปมีส่วนร่วมในการตรวจสอบการทำงานของการปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อให้เกิดความโปร่งใส ควรเข้าไปมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายในการพัฒนาท้องถิ่นของตน ควรติดตามการปกครองส่วนท้องถิ่นของตนอย่างทั่วถึง ผ่านช่องทางสื่อออนไลน์และบอร์ดประชาสัมพันธ์ ควรให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการประชุมกับองค์กรปกครองท้องถิ่น เพื่อเสนอปัญหาและหาทางแก้ไขร่วมกันเพื่อนำไปสู่การพัฒนา

องค์ความรู้ใหม่

จากการสังเคราะห์ผลการวิจัย เรื่องภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้ปกครองท้องที่เพื่อการแก้ไขปัญหายาเสพติดในตำบลห้วยโป่ง อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง โดยผู้วิจัยได้สังเคราะห์เป็นองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย ดังแสดงในภาพที่ 1

ภาพ 1 องค์ความรู้ที่ได้จากการสังเคราะห์การวิจัย
(ที่มา: ชุมพร อุ่นสงคราม)

จากภาพที่ 1 ผู้วิจัยได้รับองค์ความรู้จากการวิจัย และทำการสังเคราะห์องค์ความรู้ตามหลักอริยสัจธรรมโดยได้สรุปเป็น “NCAAC” ที่มุ่งเน้นในการสร้างภาวะผู้นำเพื่อแก้ไขปัญหายาเสพติด ดังนี้

1. Network partners (ภาคีเครือข่าย) คือ การสร้างความร่วมมือของชุมชน สังคม หน่วยงานที่อยู่ในพื้นที่ เพื่อเป็นเครือข่ายในการดำเนินการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดในชุมชน โดยเฉพาะการนำเอาแกนนำของแต่ละเครือข่าย หรือสมาชิกในเครือข่ายที่มีความรู้ความสามารถ มีทักษะเฉพาะและเหมาะสม สำหรับการดำเนินการในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดในชุมชน

2. Common goals (เป้าหมายร่วม) คือ การกำหนดเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ร่วมกันของสมาชิกเครือข่ายในการดำเนินการเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด โดยเป้าหมายที่กำหนดจะต้องมาจากแนวคิดและความร่วมมือของภาคีเครือข่ายในชุมชน เพื่อเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงบริบทของสิ่งที่เกิดขึ้นจริง แนวทางปฏิบัติที่เป็นไปได้จริงในสังคม เพื่อจะนำไปสู่การกำหนดวิธีการในการวางแผนป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดในสังคมได้อย่างเหมาะสม

3. A clear plan (แผนการที่ชัดเจน) คือ การจัดทำแผนการดำเนินการสำหรับการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดร่วมกันในภาคีเครือข่ายความร่วมมือ โดยมีการมุ่งหวังเพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์การป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด มีการนำข้อมูลที่มีความเกี่ยวข้องตั้งแต่ข้อมูลพื้นฐานจนถึงข้อมูลเชิงลึกมาวิเคราะห์ เพื่อกำหนดกลยุทธ์ในการพัฒนาแผนการดำเนินงาน การปฏิบัติงานที่เหมาะสมในแต่ละประเด็นด้านการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด

4. Application (การนำไปใช้) คือ การลงมือดำเนินการตามแผนงานที่ได้มาจากการสังเคราะห์ข้อมูลต่าง ๆ มีการวางแผนเพื่อกำหนดนโยบาย เป้าหมายและวัตถุประสงค์ในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด การดำเนินการตามแผนงานที่มีการวางไว้จะทำให้คนที่ปฏิบัติงานมีกรอบในการทำงานที่ชัดเจน การทำงานจะเป็นรูปธรรม มีขั้นตอนการทำงานที่เหมาะสมกับสถานการณ์และสภาพแวดล้อม

5. Cultivate awareness (ปลูกฝังจิตสำนึก) คือ การเตรียมความพร้อมของประชาชนในพื้นที่ให้มีคุณธรรมจริยธรรมผ่านหลักธรรมทางศาสนา การพัฒนาทางด้านจิตใจของประชาชนให้มีความเข้มแข็ง ตระหนักถึงอันตรายของยาเสพติดที่เกิดขึ้น รวมถึงเป็นการสร้างเกราะป้องกันทางด้านจิตใจไม่ให้เกิดความหลงไปกับสิ่งที่เข้ามาจนทำให้หลงผิดไป

สรุปและข้อเสนอแนะ

จากการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยสามารถสรุปตามวัตถุประสงค์ ได้แก่ 1) ระดับภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้ปกครองท้องที่เพื่อการแก้ไขปัญหายาเสพติด จำแนกเป็น 1. ระดับการประยุกต์หลักอริยสัจธรรมกับภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้ปกครองท้องที่เพื่อการแก้ไขปัญหายาเสพติด อยู่ในระดับมาก และ 2. ระดับภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้ปกครองท้องที่เพื่อการแก้ไขปัญหายาเสพติด อยู่ในระดับมาก 2) ความสัมพันธ์ระหว่างหลักอริยสัจธรรม กับภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้ปกครองท้องที่ เพื่อการแก้ไขปัญหายาเสพติด พบว่า มีความสัมพันธ์เชิงบวกในระดับค่อนข้างสูง (R= .678**) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 จึงยอมรับสมมติฐาน และ 3) แนวทางการประยุกต์หลักอริยสัจธรรมเพื่อภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้ปกครองท้องที่ เพื่อการแก้ไขปัญหายาเสพติด พบว่า การเข้าใจใน

ประเด็นปัญหายาเสพติด ที่เกิดขึ้นในชุมชนให้ได้ดี ต้องมีการรวบรวมข้อมูลพื้นฐานของชุมชนให้เพียงพอ เพื่อนำมาวิเคราะห์ถึงประเด็นปัญหาด้านยาเสพติดของชุมชน การวางแผนกำหนดนโยบาย การดำเนินการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด รวมถึงสร้างกระบวนการในการแก้ไขปัญหายาเสพติด ดังนั้น ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัย ดังต่อไปนี้

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ผู้นำควรมีการพัฒนาตนเองในทุกด้านทั้งทางหลักทางธรรมและหลักทางโลกให้มีความรู้ที่สามารถนำไปใช้ในการกำหนดนโยบายเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดที่เกิดขึ้นในชุมชน นอกจากนี้ประชาชนและผู้นำควรให้ความร่วมมืออย่างเต็มที่สำหรับการวางนโยบายในการช่วยป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด รวมถึงการให้ข้อมูลสำคัญต่อการนำไปใช้ในการกำหนดนโยบายของผู้นำ

2. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

ผู้นำควรสร้างช่องทางหรือกลุ่มงานเฉพาะด้านที่เป็นหน่วยงานกลางในพื้นที่สำหรับการบริหารจัดการปัญหายาเสพติดเป็นการเฉพาะ รวมถึงการมีคณะทำงานหรือผู้ที่ได้รับการแต่งตั้งเฉพาะเพื่อความต่อเนื่องในการจัดการปัญหายาเสพติดในพื้นที่ และควรมีการกระจายงานเพื่อลดภาระความรับผิดชอบที่กระจุกเฉพาะรายบุคคลมากจนเกินไป

3. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

ผู้นำควรศึกษาแนวทางการพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่เพื่อการการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด มีการบูรณาการการทำงานแบบมีส่วนร่วมในพื้นที่เพื่อการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด รวมถึงพัฒนาบทบาทของผู้นำชุมชนในการกำหนดแนวทางการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด

เอกสารอ้างอิง

กรมสนับสนุนบริการสุขภาพ. (2566). รายงานข้อมูลตำบห้วยโป่ง อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง. สืบค้นเมื่อ 20 ธันวาคม 2566. เข้าถึงได้จาก https://3doctor.hss.moph.go.th/main/rp

ชุติ ระบอบ และคณะ. (2552). ระเบียบวิธีวิจัย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.

ฐิติกร จันทะกล และเวชสุวรรณ อาจวิชัย. (2565). การมีส่วนร่วมของประชาคมตามหลักอริยสัจ 4 ในการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นขององค์การบริหารส่วนตำบลขามป้อม อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม. วารสารรัฐศาสตร์สาส์น มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, 1(1), 12-21.

ทัชชกร แสงทองดี. (2563). รูปแบบการสร้างภาวะผู้นำตามหลักพุทธธรรมในโรงเรียนนายร้อยตำรวจ. (ดุษฎีนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (มมป.). แนวคิดการศึกษาแนวพุทธ บทสนทนาธรรมระหว่างท่านพระธรรมปิฎกกับคณะครูรุ่งอรุณ. ม.ป.ท: ม.ป.ป.

พระประสิทธิ์ สุเขธิโต (บุญหนา). (2563). ภาวะผู้นำทางการเมืองของผู้นำท้องถิ่นในองค์การบริหารตำบลกุดน้ำใส อำเภอจัตุรัส จังหวัดชัยภูมิ. (วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พระมหาทัศพงษ์ ชยเมธี (กลิ่นศรีสุข). (2563). การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในการปกครองส่วนท้องถิ่น ในอำเภอเทพสถิต จังหวัดชัยภูมิ. (วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วัชรมน จันรอง. (2563). การมีส่วนร่วมทางการเมืองระดับท้องถิ่นของประชาชนในองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านเล่าอำเภอเมืองชัยภูมิจังหวัดชัยภูมิ. (วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล. (2567). รายงานสุขภาพคนไทย. สืบค้นเมื่อ 17 พฤษภาคม 2567. เข้าถึงได้จาก https://www.thaihealthreport.com/th/articles_detail.php?id=182

สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด. แผนปฏิบัติการด้านการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด พ.ศ. 2565. สืบค้นเมื่อ 4 ตุลาคม 2566. เข้าถึงได้จาก http://www.pmnidat.go.th/thai/downloads/serviceplan/SP02-65.pdf

Burns, J. M. (1987). Leadership. New York: Harper & Row.

Yamane, T. (1973). Statistics an introductory analysis. New York: Harper & Row.

กลยุทธการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กรณีศึกษาชุมชนบ้านผารังหมี ตำบลไทรย้อย อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก

Strategy for Developing the Potential of Cultural Tourist Attractions Case Study: Ban Pha Rung Mee Community, Sai Yoi Subdistrict, Noen Maprang District, Phitsanulok Province

ขวัญชนก ชินวงษ์[1], ธนัสถา โรจนตระกูล[2] และ โชติ บดีรัฐ[3]
Khwunchanok Chinavong[1], Tanastha Rojanatrakul[2] and Chot Bodeerat[3]

Received: 06 June 2025; **Revised:** 07 August 2025; **Accepted:** 12 August 2025

บทคัดย่อ

บทความวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษาระดับศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนบ้านผารังหมี (2) สร้างกลยุทธ์การพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนบ้านผารังหมี และ (3) เสนอแนวทางการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนบ้านผารังหมี การวิจัยนี้เป็นการวิจัยแบบผสานวิธี ได้แก่ การวิจัยเชิงปริมาณ ประชากรที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่ ประชาชนในชุมชนบ้านผารังหมี จำนวน 716 คน กลุ่มตัวอย่างคำนวณด้วยสูตรของยามาเน่ ได้จำนวน 260 คน และงานวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญคัดเลือกแบบเจาะจง จำนวน 13 คน ประกอบด้วย หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง ผู้นำท้องถิ่น/ท้องที่ ผู้ประกอบการ และนักท่องเที่ยว เครื่องมือวิจัยได้แก่ แบบสอบถาม และแบบสัมภาษณ์เชิงลึก สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน รวมถึงการทดสอบค่า t-test และ F-test ส่วนการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพใช้การวิเคราะห์เนื้อหาร่วมกับการวิเคราะห์ SWOT และการกำหนดกลยุทธ์ด้วย TOWS Matrix

ผลการวิจัยพบว่า (1) ระดับศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนบ้านผารังหมี โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$=3.95) ครอบคลุม 3 ด้าน ได้แก่ ด้านการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว ($\overline{X}$=3.96) ด้านศักยภาพในการดึงดูดใจด้านการท่องเที่ยว ($\overline{X}$=3.96) และด้านศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยว ($\overline{X}$=3.93) (2) กลยุทธ์การพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมสามารถจัดทำเป็น 4 ยุทธศาสตร์หลัก ได้แก่ กลยุทธ์เชิงรุก กลยุทธ์เชิงป้องกัน กลยุทธ์เชิงแก้ไข และกลยุทธ์เชิงรับ โดยเน้นการยกระดับการดึงดูดนักท่องเที่ยว การเพิ่มศักยภาพรองรับการท่องเที่ยว และการเสริมประสิทธิภาพการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวด้วยการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน (3) แนวทางการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่สำคัญประกอบด้วย

[1 2 3] มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม; Pibulsongkram Rajabhat University
Corresponding Author, E-mail: khun16599@gmail.com

การพัฒนาการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวก และการรักษาสภาพพร้อมฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการควรเร่งพัฒนาป้ายสื่อสารและป้ายนำทางให้มีความชัดเจนและทันสมัย เพิ่มมาตรฐานความปลอดภัยและสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อรองรับนักท่องเที่ยว ตลอดจนส่งเสริมการสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างชุมชน หน่วยงานภาครัฐ เอกชน และสถาบันการศึกษา เพื่อขับเคลื่อนการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างมีคุณภาพและยั่งยืน

คำสำคัญ: กลยุทธ์; การพัฒนาศักยภาพ; แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

Abstract

This research article aimed to: (1) examine the potential level of cultural tourism attractions in Ban Pha Rang Mee Community; (2) develop strategies to enhance the potential of cultural tourism attractions in Ban Pha Rang Mee Community; and (3) propose guidelines for improving the potential of cultural tourism attractions in Ban Pha Rang Mee Community. A mixed-methods research design was employed, integrating both quantitative and qualitative approaches. For the quantitative component, the population consisted of 716 residents of Ban Pha Rang Mee Community. The sample size was calculated using Yamane's formula, yielding 260 respondents. For the qualitative component, 13 key informants were purposively selected, including relevant government agencies, local administrative and community leaders, entrepreneurs, and tourists. Research instruments comprised a questionnaire and in-depth interviews. Quantitative data were analyzed using frequency, percentage, mean, standard deviation, as well as t-test and F-test. Qualitative data were analyzed through content analysis in combination with SWOT analysis and strategy formulation using the TOWS Matrix.

The findings revealed that: (1) the overall potential of cultural tourism attractions in Ban Pha Rang Mee Community was at a high level ($\overline{X}$=3.95), covering three dimensions: tourism attraction management ($\overline{X}$=3.96), tourism attractiveness ($\overline{X}$=3.96), and tourism carrying capacity ($\overline{X}$=3.93); (2) the strategies for developing cultural tourism potential could be categorized into four main strategic directions offensive, preventive, corrective, and defensive strategies emphasizing enhanced tourist attraction, improved tourism capacity, and strengthened destination management through multi-stakeholder participation; and (3) the key development guidelines included improving accessibility to tourism sites, enhancing facilities, and

maintaining as well as continuously rehabilitating tourism resources. Practical recommendations include upgrading interpretive and directional signage to be clearer and more modern, strengthening safety standards and facilities to better accommodate tourists, and promoting collaborative networks among the community, government agencies, the private sector, and educational institutions to drive high-quality and sustainable cultural tourism development.

Keywords: Strategy; Potential Development; Cultural Tourism Attractions

บทนำ

อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจและยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน การท่องเที่ยวช่วยกระตุ้นการผลิตสินค้าและบริการจากทรัพยากรในท้องถิ่น รวมถึงส่งเสริมให้เกิดการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ การท่องเที่ยวยังสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างผู้คน ส่งเสริมสันติภาพ มิตรภาพ และความเข้าใจอันดีระหว่างเจ้าบ้านและผู้มาเยือน ช่วยอนุรักษ์และฟื้นฟูมรดกทางวัฒนธรรม สร้างความภาคภูมิใจ ในศิลปวัฒนธรรมและเอกลักษณ์ของชาติ รวมถึงส่งเสริมความรักและความหวงแหนแผ่นดินของประชาชน การท่องเที่ยวจึงเป็นโอกาสให้ประชาชนใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ ผลิตสินค้าและบริการเพื่อรองรับนักท่องเที่ยว และมีแนวโน้มว่า รายได้จากการท่องเที่ยวจะเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง เนื่องจากจำนวนนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติเพิ่มขึ้นทุกปี (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2557) การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เป็นทางเลือกใหม่ให้กับนักท่องเที่ยวที่ให้ความสำคัญกับประวัติศาสตร์ และสนใจที่จะรักษาไว้ซึ่งวัฒนธรรม วิถีชีวิต ศิลปะทุกแขนง รวมถึงความเจริญรุ่งเรืองที่มีการพัฒนาให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม การดำเนินชีวิตของบุคคลในแต่ละยุคสมัย นักท่องเที่ยวจะได้ทราบประวัติความเป็นมา ความเชื่อ มุมมองความคิด ความศรัทธา ความนิยมของบุคคลสมัยอดีตที่ถ่ายทอดมาถึงคนรุ่นหลังผ่านสิ่งเหล่านี้ ซึ่งมีจุดขายเป็นมรดกแห่งอดีต เป็นต้นทุนทางวัฒนธรรมที่มีราคาในสังคมสมัยใหม่ เพราะฉะนั้น วัฒนธรรมดั้งเดิมจะเป็นจุดขายทางการท่องเที่ยว ดังนั้น การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจึงมีแนวโน้มที่ดีขึ้นเรื่อย ๆ (ชวลิต ตั้งสมบูรณ์กิตต, 2554) การพัฒนาการท่องเที่ยวช่วยส่งเสริมและพัฒนาหลาย ๆ ด้าน อาทิ ส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนให้ดึงดูดนักท่องเที่ยวมากขึ้น สร้างการมีส่วนร่วมให้ชุมชน ได้มีส่วนร่วมพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว สร้างอาชีพทำให้คนในชุมชนมีงานทำและมีรายได้ ส่งผลให้เศรษฐกิจชุมชนเติบโตขึ้น

ชุมชนบ้านผารังหมี ตำบลไทรย้อย อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก เป็นชุมชนอีกแห่งหนึ่งที่ยังคงรักษาวัฒนธรรมประเพณี วิถีชีวิต เหมาะกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เป็นหมู่บ้านขนาดเล็กที่ล้อมรอบด้วยภูเขาหินปูน ประชากรส่วนใหญ่ เป็นคนอีสานที่อพยพมาตั้งรกราก และชุมชนยังคงรักษาไว้ซึ่งประเพณี วัฒนธรรม ภูมิปัญญาพื้นบ้านและวิถีชีวิตของคนอีสาน มีรายได้จากผลิตผลทางการเกษตร ได้แก่ ข้าว มะม่วง ในด้านของการส่งเสริมการท่องเที่ยว ชุมชนยังมีการ

รวมตัวตั้งเป็นกลุ่มต่าง ๆ เป็นแหล่งเรียนรู้ และสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชน ได้แก่ กลุ่มทอผ้า กลุ่มทอเสื่อกก กลุ่มแปรรูป กลุ่มมะม่วงกวน และกลุ่มจักสานทำไม้กวาด เป็นต้น ทั้งนี้ การพัฒนาและการส่งเสริมด้านการท่องเที่ยวจะต้องมีการขับเคลื่อนอย่างต่อเนื่อง การประชาสัมพันธ์สร้างการรับรู้การพัฒนา สิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ และการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ การสืบสานวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น เพื่อให้อยู่คู่กับชุมชนไปตราบนานเท่านาน

จากเหตุผลและความสำคัญดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษากลยุทธ์การพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กรณีศึกษาชุมชนบ้านผารังหมี ตำบลไทรย้อย อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก เพื่อนำข้อมูลดังกล่าวที่ได้รับเสนอต่อผู้ที่เกี่ยวข้อง นำไปเป็นแนวทางในการพัฒนาศักยภาพ แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนของชุมชนบ้านผารังหมี ตำบลไทรย้อย อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก ต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนบ้านผารังหมี ตำบลไทรย้อย อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก
2. เพื่อสร้างกลยุทธ์การพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนบ้านผารังหมี ตำบลไทรย้อย อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก
3. เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนบ้านผารังหมี ตำบลไทรย้อย อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก

วิธีการดำเนินวิจัย

1. ประชากร และกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา คือ ประชาชนในชุมชนบ้านผารังหมี หมู่ที่ 3 ตำบลไทรย้อย อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก จำนวนทั้งหมด 716 คน (เทศบาลตำบลไทรย้อย, 2567) โดยใช้สูตรการคำนวณขนาดกลุ่มตัวอย่างของยามาเน่ (Yamane) ได้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 260 คน และผู้วิจัยได้เลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญแบบเจาะจง จำนวน 13 คน คือ (1) หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการท่องเที่ยว จำนวน 4 คน ได้แก่ เจ้าหน้าที่ของเทศบาลตำบลไทรย้อย สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดพิษณุโลก สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดพิษณุโลก สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดพิษณุโลก (2) ผู้ใหญ่บ้าน จำนวน 1 คน (3) ตัวแทนผู้ประกอบการในชุมชน จำนวน 3 คน และ (4) นักท่องเที่ยวทั่วไป โดยวิธีสุ่มแบบบังเอิญ จำนวน 5 คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถาม มีการศึกษา 3 ด้าน ได้แก่ ศักยภาพในการดึงดูดใจด้านการท่องเที่ยว ศักยภาพในการรองรับด้านท่องเที่ยว และศักยภาพในการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว เป็นแบบสอบถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) โดยแบ่งค่าคะแนนออกเป็น 5 ระดับ และมีคำถามปลายเปิด ให้ผู้ตอบแบบสอบถามแสดงความคิดเห็นหรือข้อเสนอแนะการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนบ้านผารังหมี

3. ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ ผู้วิจัยได้ดำเนินการสร้างเครื่องมือที่ใช้ในงานวิจัย จากการศึกษาหลักการ แนวคิด ทฤษฎี จากตำราเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อวิเคราะห์เนื้อหาและกำหนดกรอบแนวคิด ดำเนินการสร้างแบบสอบถามให้ครอบคลุมขอบเขตเนื้อหา นำแบบสอบถามเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษา แล้วนำตรวจสอบความเที่ยงตรง (Validity) โดยผู้ทรงคุณวุฒิที่เกี่ยวข้อง จำนวน 3 ท่าน แล้วมาคำนวณหาความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา หาค่าดัชนีความสอดคล้องตามวัตถุประสงค์แต่ละข้อ (Index of Item Objective Congruence: IOC) โดยข้อคำถามที่มีค่า IOC เท่ากับ 1.00 ทุกข้อ หลังจากนั้นนำแบบสอบถามที่ได้ปรับปรุงแล้วไปทดสอบ (Try Out) เพื่อหาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) ตามวิธีของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) โดยเครื่องมือการวิจัยได้ค่าของแบบสอบถาม =0.93 และนำแบบสอบถาม ที่ผ่านการทดลองใช้แล้วเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษา เพื่อขอความเห็นชอบเพื่อใช้ในการเก็บข้อมูลกับกลุ่มประชากรต่อไป

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ดาเนินการจัดเก็บข้อมูลตามขั้นตอน คือ

4.1 ผู้วิจัยนำแบบสอบถามไปเก็บรวบรวมข้อมูล จำนวน 260 คน ในระหว่างวันที่ 1 - 31 มีนาคม 2568

4.2 ดำเนินการสัมภาษณ์เกี่ยวกับจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส อุปสรรค ของแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนบ้านผารังหมี ตำบลไทรย้อย อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก จากตัวแทนเทศบาลตำบลไทรย้อย จำนวน 1 คน สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดพิษณุโลก จำนวน 1 คน สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดพิษณุโลก จำนวน 1 คน สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดพิษณุโลก จำนวน 1 คน ผู้ใหญ่บ้าน จำนวน 1 คน ตัวแทนผู้ประกอบการในชุมชน จำนวน 3 คน และนักท่องเที่ยวทั่วไป โดยวิธีสุ่มแบบบังเอิญ จำนวน 5 คน รวมทั้งหมด 13 คน เก็บรวบรวมข้อมูลการสัมภาษณ์ นำมาทำการประมวลผลและวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป ในระหว่างวันที่ 1 - 31 มีนาคม 2568

5. การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถาม และข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ซึ่งมีลำดับขั้นตอนในการวิเคราะห์ดังนี้

5.1 แบบสอบถาม มีวิธีวิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่าความถี่ (Frequency) ร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) การทดสอบค่า t-test และสถิติทดสอบค่า F-test

5.2 การสัมภาษณ์ ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ประกอบบริบท และทำการวิเคราะห์ SWOT Analysis และ Tows Matrix

สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาเรื่องกลยุทธการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กรณีศึกษาชุมชนบ้านผารังหมี ตำบลไทรย้อย อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก ผู้วิจัยสามารถสรุปผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. ระดับศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนบ้านผารังหมี ตำบลไทรย้อย อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก โดยจำแนกองค์ประกอบศักยภาพออกเป็น 3 ด้าน ได้แก่ (1) ด้าน

ศักยภาพในการดึงดูดใจด้านการท่องเที่ยว (2) ด้านศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยว และ (3) ด้านการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว ทั้งนี้เพื่อพิจารณาระดับความคิดเห็นโดยรวม เพื่อสะท้อนระดับความสอดคล้องของความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถาม ซึ่งผลการวิเคราะห์สามารถสรุปได้ดังตารางที่ 1

ระดับศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กรณีศึกษาชุมชน บ้านผารังหมี ตำบลไทรย้อย อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก	$\overline{X}$	**S.D.**	**แปลผล**
1. ด้านศักยภาพในการดึงดูดใจด้านการท่องเที่ยว	3.96	0.409	มาก
2. ด้านศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยว	3.93	0.455	มาก
3. ด้านการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว	3.96	0.407	มาก
ภาพรวม	**3.95**	**0.379**	**มาก**

ตารางที่ 1 ระดับศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนบ้านผารังหมี

จากตารางที่ 1 พบว่า ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนบ้านผารังหมีโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$=3.95, S.D.=0.379) ซึ่งสะท้อนว่าผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นเชิงบวกต่อศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ และมีความเห็นสอดคล้องกันค่อนข้างมาก เนื่องจากค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานอยู่ในระดับต่ำ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวมีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\overline{X}$=3.96, S.D.=0.407) รองลงมาคือ ด้านศักยภาพในการดึงดูดใจด้านการท่องเที่ยว ($\overline{X}$=3.96, S.D.=0.409) และ ด้านศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยว ($\overline{X}$=3.93, S.D.=0.455) ตามลำดับ โดยทุกด้านอยู่ในระดับมาก แสดงให้เห็นว่าศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในพื้นที่มีความพร้อมในเชิงภาพรวมอย่างชัดเจน

ทั้งนี้ ผลที่ปรากฏสามารถอธิบายเชิงเหตุผลได้โดยสรุปว่า ค่าเฉลี่ยที่อยู่ในระดับมาก โดยเฉพาะด้านการบริหารจัดการและด้านการดึงดูดใจ สะท้อนถึงความเข้มแข็งของชุมชนในการดูแลจัดการแหล่งท่องเที่ยวร่วมกัน รวมถึงการมีเอกลักษณ์เชิงวัฒนธรรมและวิถีชุมชนที่สามารถสร้างความน่าสนใจให้แก่นักท่องเที่ยวได้ ขณะที่ด้านศักยภาพในการรองรับการท่องเที่ยว แม้อยู่ในระดับมากเช่นเดียวกัน แต่มีค่าเฉลี่ยต่ำกว่าเล็กน้อยและมีค่า S.D. สูงกว่า อาจสะท้อนว่า ความพร้อมด้านสิ่งอำนวยความสะดวก การเข้าถึง และองค์ประกอบรองรับนักท่องเที่ยวบางประการยังมีความแตกต่างในการรับรู้ของผู้ตอบแบบสอบถาม หรือยังมีประเด็นที่ต้องพัฒนาเพิ่มเติมเพื่อยกระดับมาตรฐานการรองรับนักท่องเที่ยวให้มีความครบถ้วนมากยิ่งขึ้น

2. กลยุทธ์การพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนบ้านผารังหมี ตำบลไทรย้อย อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก โดยใช้วิธี Tows Matrix ซึ่งเป็นแนวคิดของ Weihrich (1982) ที่มุ่งเชื่อมโยงปัจจัยภายในและภายนอกเพื่อสร้างทางเลือกเชิงกลยุทธ์ พบว่า

2.1 กลยุทธ์เชิงรุก (S-O Strategy) (1) การบูรณาการแหล่งท่องเที่ยว ดำเนินการจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียง เพื่อสร้างเครือข่ายและส่งเสริมการท่องเที่ยวในภาพรวม (2) การประชาสัมพันธ์เชิงรุก สนับสนุนให้ชุมชนสร้างสรรค์สื่อออนไลน์เพื่อเผยแพร่ข้อมูลและส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแก่ผู้สนใจ (3) การพัฒนาศักยภาพชุมชน จัดอบรมและพัฒนาความรู้แก่ชุมชนด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ครอบคลุมด้านการอนุรักษ์ การสืบสานภูมิปัญญา การต้อนรับ และการให้บริการนักท่องเที่ยว (4) การยกระดับผลิตภัณฑ์ สนับสนุนผู้ประกอบการในชุมชนในการพัฒนาและยกระดับผลิตภัณฑ์ให้ได้มาตรฐาน เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน (5) การสร้างงานและรายได้ ส่งเสริมให้ชุมชนพัฒนาอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เพื่อสร้างโอกาสในการสร้างรายได้และพัฒนาคุณภาพชีวิต

2.2 กลยุทธ์เชิงป้องกัน (S-T Strategy) (1) การสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวส่งเสริมการท่องเที่ยวแบบบูรณาการ โดยเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวในบริเวณใกล้เคียง เพื่อสร้างความหลากหลายและเพิ่มโอกาสในการเข้าถึงบริการ (2) การส่งเสริมการพักค้างคืน สนับสนุนการจัดกิจกรรมท่องเที่ยวในเวลากลางคืนหรือช่วงเช้า เพื่อจูงใจให้นักท่องเที่ยวพักค้างคืนในพื้นที่ (3) การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านที่พัก พัฒนาและยกระดับที่พักสำหรับนักท่องเที่ยว ควบคู่ไปกับการส่งเสริมระบบความปลอดภัยในชุมชน เพื่อสร้างความมั่นใจ (4) การพัฒนาระบบขนส่งสาธารณะ พัฒนาและปรับปรุงระบบขนส่งสาธารณะ เช่น รถรับจ้าง เพื่ออำนวยความสะดวกในการเดินทางของนักท่องเที่ยว (5) การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวก ปรับปรุงและพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐานในชุมชน เพื่อรองรับความต้องการของนักท่องเที่ยวอย่างเหมาะสม

2.3 กลยุทธ์เชิงแก้ไข (W-O Strategy) (1) การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม สร้างความร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ในการส่งเสริมและสนับสนุนแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยนำเสนอแหล่งท่องเที่ยวให้สอดคล้องกับเทศกาลและวาระสำคัญต่าง ๆ (2) การพัฒนาสื่อประชาสัมพันธ์ ปรับปรุงและพัฒนาสื่อประชาสัมพันธ์ เช่น เว็บไซต์ แผ่นพับ ให้มีความทันสมัย น่าสนใจ และมีข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อนักท่องเที่ยวอย่างครบถ้วน (3) การพัฒนาป้ายสื่อสารและป้ายนำทาง จัดทำและติดตั้งป้ายสื่อสารและป้ายนำทางในแหล่งท่องเที่ยวใหม่ โดยเน้นความโดดเด่น สวยงาม ทนทานต่อสภาพอากาศ และมีภาษาอังกฤษรองรับกลุ่มนักท่องเที่ยวต่างชาติ (4) การปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐาน ประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการปรับปรุงระบบสาธารณูปโภคพื้นฐาน เช่น ระบบประปา เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตและรองรับการท่องเที่ยว (5) การพัฒนาบุคลากรด้านการท่องเที่ยว จัดให้มีการฝึกอบรมเยาวชนรุ่นใหม่ให้เป็นนักเล่าเรื่อง สร้างจิตสำนึกรักบ้านเกิด และมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี รวมถึงการเป็นผู้ต้อนรับนักท่องเที่ยว (6) การส่งเสริมบทบาทของผู้สูงอายุ พัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุให้เป็นเจ้าบ้านที่ดีและมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในชุมชน (7) การแก้ไขปัญหาด้านกฎหมายและสิทธิประโยชน์ ประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการแก้ไขปัญหาเรื่องเอกสารสิทธิ์ที่ทำกินและที่อยู่อาศัย รวมถึงปรับปรุงกฎหมาย เพื่อส่งเสริมการก่อสร้างอาคาร สิ่งปลูกสร้างถาวร ในการให้บริการนักท่องเที่ยวได้

2.4 กลยุทธ์เชิงรับ (W-T Strategy) (1) ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนและการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ ดำเนินการส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในการวางแผนและดำเนินงานด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม พร้อมทั้งสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมและทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของและมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาสถานที่ท่องเที่ยว (2) พัฒนาคุณภาพของแหล่งท่องเที่ยว สินค้า และบริการให้เกิดความสมดุลและยั่งยืน ยกระดับคุณภาพของแหล่งท่องเที่ยว, ผลิตภัณฑ์, และบริการที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมให้ได้มาตรฐานสากล โดยคำนึงถึงความสมดุลระหว่างการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม เพื่อให้เกิดความยั่งยืนในระยะยาว (3) แสวงหาการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐและเอกชนในการพัฒนาศักยภาพ ดำเนินการขอรับการสนับสนุนด้านงบประมาณ, องค์ความรู้, และการบริหารจัดการจากหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชนอย่างต่อเนื่อง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมให้มีความเข้มแข็งและสามารถแข่งขันได้ (4) ส่งเสริมรูปแบบการท่องเที่ยวที่หลากหลายและสร้างสรรค์ พัฒนาและส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยว ในรูปแบบใหม่ ๆ ที่มีความหลากหลายและสร้างสรรค์ เช่น การท่องเที่ยวเชิงผจญภัย (Adventure) ผสมผสานกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวกลุ่มใหม่ ๆ และเพิ่มประสบการณ์การท่องเที่ยวที่น่าสนใจ

3. แนวทางการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว เชิงวัฒนธรรมของชุมชนบ้านผารังหมี ตำบลไทรย้อย อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก โดยได้รวบรวมข้อมูลจากข้อเสนอแนะจากผู้ตอบแบบสอบถาม และจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 13 คน พบว่า ชุมชนควรมีการปรับปรุงป้ายบอกเส้นทาง ป้ายแผนที่ชุมชน ป้ายแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ และป้ายแสดงข้อมูลของชุมชน ซึ่งของเดิมมีการชำรุด สีเก่าซีดจาง การส่งเสริมกิจกรรมการเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวกับชุมชนใกล้เคียง การยกระดับสินค้า บริการ ให้ได้มาตรฐาน มีสินค้าที่หลากหลาย มีจุดเช็คอิน และการส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมและสร้างจิตสำนึกรักชุมชน รักถิ่นฐานบ้านเกิด ร่วมอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี

อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยเรื่องกลยุทธการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กรณีศึกษาชุมชนบ้านผารังหมี ตำบลไทรย้อย อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก ผู้วิจัยได้นำประเด็นที่น่าสนใจนำมาอภิปรายตามวัตถุประสงค์ดังนี้

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ซึ่งมุ่งศึกษาระดับศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนบ้านผารังหมี ผลการวิจัยพบว่า ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$=3.95) และเมื่อพิจารณาในรายด้านพบว่า ด้านการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว และด้านศักยภาพในการดึงดูดใจด้านการท่องเที่ยวมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากเท่ากัน ($\overline{X}$=3.96) ขณะที่ด้านศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยวอยู่ในระดับมากเช่นกันแต่มีค่าเฉลี่ยต่ำกว่าเล็กน้อย ($\overline{X}$=3.93) ผลที่ปรากฏดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า ชุมชนบ้านผารังหมีมีทุนทางวัฒนธรรม และความ

เข้มแข็งของระบบการจัดการโดยชุมชน เป็นฐานสำคัญในการขับเคลื่อนการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กล่าวคือ ชุมชนมีวิถีชีวิตและอัตลักษณ์ที่สามารถถ่ายทอดเป็นประสบการณ์การท่องเที่ยวได้อย่างมีคุณค่า ไม่ว่าจะเป็นประเพณี ความเชื่อ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ตลอดจนรูปแบบการดำรงชีวิตที่สัมพันธ์กับพื้นที่และภูมิทัศน์วัฒนธรรม ซึ่งทำให้แหล่งท่องเที่ยวมีความดึงดูดใจ และสามารถสร้างความแตกต่างจากแหล่งท่องเที่ยวทั่วไปได้อย่างชัดเจน ในขณะเดียวกัน การมีคณะกรรมการหรือกลไกชุมชนที่ทำหน้าที่ดูแลกิจกรรมท่องเที่ยว ย่อมส่งเสริมให้เกิดการจัดระเบียบ การกำกับดูแล และการวางแผนพัฒนาอย่างมีทิศทาง จึงทำให้มิติด้านการบริหารจัดการได้รับการประเมินอยู่ในระดับมาก อย่างไรก็ตาม ค่าเฉลี่ยด้านการรองรับการท่องเที่ยวที่ต่ำกว่าด้านอื่นเล็กน้อย สะท้อนข้อจำกัดเชิงโครงสร้างพื้นฐานของพื้นที่ เช่น การเดินทางเข้าสู่แหล่งท่องเที่ยว ความพร้อมของสิ่งอำนวยความสะดวก ระบบป้ายสื่อสาร จุดบริการนักท่องเที่ยว หรือแม้แต่ความต่อเนื่องของการให้บริการในบางช่วงเวลา ซึ่งเป็นข้อจำกัดที่พบได้ทั่วไปในแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนชนบทที่ยังอยู่ในกระบวนการยกระดับการจัดการให้ได้มาตรฐานมากยิ่งขึ้น ผลการวิจัยดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดของกรมการท่องเที่ยว (2557) ที่เสนอว่าศักยภาพของการท่องเที่ยวโดยชุมชนจำเป็นต้องพิจารณาองค์ประกอบทั้งด้านทรัพยากรท่องเที่ยว ความพร้อมของกิจกรรม การบริหารจัดการ การมีส่วนร่วม และผลประโยชน์ที่กลับคืนสู่ชุมชน ซึ่งหากชุมชนมีทุนวัฒนธรรมเข้มแข็งและมีระบบจัดการที่เป็นรูปธรรม จะทำให้ศักยภาพโดยรวมมีแนวโน้มอยู่ในระดับสูง นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของสาลี สุวันนะวงสา และคณะ (2565) ที่ชี้ว่าการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมให้เกิดประสิทธิผลจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในพื้นที่ ทั้งภาครัฐ ผู้นำชุมชน ผู้ประกอบการ และภาคประชาชน โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมในกระบวนการกำหนดทิศทางการพัฒนาและการประเมินผลอย่างต่อเนื่อง ซึ่งช่วยให้การจัดการสามารถปรับตัวสอดคล้องกับความต้องการของนักท่องเที่ยวและบริบทการเปลี่ยนแปลงในพื้นที่ได้อย่างเหมาะสม

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ซึ่งมุ่งสร้างกลยุทธ์การพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนบ้านผารังหมี ผลการวิจัยพบว่า ชุมชนสามารถจัดทำกลยุทธ์ได้ 4 ยุทธศาสตร์หลัก ได้แก่ กลยุทธ์เชิงรุก กลยุทธ์เชิงป้องกัน กลยุทธ์เชิงแก้ไข และกลยุทธ์เชิงรับ โดยกลยุทธ์ดังกล่าวมีจุดเน้นสำคัญอยู่ที่การยกระดับการดึงดูดนักท่องเที่ยว การเพิ่มศักยภาพรองรับการท่องเที่ยว และการเสริมประสิทธิภาพการบริหารจัดการด้วยการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ผลการวิจัยนี้สะท้อนว่า การวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในระดับชุมชนจำเป็นต้องดำเนินการอย่างเป็นระบบ และมียุทธศาสตร์เชิงรุกและเชิงรับควบคู่กัน เนื่องจากการท่องเที่ยวโดยชุมชนมิได้เผชิญเพียงเป้าหมายด้านการเติบโตทางเศรษฐกิจเท่านั้น หากแต่ต้องเผชิญกับความท้าทายจากปัจจัยภายนอก เช่น การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของนักท่องเที่ยว การแข่งขันกับแหล่งท่องเที่ยวรูปแบบอื่น ความเสี่ยงด้านสิ่งแวดล้อม ภัยพิบัติ หรือความผันผวนทางเศรษฐกิจและสังคมที่ส่งผลต่อการเดินทางท่องเที่ยว จึงทำให้การพัฒนาจำเป็นต้องจัดทำกลยุทธ์ที่สามารถใช้จุดแข็งของชุมชนไปต่อยอด “โอกาส” ทางการตลาด (SO) ขณะเดียวกันก็ต้องเตรียมมาตรการรองรับภัยคุกคาม (ST) ปรับปรุงจุดอ่อนภายในโดยอาศัยโอกาสภายนอก (WO) และลดความเสี่ยงจากการประสานจุดอ่อนกับอุปสรรค

(WT) อย่างเป็นระบบผ่านการใช้เครื่องมือ SWOT และ TOWS Matrix การที่ผลการวิจัยนำไปสู่ยุทธศาสตร์ 4 รูปแบบดังกล่าว จึงเป็นหลักฐานเชิงประจักษ์ว่าพื้นที่มีทั้งศักยภาพและข้อจำกัดในเวลาเดียวกัน กล่าวคือ มีอัตลักษณ์วัฒนธรรมและภูมิปัญญาเป็นสินทรัพย์สำคัญของพื้นที่ แต่ยังต้องพัฒนาขีดความสามารถเชิงโครงสร้าง การสื่อสารการตลาด และการบริหารจัดการสมัยใหม่ให้เข้มแข็งมากยิ่งขึ้น จึงจะทำให้ทุนวัฒนธรรมถูกแปลงเป็นคุณค่าทางเศรษฐกิจและสังคมได้อย่างยั่งยืน ประเด็นนี้สอดคล้องกับแนวคิดของ Weihrich (1982) ที่เสนอว่า TOWS Matrix เป็นเครื่องมือเชิงกลยุทธ์ที่เหมาะสมต่อการพัฒนาระดับองค์กรและระดับพื้นที่ เนื่องจากสามารถเชื่อมโยงปัจจัยภายในและภายนอกให้เป็นทางเลือกเชิงนโยบายที่เป็นรูปธรรม นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของยุลดา ทรัพย์สมบูรณ์ และคณะ (2567) ที่พบว่าการยกระดับแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในยุคปัจจุบันควรให้ความสำคัญกับการสื่อสารออนไลน์ การพัฒนาเรื่องเล่า การเชื่อมโยงกิจกรรมท่องเที่ยวกับสินค้าและบริการชุมชน และการสร้างเครือข่ายความร่วมมือ เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันและขยายฐานนักท่องเที่ยวให้กว้างขึ้น ขณะเดียวกันยังสอดคล้องกับงานวิจัยของนริศรา กรุดนาค (2566) ที่เสนอว่า กลยุทธ์เชิงแก้ไขและเชิงป้องกันของแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนควรมุ่งยกระดับบุคลากรและการจัดการองค์ความรู้ รวมถึงการพัฒนาเครื่องมือสื่อสารและมาตรฐานบริการ เพื่อทำให้ชุมชนสามารถบริหารจัดการการท่องเที่ยวได้ด้วยตนเองอย่างมีประสิทธิภาพและต่อเนื่อง

วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 ซึ่งมุ่งเสนอแนวทางการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนบ้านผารังหมี ผลการวิจัยพบว่า แนวทางสำคัญประกอบด้วย 3 ประการ ได้แก่ (1) การพัฒนาการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว (2) การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวก และ (3) การรักษาสภาพพร้อมฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง โดยข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการควรเร่งพัฒนาป้ายสื่อสารและป้ายนำทางให้มีความชัดเจนและทันสมัย เพิ่มมาตรฐานความปลอดภัยและสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อรองรับนักท่องเที่ยว ตลอดจนส่งเสริมเครือข่ายความร่วมมือระหว่างชุมชน หน่วยงานภาครัฐ เอกชน และสถาบันการศึกษา เพื่อขับเคลื่อนการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างมีคุณภาพและยั่งยืน ผลการวิจัยในส่วนนี้สะท้อนประเด็นสำคัญว่า แม้แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจะมีคุณค่าเชิงอัตลักษณ์และเรื่องเล่าเป็นทุนเดิม แต่การจะเปลี่ยนศักยภาพดังกล่าวให้เป็นประสบการณ์ท่องเที่ยวที่สมบูรณ์ จำเป็นต้องมีระบบสนับสนุนเชิงกายภาพและเชิงบริการที่เพียงพอ โดยเฉพาะการเข้าถึงพื้นที่ที่สะดวกและปลอดภัย ซึ่งเป็นเงื่อนไขพื้นฐานในการตัดสินใจเดินทางของนักท่องเที่ยว รวมถึงสิ่งอำนวยความสะดวกที่เหมาะสม เช่น ห้องน้ำ จุดพักผ่อน ป้ายข้อมูล แผนที่เส้นทางท่องเที่ยว และจุดบริการนักท่องเที่ยว ซึ่งมีบทบาทโดยตรงต่อความพึงพอใจ ประสบการณ์เชิงบวก และความตั้งใจที่จะกลับมาเยือนซ้ำ การเน้นย้ำการฟื้นฟูและการรักษาสภาพของแหล่งท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่องยังสะท้อนแนวคิดการพัฒนาท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ที่ไม่ได้มองเพียงการเพิ่มจำนวนผู้มาเยือน หากแต่มองถึงการรักษาคุณค่าและความสมดุลของทุนวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมในระยะยาว ทั้งนี้ การพัฒนาเชิงระบบดังกล่าวจำเป็นต้องอาศัยเครือข่ายความร่วมมือของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลายฝ่าย เพื่อให้เกิดการลงทุน การพัฒนาองค์ความรู้ การสร้างมาตรฐาน และการติดตาม

ประเมินผลอย่างต่อเนื่อง ประเด็นนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของกิตติศักดิ์ กลิ่นหมื่นไวย และคณะ (2564) ที่ชี้ว่าการยกระดับแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนต้องเริ่มจากการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวกควบคู่กับการพัฒนาการสื่อสารประชาสัมพันธ์ เพื่อเพิ่มความเชื่อมั่นและประสบการณ์ท่องเที่ยวที่ดีของผู้มาเยือน อีกทั้งสอดคล้องกับงานวิจัยของปิ่นฤทัย คงทอง และคณะ (2562) ที่เสนอว่ามาตรฐานความปลอดภัยและการบริหารจัดการความเสี่ยงเป็นปัจจัยสำคัญต่อความยั่งยืนของแหล่งท่องเที่ยว โดยต้องอาศัยความร่วมมือระหว่างชุมชนและหน่วยงานภาครัฐอย่างใกล้ชิด ขณะเดียวกันยังสอดคล้องกับงานวิจัยของประไพ กรายแก้ว และคณะ(2564) ที่ยืนยันว่าการพัฒนาท่องเที่ยวที่ยั่งยืนต้องมีการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และจัดการทรัพยากรอย่างต่อเนื่อง เพื่อป้องกันผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมและการสูญเสียคุณค่าทางวัฒนธรรมในระยะยาว ดังนั้น เมื่อพิจารณาภาพรวมของผลการวิจัยทั้งหมดจึงสามารถอภิปรายได้ว่า ชุมชนบ้านผารังหมีมีศักยภาพในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่มีคุณภาพ โดยมีฐานทุนวัฒนธรรมและระบบการจัดการชุมชนที่เข้มแข็ง แต่การต่อยอดให้เกิดความยั่งยืนจำเป็นต้องพัฒนาองค์ประกอบสนับสนุน ได้แก่ การเข้าถึงสิ่งอำนวยความสะดวก มาตรฐานความปลอดภัย การสื่อสารประชาสัมพันธ์ และการสร้างเครือข่ายความร่วมมือเชิงบูรณาการ เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยว พร้อมรักษาคุณค่าอัตลักษณ์ของชุมชนให้คงอยู่ต่อไปในระยะยาว

องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัยครั้งนี้สะท้อนให้เห็นว่า “ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมระดับชุมชน” มิได้เกิดจากการมีทรัพยากรทางวัฒนธรรมเพียงอย่างเดียว แต่เกิดจากการผสานกันอย่างเป็นระบบขององค์ประกอบสำคัญ 3 มิติ ได้แก่ (1) การบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน (2) ศักยภาพในการดึงดูดใจด้านการท่องเที่ยว และ (3) ศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยว ซึ่งผลการวิเคราะห์เชิงประจักษ์ชี้ว่า ทั้งสามมิติดังกล่าวมีความสัมพันธ์เชิงสนับสนุนซึ่งกันและกัน และเป็นโครงสร้างศักยภาพที่สามารถใช้เป็นกรอบประเมินและแนวทางพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในพื้นที่อื่นได้อย่างเป็นรูปธรรม กล่าวคือ เมื่อชุมชนมีระบบการจัดการที่เข้มแข็งและมีอัตลักษณ์วัฒนธรรมที่ชัดเจน ย่อมนำไปสู่ความสามารถในการสร้างประสบการณ์ท่องเที่ยวที่มีคุณค่า ขณะเดียวกันความพร้อมด้านการรองรับ เช่น การเข้าถึง สิ่งอำนวยความสะดวก และความปลอดภัย จะเป็นปัจจัยเสริมที่ทำให้ศักยภาพทางวัฒนธรรมสามารถแปรเปลี่ยนเป็นผลลัพธ์ทางเศรษฐกิจและสังคมได้อย่างยั่งยืน

นอกจากนี้ การวิจัยได้สังเคราะห์องค์ความรู้เชิงยุทธศาสตร์ ในรูปของกลยุทธ์การพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมด้วยเครื่องมือ SWOT–TOWS Matrix ซึ่งสามารถจัดจำแนกแนวทางการพัฒนาได้อย่างครอบคลุมเป็น 4 ยุทธศาสตร์หลัก ได้แก่ กลยุทธ์เชิงรุก (SO) ที่มุ่งต่อยอดจุดแข็งเพื่อสร้างโอกาสทางการท่องเที่ยว กลยุทธ์เชิงป้องกัน (ST) ที่มุ่งลดผลกระทบจากความเสี่ยงและภัยคุกคาม กลยุทธ์เชิงแก้ไข (WO) ที่มุ่งลดจุดอ่อนผ่านการใช้โอกาสจากภายนอก และ กลยุทธ์เชิงรับ (WT) ที่มุ่งลดความเปราะบางของชุมชนในบริบทที่มีข้อจำกัดเชิงโครงสร้าง ผลสัมฤทธิ์

สำคัญคือ การสร้างโมเดลการพัฒนาที่สมดุล ซึ่งไม่เน้นเพียงการเพิ่มนักท่องเที่ยวหรือรายได้ แต่เน้นการยกระดับศักยภาพทั้งระบบ ตั้งแต่การบริหารจัดการ การเพิ่มความน่าสนใจของกิจกรรม ไปจนถึงการเสริมขีดความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยว และการจัดการความเสี่ยง เพื่อให้การพัฒนาเกิดความต่อเนื่องและสามารถปรับตัวได้ตามสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลง

อีกประการหนึ่ง องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการสังเคราะห์ผลการวิจัยคือ แนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมให้เกิดผลลัพธ์เชิงคุณภาพจำเป็นต้องอาศัยเครือข่ายความร่วมมือแบบบูรณาการ ระหว่างชุมชน หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และสถาบันการศึกษา โดยมีชุมชนเป็นศูนย์กลางการกำหนดทิศทางและการจัดการ เพื่อทำให้การพัฒนาไม่เป็นเพียงกิจกรรมระยะสั้น แต่เป็นกระบวนการพัฒนาที่ขับเคลื่อนด้วยองค์ความรู้ ทุนทางสังคม และกลไกสนับสนุนจากหลายภาคส่วน ผลสัมฤทธิ์ดังกล่าวทำให้เกิดข้อเสนอเชิงรูปธรรมในการพัฒนาการเข้าถึง สิ่งอำนวยความสะดวก ระบบสื่อสาร/ป้ายข้อมูล และมาตรฐานความปลอดภัย ซึ่งเป็นปัจจัยเร่งที่ช่วยให้ทุนวัฒนธรรมของชุมชนสามารถสร้างคุณค่าทางการท่องเที่ยวได้ชัดเจนยิ่งขึ้น และสามารถต่อยอดไปสู่ความยั่งยืนทั้งเชิงเศรษฐกิจ สังคม และการอนุรักษ์วัฒนธรรมของท้องถิ่นในระยะยาว

สรุปและข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัยพบว่า ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนโดยรวมอยู่ในระดับมาก ครอบคลุมด้านการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว ด้านการดึงดูดใจ และด้านการรองรับการท่องเที่ยว ทั้งนี้ การวิเคราะห์เชิงกลยุทธ์ด้วย SWOT และ TOWS Matrix สามารถกำหนดกลยุทธ์การพัฒนาได้ 4 รูปแบบ ได้แก่ กลยุทธ์เชิงรุก เชิงป้องกัน เชิงแก้ไข และเชิงรับ โดยเน้นการเสริมประสิทธิภาพการจัดการ เพิ่มความน่าสนใจของกิจกรรมท่องเที่ยว ยกระดับสิ่งอำนวยความสะดวกและความปลอดภัย ตลอดจนสร้างเครือข่ายความร่วมมือแบบบูรณาการระหว่างชุมชน ภาครัฐ เอกชน และสถาบันการศึกษา เพื่อผลักดันการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมให้มีคุณภาพ สามารถแข่งขันได้ และนำไปสู่ความยั่งยืนในระยะยาว นอกจากนั้นผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะจากผลการวิจัย ทั้งข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ และข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 หน่วยงานภาครัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรกำหนดแผนพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมระดับพื้นที่ที่เชื่อมโยงกับยุทธศาสตร์จังหวัดและแผนพัฒนาท้องถิ่น โดยมีชุมชนเป็นศูนย์กลางของกระบวนการขับเคลื่อน

1.2 ควรสนับสนุนงบประมาณและมาตรการส่งเสริมในรูปแบบกองทุน/โครงการเฉพาะกิจ เพื่อยกระดับโครงสร้างพื้นฐานการท่องเที่ยว เช่น ป้ายสื่อสาร การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว ระบบความปลอดภัย และจุดบริการนักท่องเที่ยว ให้ได้มาตรฐานรองรับนักท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง

1.2 ควรกำหนดนโยบายสร้างเครือข่ายความร่วมมือเชิงบูรณาการ (Public–Private–People Partnership) โดยสนับสนุนบทบาทภาคเอกชนและสถาบันการศึกษาในการพัฒนาองค์

ความรู้ การตลาด และนวัตกรรมบริการ เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันและความยั่งยืนของการท่องเที่ยวชุมชน

2. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

2.1 ชุมชนควรเร่งพัฒนาระบบป้ายสื่อสารและป้ายนำทางให้ชัดเจน ทันสมัย และมีข้อมูลครบถ้วน (เช่น แผนที่ จุดบริการ เวลาเปิด–ปิด กิจกรรมเด่น) รวมถึงจัดทำสื่อออนไลน์เพื่อเพิ่มการรับรู้ของนักท่องเที่ยว

2.2 ควรยกระดับสิ่งอำนวยความสะดวกและมาตรฐานความปลอดภัยในพื้นที่ท่องเที่ยว เช่น ห้องน้ำ จุดพัก จุดจอดรถ การจัดการความเสี่ยงในเส้นทางท่องเที่ยว และระบบดูแลนักท่องเที่ยวในกรณีฉุกเฉิน เพื่อสร้างความเชื่อมั่นและประสบการณ์ที่ดี

2.3 ควรพัฒนาศักยภาพคณะกรรมการท่องเที่ยวชุมชนและผู้เกี่ยวข้องผ่านการอบรมด้านการบริการ การจัดการกิจกรรม การสื่อสารการตลาด และการจัดทำมาตรฐานบริการชุมชน พร้อมทั้งจัดเวทีถอดบทเรียนอย่างสม่ำเสมอเพื่อปรับปรุงการดำเนินงานต่อเนื่อง

3. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

3.1 ควรศึกษาปัจจัยเชิงสาเหตุที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยใช้แบบจำลองทางสถิติหรือการวิเคราะห์เชิงโครงสร้าง เพื่ออธิบายความสัมพันธ์ระหว่างการจัดการชุมชน ความพึงพอใจ และการกลับมาเที่ยวซ้ำ

3.2 ควรขยายขอบเขตการศึกษาไปยังพื้นที่ชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอหรือจังหวัดอื่น เพื่อเปรียบเทียบรูปแบบการจัดการและพัฒนาแนวทางเชิงนโยบายระดับจังหวัด/ภูมิภาคที่มีความครอบคลุมมากขึ้น

3.2 ควรทำวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) เพื่อทดลองใช้กลยุทธ์หรือแนวทางที่เสนอในงานวิจัยจริง เช่น การพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยว การสร้างสื่อดิจิทัล หรือการยกระดับบริการ แล้วประเมินผลก่อน–หลัง เพื่อให้ได้ข้อค้นพบเชิงประจักษ์ที่ใช้ได้จริงและต่อยอดสู่ความยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

กรมการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. (2557). คู่มือการตรวจประเมินมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เขตบางซื่อ. กรุงเทพฯ: สำนักงานกิจการโรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก.

กิตติศักดิ์ กลิ่นหมื่นไวย, จุฑาทิพย์ สุจริตกุล และปิย สุดิสุสดี. (2564). แนวทางส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านปราสาท ตำบลธารปราสาท อำเภอโนนสูง จังหวัดนครราชสีมา. วารสารรัชต์ภาคย์, 15(43), 271–288.

ชวลิต ตั้งสมบูรณ์กิตติ. (2554). การศึกษาการจัดการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมภายในตลาดเก่าบ้านแหลมจังหวัดเพชรบุรี. (การค้นคว้าอิสระบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากรม.

นริศรา กรุดนาค. (2566). การพัฒนารูปแบบการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนบนฐานทุนทางวัฒนธรรม เพื่อเสริมสร้างเศรษฐกิจสร้างสรรค์ “ย่านเมืองเก่า” จังหวัดเพชรบุรี. (วิทยานิพนธ์หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ประไพ กรายแก้ว, เสน่ห์ บุญกำเนิด และภมรรัตน์ สุธรรม. (2564). การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืนของบ้านสวนกล้วย ตำบลบ้านส้อง อำเภอเวียงสระ จังหวัดสุราษฎร์ธานี. วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์, 8(9), 211–225.

ปิ่นฤทัย คงทอง และวีรยา มีสวัสดิกุล. (2562). แนวทางการจัดการความปลอดภัยทางการท่องเที่ยวของ อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ในฐานะจุดหมายปลายทางการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวต่างชาติ. วารสารวิทยาลัยดุสิตธานี, 13(1), 403-414.

ยุลดา ทรัพย์สมบูรณ์, สุธิษา เชญชาญ และเสาวพร สุขเกิด. (2567). กลยุทธ์การจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนอำเภอท่าช้าง จังหวัดสิงห์บุรี. วารสารลวะศรี, 8(2), 38-52.

สาลี สุวันนะวงสา, ยุทธการ ไวยอาภา, กีรติ ตระการศิริวานิช และมนสิชา อินทจักร. (2565). รูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนภายใต้บริบทแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม กรณีศึกษา: บ้านธาตุอิงฮัง นครไกรสอนพรมวิหาร แขวงสะหวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว. วารสาร มจร การพัฒนาสังคม, 7(1), 248-262.

Weihrich, H. (1982). The TOWS matrix-A tool for situational analysis. Long Range Planning, 15(2), 54–66.

การบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมของผู้บริหารท้องถิ่นในองค์การบริหารส่วนตำบลเตาปูน อำเภอสอง จังหวัดแพร่

Integration of Buddhist Principles in Promoting Environmental Management by Local Administrators in Taopoon Sub-district Administrative Organization, Song District, Phrae Province

ละอองดาว แปงใจ[1]
Laongdao Pangjai[1]

Received: 24 April 2025; **Revised:** 23 June 2025; **Accepted:** 02 July 2025

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) ระดับการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมของผู้บริหารท้องถิ่นในองค์การบริหารส่วนตำบลเตาปูน 2) ความสัมพันธ์ระหว่างหลักอิทธิบาทธรรมกับการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมของผู้บริหารท้องถิ่นในองค์การบริหารส่วนตำบลเตาปูน 3) นำเสนอการบูรณาการหลักพุทธธรรม เพื่อส่งเสริมการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมของผู้บริหารท้องถิ่นในองค์การบริหารส่วนตำบลเตาปูน อำเภอสอง จังหวัดแพร่ การวิจัยดำเนินการโดยใช้ระเบียบวิธีแบบผสมผสานวิธีประกอบด้วย 1) การวิจัยเชิงปริมาณ ผู้ให้ข้อมูลคือ ประชาชนอาศัยอยู่ในพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลเตาปูน เก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างจำนวน 377 คน ผ่านแบบสอบถามและใช้สถิติในการวิเคราะห์ข้อมูล เช่น ค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานและ 2) การวิจัยเชิงคุณภาพ โดยสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญแบ่งเป็น 5 กลุ่ม ได้แก่ 1) กลุ่มผู้ปฏิบัติงานด้านพระพุทธศาสนา จำนวน 2 รูป 2) กลุ่มผู้ปฏิบัติงานด้านรัฐศาสตร์ จำนวน 2 คน 3) กลุ่มเจ้าหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบลเตาปูน จำนวน 2 คน 4) กลุ่มผู้ปกครองท้องที่ในตำบลเตาปูน จำนวน 2 คน 5) กลุ่มตัวแทนประชาชน จำนวน 2 คนรวมทั้งสิ้น 10 รูป/คน ข้อมูลที่ได้ถูกวิเคราะห์และสังเคราะห์ตามประเด็นการวิจัย และนำเสนอในรูปแบบเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า การบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมของผู้บริหารท้องถิ่นในองค์การบริหารส่วนตำบลเตาปูน ตามหลักอิทธิบาท 4 โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากและความสัมพันธ์ระหว่างหลักอิทธิบาท 4 กับการส่งเสริมการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมของผู้บริหารท้องถิ่นในองค์การบริหารส่วนตำบลเตาปูน อำเภอสอง จังหวัดแพร่ โดยภาพรวมมีความสัมพันธ์เชิงบวกในระดับมาก แสดงให้เห็นว่าประชาชนมีความพึงพอใจต่อการดำเนินงานโดยรวม มีการบูรณาการหลักอิทธิบาท 4 เพื่อส่งเสริม

[1] คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่; Faculty of Social Sciences Mahachulalongkornrajavidyalaya Phrae Campus
Corresponding Author, E-mail: laongdao@gmail.com

การบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมด้วยความรักความเอาใจใส่ต่อแผนงานโครงการ มีการจัดลำดับความสำคัญของปัญหาในด้านบริหารจัดการสิ่งแวดล้อม รับฟังความคิดเห็นจากประชาชนในพื้นที่อย่างต่อเนื่อง มีความตั้งใจในการแสดงออกถึงการช่วยเหลือแก้ไขปัญหา ด้วยการรับฟังข้อมูลทั้งทางตรงและทางอ้อม จัดทำการสรุปผลการดำเนินการตามโครงการที่ได้วางแผนไว้

คำสำคัญ: การบูรณาการ; การบริหารจัดการสิ่งแวดล้อม; หลักอิทธิบาท 4

Abstract

This study aimed to: (1) examine the level of environmental management practiced by local administrators of the Taopoon Sub-district Administrative Organization; (2) investigate the relationship between the Iddhipāda Dhamma principles and environmental management among these local administrators; and (3) propose an integrated approach to Buddhist principles for enhancing environmental management by local administrators in Taopoon Sub-district Administrative Organization, Song District, Phrae Province. A mixed-methods research design was employed. For the quantitative component, data were collected from 377 residents in the Taopoon Sub-district Administrative Organization area using a structured questionnaire. Descriptive statistics, including frequency, percentage, mean, and standard deviation, were used for data analysis. For the qualitative component, in-depth interviews were conducted with 10 key informants from five groups: two Buddhist practitioners, two political science practitioners, two officials of the Taopoon Sub-district Administrative Organization, two local leaders, and two community representatives. The qualitative data were analyzed and synthesized according to the research objectives and presented in a descriptive format.

The findings revealed that the overall level of environmental management by local administrators, based on the Four Iddhipāda principles, was rated at a high level. Moreover, the relationship between the Four Iddhipāda principles and the promotion of environmental management among local administrators in Taopoon Sub-district Administrative Organization, Song District, Phrae Province, demonstrated a strongly positive correlation. This indicates that residents were highly satisfied with overall performance. The integration of the Four Iddhipāda principles supported environmental management through commitment and care for plans and projects, prioritization of environmental issues, continuous public consultation, proactive

problem-solving by listening to both direct and indirect information, and systematic reporting of project outcomes in accordance with the established plans.

Keywords: Integration; Environmental Management; Four Iddhipāda Principles

บทนำ

การบริหารจัดการสิ่งแวดล้อม โดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น นับเป็นเรื่องสำคัญมากในยุคการกระจายอำนาจปกครองสู่ท้องถิ่น ท่ามกลางกระแสบริโภคนิยมและหลาย ๆ ภาคส่วน กำลังมองหารูปแบบการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อม ที่สอดคล้องและเหมาะสมกับสถานการณ์มากที่สุด และการส่งเสริมการมีส่วนร่วมให้กับประชาชน ในการจัดการสิ่งแวดล้อมย่อมเป็นแนวทางที่จะช่วยให้ประชาชนได้รับประโยชน์อย่างแท้จริง ซึ่งในทางปฏิบัติลักษณะของการมีส่วนร่วมของประชาชนมักออกมาในรูปของการโน้มน้าวชักชวนให้ประชาชนเข้ามาร่วมมือทำงานกับภาครัฐ โดยช่วยคิดช่วยออกแรงบริจาคสมทบกับภาครัฐ การเข้าร่วมประชุมให้ข้อคิดเห็นและให้ข้อมูลต่าง ๆ เป็นต้น ซึ่งลักษณะดังกล่าว ไม่ใช่แนวคิดของการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง ดังนั้น จะเห็นได้ว่าการแก้ไขปัญหาของชุมชน จึงยังไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควรตามแนวทางการบริหารงานแบบมีส่วนร่วม ทั้งนี้รวมไปถึงปัญหาเรื่องทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ก็ยังคงไม่ได้รับการแก้ไขในรูปแบบของการมีส่วนร่วมด้วยนั่นเอง (เสาวนีย์ เภรีฤกษ์, 2566)

ตำบลเตาปูน อำเภอสอง จังหวัดแพร่ มีการขยายตัวทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม ส่งผลถึงปัญหาสิ่งแวดล้อมในชุมชนหลายด้าน ไม่ว่าจะเป็นปัญหาด้านมลพิษทางอากาศ เนื่องจากในเขตพื้นที่ตำบลเตาปูน มีผู้ประกอบการฟาร์มสุกรขุนขนาดใหญ่ ทำให้ประสบปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม ไม่ว่าจะเป็นเรื่องน้ำเสียที่ส่งกลิ่นเหม็น กลิ่นเหม็นจากมูลสุกร แหล่งเพาะพันธ์เชื้อโรค พาหนะนำโรคต่าง ๆ ภายในชุมชนและปัญหาด้านแหล่งน้ำ ที่ไม่มีคุณภาพส่งผลต่อพืชที่เกษตรเพาะปลูก ซึ่งปัญหาเหล่านี้ ทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างชุมชนกับผู้ประกอบการฟาร์มสุกร ปัญหาขยะมูลฝอยเกิดจากการเพิ่มปริมาณของขยะที่มีมากขึ้น เป็นจำนวนมากจากการเพิ่มจำนวนของประชากร ในช่วงฤดูแล้งเกิดปัญหาไฟป่าและหมอกควัน ในพื้นที่การขาดแคลนน้ำในการชลประทาน ทำให้การปลูกพืชของเกษตรกรไม่ได้ผล รวมไปถึงขาดประสิทธิผลในการกำจัดวัชพืชที่ทันสมัยและยั่งยืน การใช้ยาปราบศัตรูพืชส่งผลให้เกิดมลพิษทางน้ำ ซึ่งหากขาดความร่วมมือจากประชาชนในชุมชน ในการแก้ไขและป้องกันปัญหาสิ่งแวดล้อม ผลกระทบอาจแผ่ขยายออกไปในวงกว้าง และเป็นปัญหาต่อสังคมโดยรวมได้ การที่จะทำให้แก้ไขปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมให้ประสบผลสำเร็จได้นั้น จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องนำเอาหลักพุทธธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ กับการบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมของผู้บริหารท้องถิ่น ในองค์การบริหารส่วนตำบลเตาปูน ได้แก หลักอิทธิบาท 4 ประกอบด้วย 1. ฉันทะ การมีใจรัก ความพอใจในการทำงานให้สำเร็จ 2. วิริยะ การมีความพากเพียรในการทำงานให้สำเร็จ 3. จิตตะ การมีความเข้าใจทำงานให้สำเร็จ และ 4. วิมังสา การมีความไตร่ตรอง ทบทวนในกิจการงานให้สำเร็จ ซึ่งเป็นหลักธรรมสำหรับผู้ที่ตอง

การความสำเร็จในการแก้ไขปัญหาแกองคกรที่ตนเองปกครอง เพื่อจะได้นำมาบูรณาการส่งเสริมการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมของผู้บริหารท้องถิ่น ในองค์การบริหารส่วนตำบลเตาปูน เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมให้ดียิ่งขึ้น และจะเป็นประโยชนตอประชาชนและผูบริหารทองถิ่นต่อไป

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาเกี่ยวกับการบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมของผู้บริหารท้องถิ่น ในองค์การบริหารส่วนตำบลเตาปูน อำเภอสอง จังหวัดแพร่ โดยใช้หลักอิทธิบาท 4 เพื่อรวบรวมองค์ความรู้เกี่ยวกับหลักพุทธธรรมสำหรับการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมและปัญหาสิ่งแวดล้อม รวมทั้งนำเสนอการบูรณาการหลักพุทธธรรม เพื่อส่งเสริมการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นตอไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมของผู้บริหารท้องถิ่นในองค์การบริหารส่วนตำบลเตาปูน อำเภอสอง จังหวัดแพร่
2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างหลักอิทธิบาทธรรมกับการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมของผู้บริหารท้องถิ่นในองค์การบริหารส่วนตำบลเตาปูน อำเภอสอง จังหวัดแพร่
3. เพื่อนำเสนอการบูรณาการหลักพุทธธรรม เพื่อส่งเสริมการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมของผู้บริหารท้องถิ่นในองค์การบริหารส่วนตำบลเตาปูน อำเภอสอง จังหวัดแพร่

วิธีดำเนินการวิจัย

บทความวิจัยนี้เป็นการวิจัยรูปแบบการวิจัยแบบผสานวิธี ซึ่งรวมการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพเข้าด้วยกัน ประกอบด้วย

1. การวิจัยเชิงปริมาณ

1.1 ประชากรเป้าหมาย ประชากรที่ศึกษาในครั้งนี้คือ ประชาชนที่มีอายุตั้งแต่ 18 ปีบริบูรณ์ขึ้นไปที่อาศัยอยู่ในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลเตาปูน อำเภอสอง จังหวัดแพร่ ซึ่งมีจำนวน ประชากรทั้งหมด 6,479 คน โดยใช้สูตรการคำนวณของ Taro Yamane (1973) ที่ระดับความเชื่อมั่น 95% ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 377 คน

1.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เป็นแบบสอบถาม (Questionnaire) โดยแบ่งออกเป็น 4 ตอน ดังนี้ ตอนที่ 1 แบบสอบถามเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ เพศ อายุ การศึกษา อาชีพ และรายได้ ซึ่งมีลักษณะเป็นแบบเลือกตอบ (Check List) ตอนที่ 2 เปนแบบสอบถามเกี่ยวกับหลักอิทธิบาท 4 กับการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมของผู้บริหารท้องถิ่นในองค์การบริหารส่วนตำบลเตาปูน อำเภอสอง จังหวัดแพร่ ตามหลักอิทธิบาท 4 โดยได้กำหนดให้ผู้ที่ตอบแบบสอบถาม ทำเครื่องหมาย (✓) ลงในช่องปริมาณความคิดเห็นที่ผู้ตอบเห็นว่าตรงกับตนเองเพียงระดับเดียวจาก 5 ระดับ (Rating Scale) ทั้ง 4 ด้าน จำนวน 20 ข้อ ตอนที่ 3 แบบสอบถามเกี่ยวกับระดับการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมของผู้บริหารท้องถิ่น ในองค์การบริหารส่วนตำบลเตาปูน อำเภอ

สอง จังหวัดแพร่ โดยได้กำหนดให้ผู้ที่ตอแบบสอบถามทำเครื่องหมาย (✓) ลงในช่องปริมาณความคิดเห็นที่ผู้ตอบเห็นว่า ตรงกับตนเองเพียงระดับเดียวจาก 5 ระดับ (Rating Scale) ทั้ง 4 ด้าน จำนวน 20 ข้อ ตอนที่ 4 แบบสอบถามปลายเปิด (Open Ended Questionnaire) ให้ผู้ตอบแบบสอบถามแสดงความคิดเห็นเพิ่มเติม เกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรค พร้อมทั้งข้อเสนอแนะต่อการบูรณาการหลักอิทธิบาท 4 เพื่อส่งเสริมการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมของผู้บริหารท้องถิ่นในองค์การบริหารส่วนตำบลเตาปูน อำเภอสอง จังหวัดแพร่ ก่อนการใช้งานจริง แบบสอบถามถูกทดลองใช้กับประชากรที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 30 คน เพื่อคำนวณค่าความเชื่อมั่นโดยใช้สูตรของครอนบาค (Cronbach's Alpha) ซึ่งได้ค่าความเชื่อมั่นรวม 0.889

1.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ขออนุญาตจากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยเขตแพร่ เพื่อเข้าพื้นที่ในการเก็บข้อมูล โดยกระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูลเริ่มต้นจากการแจกและเก็บแบบสอบถามด้วยตนเอง เพื่อให้มั่นใจว่าข้อมูลมีความถูกต้องและครบถ้วน การดำเนินการนี้ ไม่เพียงช่วยให้การเก็บข้อมูลเป็นไปอย่างราบรื่น แต่ยังสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างผู้วิจัยและกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญในการวิจัย ที่มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชน และความเข้าใจในความต้องการที่แท้จริง

1.4 การวิเคราะห์ข้อมูล ข้อมูลจากแบบสอบถามถูกวิเคราะห์ โดยใช้วิธีการทางสถิติดังนี้ 1) ข้อมูลทั่วไปวิเคราะห์ด้วยการแจกแจงความถี่และการหาค่าร้อยละ 2)การบูรณาการหลักพุทธธรรมวิเคราะห์โดยการหาค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) เพื่อวัดระดับการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมของผู้บริหารท้องถิ่นในแต่ละด้าน

ขั้นตอนการวิจัยนี้ ถูกออกแบบอย่างละเอียดเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครบถ้วนและมีคุณภาพ ซึ่งจะนำไปสู่ข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ สำหรับการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมของผู้บริหารท้องถิ่น

2. การวิจัยเชิงคุณภาพ

2.1 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ การสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 10 รูปหรือคน โดยแบ่งเป็นกลุ่ม จำนวน 5 กลุ่ม ดังนี้ กลุ่มที่ 1 ผู้ปฏิบัติงานด้านพระพุทธศาสนา จำนวน 2 รูป กลุ่มที่ 2 นักวิชาการหรือผู้ปฏิบัติงานด้านรัฐศาสตร์ จำนวน 2 คน กลุ่มที่ 3 กลุ่มเจ้าหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบลเตาปูน จำนวน 2 คน กลุ่มที่ 4 กลุ่มผู้ปกครองท้องที่ในตำบลเตาปูน จำนวน 2 คน กลุ่มที่ 5 กลุ่มตัวแทนประชาชน จำนวน 2 คน กลุ่มผู้ให้ข้อมูลนี้มีความหลากหลายทำให้การวิจัยได้มุมมองเชิงลึกที่ครอบคลุมในด้านการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมโดยตรง

2.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย การสร้างแบบสัมภาษณ์เริ่มต้นจากการศึกษาเอกสารตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อกำหนดกรอบแนวคิดที่ชัดเจนในการสร้างแบบสัมภาษณ์ ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ตอน ได้แก่ ตอนที่ 1 เป็นแบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ให้สัมภาษณ์ ตอนที่ 2 เป็นแบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับการบูรณาการหลักอิทธิบาทธรรมเพื่อส่งเสริมการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมของผู้บริหารท้องถิ่นในองค์การบริหารส่วนตำบลเตาปูน อำเภอสอง จังหวัดแพร่

2.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล การเก็บรวบรวมข้อมูลถูกดำเนินการโดยผู้วิจัยที่ทำการสัมภาษณ์ด้วยตนเอง เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ละเอียดและถูกต้องที่สุด

2.4 การวิเคราะห์ข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกผ่านการบันทึกเสียงและจดบันทึกอย่างเป็นระบบ จากนั้นข้อมูลถูกนำมาแยกแยะและจัดเรียง เป็นประเด็นที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา ซึ่งคำนึงถึงบริบทของผู้ให้ข้อมูล การวิเคราะห์จะนำเสนอในรูปแบบเชิงพรรณนา พร้อมทั้งการอ้างอิงคำพูดของผู้ให้ข้อมูลเพื่อเพิ่มความน่าเชื่อถือและความชัดเจนในการนำเสนอ

สรุปผลการวิจัย

ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาเรื่องการบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมของผู้บริหารท้องถิ่นในองค์การบริหารส่วนตำบลเตาปูน อำเภอสอง จังหวัดแพร่ ผู้วิจัยสามารถสรุปผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

ส่วนที่ 1 แบบสอบถามเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม พบว่า เพศ: ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง (72.41%), อายุ: ส่วนใหญ่อยู่ในช่วง 50–57ปี (34.48%) รองลงมาคือช่วง 42–49 ปี (24.40%), ระดับการศึกษา: ส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับประถมศึกษา (35.81%), อาชีพ: ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมหรือปศุสัตว์หรือประมง(39.52%), รายได้ต่อเดือน: ส่วนใหญ่อยู่ในช่วง 5,001-10,000 บาท (43.23%)

ส่วนที่ 2 วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ผลการวิเคราะห์ระดับอิทธิบาท 4 กับการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมของผู้บริหารท้องถิ่นในองค์การบริหารส่วนตำบลเตาปูน อำเภอสอง จังหวัดแพร่ โดยภาพรวม อยู่ในระดับ มาก ($\overline{X}$=3.72, S.D.=0.38) โดยสรุปภาพรวมมีรายละเอียดแสดงในตารางที่ 1

หลักอิทธิบาท 4	ระดับการปฏิบัติ		
	$\overline{X}$	S.D.	แปลผล
1. ด้านฉันทะ : ความรักความพอใจ	3.73	0.46	มาก
2. ด้านวิริยะ : ความเพียรพยายาม	3.64	0.39	มาก
3. ด้านจิตตะ : ความเอาใจใส่	3.74	0.47	มาก
4. ด้านวิมังสา : ความทบทวน ไตร่ตรอง	3.78	0.48	มาก
ภาพรวม	**3.72**	**0.38**	**มาก**

ตารางที่ 1 ผลการวิเคราะห์ระดับอิทธิบาท 4 กับการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมของผู้บริหารท้องถิ่นในองค์การบริหารส่วนตำบลเตาปูน อำเภอสอง จังหวัดแพร่

จากผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า ผู้บริหารท้องถิ่นในองค์การบริหารส่วนตำบลเตาปูน แสดงให้เห็นถึงความมุ่งมั่นในการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อม ด้วยความมุ่งมั่นเต็มใจในการทำงาน การเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เสนอปัญหา โดยคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมเป็นสำคัญ ปัจจัยเหล่านี้ช่วยสร้างความน่าเชื่อถือและความไว้วางใจจากประชาชน

ระดับการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมของผู้บริหารท้องถิ่น ในองค์การบริหารส่วนตำบลเตาปูน อำเภอสอง จังหวัดแพร่ ทั้ง 4 ด้าน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$=3.74, S.D.=0.43) โดยสรุปภาพรวมมีรายละเอียดแสดงในตารางที่ 2

การบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมของผู้บริหารท้องถิ่น ในองค์การบริหารส่วนตำบลเตาปูน อำเภอสอง จังหวัดแพร่	**ระดับการปฏิบัติ**		
	$\overline{X}$	**S.D.**	**แปลผล**
1. ด้านบทบาทการดำเนินการ	3.74	0.44	มาก
2. ด้านบทบาทการส่งเสริม	3.77	0.50	มาก
3. ด้านบทบาทการประสาน	3.72	0.48	มาก
4. ด้านบทบาทสนับสนุน	3.72	0.47	มาก
รวม	**3.74**	**0.43**	**มาก**

ตารางที่ 2 ระดับการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมของผู้บริหารท้องถิ่น ในองค์การบริหารส่วนตำบลเตาปูน อำเภอสอง จังหวัดแพร่ ทั้ง 4 ด้าน

จากผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า ผู้บริหารท้องถิ่นในองค์การบริหารส่วนตำบลเตาปูน แสดงให้เห็นถึงการแก้ไขปัญหาการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมในองค์การบริหารส่วนตำบลเตาปูนอย่างเต็มศักยภาพ มีส่งเสริมสนับสนุนการให้ความรู้กับประชาชน ปัจจัยเหล่านี้ช่วยสร้างความน่าเชื่อถือและความไว้วางใจจากประชาชน

ส่วนที่ 2 วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ความสัมพันธระหว่างหลักอิทธิบาท 4 กับการส่งเสริมการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมของผู้บริหารท้องถิ่นในองค์การบริหารส่วนตำบลเตาปูน อำเภอสอง จังหวัดแพร่ โดยสรุปภาพรวมมีรายละเอียดแสดงในตารางที่ 3

สมมติฐาน	**ตัวแปรอิสระ**	**ตัวแปรตาม**	**ค่าสหสัมพันธ์**	**ค่า P**	**ระดับความสัมพันธ์**	**ผลการศึกษา**	
						ยอมรับ	**ปฏิเสธ**
1	อิทธิบาท 4	การบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมของผู้บริหารท้องถิ่นในองค์การบริหารส่วนตำบลเตาปูน อำเภอสอง จังหวัดแพร่	0.855	0.01	มาก	√	-
2	ด้านฉันทะความรักความพอใจ		0.769	0.01	ปานกลาง	√	-
3	ด้านวิริยะความเพียรพยายาม		0.780	0.01	ปานกลาง	√	-
4	ด้านจิตตะ ความเอาใจใส่		0.794	0.01	ปานกลาง	√	-
5	ด้านวิมังสา ความทบทวนไตร่ตรอง		0.795	0.01	ปานกลาง	√	-

ตารางที่ 3 ความสัมพันธระหว่างหลักอิทธิบาท 4 กับการส่งเสริมการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมของผู้บริหารท้องถิ่นในองค์การบริหารส่วนตำบลเตาปูน อำเภอสอง จังหวัดแพร่

หลักอิทธิบาท 4 มีความสัมพันธกับการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมของผู้บริหารท้องถิ่นในองค์การบริหารส่วนตำบลเตาปูน อำเภอสอง จังหวัดแพร่ ในเชิงบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยมีระดับความสัมพันธในระดับมาก เมื่อนำหลักอิทธิบาท 4 มาบูรณาการใช้กับการส่งเสริมการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมของผู้บริหารท้องถิ่น

ส่วนที่ 3 วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 การบูรณาการหลักอิทธบาท 4 เพื่อส่งเสริมการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมของผู้บริหารท้องถิ่นในองค์การบริหารส่วนตำบลเตาปูน อำเภอสอง จังหวัดแพร่ ผลการวิเคราะห์จากแบบสัมภาษณ์สามารถสรุปได้ว่า

1) ด้านฉันทะ ผู้บริหารท้องถิ่นมีความรักความเอาใจใส่ต่อแผนงานโครงการ มีการจัดลำดับความสำคัญของปัญหาในด้านบริหารจัดการสิ่งแวดล้อม

2) ด้านวิริยะ ผู้บริหารท้องถิ่นเปิดรับฟังความคิดเห็นจากประชาชนในพื้นที่อย่างต่อเนื่อง

3) ด้านจิตตะ ผู้บริหารท้องถิ่นมีความตั้งใจในการแสดงออกถึงการช่วยเหลือแก้ไขปัญหาด้วยการรับฟังข้อมูลทั้งทางตรงและทางอ้อม

4) ด้านวิมังสา ผู้บริหารท้องถิ่นได้จัดทำการสรุปผลการดำเนินการตามโครงการที่ได้วางแผนไว้

อภิปรายผลการวิจัย

ผลการศึกษาวิจัยเรื่องการบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมของผู้บริหารท้องถิ่นในองค์การบริหารส่วนตำบลเตาปูน อำเภอสอง จังหวัดแพร่ มีประเด็นที่จะนำมาอภิปรายผลดังต่อไปนี้

1. หลักอิทธิบาท 4 โดยภาพรวม พบว่า มีค่าเฉลี่ยทุกด้านอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะ ผู้บริหารท้องถิ่น มีการทบทวนปัญหาความต้องการของประชาชนในการแก้ไขปัญหา ด้านสิ่งแวดล้อมให้กับประชาชนอย่างสม่ำเสมอ มีการวางแผนการทำงานอย่างชัดเจน จึงสอดคล้องกับงานวิจัยของเบญจวรรณ ใจดี (2565) ผลการวิจัยพบว่า ระดับภาวะผู้นำทางการเมืองของผู้บริหารท้องถิ่นในการพัฒนาชุมชนในเทศบาลตำบล หนองม่วงไข่ อำเภอหนองม่วงไข่ จังหวัดแพร่ หลักอิทธิบาท 4 โดยภาพรวม มีค่าเฉลี่ย ทุกด้านอยู่ในระดับมาก 2. ความสัมพันธ์ระหว่างหลักอิทธิบาท 4 กับภาวะผู้นำทางการเมืองของผู้บริหารท้องถิ่น ในการพัฒนาชุมชนในเทศบาลตำบลหนองม่วงไข่ อำเภอหนองม่วงไข่ จังหวัดแพร่ โดยภาพรวม มีความสัมพันธ์เชิงบวกในระดับค่อนข้างสูง ($r = .648^{**}$) จะเห็นได้ว่า การบูรณาการหลักอิทธิบาทธรรม เพื่อส่งเสริมการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมของผู้บริหารท้องถิ่นในองค์การบริหารส่วนตำบลเตาปูน อำเภอสอง จังหวัดแพร่ จะประสบความสำเร็จหรือความล้มเหลวนั้น ปัจจัยที่สำคัญที่สุดคือตัวของผู้บริหารท้องถิ่น เพราะบุคคลเหล่านี้อยู่ในตำแหน่งที่มีอำนาจ มีหน้าที่ และสามารถกำหนดทิศทางของการพัฒนาได้ ซึ่งยังสอดคล้องกับงานวิจัยของภูริวัจน์ ปุณยวุฒิปรีดา (2564) ที่ยืนยันว่า การพัฒนากลไกการกำหนดนโยบายของพรรคการเมืองไทยโดยใช้หลัก อิทธิบาท 4 เป็นแนวทางการกำหนดนโยบายจากความ

ตั้งใจ ในการแก้ปัญหาตามความต้องการของประชาชนให้เกิดความชัดเจน จะเห็นได้ว่า การบูรณาการหลักอิทธิบาทธรรม เพื่อส่งเสริมการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมของผู้บริหารท้องถิ่น ในองค์การบริหารส่วนตำบลเตาปูน อำเภอสอง จังหวัดแพร่ จะประสบความสำเร็จหรือความล้มเหลวนั้น ปัจจัยที่สำคัญคือ ตัวของผู้บริหารท้องถิ่นและความร่วมมือ ของเจ้าหน้าที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นสำคัญ รวมถึงการสร้างภาคีเครือข่ายร่วมกับหน่วยงานอื่น เพื่อประสานความร่วมมือในการแก้ไขปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมให้กับประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

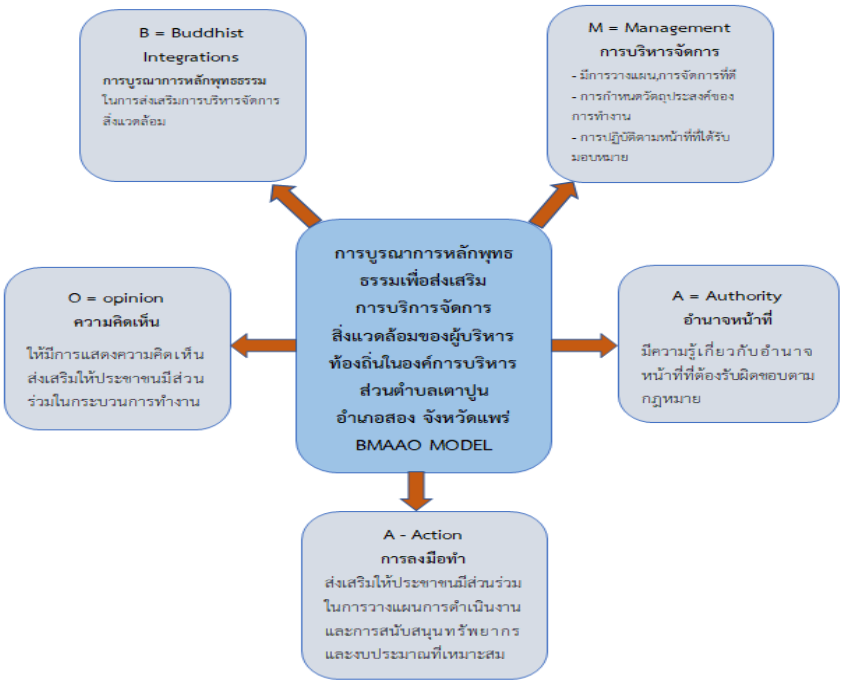
2. ระดับการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมของผู้บริหารท้องถิ่นในองค์การบริหารส่วนตำบลเตาปูน อำเภอสอง จังหวัดแพร่ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$=3.73, S.D.=0.43) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านบทบาทการดำเนินการ ด้านบทบาทการส่งเสริม ด้านบทบาทการประสาน ด้านบทบาทการสนับสนุน เห็นได้ว่าสอดคล้องกับงานวิจัยของ สิฎฐิณิศา ธราสกุลปกรณ์ (2567) พบว่า ระดับความคิดเห็นบทบาทของนักการเมืองท้องถิ่นในการ จัดการขยะมูลฝอยแบบมีส่วนร่วมของเทศบาลตำบลป่าแมต อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ โดยภาพรวม มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับ เมื่อพิจารณารายละเอียดเป็นรายข้ออยู่ในระดับมากทุกข้อ ได้แก่ ด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ด้านการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ ด้านการมีส่วนร่วมในการดำเนินการ และด้านการมีส่วนร่วมในการประเมินผล ซึ่งยังสอดคล้องกับงานวิจัยของพระเฉลิมวุฒิ จิตฺตสำโร (น้อยโจม) (2563) พบว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารงานขององค์การบริหารส่วนตำบลบึงพะไล อำเภอแก้งสนามนาง จังหวัดนครราชสีมา พบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ปัญหาของประชาชนต้องดำเนินการตามขั้นตอน ขององค์การบริหารส่วนตำบล แล้วนำไปปรับแก้ไขโดยเร็วสร้างความเข้าใจให้ประชาชนเล็งเห็นความสำคัญของการจัดทำแผน ยุทธศาสตร์ ฝึกอบรมประชาชน ให้ความรู้ความเข้าใจในการจัดทำแผนยุทธศาสตร์ สร้างจิตสานึก การรักท้องถิ่น การมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนยุทธศาสตร์ หรือระบบการรับฟังความคิดเห็นของประชาชน และนำมาปรับปรุงการดำเนินงาน และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของพระสมพร กลฺยาโณ (พันธ์เชียงชา) (2566) พบว่า ระดับประสิทธิภาพการบริหารงานของผู้บริหารท้องถิ่นในอำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ โดยรวมอยู่ในระดับมาก การบริหารจัดการโดยกำหนดบทบาทหน้าที่ ความรับผิดชอบของบุคลากร มอบหมายและกระจายอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบ ผู้บริหารท้องถิ่นควรบริหารงานด้านสัมฤทธิผลของงาน การมีวัตถุประสงค์ในการปรับปรุงคุณภาพที่แน่นอนชัดเจน การปรับให้เข้ากับปรัชญาใหม่ ๆ และยอมรับการเปลี่ยนแปลงมุ่งคุณภาพเป็นหลัก ปรับปรุงกระบวนการทำงานอย่างต่อเนื่อง ขจัดสิ่งที่เป็นอุปสรรคต่อการทำงาน สนับสนุนการฝึกอบรมสัมฤทธิผลของงาน ปรับปรุงระบบการทำงานเพื่อคุณภาพการผลิตและการลดต้นทุน สร้างภาวะผู้นำให้แก่บุคลากรเพื่อประสิทธิภาพการทำงาน

3. ความสัมพันธ์ระหว่างหลักอิทธิบาท 4 กับการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมของผู้บริหารท้องถิ่น ในองค์การบริหารส่วนตำบลเตาปูน อำเภอสอง จังหวัดแพร่ มีความสัมพันธ์เชิงบวกอยู่ในระดับมาก (r=.855**) กล่าวคือ เมื่อการบูรณาหลักอิทธิบาท 4 การส่งเสริมการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมของผู้บริหารท้องถิ่น ส่งผลให้ผู้บริหารท้องถิ่น สามารถบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมได้อย่างมีประสิทธิภาพ ปฏิบัติหน้าที่ตามบทบาทที่ได้รับ เห็นได้ว่าสอดคล้องกับงานวิจัยของ อนุสรณ

โอดเฮิง (2565) พบว่า ความสัมพันธระหวางหลักอิทธิบาทธรรมกับภาวะผู้นำของผู้ปกครองท่องที่ในการปองปรามการแพรระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 โดยภาพรวมมีความสัมพันธเชิงบวกในระดับสูงมาก หลักอิทธิบาทธรรม มีความสัมพันธกับภาวะผู้นำของผู้ปกครองท่องที่ในการปองปรามการแพรระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ผู้บริหารท้องที่ควรมีการบริหารงานอย่างเป็นขั้นตอน คิดพิจารณาอย่างรอบคอบในการทำงานเพื่อแก้ไขปัญหาให้กับประชาชน สอดคล้องกับงานวิจัยของรุ่ง วรรณดิษฐ์ (2566) พบว่า แนวทางการบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อม พบว่า ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจในรักษาสิ่งแวดล้อม เข้าใจถึงแผนงานหรือโครงการการจัดการสิ่งแวดล้อมที่เทศบาลจัดขึ้น มีการจัดเวทีประชาคมร่วมกันระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชนเพื่อร่วมกันเสนอปัญหา ร่วมกันคิดวิธีการแก้ไขปัญหา ร่วมกันวางแนวทางการแก้ไข ปัญหา เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน และนำไปปฏิบัติได้อย่างยั่งยืน ซึ่งสอดคล่องกับการวิจัยของรัฐกูล เสนารา (2563) พบวา ระดับการมีสวนร่วมทางการเมือง โดยภาพรวมและรายด่านอยู่ในระดับมาก แนวทางในการสงเสริมการมีสวนร่วมทางการเมือง พบวา ด้านการตัดสินใจ ควรเปดโอกาสให่ประชาชนมีสวนร่วมในการประชุม ด่านการดำเนินงานควรใชโซเชียลมีเดียเพื่อแจงข่าวสาร ด้านการรับผลประโยชนควรประชาสัมพันธการใชแอปพลิเคชั่นหมอชนะ และไทยชนะ ด้านการติดตามและประเมินผล ควรมีการชี้แจงขอมูลที่ถูกตองให่ประชาชนได้รับทราบ

องค์ความรู้ใหม่

จากผลการศึกษาการบูรณาการหลักพุทธธรรม เพื่อส่งเสริมการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมของผู้บริหารท้องถิ่น ในองค์การบริหารส่วนตำบลเตาปูน อำเภอสอง จังหวัดแพร่ โดยนำหลักอิทธิบาทธรรม คือ หลักคุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จแห่งผลที่มุ่งหมาย ซึ่งมี 4 ประการ คือ 1. ด้านฉันทะ ความความพอใจ 2. ด้านวิริยะ ความเพียรพยายาม 3. ด้านจิตตะ ความเอาใจใส่ 4. ด้านวิมังสา ความทบทวน ไตร่ตรอง มาบูรณาการร่วมกับการส่งเสริมการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมของผู้บริหารท้องถิ่นบทบาทองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นด้านการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อม 4 ด้าน ได้แก่ 1. ด้านบทบาทการดำเนินการ 2.ด้านบทบาทการส่งเสริม 3. ด้านบทบาทการประสาน และ 4. ด้านบทบาทสนับสนุนผู้วิจัยสามารถสังเคราะห์เป็นองค์ความรู้จากการวิจัยได้ BMAAO MODEL ดังแผนภาพดังต่อไปนี้

ภาพ 1 องค์ความรู้ที่ได้สังเคราะห์จากการวิจัย

จากภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้สังเคราะห์จากการบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมของผู้บริหารท้องถิ่นในองค์การบริหารส่วนตำบลเตาปูน อำเภอสอง จังหวัดแพร่ ทำให้ผู้วิจัยได้รับองค์ความรู้จากการสังเคราะห์การวิจัย ดังปรากฏเป็น BMAAO MODEL สรุปได้ดังนี้

B = Buddhist Integrations การบูรณาการหลักพุทธธรรมในการส่งเสริมการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อม โดยการนำหลักธรรมมาบูรณาการการทำงานให้มีประสิทธิภาพและให้ประชาชนได้รับประโยชน์มากที่สุด

M = Management การบริหารจัดการ ผู้บริหารท้องถิ่นต้องมีการบริหารจัดการให้เป็นระบบ มีการวางแผนการ กำหนดวัตถุประสงค์ของการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมภายในชุมชน มีขั้นตอน กระบวนการดำเนินงานที่ชัดเจน

A = Authority อำนาจหน้าที่ ผู้บริหารท้องถิ่นต้องมีความรู้เกี่ยวกับอำนาจหน้าที่ที่ต้องรับผิดชอบตามกฎหมายรัฐธรรมนูญ ไม่ลุ่มหลงในอำนาจของตนเอง ปฏิบัติหน้าที่การเป็นตัวแทนของประชาชนด้วยความตั้งใจและจริงใจ เห็นประโยชน์ส่วนรวมมาก่อนประโยชน์ส่วนตัว

A = Action การลงมือทำ การวางแผนที่ดีจะไม่มีประโยชน์หากไม่มีการลงมือทำ การส่งเสริมให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการปฏิบัติจริง เช่น การจัดกิจกรรมอาสาสมัคร การลงพื้นที่สำรวจ

ปัญหา นอกจากนี้ การสนับสนุนทรัพยากรและงบประมาณที่เหมาะสมจะทำให้แผนงานเป็นไปได้จริง

O = opinion ความคิดเห็นการแสดงความคิดเห็นในการร่วมกันแก้ไขปัญหาในชุมชน เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกระบวนการทำงาน วางแผนการดำเนินงานร่วมกันเพื่อให้การพัฒนาเป็นไปในทิศทางเดียวกัน

สรุปและข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัยภาพรวมพบว่า การบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมของผู้บริหารท้องถิ่นในองค์การบริหารส่วนตำบลเตาปูน ตามหลักอิทธิบาท 4 โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก สะท้อนถึงความพึงพอใจของประชาชนต่อการดำเนินการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมของผู้บริหารท้องถิ่นโดยรวม นอกจากนี้ความสัมพันธ์ระหว่างหลักอิทธิบาท 4 มีความสัมพันธกับการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อม ของผู้บริหารท้องถิ่นในองค์การบริหารส่วนตำบลเตาปูน อำเภอสอง จังหวัดแพร่ ในเชิงบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยมีระดับความสัมพันธในระดับมาก เมื่อนำหลักอิทธิบาท 4 มาบูรณาการใช้กับการส่งเสริมการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมของผู้บริหารท้องถิ่น รวมถึงนำเสนอการบูรณาการหลักอิทธิบาท 4 เพื่อส่งเสริมการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมของผู้บริหารท้องถิ่น ในองค์การบริหารส่วนตำบลเตาปูน ด้านฉันทะ ผู้บริหารท้องถิ่นมีความรักความเอาใจใส่ต่อแผนงานโครงการ มีการจัดลำดับความสำคัญของปัญหาในด้านบริหารจัดการสิ่งแวดล้อม ด้านวิริยะ ผู้บริหารท้องถิ่นเปิดรับฟังความคิดเห็นจากประชาชนในพื้นที่อย่างต่อเนื่อง ด้านจิตตะ ผู้บริหารท้องถิ่นมีความตั้งใจในการแสดงออกถึงการช่วยเหลือแก้ไขปัญหาด้วยการรับฟังข้อมูลทั้งทางตรงและทางอ้อม และด้านวิมังสา ผู้บริหารท้องถิ่นได้จัดทำการสรุปผลการดำเนินการตามโครงการที่ได้วางแผนไว้ สำหรับข้อเสนอแนะประชาชนต้องการให้ผู้บริหารท้องถิ่นแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมให้รวดเร็ว และครอบคลุมทุก ๆ ปัญหา อีกทั้งเสนอให้มีการพัฒนาบริการสาธารณะและแก้ไขปัญหาด้านต่าง ๆ ให้ครอบคลุมทุกพื้นที่ด้วย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะจากผลการศึกษาครั้งนี้

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 ผู้บริหารท้องถิ่นควรมีการส่งเสริมกิจกรรม โครงการด้านการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ พร้อมทั้งประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนมีส่วนร่วม ในการเสนอแนวนโยบายการ แก้ไขปัญหาร่วมกัน เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของประชาชนในชุมชนอย่างทั่วถึง

1.2 ผู้บริหารท้องถิ่นควรเป็นผู้มีทักษะในการประสานงาน สร้างเครือข่ายการทำงานประชาสัมพันธ์กิจกรรม โครงการของหน่วยงานกับหน่วยงานภาครัฐภายนอก หรือหน่วยงานเอกชนที่เกี่ยวข้องกับแก้ไขปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม เพื่อขอรับการสนับสนุนด้านงบประมาณหรือบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถ

1.3 ผู้บริหารท้องถิ่นควรมีความสนใจ กระตือรือร้นในการแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนของประชาชน รับฟังความคิดเห็นของประชาชน แก้ไขปัญหาได้อย่างตรงจุด

2. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

2.1 ผู้บริหารท้องถิ่นควรส่งเสริมให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานด้านการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อม ร่วมเป็นคณะกรรมการในการวางแผน กำหนดแนวทางการปฏิบัติงาน ร่วมตรวจสอบ และร่วมประเมินผล

2.2 ผู้บริหารท้องถิ่นควรบูรณาการการทำงานร่วมกับผู้นำชุมชน เพื่อรับฟังปัญหาสำรวจความต้องการของประชาชน เพื่อนำมาพิจารณาจัดลำดับความสำคัญของปัญหาว่าสิ่งใดจำเป็นที่ต้องเร่งแก้ไขและพัฒนาโดยเร็ว อีกทั้งยังสามารถนำมาข้อมูลเป็นแนวทางในการดำเนินการด้านอื่น ๆ ต่อไป

2.3 ผู้บริหารท้องถิ่นควรปฏิบัติหน้าที่ในการแก้ไขปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมในชุมชนให้เป็นรูปธรรมตามที่ให้นโยบายไว้แก่ประชาชน มีการจัดกิจกรรม โครงการอย่างต่อเนื่อง

3. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

3.1 ควรศึกษาเรื่องสภาพปัญหา และอุปสรรคในการปฏิบัติงาน วิเคราะห์ปัญหาเชิงลึก รวมทั้งแนวทางแก้ไขปัญหาในการปฏิบัติงานของผู้บริหารท้องถิ่นในการสร้างความร่วมมือกับประชาชนในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ เพื่อนำมาเป็นแนวทางในการปรับปรุงพัฒนาต่อไป

3.2 ควรศึกษาเรื่องทักษะการสร้างแรงจูงใจ ทักษะในการสื่อสารของผู้บริหารท้องถิ่นในการกระตุ้นให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ในการแก้ไขปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม

เอกสารอ้างอิง

เบญจวรรณ ใจดี. (2565). ภาวะผู้นำทางการเมืองของผู้บริหารท้องถิ่นในการพัฒนาชุมชน เทศบาลตำบลหนองม่วงไข่ อำเภอหนองม่วงไข่ จังหวัดแพร่. (สารนิพนธรัฐศาตรมหาบัณฑิต). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระเฉลิมวุฒิ จิตฺตสำโร (น้อยโจม). (2563). การมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารงานขององค์การ บริหารส่วนตำบลบึงพะไล อำเภอแก้งสนามนาง จังหวัดนครราชสีมา. (สารนิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระสมพร กลฺยาโณ (พันธ์เชียงชา). (2566). การประยุกต์หลักอิทธิบาทธรรมเพื่อส่งเสริมประสิทธิภาพการบริหารงานของผู้บริหารท้องถิ่นในอำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ. (วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ภูริวัจน์ ปุณยวุฒิปรีดา. (2564). การพัฒนากลไกการกำหนดนโยบายของพรรคการเมืองไทย. (ดุษฎีนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

รัฐกูล เสนารา. (2563). การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนต่อมาตรการควบคุมโรค โควิด-19 ในอำเภอภูเวียง จังหวัดแพร่. (วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

รุ่ง วรรณดิษฐ์. (2566). การบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมของเทศบาลตำบลม่วงเตี้ย อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง. (สารนิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สิฎฐิณิศา ธราสกุลปกรณ์. (2567). การบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมบทบาทของนักการเมืองท้องถิ่นใน การจัดการขยะมูลฝอยแบบมีส่วนร่วมของเทศบาลตำบลป่าแมต อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่. (วิทยานิพนธ์รัฐศาตรมหาบัณฑิต). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

เสาวนีย์ เภรีฤกษ์. บทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเกี่ยวกับการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อม. สืบค้นเมื่อ 16 ธันวาคม 2566. เข้าถึงได้จาก https://lawforasean.ocs.go.th/File/files/1532560323.72902f5246cb96465c5d26e2921162e3.pdf

อนุสรณ์ โอดเฮิง. (2565). ภาวะผู้นำของผู้ปกครองท้องที่ในการป้องปรามการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อ ไวรัสโคโรนา 2019 ในตำบลทุ่งศรี อำเภอร้องกวาง จังหวัดแพร่. (สารนิพนธ์รัฐศาตรมหาบัณฑิต). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

Yamane, T. (1973). Statistics an introductory analysis. New York: Harper & Row.

การนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในการบริหารจัดการภายในองค์กรอย่างมีประสิทธิภาพของเทศบาลตำบลไชยปราการ อำเภอไชยปราการ จังหวัดเชียงใหม่

The Effective Use of Information Technology in Internal Management of Chaiprakarn Subdistrict Municipality, Chaiprakarn District, Chiang Mai Province

อริสรา สมบูรณ์[1], ธรรมพร ตันตรา[2] และ สุริยจรัส เตชะตันมีนสกุล[3]
Arisara Somboon[1], Thammaporn Tantra[2] and Suriyajaras Techatunminasakul[3]

Received: 26 July 2025; **Revised:** 19 September2025; **Accepted:** 20 September 2025

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา (1) การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการบริหารจัดการภายในองค์กรของเทศบาลตำบลไชยปราการ จังหวัดเชียงใหม่ (2) วิเคราะห์ปัจจัยสนับสนุนที่มีผลต่อการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ และ (3) เสนอแนวทางการพัฒนาและประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น การวิจัยเป็นการวิจัยแบบผสมผสานวิธี ทั้งวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ ประชากรในการวิจัย ได้แก่ ผู้บริหาร สมาชิกสภาเทศบาล ข้าราชการ และพนักงานจ้างของเทศบาลตำบลไชยปราการ จำนวนทั้งสิ้น 257 คน สำหรับงานวิจัยเชิงปริมาณใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือ ส่วนงานวิจัยเชิงคุณภาพใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งโครงสร้างกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ ผู้บริหาร ข้าราชการ และเจ้าหน้าที่ฝ่ายเทคโนโลยี จำนวน 15 คน การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน พร้อมทั้งการวิเคราะห์สหสัมพันธ์เพียร์สัน เพื่อตรวจสอบความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยสนับสนุนกับการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ ส่วนการวิเคราะห์เชิงคุณภาพใช้การวิเคราะห์เนื้อหา โดยการจำแนกประเด็น แปลความหมาย และสังเคราะห์เชิงเหตุผล

ผลการวิจัยพบว่า (1) การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศโดยรวมอยู่ในระดับมาก โดยเฉพาะด้านการจัดเก็บและสืบค้นข้อมูล ($\overline{X}$=3.94) ขณะที่ด้านนโยบายและทักษะบุคลากรยังอยู่ในระดับต่ำกว่าด้านอื่น (2) ปัจจัยสนับสนุนทุกด้านมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับการใช้เทคโนโลยี โดยเฉพาะการจัดทำแผนยุทธศาสตร์ (r =.857) และนโยบายด้านเทคโนโลยี (r =.774) (3) แนวทางพัฒนาที่ได้จากการสังเคราะห์เชิงคุณภาพ ได้แก่ การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่ทันสมัย การยกระดับศักยภาพบุคลากร การกำหนดนโยบายและแผนแม่บทที่ชัดเจน การบูรณาการระบบบริการประชาชน และการจัดทำระบบติดตามประเมินผล เพื่อการปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัยนี้คือ

[1 2 3] วิทยาลัยบริหารศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้; School of Administrative Studies, Maejo University
Corresponding Author, Email: mju6605405008@mju.ac.th

การบูรณาการเทคโนโลยีสารสนเทศในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จะเกิดประสิทธิผลสูงสุดได้ต่อเมื่อพัฒนาแบบองค์รวม ครอบคลุมทั้งโครงสร้างพื้นฐาน บุคลากร และนโยบายเชิงยุทธศาสตร์ ผลการวิจัยจึงมีประโยชน์ทั้งในเชิงวิชาการและเชิงปฏิบัติ สามารถใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้ก้าวสู่การเป็นองค์กรดิจิทัลที่มีประสิทธิภาพ โปร่งใส และยั่งยืน

คำสำคัญ: เทคโนโลยีสารสนเทศ; การบริหารจัดการ; องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

Abstract

This study aimed to (1) examine the use of information technology in internal management of Chaiprakarn Subdistrict Municipality, Chiang Mai Province, (2) analyze supporting factors influencing the use of information technology, and (3) propose development approaches and applications of information technology to enhance management efficiency in local administrative organizations. The study employed a mixed-methods design, combining quantitative and qualitative approaches. The research population consisted of 257 individuals, including executives, municipal council members, government officials, and contracted employees of Chaiprakarn Subdistrict Municipality. For the quantitative component, a questionnaire was used as the research instrument, while the qualitative component employed semi-structured in-depth interviews with 15 key informants, including executives, government officials, and technology officers. Quantitative data were analyzed using descriptive statistics—frequency, percentage, mean, and standard deviation—together with Pearson's correlation to examine relationships between supporting factors and the use of information technology. Qualitative data were analyzed using content analysis through categorization, interpretation, and logical synthesis.

The results revealed that (1) the overall use of information technology was at a high level, particularly in data storage and retrieval ($\overline{X}$=3.94), while policy and personnel skills were rated lower than other aspects, (2) all supporting factors showed a positive correlation with the use of information technology, especially strategic planning (r =.857) and technology policy (r =.774), and (3) the synthesized qualitative findings suggested development approaches such as modernizing infrastructure, enhancing personnel capacity, establishing clear policies and master plans, integrating citizen service systems, and implementing continuous monitoring and evaluation mechanisms. The new knowledge generated from this study indicates that the integration of information technology in local administrative organizations

will achieve maximum effectiveness when developed holistically covering infrastructure, human resources, and strategic policies. The findings are beneficial both academically and practically, serving as a guideline for developing local administrative organizations toward becoming efficient, transparent, and sustainable digital organizations.

Keywords: Information Technology; Management; Local Administrative Organizations

บทนำ

บริบทของการบริหารราชการส่วนท้องถิ่น เทศบาลถือเป็นกลไกสำคัญ ที่มีบทบาทโดยตรงต่อการจัดบริการสาธารณะ และการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่ การเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ และเทคโนโลยีในศตวรรษที่ 21 ได้สร้างแรงกดดันให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องปรับตัวจากระบบการทำงานเชิงเอกสารและบุคลากร เป็นระบบที่ขับเคลื่อนด้วยเทคโนโลยีสารสนเทศ (Information Technology: IT) เพื่อให้การบริหารจัดการเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ รวดเร็ว โปร่งใส และตรวจสอบได้ การนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้จึงไม่ใช่เพียงเครื่องมือเชิงเทคนิค แต่เป็นยุทธศาสตร์สำคัญที่สะท้อนการปรับโครงสร้างการบริหารจากรูปแบบดั้งเดิม ไปสู่การจัดการเชิงดิจิทัล ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิด รัฐบาลดิจิทัล (Digital Government) ที่เน้นการบูรณาการระบบดิจิทัล เพื่อสนับสนุนการให้บริการสาธารณะและเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ (กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม, 2566) สำหรับเทศบาลตำบลไชยปราการ จังหวัดเชียงใหม่ ในฐานะองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ที่มีพื้นที่บริการครอบคลุมหลายตำบลและประชากรจำนวนมาก การนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ จึงมีนัยสำคัญต่อการเพิ่มประสิทธิผลการบริหารตลอดจนการสร้างกลไก ที่เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม ในการตรวจสอบและพัฒนาท้องถิ่นอย่างยั่งยืน

แม้ว่าเทศบาลตำบลไชยปราการ จะเริ่มนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในการดำเนินงานแล้ว แต่การประยุกต์ใช้ยังคงเผชิญข้อจำกัดหลายประการ ทั้งด้านโครงสร้างพื้นฐานที่ยังไม่ทันสมัยและครอบคลุม บุคลากรที่มีทักษะการใช้เทคโนโลยีในระดับจำกัด รวมถึงการขาดแผนแม่บทและนโยบายที่มีความชัดเจนและต่อเนื่อง ปัญหาเหล่านี้ ทำให้การดำเนินงานด้านเทคโนโลยีไม่สามารถบรรลุประสิทธิผลสูงสุด อีกทั้งยังส่งผลให้เกิดความเหลื่อมล้ำระหว่างประชาชน กลุ่มที่เข้าถึงเทคโนโลยีได้กับกลุ่มที่ยังเข้าไม่ถึง นอกจากนี้ ความซับซ้อนของเทคโนโลยีและข้อจำกัดทางงบประมาณ ยังเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาระบบสารสนเทศ ให้ตอบโจทย์ต่อภารกิจของเทศบาลอย่างแท้จริง การวิจัยครั้งนี้จึงมีความสำคัญ เพราะมุ่งทำความเข้าใจ “ปัจจัยที่สนับสนุนหรือขัดขวาง” การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศภายในองค์กรเทศบาล เพื่อเสนอแนวทางในการปรับปรุงและพัฒนาระบบสารสนเทศให้มีความเหมาะสมกับบริบทท้องถิ่น โดยยึดหลักการกระจายอำนาจและ

การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นหัวใจสำคัญ ผลการวิจัยที่ได้จะไม่เพียงเป็นข้อมูลเชิงวิชาการ แต่ยังเป็นข้อเสนอเชิงปฏิบัติที่ช่วยให้เทศบาลสามารถพัฒนาศักยภาพด้านเทคโนโลยีอย่างเป็นระบบ รองรับการเปลี่ยนแปลงในอนาคต และยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่ได้อย่างยั่งยืน

เพื่อตอบสนองต่อประเด็นปัญหาและความจำเป็นดังกล่าว งานวิจัยนี้ จึงตั้งคำถามการวิจัยหลักเพื่อเป็นกรอบในการศึกษา ดังนี้ (1) เทศบาลตำบลไชยปราการมีการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการบริหารจัดการภายในองค์กรในมิติใดบ้าง และมีระดับการใช้มากน้อยเพียงใด (2) ปัจจัยใดที่สนับสนุนหรือส่งผลต่อแรงจูงใจ ในการนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ภายในองค์กรเทศบาล และปัจจัยเหล่านี้มีความสัมพันธ์กับการบริหารจัดการอย่างไร (3) แนวทางที่เหมาะสมและเป็นไปได้ในการพัฒนา และประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในองค์กรเทศบาลควรเป็นเช่นไร เพื่อให้เกิดประสิทธิผลสูงสุด ทั้งต่อการบริหารภายในและต่อการให้บริการประชาชน คำถามเหล่านี้ไม่เพียงสะท้อนถึงการค้นหาความจริงเชิงวิชาการ แต่ยังมุ่งเน้นการหาคำตอบเชิงนโยบายและเชิงปฏิบัติที่สามารถนำไปใช้ได้จริงในบริบทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นไทย ซึ่งกำลังเผชิญความท้าทายจากการเปลี่ยนผ่านสู่สังคมดิจิทัลอย่างเต็มรูปแบบ

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ เพื่อการบริหารจัดการภายในองค์กรของเทศบาลตำบลไชยปราการ อำเภอไชยปราการ จังหวัดเชียงใหม่
2. เพื่อศึกษาหาปัจจัยสนับสนุนการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ เพื่อการบริหารจัดการของของเทศบาลตำบลไชยปราการ อำเภอไชยปราการ จังหวัดเชียงใหม่
3. เพื่อศึกษาหาข้อเสนอที่ใช้เป็นแนวทางในการนำเทคโนโลยีสารสนเทศ มาใช้ในการบริหารจัดการอย่างมีประสิทธิภาพของเทศบาลตำบลไชยปราการ อำเภอไชยปราการ จังหวัดเชียงใหม่

วิธีดำเนินงานวิจัย

การวิจัยเรื่องการนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในการบริหารจัดการภายในองค์กรอย่างมีประสิทธิภาพของ เทศบาลตำบลไชยปราการ อำเภอไชยปราการ จังหวัดเชียงใหม่ โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสานวิธี (Mixed Methods Research) ผสมผสานระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณ และการวิจัยเชิงคุณภาพ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods Research) ซึ่งผสานการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เข้าด้วยกัน เพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีทั้งความกว้างและความลึกในประเด็นที่ศึกษา การวิจัยเชิงปริมาณมุ่งเน้นการเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง ด้วยแบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) เพื่อประเมินระดับความคิดเห็นและพฤติกรรม การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการบริหารจัดการ

ขณะที่การวิจัยเชิงคุณภาพเน้นการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เพื่อค้นหามุมมองแรงจูงใจ และข้อเสนอเชิงปฏิบัติจากผู้ที่เกี่ยวข้องโดยตรง การใช้ระเบียบวิธีแบบผสมผสานช่วยเพิ่มความน่าเชื่อถือของผลการวิจัย ผ่านการตรวจสอบข้อมูลจากหลายแหล่ง (Triangulation) อันเป็นหลักการสำคัญของงานวิจัยเชิงสังคมศาสตร์ร่วมสมัย

2. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรในการวิจัย ได้แก่ คณะผู้บริหาร สมาชิกสภาเทศบาล ข้าราชการส่วนท้องถิ่น และพนักงานจ้างของเทศบาลตำบลไชยปราการ จังหวัดเชียงใหม่ รวมทั้งสิ้น 257 คน โดยผู้วิจัยใช้สูตรการคำนวณของ Taro Yamane (1967) ที่กำหนดค่าความคลาดเคลื่อน (e) ไว้ที่ 0.05 เพื่อหาขนาดกลุ่มตัวอย่างที่เหมาะสม ผลการคำนวณได้กลุ่มตัวอย่าง 156 คน ซึ่งถือเป็นจำนวนที่เพียงพอต่อการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงสถิติ สำหรับการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยเลือกใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ได้แก่ ผู้บริหารเทศบาล ข้าราชการ และผู้ปฏิบัติงานด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ เนื่องจากบุคคลเหล่านี้มีประสบการณ์ตรงและมีข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในองค์กร

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือวิจัยที่ใช้ประกอบด้วยแบบสอบถามและแนวทางการสัมภาษณ์ โดยแบบสอบถามมี 5 ส่วน ได้แก่ (1) ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบ เช่น เพศ อายุ ระดับการศึกษา ตำแหน่ง และประสบการณ์การทำงาน (2) แบบสอบถามเกี่ยวกับการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการบริหารจัดการภายในองค์กร ซึ่งใช้มาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ (Likert Scale) (3) แบบสอบถามเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลต่อแรงจูงใจในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ (4) คำถามปลายเปิดเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคที่พบในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ และ (5) คำถามปลายเปิดเกี่ยวกับข้อเสนอแนะแนวทางการพัฒนา ขณะเดียวกัน การสัมภาษณ์เชิงลึกใช้แนวคำถามกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview) เพื่อให้ผู้ให้ข้อมูลสามารถสะท้อนความคิดเห็นและประสบการณ์ได้อย่างกว้างขวางและลึกซึ้ง

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บข้อมูลแบ่งออกเป็นสองส่วน คือ (1) ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) ได้มาจากการแจกแบบสอบถามแก่กลุ่มตัวอย่าง 156 คน และการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ซึ่งประกอบด้วยผู้บริหาร ข้าราชการ และเจ้าหน้าที่ฝ่ายเทคโนโลยีของเทศบาล การเก็บข้อมูลใช้เวลาอย่างต่อเนื่องโดยยึดหลักความสมัครใจและการรักษาความลับของผู้ให้ข้อมูล (2) ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) ได้จากการศึกษางานวิจัย เอกสารทางราชการ และบทความทางวิชาการที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาประกอบการวิเคราะห์และอภิปรายผล การเก็บข้อมูลทั้งสองประเภทนี้ช่วยให้การวิจัยมีความครบถ้วนและมีมิติทั้งด้านทฤษฎีและการปฏิบัติ

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลเชิงปริมาณจากแบบสอบถามนำมาวิเคราะห์ด้วยสถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) ได้แก่ ความถี่ (Frequency) ร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบน

มาตรฐาน (Standard Deviation) รวมทั้งการวิเคราะห์สหสัมพันธ์เพียร์สัน (Pearson's Correlation Coefficient: r) เพื่อตรวจสอบความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยสนับสนุนและการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศภายในองค์กร ข้อมูลเชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์วิเคราะห์ด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยการจำแนกหมวดหมู่ ประเด็น และตีความเชิงเหตุผล จากนั้นจึงบูรณาการข้อมูลเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพเข้าด้วยกัน เพื่อตอบคำถามการวิจัยอย่างรอบด้าน และสร้างข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติที่เหมาะสมต่อการพัฒนาการบริหารจัดการของเทศบาลตำบลไชยปราการ

สรุปผลการวิจัย

ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาเรื่อง การนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในการบริหารจัดการภายในองค์กรอย่างมีประสิทธิภาพของ เทศบาลตำบลไชยปราการ อำเภอไชยปราการ จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งผู้วิจัยสามารถสรุปผลการศึกษาตามขั้นตอนดังนี้

วัตถุประสงค์ที่ 1 เพื่อศึกษาการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการบริหารจัดการภายในเทศบาลตำบลไชยปราการ จากการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณโดยใช้แบบสอบถาม พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นในภาพรวมเกี่ยวกับการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศอยู่ในระดับมากทุกด้าน แสดงถึงความสำคัญและการยอมรับการใช้เทคโนโลยีในการทำงานภายในองค์กร ดังแสดงในตารางต่อไปนี้

ด้านการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ	ค่าเฉลี่ย	ระดับความคิดเห็น
ประเภทของเทคโนโลยีสารสนเทศที่ใช้	3.90	มาก
ความเพียงพอของเทคโนโลยีสารสนเทศ	3.84	มาก
ทักษะการใช้เทคโนโลยีของบุคลากร	3.65	มาก
นโยบายด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ	3.73	มาก
การสืบค้นและจัดเก็บข้อมูล	3.94	มาก
การจัดทำแผนยุทธศาสตร์พัฒนา	3.79	มาก
การประชาสัมพันธ์ผ่านเทคโนโลยี	3.75	มาก
รวม	**3.80**	**มาก**

ตารางที่ 1 การใช้เทคโนโลยีในการทำงานภายในองค์กร

ตารางผลการวิเคราะห์สะท้อนว่า เทศบาลมีความพร้อมด้านเทคโนโลยีในระดับมาก โดยเฉพาะการสืบค้นและจัดเก็บข้อมูลซึ่งมีค่าเฉลี่ยสูงสุด (3.94) แสดงถึงการให้ความสำคัญกับฐานข้อมูลที่มีประสิทธิภาพและเป็นระเบียบ อย่างไรก็ตาม ค่าเฉลี่ยด้านทักษะบุคลากร (3.65) และนโยบายด้านเทคโนโลยี (3.73) อยู่ในระดับต่ำกว่าด้านอื่น ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความจำเป็นในการพัฒนาศักยภาพของบุคลากรและการกำหนดนโยบายที่ชัดเจน เพื่อสร้างความยั่งยืนในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศต่อไป

วัตถุประสงค์ที่ 2 เพื่อศึกษาปัจจัยสนับสนุนที่มีผลต่อการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ ในการบริหารจัดการ จากการวิเคราะห์ค่าสหสัมพันธ์เพียร์สัน พบว่าปัจจัยทุกด้านมีความสัมพันธ์ในระดับมากถึงมากที่สุด และมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 (Sig. =0.000) โดยเฉพาะการจัดทำแผนยุทธศาสตร์ (r =.857) และนโยบายด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ (r =.774) ซึ่งเป็นปัจจัยหลักที่ส่งผลต่อแรงจูงใจในการใช้เทคโนโลยีในองค์กร

ปัจจัยที่ส่งผลต่อแรงจูงใจในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ	การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการบริหารจัดการภายในองค์กร		
	ค่า Pearson Correlation	ระดับนัยสำคัญ (Sig.)	ระดับความสัมพันธ์
ด้านความเพียงพอของเทคโนโลยีสารสนเทศ	.595**	0.000	มาก
ด้านทักษะการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศของบุคลากร	.652**	0.000	มาก
ด้านนโยบายด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ	.774**	0.000	มากที่สุด
ด้านการจัดทำแผนยุทธศาสตร์พัฒนาด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ	.857**	0.000	มากที่สุด
ด้านการสื่อสารประชาสัมพันธ์ด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ	.752**	0.000	มาก
ด้านประสบการณ์การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ	.655**	0.000	มาก
ด้านโอกาสการเข้าถึงเทคโนโลยีสารสนเทศ	.686**	0.000	มาก
ด้านโอกาสในการพัฒนาศักยภาพด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ	.726**	0.000	มาก
ด้านความซับซ้อนของเทคโนโลยีสารสนเทศ	.654**	0.000	มาก
รวม	**.852****	**0.000**	**มากที่สุด**

ตารางที่ 2 ปัจจัยที่ส่งผลต่อแรงจูงใจในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการบริหารจัดการภายในองค์กร

เหตุผลเชิงวิเคราะห์ผลการวิจัยยืนยันว่า ความสำเร็จในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศมิได้ขึ้นอยู่กับเครื่องมือเพียงอย่างเดียว แต่เกิดจากการสนับสนุนเชิงนโยบายและการมีแผนยุทธศาสตร์ที่ชัดเจน ซึ่งสามารถสร้างแรงจูงใจและความมั่นใจให้แก่บุคลากร นอกจากนี้ โอกาสในการพัฒนาศักยภาพบุคลากรยังเป็นอีกหนึ่งปัจจัยสำคัญที่ช่วยยกระดับการใช้เทคโนโลยีในองค์กร

วัตถุประสงค์ที่ 3 เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาและการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศอย่างมีประสิทธิภาพ จากการสัมภาษณ์เชิงลึกและการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) พบประเด็นสำคัญที่สามารถสังเคราะห์ได้ ดังนี้

1) ด้านโครงสร้างพื้นฐานเทคโนโลยี ควรลงทุนพัฒนาอุปกรณ์และระบบเครือข่ายให้มีความทันสมัย เสถียร และครอบคลุมทั่วถึง เพื่อเป็นรากฐานในการให้บริการสาธารณะอย่างมีประสิทธิภาพ

2) ด้านบุคลากร บุคลากรของเทศบาลจำเป็นต้องได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ผ่านการอบรม ฝึกทักษะ และการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง เพื่อเพิ่มความสามารถในการใช้ระบบสารสนเทศได้อย่างคล่องตัวและลดข้อผิดพลาดในการทำงาน

3) ด้านนโยบายและยุทธศาสตร์ ควรกำหนดแผนแม่บทเทคโนโลยีสารสนเทศที่ชัดเจน เชื่อมโยงกับแผนพัฒนาท้องถิ่น และกำหนดนโยบายที่ยืดหยุ่นต่อการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี เพื่อให้การบริหารจัดการมีความเป็นระบบและยั่งยืน

4) ด้านการให้บริการประชาชน การบูรณาการระบบบริการประชาชนให้มีช่องทางเดียว (One-stop Service) จะช่วยลดความซ้ำซ้อนและเพิ่มความสะดวกในการเข้าถึงบริการ อีกทั้งยังช่วยสร้างความโปร่งใสและความเชื่อมั่นต่อองค์กร

5) ด้านการบริหารจัดการเชิงบูรณาการ การพัฒนาเทคโนโลยีควรดำเนินการอย่างต่อเนื่องในทุกมิติ ไม่ว่าจะเป็นด้านโครงสร้างพื้นฐาน บุคลากร หรือนโยบาย เพื่อสร้างความยั่งยืนในการเป็นองค์กรดิจิทัลที่มีประสิทธิภาพ โปร่งใส และตอบสนองต่อประชาชนได้อย่างแท้จริง

เชิงเหตุผล เมื่อบูรณาการผลการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพเข้าด้วยกัน สามารถสรุปได้ว่า การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในเทศบาลตำบลไชยปราการ มีบทบาทสำคัญในการเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานและการให้บริการ ปัจจัยที่สำคัญที่สุดคือ การมีนโยบายและยุทธศาสตร์ที่ชัดเจน ร่วมกับ การพัฒนาศักยภาพบุคลากร และ การลงทุนด้านโครงสร้างพื้นฐานที่เหมาะสม ซึ่งทั้งหมดนี้จะนำไปสู่การบริหารงานที่รวดเร็ว โปร่งใส และสามารถตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนในยุคดิจิทัลได้อย่างยั่งยืน

อภิปรายผลการวิจัย

ผลการวิจัยเรื่องการนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในการบริหารจัดการภายในองค์กรอย่างมีประสิทธิภาพของเทศบาลตำบลไชยปราการ จังหวัดเชียงใหม่ สามารถอภิปรายได้ดังต่อไปนี้

1. การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศภายในองค์กร ผลการวิจัยพบว่า การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในเทศบาลตำบลไชยปราการโดยรวมอยู่ในระดับมาก โดยเฉพาะด้านการจัดเก็บและสืบค้นข้อมูลซึ่งมีค่าเฉลี่ยสูงสุด สะท้อนว่าองค์กรให้ความสำคัญกับระบบฐานข้อมูลที่เป็นระเบียบ มีมาตรฐาน และสามารถนำไปใช้ประโยชน์เชิงบริหาร ทั้งในด้านการวางแผน การตัดสินใจ และการติดตามประเมินผล รองลงมาคือการประมวลผลและเผยแพร่ข้อมูล ซึ่งเอื้อต่อการสื่อสารภายในและการให้บริการประชาชนได้อย่างคล่องตัว อย่างไรก็ตาม ผลการวิจัยยังแสดงให้เห็นว่านโยบายด้านเทคโนโลยี และทักษะของบุคลากร มีค่าเฉลี่ยต่ำกว่าด้านอื่น แม้อยู่ในระดับมาก แต่สะท้อนถึงความจำเป็นที่ต้องได้รับการพัฒนาเพิ่มเติม ผลนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ สุภาพร แสงวิชัย และวัลลภา อารีรัตน์ (2560) ที่ศึกษาการใช้เทคโนโลยีเพื่อการบริหารในโรงเรียน พบว่าการใช้เทคโนโลยีอยู่ในระดับมาก แต่ปัญหาหลักคือบุคลากรยังมีทักษะจำกัด ซึ่งสอดรับกับผลการวิจัยนี้โดยตรง นอกจากนี้ รัชนก ไทยรักษ์ และ สมใจ สืบเสาะ. (2566) ที่ศึกษาการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเพื่อการบริหารสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาประจวบคีรีขันธ์ เขต

1 พบว่า การใช้เทคโนโลยีในด้านการจัดเก็บข้อมูลมีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด แต่ยังมีข้อจำกัดเรื่องการประยุกต์ใช้ข้อมูลและทักษะบุคลากร ขณะที่ ปวีร์รวี อินนุพัฒน์ และคณะ (2564) ศึกษาการใช้เทคโนโลยีในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดนครสวรรค์ พบว่า การใช้เทคโนโลยีในการสื่อสารและฐานข้อมูลอยู่ในระดับสูง แต่บุคลากรจำนวนหนึ่งยังขาดความรู้ความเข้าใจในการใช้ระบบที่ซับซ้อน จากการเปรียบเทียบจะเห็นได้ว่า แม้เทศบาลตำบลไชยปราการมีระบบที่พร้อมและใช้เทคโนโลยีในระดับสูง แต่ความท้าทายที่แท้จริงคือ การพัฒนาศักยภาพบุคลากรควบคู่กับการสร้างนโยบายที่ชัดเจน เพราะหากปราศจากการสนับสนุนเชิงนโยบายและการพัฒนาคน การใช้เทคโนโลยีย่อมไม่บรรลุประสิทธิผลสูงสุด

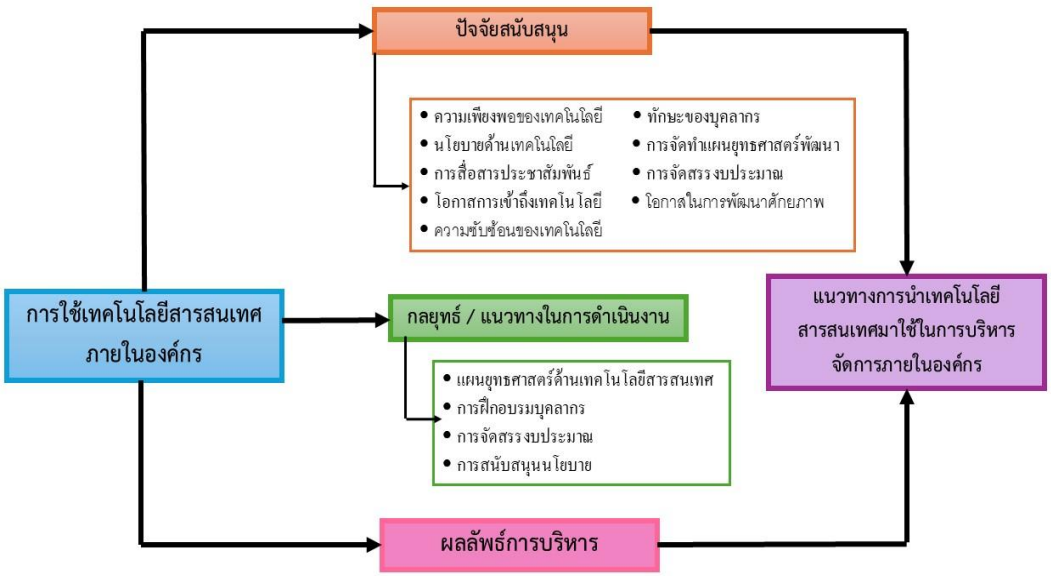
2. ปัจจัยสนับสนุนการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยสนับสนุนทุกด้านมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศภายในองค์กรในระดับสูงถึงสูงที่สุด โดยเฉพาะการจัดทำแผนยุทธศาสตร์ และ นโยบายด้านเทคโนโลยี ซึ่งมีค่าสหสัมพันธ์สูงที่สุด แสดงว่าความสำเร็จในการนำเทคโนโลยีมาใช้ขึ้นอยู่กับ กรอบนโยบายและยุทธศาสตร์ที่ชัดเจน ไม่ใช่เพียงการมีเครื่องมือหรือโครงสร้างพื้นฐานเพียงอย่างเดียว ประเด็นนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ โสภิน โพยมรัตนสิน และ วัฒนา อร่ามเธียรธำรง (2563) ที่พบว่า ปัจจัยบุคลากรและการสนับสนุนนโยบายจากผู้บริหาร มีความสัมพันธ์โดยตรงกับประสิทธิภาพของการใช้เทคโนโลยี ในส่วนราชการเช่นเดียวกับงานวิจัยของ พระครูปลัดอาหยวน วิสุทธิญาณเมธี (มุ่งฝอยกลาง) และลือชัย วงษ์ทอง (2563) ที่ชี้ว่า การนำเทคโนโลยีไปใช้ในองค์การบริหารส่วนตำบล จะได้ผลก็ต่อเมื่อมีการกำหนดแผนยุทธศาสตร์ที่ชัดเจนและได้รับการสนับสนุนจากผู้บริหารอย่างจริงจัง อีกทั้ง จิราพร ไชยฤทธิ์ และคณะ (2568) ศึกษาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดเชียงราย พบว่า การมีนโยบายและแผนงานที่สอดคล้องกับสภาพท้องถิ่น ช่วยสร้างแรงจูงใจให้บุคลากรใช้เทคโนโลยีอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ ยังมีงานวิจัยของ พัชราพร พนมเขต และคณะ (2564) ที่ยืนยันว่า ปัจจัยด้านการจัดสรรงบประมาณและการกำหนดนโยบายชัดเจน เป็นตัวแปรสำคัญที่สุดที่ทำให้การนำระบบสารสนเทศในหน่วยงานรัฐประสบความสำเร็จ กล่าวคือ การลงทุนด้านเทคโนโลยีจะไร้ผล หากไม่มีนโยบายและการสนับสนุนงบประมาณที่ต่อเนื่อง เมื่อพิจารณาเชิงวิชาการ จะเห็นได้ว่า งานวิจัยนี้มีความสอดคล้องกับแนวคิด Management Information System (MIS) ที่มุ่งเน้นว่าความสำเร็จของการใช้เทคโนโลยีขึ้นอยู่กับการจัดการเชิงกลยุทธ์มากกว่าเครื่องมือ ขณะเดียวกันก็สอดคล้องกับ Technology Acceptance Model (TAM) ที่ระบุว่าผู้ใช้จะยอมรับเทคโนโลยีต่อเมื่อรับรู้ถึงประโยชน์และมีการใช้งานที่ง่าย นโยบายและแผนยุทธศาสตร์ จึงเป็นตัวแปรที่สร้างความมั่นใจและแรงจูงใจให้บุคลากรเกิดการยอมรับ และพร้อมที่จะใช้เทคโนโลยีอย่างมีประสิทธิภาพ

3. แนวทางการพัฒนาและประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ ในเทศบาลตำบลไชยปราการควรดำเนินการแบบบูรณาการในหลายมิติ ได้แก่ การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่มีความทันสมัยและครอบคลุม การยกระดับศักยภาพบุคลากร การกำหนดนโยบายและแผนแม่บทที่สอดคล้องกับบริบทท้องถิ่น การบูรณาการระบบบริการประชาชนให้โปร่งใสและเข้าถึงได้ง่าย รวมทั้งการสร้างระบบติดตามและประเมินผลอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้การใช้เทคโนโลยีมีความยั่งยืน แนวทางนี้สะท้อนว่า

การพัฒนาเทคโนโลยี ไม่ใช่เพียงการลงทุนด้านเครื่องมือเท่านั้น แต่ต้องดำเนินควบคู่กับการเสริมสร้างศักยภาพและกลไกเชิงนโยบายที่ชัดเจน ข้อค้นพบนี้ สอดคล้องกับงานวิจัยของจิดาภา เร่งมีศรีสุข และคณะ (2563) ที่เน้นการจัดทำฐานข้อมูลกลางและระบบบริการประชาชน เพื่อเพิ่มความโปร่งใส ขณะที่ วาสนา วิสฤตาภา และคณะ (2562) ย้ำความสำคัญของระบบติดตามและประเมินผลอย่างต่อเนื่องเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยี นอกจากนี้ สำนักงานพัฒนารัฐบาลดิจิทัล (2566) ยังระบุว่าการบูรณาการโครงสร้างพื้นฐาน บุคลากร และนโยบายเป็นเงื่อนไขหลักในการขับเคลื่อนองค์กรท้องถิ่นสู่ความเป็นดิจิทัลอย่างแท้จริง ในเชิงทฤษฎี แนวทางที่สังเคราะห์ได้จากการวิจัยนี้สอดคล้องกับแนวคิด e-Government ที่มุ่งใช้เทคโนโลยีเพื่อลดขั้นตอน เพิ่มความโปร่งใส และยกระดับคุณภาพบริการ รวมถึงแนวคิด Capacity Building ที่เน้นการพัฒนาศักยภาพบุคลากรและโครงสร้างองค์กรควบคู่กัน ผลการวิจัยและงานศึกษาที่เกี่ยวข้องล้วนสะท้อนข้อเท็จจริงร่วมกันว่า การพัฒนาเทคโนโลยีสารสนเทศในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จะเกิดประสิทธิผลสูงสุดได้ ก็ต่อเมื่อดำเนินการในลักษณะบูรณาการ ครอบคลุมทุกมิติ และต่อเนื่อง จึงจะนำไปสู่การเป็นองค์กรดิจิทัลที่มีประสิทธิภาพและยั่งยืนได้อย่างแท้จริง

องค์ความรู้ใหม่

จากการศึกษาวิเคราะห์ได้คนพบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อการนำเทคโนโลยีสารสนเทศ มาใช้ในการปริหารจัดการภายในองค์กรอย่างมีประสิทธิภาพ มีอยู่หลายประการ ซึ่งส่งผลให้เกิดเป็นแนวทางในการนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ ในการบริหารจัดการอย่างมีประสิทธิภาพ สามารถสรุปเป็นแผนภาพได้ดังนี้

ภาพ 1 องค์ความรู้ใหม่

การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในองค์กรไม่ได้เกิดขึ้น เพียงเพราะการมีเครื่องมือหรือระบบเท่านั้น แต่ต้องอาศัยปัจจัยสนับสนุนอย่างรอบด้าน มีแนวทางและกลยุทธ์ที่ชัดเจน และมุ่งหวังผลลัพธ์ที่ตอบโจทย์ทั้งภายในและภายนอกองค์กร เพื่อให้การบริหารจัดการภาครัฐในระดับท้องถิ่นสามารถพัฒนาไปพร้อมกับการเปลี่ยนแปลงในยุคดิจิทัลได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน

สรุปและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่องการนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในการบริหารจัดการภายในองค์กร อย่างมีประสิทธิภาพของเทศบาลตำบลไชยปราการ จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยเฉพาะด้านการจัดเก็บและสืบค้นข้อมูลซึ่งมีค่าเฉลี่ยสูงสุด แสดงให้เห็นว่า องค์กรมีระบบฐานข้อมูล ที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์เชิงบริหารได้อย่างมีประสิทธิภาพ ขณะเดียวกัน ปัจจัยสนับสนุนการใช้เทคโนโลยี เช่น การจัดทำแผนยุทธศาสตร์ นโยบายด้านเทคโนโลยี และการพัฒนาทักษะบุคลากร ล้วนมีความสัมพันธ์เชิงบวกในระดับสูงกับการใช้เทคโนโลยีอย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ การวิเคราะห์เชิงคุณภาพสะท้อนว่า แนวทางการพัฒนาที่เหมาะสมควรดำเนินการแบบบูรณาการ ครอบคลุมทั้งโครงสร้างพื้นฐาน บุคลากร นโยบาย ระบบบริการประชาชน และกลไกการติดตามประเมินผล ซึ่งจะช่วยให้องค์กรสามารถก้าวสู่การเป็นองค์กรดิจิทัลที่มีความโปร่งใส มีประสิทธิภาพ และยั่งยืน

จากการศึกษาผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนาทั้งในเชิงนโยบาย เชิงปฏิบัติ และสำหรับการวิจัยในครั้งต่อไป ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 กำหนดแผนแม่บทเทคโนโลยีสารสนเทศระดับองค์กรที่เชื่อมโยงกับแผนพัฒนาท้องถิ่นและยุทธศาสตร์ชาติ เพื่อสร้างความต่อเนื่องและยั่งยืนในการพัฒนา

1.2 จัดสรรงบประมาณเฉพาะด้านเทคโนโลยีสารสนเทศอย่างเพียงพอและต่อเนื่อง เพื่อสนับสนุนการลงทุนด้านโครงสร้างพื้นฐานและซอฟต์แวร์ที่จำเป็น

1.3 กำหนดนโยบายการพัฒนาทักษะบุคลากรเชิงดิจิทัล โดยเน้นการสร้างสมรรถนะดิจิทัลให้สอดคล้องกับภารกิจและบริการขององค์กร

1.4 ส่งเสริมความโปร่งใสและการมีส่วนร่วมของประชาชนผ่านการใช้เทคโนโลยี เช่น การจัดทำระบบร้องเรียนออนไลน์ ฐานข้อมูลเปิด (Open Data) และแพลตฟอร์มการสื่อสารสองทาง

2. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

2.1 พัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านเทคโนโลยี เช่น ระบบเครือข่าย อินเทอร์เน็ตความเร็วสูง และอุปกรณ์ดิจิทัล เพื่อรองรับการทำงานทุกหน่วยงานในเทศบาล

2.2 จัดฝึกอบรมและพัฒนาศักยภาพบุคลากรอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะการใช้ซอฟต์แวร์ระบบงาน การจัดการฐานข้อมูล และการรักษาความมั่นคงปลอดภัยไซเบอร์

2.3 บูรณาการระบบบริการประชาชน ให้มีศูนย์กลางข้อมูลเดียว (One-stop Service) ที่สะดวก รวดเร็ว และลดความซ้ำซ้อนของกระบวนการ

2.4 สร้างระบบติดตามและประเมินผลการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาปรับปรุงและพัฒนาระบบการทำงานให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

3. ข้อเสนอแนะเพื่อการศึกษาครั้งต่อไป

3.1 ควรศึกษาการเปรียบเทียบการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นประเภทอื่น เช่น องค์การบริหารส่วนตำบลหรือเทศบาลนคร เพื่อเปรียบเทียบแนวทางการพัฒนาและประสิทธิผล

3.2 ควรศึกษาเชิงลึกเกี่ยวกับปัจจัยด้านวัฒนธรรมองค์กรและการยอมรับเทคโนโลยีของบุคลากร ซึ่งอาจเป็นตัวแปรแฝงที่มีผลต่อความสำเร็จของการนำเทคโนโลยีมาใช้

3.3 ควรใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบ Longitudinal Study เพื่อติดตามการเปลี่ยนแปลงของการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในระยะยาว และวิเคราะห์ผลกระทบต่อคุณภาพการบริหารงานและการบริการประชาชน

3.4 ควรศึกษาแนวโน้มการใช้ เทคโนโลยีเกิดใหม่ (Emerging Technologies) เช่น ปัญญาประดิษฐ์ (AI) บิ๊กดาต้า (Big Data) และบล็อกเชน (Blockchain) ว่าสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้อย่างไร เพื่อยกระดับการบริหารจัดการสู่มาตรฐานสากล

เอกสารอ้างอิง

จิดาภา เร่งมีศรีสุข, ลัดดา แพรภัทรพิศุทธิ์ และอภิษฎาข์ ศรีเครือดง. (2563). ระบบการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมในการส่งเสริมความโปร่งใส ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นไทยในทศวรรษหน้า. วารสารมานุษยวิทยาเชิงพุทธ, 5(8), 105–122.

จิราพร ไชยฤทธิ์, สัญญา เคณาภูมิ และภักดี โพธิ์สิงห์. (2568). ปัจจัยแรงจูงใจที่ส่งผลต่อการพัฒนาสมรรถนะการปฏิบัติงานของบุคลากรส่วนท้องถิ่นในเขตอำเภอเมยวดี จังหวัดร้อยเอ็ด. วารสารวิชาการรัตนบุศย์, 7(2), 263–275.

ปวีร์รวี อินนุพัฒน์, หฤทัย ปัญญาวุธตระกูล, ปิยฉัตร ล้อมชวการ และจิตราภรณ์ สุทธิวรเศรษฐ์. (2567). การสื่อสารของผู้นำองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเพื่อสร้างองค์กรดิจิทัล. วารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม, 8(11), 150–162.

พระครูปลัดอาหยวน วิสุทธิญาณเมธี (มุ่งฝอยกลาง) และลือชัย วงษ์ทอง. (2563). การนำแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาการศึกษาขององค์การบริหารส่วนจังหวัดนครราชสีมาไปปฏิบัติ. วารสารชุมชนวิจัยและพัฒนาสังคม, 14(4), 187–199.

พัชราพร พนมเขต, วจี ปัญญาใส และพิมผกา ธรรมสิทธิ์. (2564). ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการบริหารการศึกษาตามอัธยาศัย สังกัดสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยจังหวัดอุตรดิตถ์. Journal of Roi Kaensarn Academi, 6(7), 76–87.

รัชนก ไทยรักษ์ และสมใจ สืบเสาะ. (2566). การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเพื่อการบริหารสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาประจวบคีรีขันธ์ เขต 1. วารสารนวัตกรรมการศึกษาและการวิจัย, 7(1), 52–67.

วาสนา วิสฤตาภา, สรรเสริญ สุวรรณ์ และสิริลักษณ์ ผลพานิช. (2568). การวิจัยติดตามและประเมินผลการพัฒนาครูและโรงเรียนเพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษาอย่างต่อเนื่องของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์. Journal of Integration Social Sciences and Development, 5(1), 344–353.

สำนักงานพัฒนารัฐบาลดิจิทัล. (2566). แผนพัฒนารัฐบาลดิจิทัลของประเทศไทย พ.ศ. 2566-2570. สืบค้น 11 กุมภาพันธ์ 2567. เข้าถึงได้จาก https://cio.mhesi.go.th/node/4149

สุภาพร แสงวิชัย และวัลลภา อารีรัตน์. (2560). การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการบริหารในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 4. วารสารวิจัย มข. (ฉบับบัณฑิตศึกษา) สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, 5(3), 25–34.

โสภิน โพยมรัตนสิน และวัฒนา อร่ามเธียรธำรง. (2563). ปัจจัยที่มีผลต่อการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการปฏิบัติงานของส่วนราชการ กรณีศึกษากรมส่งเสริมอุตสาหกรรม กระทรวงอุตสาหกรรม. วารสารศิลปการจัดการ, 4(1), 73–84.

ภาวะผู้นำตามแนวพระพุทธศาสนาของนักการเมืองท้องถิ่น เพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนตำบลหัวเมือง อำเภอสอง จังหวัดแพร่

Leadership According to Buddhism of Local Politicians to Promote Community Economy of Huamuang Subdistrict at Song District, Phrae Province

ยุวกร จักรรุ่งเรือง[1], พระครูโสภณกิตติบัณฑิต[2] และ สมจิต ขอนวงค์[3]
Yuwakon Chakrungruang[1], Phrakru Soponkittibundit[2] and Somjit Konwong[3]

Received: 06 May 2025; **Revised:** 06 October 2025; **Accepted:** 08 October 2025

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มุ่งศึกษาระดับภาวะผู้นำตามแนวพระพุทธศาสนาเพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชน รวมไปถึงความสัมพันธ์ระหว่างหลักปาปณิกธรรม 3 กับภาวะผู้นำตามแนวพระพุทธศาสนาเพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชน และนำเสนอภาวะผู้นำตามแนวพระพุทธศาสนาเพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชน อำเภอสอง จังหวัดแพร่ การวิจัยเป็นรูปแบบผสานวิธี ด้วยการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณจากกลุ่มตัวอย่างที่มีอายุ 18 ปี ขึ้นไป จำนวน 372 คน มีเครื่องมือเป็นแบบสอบถามใช้สถิติเชิงพรรณนาในการวิเคราะห์ข้อมูลคือ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน การวิเคราะห์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สันเพื่อหาค่าความสัมพันธ์ระหว่างหลักปาปณิกธรรม 3 กับภาวะผู้นำตามแนวพระพุทธศาสนาเพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชน ส่วนการวิจัยเชิงคุณภาพใช้การสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่มกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 9 รูปหรือคน ซึ่งเป็นการวิเคราะห์ด้วยการตีความเชิงเนื้อหาพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า ระดับการส่งเสริมภาวะผู้นำของนักการเมืองท้องถิ่น เพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ส่วนหลักปาปณิกธรรม 3 มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับการส่งเสริมภาวะผู้นำของนักการเมืองท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจในระดับมาก และ การนำเสนอการส่งเสริมภาวะผู้นำตามแนวพระพุทธศาสนาของนักการเมืองท้องถิ่น ได้แก่ 1) ภาวะผู้นำด้านจักขุมา มีวิสัยทัศน์ มองเห็นโอกาสพัฒนาชุมชนหลายมิติ ใช้เทคโนโลยีและวางแผนยุทธศาสตร์เพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจท้องถิ่น 2) ภาวะผู้นำด้านวิธูโร เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน ถ่ายทอดความรู้และทักษะจริง ทำงานร่วมกับชุมชนและให้คำแนะนำเชิงวิชาการเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจ 3) ภาวะผู้นำด้านนิสสสัมปันโน มีมนุษยสัมพันธ์ดี สร้างความร่วมมือและความไว้วางใจ เปิดรับความคิดเห็นประชาชน นำสู่การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

[1 2 3] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่; Mahachulalongkornrajavidyalaya University Phrae Campus
Corresponding Author, E-mail: yuwakon2519@gmail.com

คำสำคัญ: ภาวะผู้นำ; นักการเมืองท้องถิ่น; ส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชน

Abstract

This research article aims to examine the level of Buddhist-oriented leadership in promoting the community economy, investigate the relationship between the Three Pāpañika-dhammas (principles of a good merchant) and Buddhist-oriented leadership for community economic promotion, and propose an approach to strengthening Buddhist-oriented leadership to support community economic development in Song District, Phrae Province. A mixed-methods design was employed. Quantitative data were collected from a sample of 372 participants aged 18 years and above using a questionnaire. Descriptive statistics, including frequency, percentage, mean, and standard deviation, were used to analyze the data, while Pearson's correlation coefficient was applied to examine the relationship between the Three Pāpañika-dhammas and Buddhist-oriented leadership for community economic promotion. Qualitative data were obtained through interviews and focus group discussions with nine key informants and analyzed using descriptive content analysis.

The findings revealed that the overall level of local politicians' leadership promotion for community economic development was high. In addition, the Three Pāpañika-dhammas demonstrated a strong positive relationship with the promotion of Buddhist-oriented leadership for community economic development. The proposed leadership approach consists of three dimensions: (1) Cakkhumāleadership, characterized by vision, the ability to identify opportunities for multidimensional community development, the use of technology, and strategic planning to drive the local economy; (2) Vidūro leadership, reflecting domain-specific expertise, the practical transfer of knowledge and skills, collaboration with local communities, and the provision of academic guidance to enhance economic development; and (3) Nisassampanno leadership, emphasizing strong interpersonal relationships, trust-building and cooperation, openness to public opinions, and support for sustainable community development.

Keywords: Leadership; Local politicians; Community Economic Development

บทนำ

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นหน่วยการปกครองที่เกิดตามหลักการกระจายอำนาจ (Decentralization) ซึ่งมีความเป็นอิสระ (Autonomy) ในการปกครองตนเอง โดยสิ่งที่สามารถสะท้อนระดับของการกระจายอำนาจ และความเป็นอิสระขององค์กรปกครอง ส่วนท้องถิ่น การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนในท้องถิ่น เป็นแนวทางหนึ่งที่สำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจ และเพิ่มรายได้ให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ความสำเร็จของการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนในท้องถิ่น ต้องอาศัยปัจจัยสำคัญหลายประการ อาทิ ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ของผู้นำท้องถิ่น ทรัพยากรบุคคลที่มีความชำนาญความสามารถ เงินทุน กฎหมายที่สนับสนุนหรือเอื้ออำนวยต่อการพัฒนา ความสอดคล้องของนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจในระดับประเทศและท้องถิ่น ตลอดจนโครงการและกิจกรรมต่าง ๆ (วสันต์ เหลืองประภัสร์, 2547) นักการเมืองท้องถิ่นถือเป็นผู้นำของประชาชน และมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาท้องถิ่นและชุมชน คุณลักษณะของนักการเมืองท้องถิ่นที่ดี มีผลต่อการพัฒนาท้องถิ่นอย่างยิ่ง การบริหารงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้เกิดความ พึงพอใจของประชาชน มากกว่า ผลกำไร และสิ่งที่มุ่งหวังสูงสุด คือการบำบัดทุกข์บำรุงสุข หรือการทำให้ประชาชนพ้นทุกข์ มีสุขนั่นเอง แต่หัวใจสำคัญอยู่ที่ทำอย่างไรจึงจะสามารถบูรณาการการบริหารงานท้องถิ่น โดยยึดหลักธรรมาภิบาลด้วยภาวะผู้นำให้ส่งผลต่อประชากรในท้องถิ่นของไทยได้อย่างเต็มที่ ซึ่งเรื่องทั้งหมดนี้ ถือเป็นภาระความรับผิดชอบที่ผู้นำท้องถิ่นต้องนำไปพิจารณา ดังคำกล่าวที่ ว่า “กระจกมีไว้ส่องหน้า ปัญญามีไว้ส่องหัว ความชั่วมีไว้ส่องคุณธรรม ผู้นำมีไว้ส่ององค์การนักบริหารมีผลงานเป็น กระจกเงา” (ศิกานต์ อิสสระชัยยศ, 2559) การส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชน การส่งเสริมการพัฒนาอาชีพแก่กลุ่มอาชีพ การสนับสนุนทุนดำเนินการกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต การส่งเสริมอาชีพด้านการเกษตร งานฝีกอาชีพอุตสาหกรรมในครอบครัว และหัตถกรรมไทย เป็นต้นโดยกำหนดประเภทของกลุ่มงานภารกิจถ่ายโอนดังกล่าว เป็นหน้าที่ที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเลือกทำโดยอิสระ การส่งเสริมอาชีพให้แก่ประชาชน มีเป้าหมายสำคัญเพื่อยกระดับและพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในท้องถิ่น โดยการเพิ่มรายได้ ลดรายจ่ายและเพิ่มศักยภาพของชุมชน ให้มีความสามารถในการพึ่งพาตนเองให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี และเหมาะสมตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ให้ประชาชนได้มีการรวมกลุ่มและพัฒนากลุ่มอาชีพ ให้มีความสามารถในการผลิตการตลาดและการบริหารจัดการกลุ่มให้มีความเข้มแข็ง

องค์การบริหารส่วนตำบลหัวเมือง มีกลุ่มอาชีพที่ก่อตั้งจากการรวมตัวของประชาชน ในเขตพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลหัวเมือง ซึ่งเล็งเห็นความสำคัญของการสร้างความเข้มแข็งทั้งทางด้านสังคม และเศรษฐกิจของชุมชน รวมถึงการลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ และเป็นการใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ ซึ่งจะส่งเสริมคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น เพื่อนำไปสู่สังคมที่เรียกว่า สังคมอยู่ดี มีสุข ซึ่งปัจจุบันกลุ่มอาชีพในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลหัวเมือง มีจำนวนทั้งสิ้น 9 กลุ่ม คือ กลุ่มผู้ผลิตผ้าย้อมคราม, กลุ่มแหนมหมูใบมะยม, กลุ่มน้ำพริกลาบบ้านวังฟ่อน, กลุ่มข้าวแต๋นบ้านวังฟ่อน, กลุ่มข้าวแต๋นบ้านดงเจริญ, กลุ่มขิงอบ, กลุ่มกล้วยฉาบบ้านวังฟ่อน, กลุ่มน้ำพริกกากหมู่บ้านดงเจริญ และกลุ่มพริกทอดบ้านหัวเมือง ซึ่งปัจจุบัน การดำเนินงานของกลุ่มอาชีพยังไม่เป็นไปตามเป้าหมาย

ปัญหาที่สำคัญเหล่านี้ได้ แก่ ปัญหา ขาดทักษะ และความชำนาญในการผลิต ไม่มีการพัฒนาสินค้าและบรรจุภัณฑ์ เช่น สินค้า ของกลุ่มอาชีพไม่มีชื่อเสียงโดดเด่น และแตกต่างจากพื้นที่อื่น ๆ ทั้งขาดทักษะในการบริหารจัดการเศรษฐกิจชุมชนการพัฒนาผลิตภัณฑ์ และการตลาดของสินค้า OTOP เป็นต้น (องค์การบริหารส่วนตำบลหัวเมือง, 2567) การส่งเศรษฐกิจชุมชนตำบลหัวเมือง ให้ประสบความสำเร็จ ต้องอาศัยผู้นำที่มีความชำนาญ ความสามารถ มีความเข้าใจปัญหาในพื้นที่ ขณะเดียวกันต้องรู้จักนำองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น มาปรับใช้เพื่อพัฒนา และส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนท้องถิ่นให้น่าอยู่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งนักการเมืองท้องถิ่น ที่นำหลักพระพุทธศาสนามาใช้ในการเป็นผู้นำ สามารถสร้างความเข้มแข็ง และความร่วมมือในชุมชนได้ดี รวมถึงการใช้ปัญญาในการตัดสินใจ และการส่งเสริมเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน แต่อย่างไรก็ตาม ในพระพุทธศาสนามีหลักธรรมที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการส่งเสริมภาวะผู้นำเพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนตำบลหัวเมืองให้บรรลุผลโดยใช้หลักธรรมปาปณิกธรรม 3 สามารถประยุกต์ใช้ในการส่งเสริมภาวะผู้นำตามแนวพระพุทธศาสนาของนักการเมืองท้องถิ่น เพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนตำบลหัวเมือง อำเภอสอง จังหวัดแพร่

จากที่กล่าวมานั้นผู้วิจัยมีคำถามการวิจัยสำคัญว่า (1) ภาวะผู้นำตามแนวพระพุทธศาสนาเพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนในพื้นที่อำเภอสอง จังหวัดแพร่ อยู่ในระดับใด (2) หลักปาปณิกธรรม 3 มีความสัมพันธ์กับภาวะผู้นำตามแนวพระพุทธศาสนาเพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนมากน้อยเพียงใด และ (3) รูปแบบหรือแนวทางการส่งเสริมภาวะผู้นำตามแนวพระพุทธศาสนาของนักการเมืองท้องถิ่นที่เหมาะสมต่อการขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชนควรเป็นอย่างไร เพื่อให้เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับภาวะผู้นำของนักการเมืองท้องถิ่น เพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนของตำบลหัวเมือง อำเภอสอง จังหวัดแพร่
2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างหลักปาปณิกธรรม 3 กับภาวะผู้นำตามแนวของนักการเมืองท้องถิ่น เพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจของตำบลหัวเมือง อำเภอสอง จังหวัดแพร่
3. เพื่อนำเสนอแนวทางการส่งเสริมภาวะผู้นำของนักการเมืองท้องถิ่น เพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนของตำบลหัวเมือง อำเภอสอง จังหวัดแพร่

วิธีดำเนินการวิจัย

บทความวิจัยนี้เป็นการวิจัยรูปแบบการวิจัยแบบผสานวิธีซึ่งรวมการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพเข้าด้วยกัน ประกอบด้วย

1. การวิจัยเชิงปริมาณ

1.1 ประชากรที่ศึกษาในครั้งนี้คือ ประชาชนที่มีอายุตั้งแต่ 18 ปีบริบูรณ์ขึ้นไปที่อาศัยอยู่ในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลหัวเมือง อำเภอสอง จังหวัดแพร่ จำนวน 5,323 คน ใช้สูตรการคำนวณของ Taro Yamane (1973) ที่ ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 372 คน

1.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นแบบสอบถาม (Questionnaire) แบ่งออกเป็น 4 ตอน ดังนี้ ตอนที่ 1 แบบสอบถามเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ เพศ อายุ การศึกษา อาชีพ และรายได้ ตอนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างหลักปาปณิกธรรม 3 กับภาวะผู้นำของนักการเมืองท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนตำบลหัวเมือง อำเภอสอง จังหวัดแพร่ มีจำนวนทั้ง 3 ด้าน ๆ ละ 15 ข้อ ตอนที่ 3 แบบสอบถามเกี่ยวกับภาวะผู้นำของนักการเมืองท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนตำบลหัวเมือง อำเภอสอง จังหวัดแพร่ ตอนที่ 4 แบบสอบถามปลายเปิด (Open Ended Questionnaire) ให้ผู้ตอบแบบสอบถามแสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมเกี่ยวกับแนวทางในการส่งเสริมภาวะผู้นำตามแนวพระพุทธศาสนาของนักการเมืองท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนตำบลหัวเมือง อำเภอสอง จังหวัดแพร่

1.3 การเก็บรวบรวมข้อมูลผู้วิจัยเข้าพื้นที่ในการเก็บข้อมูลด้วยการแจกและเก็บแบบสอบถามด้วยตนเอง เพื่อให้มั่นใจว่าข้อมูลมีความถูกต้องและครบถ้วน

1.4 การวิเคราะห์ข้อมูลข้อมูลจากแบบสอบถามถูกวิเคราะห์โดยใช้วิธีการทางสถิติ คือ 1) สถิติพรรณนา ใช้ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และ 2) สถิติอนุมาน ใช้ค่าสัมประสิทธิ์สหพันธ์ (Correlation Coefficient) วัดระดับความสัมพันธ์ของตัวแปร และผู้วิจัยได้เลือกใช้สถิติสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน (Pearson’s Product Moment Correlation Coefficient) เพื่อทดสอบสมมติฐาน

2. การวิจัยเชิงคุณภาพ

2.1 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ การสัมภาษณ์เชิงลึก จำนวน 9 รูปหรือคน โดยแบ่งเป็นกลุ่ม จำนวน 4 กลุ่ม ดังนี้ กลุ่มที่ 1 กลุ่มผู้ปฏิบัติงานด้านพระพุทธศาสนาจำนวน 2 รูป กลุ่มที่ 2 นักวิชาการหรือผู้ปฏิบัติงานด้านรัฐศาสตร์ จำนวน 2 คน กลุ่มที่ 3 กลุ่มผู้บริหาร และเจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลหัวเมือง จำนวน 3 คน และกลุ่มที่ 4 กลุ่มผู้ปกครองท้องที่ จำนวน 2 คน

2.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยการสร้างแบบสัมภาษณ์เริ่มต้นจากการศึกษาเอกสาร ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อกำหนดกรอบแนวคิดที่ชัดเจนในการสร้างแบบสัมภาษณ์ ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ตอน ได้แก่ ตอนที่ 1 เป็นแบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ให้สัมภาษณ์ ตอนที่ 2 เป็นแบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับแนวทางในการส่งเสริมภาวะผู้นำตามแนวพระพุทธศาสนาของนักการเมืองท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนตำบลหัวเมือง อำเภอสอง จังหวัดแพร่

2.3 การเก็บรวบรวมข้อมูลการเก็บรวบรวมข้อมูลถูกดำเนินการโดยผู้วิจัยที่ทำการสัมภาษณ์ด้วยตนเอง เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ละเอียดและถูกต้องที่สุด

2.4 การวิเคราะห์ข้อมูลการวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก ผ่านการบันทึกเสียงและจดบันทึกอย่างเป็นระบบ จากนั้นข้อมูลถูกนำมาแยกแยะและจัดเรียงเป็นประเด็นที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย

สรุปผลการวิจัย

1. ระดับการส่งเสริมภาวะผู้นำของนักการเมืองท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนตำบลหัวเมือง อำเภอสอง จังหวัดแพร่

จากการวิจัยพบว่า ทั้ง 4 ด้าน โดยภาพรวมพบว่า อยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$=3.62) แสดงว่านักการเมืองท้องถิ่นมีพฤติกรรมผู้นำที่ตอบสนองต่อบทบาทความเป็นผู้นำในด้านต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสม โดยเฉพาะภาวะผู้นำแบบมุ่งผลสำเร็จ และแบบให้มีส่วนร่วม ที่มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด ($\overline{X}$=3.79) เท่ากันบ่งชี้ถึงการบริหารที่เน้นการบรรลุเป้าหมาย และการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดภาวะผู้นำสมัยใหม่ที่เน้นผลสัมฤทธิ์ร่วมและการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ในขณะที่ภาวะผู้นำแบบสนับสนุน ($\overline{X}$=3.56) และแบบสั่งการ ($\overline{X}$=3.52) อยู่ในระดับมากเช่นกัน แต่มีค่าเฉลี่ยน้อยกว่า สามารถแสดงค่าเฉลี่ยตามตารางต่อไปนี้

ข้อที่	ภาวะผู้นำนักการเมืองท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนตำบลหัวเมือง อำเภอสอง จังหวัดแพร่	ระดับการปฏิบัติ		
		$\overline{X}$	S.D.	แปลผล
1	ด้านผู้นำแบบสนับสนุน	3.56	0.57	มาก
2	ด้านผู้นำแบบสั่งการ	3.52	0.57	มาก
3	ด้านผู้นำแบบมุ่งความสำเร็จ	3.79	0.72	มาก
4	ด้านผู้นำแบบให้มีส่วนร่วม	3.79	0.51	มาก
	ภาพรวม	**3.62**	**0.57**	**มาก**

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ยค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานของระดับการปฏิบัติปาปณิกธรรม 3 โดยภาพรวม

จากการวิเคราะห์ค่าเฉลี่ย ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า อาจแสดงให้เห็นว่า นักการเมืองท้องถิ่นมีการกำหนดนโยบาย และแผนงานที่ชัดเจนในการส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชน นักการเมืองท้องถิ่นมีปรับปรุงการทำงานรวดเร็ว และลดขั้นตอนในการทำงานเพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนเศรษฐกิจชุมชนนักการเมืองท้องถิ่นเทคโนโลยี และนวัตกรรมที่ทันสมัยเพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนนักการเมืองท้องถิ่น มีวิสัยทัศน์ในการทำงานเพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชน นักการเมืองท้องถิ่น มีการเรียนรู้ และกล้าเปลี่ยนแปลงไปสู่สิ่งใหม่เศรษฐกิจเพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชน

2. ความสัมพันธ์ระหว่างหลักปาปณิกธรรม 3 กับการส่งเสริมภาวะผู้นำตามแนวพระพุทธศาสนาเพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนตำบลหัวเมืองอำเภอสอง จังหวัดแพร่

การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างปาปณิกธรรม 3 ประกอบ ด้วย 3 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านจักขุมา มีวิสัยทัศน์ 2) ด้านวิธูโร เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน 3) ด้านนิสสยสัมปันโน มีมนุษยสัมพันธ์ดี กับ

ภาวะผู้นำของนักการเมืองท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนตำบลหัวเมือง อำเภอสอง จังหวัดแพร่ ประกอบด้วย 4 ด้าน 1) ผู้นำแบบสนับสนุน 2) ผู้นำแบบสั่งการ 3) ผู้นำแบบให้มีส่วนร่วม 4) ผู้นำแบบมุ่งความสำเร็จ ดังนี้

ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์	ตัวแปรตาม ภาวะผู้นำของนักการเมืองท้องถิ่น				
ตัวแปรอิสระ	Y1	Y2	Y3	Y4	Y
X1	. 901**	.699**	.922**	.815**	.914**
X2	.898**	.688**	.939**	.836**	.922**
X3	.893**	.655**	.937**	.885**	.927**
X	.917**	.700**	.953**	.861**	.940**

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

ตารางที่ 2 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างหลักปาปณิกธรรม 3 กับภาวะผู้นำของนักการเมืองท้องถิ่น เพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนตำบลหัวเมือง อำเภอสอง จังหวัดแพร่

จากตารางพบว่า โดยภาพรวม มีความสัมพันธ์เชิงบวกอยู่ในระดับมาก (r=0.94**) เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า จักขุมา (มีวิสัยทัศน์) มีความสัมพันธ์เชิงบวกอยู่ในระดับระดับมาก (r=0.91**) วิธูโร (เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน) มีความสัมพันธ์เชิงบวกอยู่ในระดับระดับมาก (r=0.92**) และ นิสสยสัมปันโน (มีมนุษยสัมพันธ์ดี) มีความสัมพันธ์เชิงบวกอยู่ในระดับระดับมาก (r=0.93**) ความสัมพันธ์ระหว่างหลักปาปณิกธรรม 3 กับการส่งเสริมภาวะผู้นำตามแนวพระพุทธศาสนาเพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนตำบลหัวเมือง อำเภอสอง จังหวัดแพร่ จากการทดสอบสมมติฐาน พบว่า หลักปาปณิกธรรม 3 มีความสัมพันธ์กับการส่งเสริมภาวะผู้นำตามแนวพระพุทธศาสนาเพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนตำบลหัวเมือง อำเภอสอง จังหวัดแพร่ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยมีระดับความสัมพันธ์ในระดับมาก กล่าวคือ เมื่อนำหลักปาปณิกธรรม 3 มาส่งเสริมภาวะผู้นำของนักการเมืองท้องถิ่นจึงส่งผลให้การส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชน มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น จึงยอมรับสมมติฐาน

3. แนวทางการส่งเสริมภาวะผู้นำตามแนวพระพุทธศาสนาของนักการเมืองท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนตำบลหัวเมือง อำเภอสอง จังหวัดแพร่

การส่งเสริมภาวะผู้นำตามแนวพระพุทธศาสนาของนักการเมืองท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนตำบลหัวเมือง อำเภอสอง จังหวัดแพร่ 3 ด้าน ได้แก่

1) จักขุมา มีวิสัยทัศน์ การมีวิสัยทัศน์มีผลต่อการส่งเสริมภาวะผู้นำตามแนวพระพุทธศาสนาในทุกด้าน โดยเฉพาะในด้านการสนับสนุนและการมีส่วนร่วม ซึ่งทั้งสองด้านนี้แสดงความสัมพันธ์ที่สูงมาก ซึ่งหมายความว่า ผู้นำที่มีวิสัยทัศน์จะสามารถสร้างความร่วมมือ และสนับสนุนการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ขณะที่ผู้นำแบบสั่งการ และมุ่ง

ความสำเร็จก็มีความสัมพันธ์ที่ดี แสดงให้เห็นถึงการขับเคลื่อนการพัฒนา และการทำงานในทิศทางที่ชัดเจน และประสบผลสำเร็จได้

2) วิฐูโร เชี่ยวชาญเฉพาะด้านของผู้นำมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับทุกด้านของภาวะผู้นำในการส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนตามแนวพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะในด้านการสนับสนุน การมีส่วนร่วมและการมุ่งความสำเร็จ ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ผู้นำที่มีเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน จะสามารถนำไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน ส่วนด้านการสั่งการก็มีความสัมพันธ์ที่ดีแต่ในระดับปานกลาง ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ความชำนาญในงานยังคงมีบทบาทสำคัญ ในการกำหนดทิศทาง และการดำเนินการต่าง ๆ ให้สำเร็จ

3) นิสสยสัมปันโน มีมนุษยสัมพันธ์ดี ผู้นำแบบสนับสนุน การที่นักการเมืองมีมนุษยสัมพันธ์ดีจะช่วยเสริมสร้างการสนับสนุนในชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ การสนับสนุนนี้มีบทบาทสำคัญในการสร้างความเชื่อมั่น และการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน เพราะการสนับสนุนที่ดี ทำให้เกิดความร่วมมือ

อภิปรายผลการวิจัย

1. อภิปรายผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1

ระดับการส่งเสริมภาวะผู้นำเพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนตำบลหัวเมือง อำเภอสอง จังหวัดแพร่ ตามหลักปาปณิกธรรม 3 พบว่า โดยภาพรวมมีค่าเฉลี่ยทุกด้านอยู่ในระดับมาก อาจเป็นเพราะว่า นักการเมืองท้องถิ่นควรเพิ่มความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน การมีมนุษยสัมพันธ์ และวิสัยทัศน์ในการส่งเสริมภาวะผู้นำเพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชน ให้มากยิ่งขึ้นนั้น ถือเป็นแนวทางที่สำคัญในการพัฒนาชุมชนให้มีความยั่งยืน และมั่นคงในระยะยาว เพราะทั้งสามปัจจัยนี้ล้วนมีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจท้องถิ่น และสร้างความเปลี่ยนแปลงในเชิง ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของนวภัทร โตสุวรรณ์ (2567) เรื่องบทบาทของผู้นำชุมชนในการส่งเสริมหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง : กรณีศึกษาบ้านเด่นมะขาม ตำบลตลุกกลางทุ่ง อำเภอเมืองตาก จังหวัดตาก ผลการวิจัยพบว่า 1) บทบาทของผู้นำชุมชนในการส่งเสริมหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงนั้น ผู้นำชุมชนมีบทบาทอย่างยิ่งในการส่งเสริม พัฒนาในระดับก้าวหน้า ผู้นำสามารถพัฒนาหมู่บ้าน ตลอดจนเป็นวิทยากรในการถ่ายทอดความรู้ให้แก่ประชาชนที่สนใจได้ 2) ปัจจัยที่ส่งเสริมบทบาทของผู้นำชุมชนที่มีต่อการส่งเสริมเศรษฐกิจพอเพียง คือ ชาวบ้านและหน่วยงานของภาครัฐ ที่มีส่วนร่วมในการพัฒนาตั้งแต่แรกเริ่ม และอีกหนึ่งปัจจัยของผู้นำที่ทำให้ชาวบ้าน ยอมรับ คือ การเป็นตัวอย่างที่ดี เช่น การเสียสละ นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับงานของ วีระนนท์ จากผา (2566) เรื่องภาวะผู้นำและการมีส่วนร่วมของประชาชนที่มีผลต่อประสิทธิผลการปฏิบัติงานตามหน้าที่ของกำนันและผู้ใหญ่บ้านในเขตอำเภอวานรนิวาส จังหวัดสกลนคร ผลการวิจัยพบว่า ภาวะผู้นำของกำนันและผู้ใหญ่บ้านในเขตอำเภอวานรนิวาส จังหวัดสกลนคร โดยรวมอยู่ในระดับมาก การมีส่วนร่วมของประชาชนในเขตอำเภอวานรนิวาส จังหวัดสกลนคร โดยรวมอยู่ในระดับมาก และ 2) ประสิทธิผลการปฏิบัติงานตามหน้าที่ของกำนันและผู้ใหญ่บ้านในเขตอำเภอวานรนิวาส จังหวัดสกลนคร โดยรวมอยู่ในระดับมาก

และสอดคล้องกับงานวิจัยของ องอาจ เขียวงามดี และคณะ (2567) เรื่องการพัฒนาภาวะผู้นำตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดสมุทรสาคร ผลการวิจัยพบว่า ผู้นำหมายถึง คนที่ประยุกต์ใช้ความรู้ ความสามารถ จนก่อให้เกิดอำนาจ อิทธิพล หรือ เกิดการยอมรับจนสามารถจูงใจผู้อื่นหรือชักพาผู้อื่น ให้ปฏิบัติภารกิจการงานของกลุ่ม หรือองค์กรให้สำเร็จลุล่วงไปตามวัตถุประสงค์ หรือเป้าหมายที่ผู้นำหรือองค์กรตั้งไว้ และภาวะผู้นำนั้น จึงอาจจะหมายถึงกระบวนการที่ ผู้นำใช้อิทธิพล หรืออำนาจหน้าที่ในการบริหารงานอย่างมีศิลปะ ทั้งการบอกและชี้แนะ สั่งการ หรืออำนวยการ เพื่อโน้มน้าวจิตใจผู้ใต้บังคับบัญชาให้ปฏิบัติหน้าที่ให้ดีที่สุด เพื่อให้การดำเนินงานขององค์กรบรรลุวัตถุประสงค์ร่วมกันในการถ่ายทอดแนวคิดไปสู่การปฏิบัติ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง ภาวะผู้นำเป็นกระบวนการในการจูงใจและปฏิสัมพันธ์ให้ทุกคนในองค์กรเข้าใจวงการขององค์กร เพื่อให้องค์กรสามารถดำเนินกิจกรรมได้บรรลุผลสำเร็จตาม วัตถุประสงค์และเป้าหมายที่กำหนดไว้นั่นเอง

2. อภิปรายผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2

ความสัมพันธ์ระหว่าง หลักปาปณิกธรรม 3 ได้แก่ จักขุมา, วิธูโร, นิสสยสัมปันโน กับภาวะผู้นำของนักการเมืองท้องถิ่น พบว่าทุกคู่ตัวแปรมีความสัมพันธ์ทางบวกในระดับสูง และมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 หลักนิสสยสัมปันโน มีความสัมพันธ์กับภาวะผู้นำโดยรวมสูงที่สุด (r=0.92**) สะท้อนให้เห็นว่า ความสามารถในการสร้างมนุษยสัมพันธ์ และการพึ่งพาอาศัยกันอย่างเหมาะสม มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งต่อการแสดงภาวะผู้นำของนักการเมืองท้องถิ่น ที่มุ่งเน้นความเข้าใจผู้อื่น และการทำงานร่วมกันในชุมชนอย่างมีเมตตาหลักวิธูโร และจักขุมา ก็มีความสัมพันธ์ในระดับสูงกับภาวะผู้นำโดยรวมเช่นกัน (r=0.92** และ0.94** ตามลำดับ) แสดงให้เห็นว่า การมีวิสัยทัศน์และความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน เป็นคุณลักษณะที่สนับสนุนภาวะผู้นำในทุกมิติ ทั้งด้านการตัดสินใจ การวางแผน การกำหนดเป้าหมาย และการกำกับทิศทางของการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนเมื่อนำทั้งสามหลักธรรมมารวมกันเพบว่ามีความสัมพันธ์กับภาวะผู้นำโดยรวม สูงถึง r=0.94 ซึ่งจัดอยู่ในระดับความสัมพันธ์สูงมาก และมีนัยสำคัญทางสถิติ 0.01 เห็นได้ว่ามีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ ศันสนีย์ คำเงิน และคณะ (2568) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการประยุกต์หลักปาปณิกธรรมเพื่อส่งเสริมภาวะผู้นำการบริหารงานของผู้บริหารเทศบาลเมืองลำสามแก้ว อำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี ผลการวิจัยพบว่า หลักปาปณิกธรรม โดยภาพรวมมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับภาวะผู้นำของผู้บริหารเทศบาลเมืองลำสามแก้วอยู่ในระดับสูง และการประยุกต์ใช้หลักปาปณิกธรรมเพื่อส่งเสริมภาวะผู้นำของผู้บริหารเทศบาลเมืองลำสามแก้ว พบว่า ด้านจักขุมา มีวิสัยทัศน์ชัดเจน โปร่งใส และสื่อสารเข้าใจง่าย ด้านวิธูโร บริหารจัดการและแก้ปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ และด้านนิสสยสัมปันโน มีมนุษยสัมพันธ์ดีและใส่ใจการพัฒนาคุณธรรมของคนในชุมชน นอกจากนี้ยังมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาณัฐพล ปณฺญาพโล (2565) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักเขตการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เขต 7 ผลการวิจัยพบว่า ภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักเขตการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เขต 7 โดยรวมอยู่ในระดับมาก

3. อภิปรายผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3

แนวทางการประยุกต์หลักปาปณิกธรรม 3 เพื่อส่งเสริมภาวะผู้นำของนักการเมืองท้องถิ่นในพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนตำบลหัวเมือง อำเภอสอง จังหวัดแพร่ พบว่า นักการเมืองท้องถิ่นต้องเป็นผู้ที่มีความคิดที่ทันสมัยทันสถานการณ์ และมองการณ์ไกลมีความคิด ที่ทันสมัย มีความรอบรู้ รอบคอบ ก้าวหน้าทันต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วของสังคมโลก มีทักษะในการทำงานที่ดี เข้าถึงปัญหาด้วยปัญญา เพื่อแก้ปัญหาและทำให้การแก้ไขด้วยปัญญา เพื่อให้ชุมชนนั้นเกิดการพัฒนาในทางที่ดี ปฏิบัติงานด้วยความมีจิตใจที่ ซื่อสัตย์ สุจริต โดยไม่มีการแสวงหาผลประโยชน์ส่วน สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระสักยา สุทฺธสีโล และคณะ (2567) เรื่องการส่งเสริมภาวะผู้นำนักการเมืองท้องถิ่นตามหลักทุติยปาปณิกธรรมสำหรับนักการเมืองท้องถิ่นในเทศบาลตำบลเมืองคง จังหวัดนครราชสีมา ผลการวิจัยพบว่า การนำเสนอแนวทางการส่งเสริมภาวะผู้นำนักการเมืองท้องถิ่นตามหลักทุติยปาปณิกธรรม 1) ด้านจักขุมา ผู้นำควรเป็นผู้ที่มีความคิดที่ทันสมัย ทันสถานการณ์ และมองการณ์ไกล มีความรอบรู้ รู้เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วของสังคมโลก 2) ด้านวิธูโร ผู้นำต้องเข้าถึงปัญหาต่าง ๆ ด้วยปัญญา เพื่อแก้ปัญหาต่าง ๆ ให้ชุมชนนั้นเกิดการพัฒนาในทางที่ดี 3) ด้านนิสสยสัมปันโน ผู้นำต้องมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี โดยใช้การสื่อสารกับประชาชนผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ปฏิบัติงานด้วยความมีจิตใจที่ซื่อสัตย์ สุจริต โดยไม่มีการแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตน ยังสอดคล้องกับงานของ พระครูโกมุทสุวรรณาภรณ์ (บัวลอย กาหภักดี) (2565) เรื่องภาวะผู้นำในทัศนะพุทธศาสนาเถรวาท พบว่า บทบาทของผู้นำต้องรับผิดชอบในการปฏิบัติงานที่องค์การกำหนดไว้ตามลักษณะประเภทงานที่ผู้นำจะต้องทำ ช่วยเสริมสร้างให้ ปริมาณและคุณภาพของงานได้รับผลสูงสุด เป็นผู้ติดต่อประสานงานในองค์กร เพื่อให้งาน มีประสิทธิภาพ เป็นผู้สั่งงานและควบคุมงานทำให้องค์กรดำเนินไปอย่างบรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ นำพาหน่วยงานไปจนสู่บรรลุผลตามเป้าหมายความเจริญก้าวหน้า

องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยเรื่องภาวะผู้นำตามแนวพระพุทธศาสนาของนักการเมืองท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนตำบลหัวเมือง อำเภอสอง จังหวัดแพร่ ซึ่งผู้วิจัยได้สังเคราะห์จากการวิจัย ดังนี้

ภาพ 1 องค์ความรู้ที่ได้สังเคราะห์จากการวิจัย

จากภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้จาการสังเคราะห์งานวิจัย ในการวิจัยเรื่องภาวะผู้นำตามแนวพระพุทธศาสนาของนักการเมืองท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนตำบลหัวเมือง อำเภอสอง จังหวัดแพร่ ผู้วิจัยสังเคราะห์องค์ความที่รู้ได้ ดังนี้

ผลการวิจัยนำเสนอ “V-TAME MODEL” สอดคล้องกับ V=Vision ผู้นำมีวิสัยทัศน์มองเห็นทิศทางพัฒนาเศรษฐกิจระยะยาว และวางแผนใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ T=Technology ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ เช่น ออนไลน์และการจัดการข้อมูล เพื่อยกระดับเศรษฐกิจชุมชนอย่างมีทิศทาง A=Action ลงมือปฏิบัติจริง พบปะ รับฟัง และสร้างการมีส่วนร่วมจากประชาชนเพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจท้องถิ่น M=Morality ยึดหลักคุณธรรม ซื่อสัตย์ เมตตา ไม่เอาเปรียบประชาชน ทำให้เกิดความไว้วางใจและการยอมรับ E=Expert มีความรู้รอบด้าน วิเคราะห์ปัญหา วางแผนและตัดสินใจได้แม่นยำ เพื่อบริหารพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

สรุปและข้อเสนอแนะ

สรุปการศึกษาวิจัยได้ว่าภาวะผู้นำของนักการเมืองท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนอยู่ในระดับมาก หลักปาปณิกธรรม 3 มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับการส่งเสริมภาวะผู้นำในระดับสูง ภาวะผู้นำด้านจักขุมา เน้นวิสัยทัศน์ ใช้เทคโนโลยี และวางแผนยุทธศาสตร์เพื่อพัฒนาชุมชนภาวะผู้นำด้านวิธูโร มีความเชี่ยวชาญ ถ่ายทอดทักษะ และทำงานร่วมกับชุมชนอย่างจริงจัง ภาวะผู้นำด้านนิสสยสัมปันโน มีมนุษยสัมพันธ์ดี เปิดรับความคิดเห็น และสร้างความไว้วางใจ ทั้งสามด้านช่วย

เสริมสร้างการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนอย่างยั่งยืน และผู้วิจัยมีข้อเสนอเชิงนโยบาย และข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ได้ดังนี้

1. ข้อเสนอเชิงนโยบาย

1.1 ภาครัฐควรกำหนดนโยบายพัฒนานักการเมืองท้องถิ่น โดยยึดหลักจักขุมา วิธูโร และนิสสยสัมปันโน เพื่อเสริมคุณธรรมและทักษะบริหาร

1.2 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรจัดหลักสูตร “ภาวะผู้นำตามหลักพระพุทธศาสนา” เน้นวิสัยทัศน์ ความเชี่ยวชาญ และมนุษยสัมพันธ์ให้เหมาะกับชุมชน

1.3 ควรพัฒนาเครื่องมือประเมินภาวะผู้นำตามหลักพุทธธรรม โดยใช้นโยบายกำหนดระบบประเมินที่ยึดหลักปาปณิกธรรม 3

1.4 ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการเมืองท้องถิ่น เปิดโอกาสให้ร่วมวางแผน เสนอแนวทาง และประเมินผลงานนักการเมือง

1.5 ใช้ภาวะผู้นำเชิงพุทธเป็นเครื่องมือพัฒนาเศรษฐกิจ โดยให้นักการเมืองท้องถิ่นขับเคลื่อนด้วยความซื่อสัตย์ มุ่งผลสำเร็จ และสร้างการมีส่วนร่วม

2. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

2.1 ส่งเสริมภาวะผู้นำเชิงวิสัยทัศน์ ให้ผู้นำท้องถิ่นเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงเชื่อมโยงชุมชนกับการพัฒนาระดับจังหวัดและประเทศ

2.2 พัฒนาผู้นำเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน ผ่านการฝึกอบรมด้านโครงการ งบประมาณ การตลาด และกฎหมาย เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและความน่าเชื่อถือ

2.3 เสริมสร้างผู้นำที่มีมนุษยสัมพันธ์ดี โดยเปิดเวทีประชาคม เสวนา หรือออนไลน์ เพื่อเข้าถึง เข้าใจ และเอื้ออาทรประชาชนอย่างแท้จริง

2.4 บูรณาการภาวะผู้นำเชิงพุทธ เช่น หลักปาปณิกธรรม ในแผนพัฒนาท้องถิ่น เพื่อสร้างผู้นำที่มีทั้งคุณธรรมและความสามารถควบคู่กัน

2.5 จัดตั้งเครือข่ายผู้นำท้องถิ่นต้นแบบ ในด้านเศรษฐกิจ เกษตร และท่องเที่ยว เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ลดความซ้ำซ้อน และเสริมพลังพัฒนา

เอกสารอ้างอิง

นวภัทร โตสุวรรณ์. (2567). บทบาทของผู้นำชุมชนในการส่งเสริมหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง: กรณีศึกษาบ้านเด่นมะขาม ตำบลตลุกกลางทุ่ง อำเภอเมืองตาก จังหวัดตาก. วารสารรัชต์ภาคย์, 18(56), 249-263.

พระครูโกมุทสุวรรณาภรณ์ (บัวลอย กาฬภักดี). (2565). ภาวะผู้นำในทัศนะพุทธศาสนาเถรวาท. วารสารปรัชญาปริทรรศน์, 28(2), 79–89.

พระมหาณัฐพล ปญฺญาพโล. (2565). ภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักเขตการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เขต 7. (สารนิพนธ์หลักสูตรศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.

พระสัภยา สุทฺธสีโล, เบญญาภา อัจฉฤกษ์ และไพวรรณ ปุริมาตร. (2567). การส่งเสริมภาวะผู้นำนักการเมืองท้องถิ่นตามหลักทุติยปาปณิกธรรมสำหรับนักการเมืองท้องถิ่นในเทศบาลตำบลเมืองคง จังหวัดนครราชสีมา. วารสารสหวิทยาการนวัตกรรมปริทรรศน์, 7(6), 31-43

วสันต์ เหลืองประภัสร์ (2547). สารานุกรมการปกครองท้องถิ่นไทย หมวดองค์ประกอบขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น: ความเป็นอิสระ การกำกับดูแล และการตรวจสอบองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น. สถาบันพระปกเกล้า: วิทยาลัยพัฒนาการปกครองส่วนท้องถิ่น.

วีระนนท์ จากผา. (2566). ภาวะผู้นำและการมีส่วนร่วมของประชาชนที่มีผลต่อประสิทธิผลการปฏิบัติงานตามหน้าที่ของกำนันและผู้ใหญ่บ้านในเขตอำเภอวานรนิวาส จังหวัดสกลนคร. (วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร.

ศันสนีย์ คำเงิน หัฏฐกรณ์ แก่นท้าว และธิติวุฒิ หมั่นมี. (2568). การประยุกต์หลักปาปณิกธรรมเพื่อส่งเสริมภาวะผู้นำการบริหารงานของผู้บริหารเทศบาลเมืองลำสามแก้ว อำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี. วารสารพุทธนวัตกรรมและการจัดการ, 8(4), 70-83.

ศิกานต์ อิสสระชัยยศ. (2559). การพัฒนาเศรษฐกิจในท้องถิ่น: ประสบการณ์จากนานาชาติและทางเลือกเพื่อพัฒนาท้องถิ่นไทย. วารสารสถาบันพระปกเกล้า, 14(1), 1–20.

องค์การบริหารส่วนตำบลหัวเมือง อำเภอสอง จังหวัดแพร่. (2567). แผนพัฒนาท้องถิ่น (พ.ศ. 2556–2570) ฉบับทบทวน. สืบค้นเมื่อ 12 มีนาคม 2568. เข้าถึงได้จาก https://www.hua-muang.go.th/index/load_data/?doc=13223

องอาจ เขียวงามดี, บุญร่วม คำเมืองแสน และกฤตสุชิน พลเสน. (2567). การพัฒนาภาวะผู้นำตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดสมุทรสาคร. วารสารปรัชญาปริทรรศน์, 29(2), 91–101.

การบูรณาการหลักพุทธธรรมกับกระบวนการ PDCA เพื่อยกระดับการนิเทศภายในโรงเรียนพระปริยัติธรรม กรณีศึกษาโรงเรียนวัดพุทธนิมิตรวิทยา จังหวัดเชียงใหม่

Integrating Buddhist Principles with the PDCA Process to Enhance Internal Supervision in Buddhist Pariyatti Schools a Case Study of Wat Phutthanimittwitthaya School, Chiang Mai Province

สมคิด ก้อนสุรินทร์[1]
Somkid Kunsurin[1]

Received: 04 November 2025; **Revised:** 12 December 2025; **Accepted:** 17 December 2025

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพ ปัญหา และความต้องการในการพัฒนาการนิเทศภายในของโรงเรียนพระปริยัติธรรม กรณีศึกษาโรงเรียนวัดพุทธนิมิตรวิทยา จังหวัดเชียงใหม่ และ 2) พัฒนาโมเดลการนิเทศเชิงพุทธคุณภาพที่บูรณาการหลักพุทธธรรมเข้ากับกระบวนการบริหารคุณภาพแบบ PDCA รูปแบบการวิจัยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ประชากรประกอบด้วยบุคลากรทางการศึกษาจำนวน 25 คน โดยใช้การคัดเลือกแบบเจาะจงเป็นกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้บริหาร ครูผู้สอน และผู้เชี่ยวชาญ เครื่องมือวิจัยประกอบด้วยแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง แบบสังเกต และแนวคำถามสนทนากลุ่ม ซึ่งผ่านการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาโดยผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน การเก็บข้อมูลดำเนินการผ่านการศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตภาคสนาม และการสนทนากลุ่ม ข้อมูลได้รับการตรวจสอบความน่าเชื่อถือ ด้วยเทคนิคการตรวจสอบแบบสามเส้า และวิเคราะห์ด้วยการวิเคราะห์เนื้อหาและการสังเคราะห์เชิงอุปนัย

ผลการวิจัยพบว่า ระบบการนิเทศภายในของโรงเรียน ยังขาดความเป็นระบบและความต่อเนื่อง เน้นการตรวจสอบมากกว่าการพัฒนา ขาดเครื่องมือที่ทันสมัย และไม่มีระบบติดตามผลที่เป็นรูปธรรม ครูผู้สอนมีภาระงานสูง ขาดแรงจูงใจ และยังขาดทักษะด้านการจัดการเรียนรู้เชิงรุกและการใช้เทคโนโลยี ซึ่งเป็นอุปสรรคสำคัญต่อประสิทธิผลของการนิเทศภายใน ในด้านความต้องการของผู้ปฏิบัติงาน พบว่าครูและผู้บริหารต้องการระบบนิเทศที่เน้นการเสริมพลัง การให้คำปรึกษาแบบกัลยาณมิตร การสร้างชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ และการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่ออำนวยความสะดวกในการนิเทศและติดตามผล ผลการสังเคราะห์นำไปสู่การพัฒนาโมเดลการนิเทศ

[1] สาขาวิชาการบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย; Faculty of Education Mahamakut Buddhist University
Corresponding Author, E-mail: kunsurin1425@gmail.com

เชิงพุทธคุณภาพ ซึ่งบูรณาการหลักพุทธธรรม ได้แก่ อิทัปปัจจยตา กัลยาณมิตร และมุทิตา เข้ากับวงจร PDCA ได้แก่ การวางแผน การดำเนินงาน การตรวจสอบ และการปรับปรุงพัฒนา โมเดลดังกล่าวส่งเสริมให้การนิเทศเกิดความสมดุลระหว่างประสิทธิภาพเชิงระบบ และคุณค่าทางจิตวิญญาณ ช่วยสร้างบรรยากาศแห่งความร่วมมือ ลดแรงต้านการนิเทศ และส่งเสริมการพัฒนาครูอย่างต่อเนื่อง องค์ความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้นคือ รูปแบบการนิเทศที่ผสานความเป็นระบบ ความเป็นมนุษย์ และบริบทวัฒนธรรมของโรงเรียนพระปริยัติธรรม ซึ่งสามารถประยุกต์ใช้เพื่อยกระดับคุณภาพครู ผู้บริหาร และการจัดการเรียนรู้ รวมถึงเป็นแนวทางพัฒนาเพื่อขยายผลสู่สถานศึกษาอื่น ๆ

คำสำคัญ: การนิเทศภายใน; หลักพุทธธรรม; วงจรคุณภาพ PDCA

Abstract

The purposes of this research were: (1) to examine the current conditions, problems, and developmental needs of internal supervision in Buddhist Pariyatti schools, using Wat Phutthanimittwitthaya School, Chiang Mai Province, as a case study; and (2) to develop a Buddhist-Based PDCA Supervision Model integrating Buddhist principles with the PDCA quality management cycle. This qualitative research involved 25 educational personnel as the study population. Purposive sampling was employed to select school administrators, teachers, and experts as key informants. Research instruments included semi-structured interview forms, observation guidelines, and focus group discussion questions, all of which were validated for content accuracy by three experts. Data were collected through documentary analysis, in-depth interviews, participant observation, and expert focus groups. Triangulation was used to ensure data credibility, and data were analyzed using content analysis and inductuctive synthesis.

The findings revealed that the school's internal supervision system lacked systematic structure and continuity, with an emphasis on inspection rather than developmental support. Teachers faced heavy workloads, low motivation, and limited competencies in active learning pedagogy, digital technology integration, and classroom research. Outdated supervision tools and the absence of a structured monitoring system further constrained effective supervision. Both administrators and teachers expressed a strong need for a supervision approach that emphasizes empowerment, collegial mentoring, professional learning communities, and the use of digital tools to facilitate real-time supervision and feedback. The study resulted in the development of the Buddhist-Based PDCA Supervision Model, which integrates

three Buddhist principles Ittappaccayata (conditionality), Kalyāṇamitta (spiritual friendship), and Muditā (sympathetic joy) with the PDCA cycle: planning, implementation, checking, and improvement. This integrated model enhances the balance between managerial efficiency and spiritual-ethical values, fosters a positive and collaborative supervisory climate, reduces resistance to supervision, and strengthens continuous professional growth. The model represents new knowledge that harmonizes systematic supervision processes with humanistic and cultural dimensions of Buddhist educational institutions. It offers practical applicability for improving teacher quality, administrative leadership, and school learning culture and can be adapted for other educational contexts seeking sustainable and human-centered supervision practices.

Keywords: Internal Supervision; Buddhist Principles; PDCA Quality Cycle

บทนำ

การศึกษาเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ซึ่งเป็นพื้นฐานของการพัฒนาประเทศในทุกมิติ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 มาตรา 22 ได้กำหนดว่า “การจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่า ผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด” (กระทรวงศึกษาธิการ, 2546) แนวคิดดังกล่าว สะท้อนให้เห็นว่าการพัฒนาคุณภาพผู้เรียน ต้องอาศัยระบบการบริหารและการนิเทศภายในที่มีประสิทธิภาพ เพื่อให้ครูผู้สอนสามารถจัดการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับหลักสูตร และความต้องการของสังคมยุคใหม่ได้อย่างแท้จริง ในยุคศตวรรษที่ 21 ที่เทคโนโลยีและข้อมูลเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ผู้บริหารสถานศึกษาจำเป็นต้องมีบทบาทในฐานะผู้นำทางวิชาการที่สามารถบริหารจัดการและนิเทศภายในอย่างเป็นระบบ เพื่อสร้างวัฒนธรรมแห่งการเรียนรู้ร่วมกันของครูและผู้เรียน การนิเทศจึงมิได้เป็นเพียงกระบวนการติดตามและตรวจสอบ แต่เป็นกลไกสำคัญในการส่งเสริม สนับสนุน และพัฒนาครูให้มีสมรรถนะทางวิชาชีพและสามารถยกระดับคุณภาพการศึกษาได้อย่างยั่งยืน (ณัฏฐสุดา ขันชะลี และคณะ, 2568)

จากการศึกษาสภาพการบริหารงานของโรงเรียนวัดพุทธนิมิตรวิทยา จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา สังกัดสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ พบว่า ระบบการนิเทศภายในยังขาดความเป็นระบบและความต่อเนื่อง การวางแผนการนิเทศไม่เป็นลายลักษณ์อักษร ขาดเครื่องมือที่ทันสมัย และขาดการติดตามผลอย่างเป็นรูปธรรม ครูผู้สอนบางส่วนยังขาดทักษะในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุก การใช้เทคโนโลยีในการสอน และการทำวิจัยในชั้นเรียนเพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียน ภาระงานที่มากและข้อจำกัดด้านงบประมาณยังเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการนิเทศภายในที่มีประสิทธิภาพ สภาพดังกล่าว สอดคล้องกับแนวคิดของธรรศยา หล่าอุดม

(2568) ที่ระบุว่า การนิเทศภายในที่ขาดระบบและความต่อเนื่อง จะไม่สามารถส่งผลต่อการพัฒนาครูได้อย่างแท้จริง และยังทำให้สถานศึกษา ไม่สามารถประกันคุณภาพการเรียนการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ในขณะที่สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2547) ได้เสนอว่าการนิเทศที่มีประสิทธิภาพควรมีองค์ประกอบหลัก 4 ขั้น ได้แก่ การวางแผน การดำเนินงาน การตรวจสอบ และการปรับปรุง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดวงจรคุณภาพ PDCA ของพัชรินทร์ สร้อยเพชร (2565) ที่เน้นการพัฒนาอย่างต่อเนื่องและเป็นระบบ

จากสภาพปัญหาดังกล่าว การพัฒนาแนวทางการบริหารการนิเทศภายในที่เหมาะสมกับบริบทของโรงเรียนวัดพุทธนิมิตรวิทยา จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง เพื่อให้กระบวนการนิเทศมีระบบและสามารถส่งเสริมคุณภาพครูได้อย่างยั่งยืน การวิจัยครั้งนี้ มุ่งศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหา และความต้องการของการบริหารการนิเทศภายใน รวมทั้งสังเคราะห์แนวทางการบริหารโดยใช้กระบวนการ PDCA เป็นกรอบแนวคิดหลัก เพื่อสร้างระบบการนิเทศที่มีความชัดเจน ครอบคลุม และสามารถนำไปใช้ได้จริงในบริบทของโรงเรียนพระปริยัติธรรม การวิจัยนี้ มีความสำคัญทั้งในเชิงวิชาการและเชิงปฏิบัติ เพราะช่วยขยายองค์ความรู้ด้านการบริหารการศึกษา โดยเฉพาะการบูรณาการแนวคิดการบริหารสมัยใหม่กับหลักพุทธธรรม เช่น อิทัปปัจจยตา (การอาศัยเหตุปัจจัย) และกัลยาณมิตร (ความเป็นมิตรที่เกื้อกูล) เพื่อสร้างการนิเทศที่มีคุณค่าเชิงจริยธรรมและยั่งยืน ผลการวิจัย ยังสามารถใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาระบบนิเทศภายในของโรงเรียนพระปริยัติธรรมอื่น ๆ รวมถึงโรงเรียนทั่วไป เพื่อยกระดับคุณภาพครู ผู้เรียน และมาตรฐานการศึกษาไทยให้ก้าวทันการเปลี่ยนแปลงของโลกยุคใหม่ ภายใต้กรอบแห่งคุณธรรม ความร่วมมือ และความยั่งยืนทางการศึกษา

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพ ปัญหา และความต้องการในการพัฒนาการนิเทศภายในของโรงเรียนพระปริยัติธรรม กรณีศึกษาโรงเรียนวัดพุทธนิมิตรวิทยา จังหวัดเชียงใหม่
2. เพื่อพัฒนาโมเดลการนิเทศเชิงพุทธคุณภาพ โดยบูรณาการหลักพุทธธรรมกับกระบวนการ PDCA

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพการบริหารการนิเทศภายในของโรงเรียนวัดพุทธนิมิตรวิทยา จังหวัดเชียงใหม่ และสังเคราะห์แนวทางการบริหารที่เหมาะสมกับบริบทของโรงเรียนพระปริยัติธรรม การดำเนินการวิจัยใช้แนวทางการศึกษาจากเอกสาร (Documentary Study) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) และการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกจากผู้เกี่ยวข้องโดยตรง โดยใช้กรอบแนวคิดการบริหาร

คุณภาพแบบ PDCA ของพัชรินทร์ สร้อยเพชร (2565) เป็นแนวทางหลักในการวิเคราะห์และจัดทำข้อเสนอเชิงรูปธรรมสำหรับการพัฒนาแนวทางการบริหารการนิเทศภายใน

2. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรในการวิจัย ได้แก่ บุคลากรทางการศึกษาในโรงเรียนวัดพุทธนิมิตรวิทยา จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งประกอบด้วยผู้บริหาร ครูผู้สอน และเจ้าหน้าที่ฝ่ายวิชาการ รวมจำนวน 25 คน ส่วนกลุ่มตัวอย่างได้มาจากการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยคัดเลือกเฉพาะผู้ที่มีประสบการณ์และบทบาทเกี่ยวข้องกับการบริหารและการนิเทศภายในโรงเรียน กลุ่มตัวอย่างแบ่งออกเป็นสองกลุ่ม คือ (1) กลุ่มข้อมูลหลัก (Primary Group) ประกอบด้วยผู้บริหารและครูจำนวน 12 รูป/คน เพื่อสะท้อนสภาพการดำเนินงานจริง และ (2) กลุ่มผู้เชี่ยวชาญ (Expert Group) จำนวน 8 รูป/คน ซึ่งเป็นผู้ทรงคุณวุฒิด้านบริหารการศึกษา และนิเทศการสอนจากมหาวิทยาลัย และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทั้งสองกลุ่มได้รับการคัดเลือก โดยพิจารณาจากประสบการณ์ตรงและความเข้าใจในบริบทของโรงเรียนพระปริยัติธรรม เพื่อให้ข้อมูลมีความครอบคลุมและลึกซึ้ง

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย 3 ชนิดหลัก ได้แก่ (1) แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างใช้ในการสัมภาษณ์ผู้บริหารและครู เพื่อเก็บข้อมูลเกี่ยวกับสภาพ ปัญหา และความต้องการในการพัฒนาระบบนิเทศภายใน (2) แบบสังเกต เพื่อบันทึกพฤติกรรมและบรรยากาศการนิเทศจริงในสถานศึกษา และ (3) แบบแนวคำถามสำหรับการสนทนากลุ่มใช้ในการระดมความคิดเห็นจากผู้เชี่ยวชาญและผู้เกี่ยวข้องในการสังเคราะห์แนวทางการบริหาร เครื่องมือทั้งหมดผ่านการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา โดยผู้เชี่ยวชาญด้านการวิจัยทางการศึกษา 3 ท่าน เพื่อให้มั่นใจว่าประเด็นคำถามและแนวทางการเก็บข้อมูลมีความเหมาะสม สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ และสามารถนำไปใช้ในการวิเคราะห์เชิงคุณภาพได้อย่างมีประสิทธิภาพ

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

กระบวนการเก็บข้อมูลแบ่งออกเป็น 3 ระยะสำคัญ ได้แก่ ระยะที่ 1 ศึกษาเอกสาร รายงาน และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อสร้างกรอบแนวคิดและกำหนดประเด็นการศึกษา ระยะที่ 2 ดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้บริหารและครู รวมถึงการสังเกตสภาพการนิเทศจริงภายในโรงเรียน เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพปัจจุบัน ปัญหา และอุปสรรคในการดำเนินงาน และระยะที่ 3 จัดสนทนากลุ่มกับผู้เชี่ยวชาญและผู้เกี่ยวข้อง เพื่อระดมความคิดเห็นและตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล รวมทั้งสังเคราะห์แนวทางการบริหารการนิเทศภายใน ที่เหมาะสมกับบริบทของโรงเรียนพระปริยัติธรรม ข้อมูลทั้งหมดได้รับการตรวจสอบความน่าเชื่อถือ โดยใช้เทคนิคการตรวจสอบแบบสามเส้า (Triangulation) ทั้งในด้านแหล่งข้อมูล วิธีการเก็บข้อมูล และเวลาในการเก็บข้อมูล

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ การสังเกต และการสนทนากลุ่มถูกนำมาวิเคราะห์โดยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา เพื่อแยกประเด็นสำคัญตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ได้แก่ สภาพปัจจุบัน ปัญหา และแนวทางการพัฒนา จากนั้นทำการสังเคราะห์ข้อมูลเชิงอุปนัย เพื่อสร้างแบบจำลองแนว

ทางการบริหารการนิเทศภายในโรงเรียน โดยพิจารณาความสัมพันธ์ของข้อมูลในแต่ละประเด็นให้สอดคล้องกับวงจรการบริหาร PDCA ได้แก่ การวางแผน (Plan) การดำเนินงาน (Do) การตรวจสอบ (Check) และการปรับปรุงพัฒนา (Act) ผลลัพธ์ที่ได้จากการวิเคราะห์นำเสนอในรูปแบบเชิงพรรณนา (Descriptive Analysis) และอภิปรายเชื่อมโยงกับทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ได้แนวทางการบริหารการนิเทศภายใน ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้จริงในบริบทของโรงเรียนพระปริยัติธรรม และเป็นแบบอย่างในการพัฒนาระบบนิเทศภายในของสถานศึกษาอื่น ๆ

สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาเรื่องการบูรณาการหลักพุทธธรรมกับกระบวนการ PDCA เพื่อยกระดับการนิเทศภายในโรงเรียนพระปริยัติธรรม กรณีศึกษาโรงเรียนวัดพุทธนิมิตรวิทยา จังหวัดเชียงใหม่ ผู้วิจัยสามารถสรุปผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

วัตถุประสงค์ที่ 1 เพื่อศึกษาสภาพ ปัญหา และความต้องการในการพัฒนาการนิเทศภายในของโรงเรียนพระปริยัติธรรม กรณีศึกษาโรงเรียนวัดพุทธนิมิตรวิทยา จังหวัดเชียงใหม่

ผลการวิจัยพบว่า สภาพการนิเทศภายในของโรงเรียนวัดพุทธนิมิตรวิทยา มีลักษณะการดำเนินงานที่ยังไม่เป็นระบบและขาดความต่อเนื่อง โดยบทบาทของผู้บริหารยังเน้นการตรวจสอบและติดตามเอกสารมากกว่าการนิเทศเพื่อพัฒนา ซึ่งส่งผลให้ครูรู้สึกว่าการนิเทศเป็นภาระมากกว่ากระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน การวางแผนการนิเทศยังไม่เป็นลายลักษณ์อักษร ไม่มีตัวชี้วัดหรือเป้าหมายที่ชัดเจน และไม่มีระบบติดตามผลที่เป็นรูปธรรม การนิเทศมักเกิดขึ้นตามนโยบายจากต้นสังกัดหรือในช่วงเวลาที่จำเป็นเท่านั้น ไม่ได้เกิดขึ้นอย่างสม่ำเสมอ ทำให้ผลลัพธ์ไม่สามารถสะท้อนต่อการพัฒนาครูอย่างแท้จริง

ในด้านบริบทของบุคลากร พบว่า ครูผู้สอนต้องรับภาระงานหลายด้าน ทั้งงานสอน งานกิจกรรมโรงเรียน งานธุรการ และงานสนับสนุนการเรียนรู้อื่น ๆ ส่งผลให้ไม่มีเวลาเพียงพอสำหรับเข้าร่วมการนิเทศหรือการพัฒนาวิชาชีพ นอกจากนี้ ครูบางส่วนยังมีข้อจำกัดด้านความรู้ความสามารถในการจัดการเรียนรู้เชิงรุก การใช้เทคโนโลยีดิจิทัล และการทำวิจัยในชั้นเรียน ซึ่งเป็นสาเหตุหนึ่ง ที่ทำให้ไม่สามารถตอบสนองต่อนโยบายพัฒนาคุณภาพการศึกษา ของโรงเรียนได้อย่างเต็มที่ ภาระงานที่มากและความรู้สึกต่อต้านการนิเทศเชิงควบคุม ยังเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ครูไม่เกิดแรงจูงใจในการพัฒนาตนเอง และไม่เห็นความสำคัญของการนิเทศภายในอย่างจริงจัง

ในด้านเครื่องมือ กระบวนการ และเทคโนโลยีสำหรับการนิเทศ พบว่า เครื่องมือที่ใช้ในการนิเทศ เช่น แบบสังเกต แบบบันทึก และแบบประเมิน ยังล้าสมัย ไม่ครอบคลุมทักษะสมรรถนะครูในศตวรรษที่ 21 และไม่รองรับการประเมินการจัดกิจกรรมการเรียนรู้รูปแบบใหม่ เช่น Active Learning, Project-Based Learning หรือการใช้เทคโนโลยีเพื่อยกระดับคุณภาพผู้เรียน นอกจากนี้ยังพบว่า ขาดเทคโนโลยีดิจิทัลที่สนับสนุนกระบวนการนิเทศ เช่น ระบบนิเทศออนไลน์ แพลตฟอร์มติดตามผล หรือเครื่องมือที่ช่วยให้ครูสามารถสื่อสารและสะท้อนผลการสอนได้อย่างเป็นระบบ ซึ่งตรงกับข้อจำกัดด้านงบประมาณและโครงสร้างพื้นฐานของโรงเรียนพระปริยัติธรรมโดยทั่วไป

จากการวิเคราะห์เชิงลึกพบว่า ปัญหาภายในระบบการนิเทศสามารถจัดกลุ่มได้เป็น 4 ด้านหลัก ได้แก่

1. ด้านโครงสร้างและการบริหารจัดการ โรงเรียนยังไม่มีกรอบนโยบายการนิเทศที่ชัดเจน ไม่มีกำหนดบทบาทและหน้าที่ของผู้เกี่ยวข้องอย่างเป็นระบบ ขาดแผนการนิเทศประจำปี และไม่มีระบบประเมินผลหรือจัดเก็บข้อมูลที่เป็นมาตรฐาน

2. ด้านบุคลากร ครูยังขาดความเข้าใจเกี่ยวกับความหมายและความสำคัญของการนิเทศแบบส่งเสริม ไม่ได้มองว่าการนิเทศเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาวิชาชีพ ส่งผลให้บางส่วนเกิดการต่อต้านหรือไม่เปิดรับกระบวนการนิเทศ

3. ด้านกระบวนการนิเทศ ยังไม่มีการนิเทศที่ต่อเนื่องหรือเป็นรอบกระบวนการตามหลักการบริหารคุณภาพ PDCA กระบวนการโค้ชชิ่ง การให้คำปรึกษา และการสะท้อนผลการสอนยังไม่เป็นระบบ

4. ด้านเครื่องมือและเทคโนโลยี เครื่องมือการประเมินล้าสมัย ไม่ครอบคลุมมิติสมรรถนะครูของโลกยุคใหม่ และไม่มีการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีเพื่ออำนวยความสะดวกในการนิเทศ

ในด้านความต้องการในการพัฒนา ผลวิจัยชี้ว่าครูและผู้บริหารมีความต้องการร่วมกันใน 3 ประเด็นสำคัญ ได้แก่ 1) การปรับระบบการนิเทศจากแบบควบคุม ไปสู่แบบเสริมพลัง โดยเน้นการให้คำปรึกษาอย่างเป็นกัลยาณมิตร 2) การสร้างชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (PLC) เพื่อให้ครูได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้และสะท้อนการปฏิบัติของตนเอง 3) การใช้เทคโนโลยีดิจิทัล เช่น Google Form, Online Portfolio, Line Group สำหรับนิเทศและติดตามผลการเรียนรู้แบบเรียลไทม์ ซึ่งจะช่วยลดภาระงาน เสริมความคล่องตัว และทำให้การนิเทศเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง

โดยสรุป ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ชี้ให้เห็นว่า ระบบนิเทศภายในของโรงเรียนวัดพุทธนิมิตรวิทยาภายใต้บริบทโรงเรียนพระปริยัติธรรมยังขาดความเป็นระบบ ความต่อเนื่อง และการมีส่วนร่วม ขาดเครื่องมือรองรับการนิเทศสมัยใหม่ และมีข้อจำกัดด้านบุคลากรและเทคโนโลยี แต่ในขณะเดียวกันก็มีความต้องการและศักยภาพในการพัฒนามาก หากได้รับการออกแบบระบบนิเทศที่เหมาะสมกับบริบทและวัฒนธรรมองค์กรทางพุทธธรรม

วัตถุประสงค์ที่ 2 การพัฒนาโมเดลการนิเทศเชิงพุทธคุณภาพ โดยบูรณาการหลักพุทธธรรมกับกระบวนการ PDCA

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 มุ่งพัฒนาโมเดลการนิเทศเชิงพุทธคุณภาพ (Buddhist-Based PDCA Supervision Model) เพื่อเป็นแนวทางการนิเทศภายในที่เหมาะสมกับบริบทของโรงเรียนพระปริยัติธรรม โดยบูรณาการหลักพุทธธรรม ได้แก่ อิทัปปัจจยตา กัลยาณมิตร และมุทิตา เข้ากับกระบวนการบริหารคุณภาพแบบ PDCA ซึ่งประกอบด้วยการวางแผน (Plan) การดำเนินงาน (Do) การตรวจสอบ (Check) และการปรับปรุงพัฒนา (Act) การสังเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตภาคสนาม และการสนทนากลุ่มผู้เชี่ยวชาญ ชี้ให้เห็นว่า โมเดลดังกล่าวสามารถตอบสนอง ทั้งปัญหาและความต้องการในการนิเทศภายในของโรงเรียนได้อย่างเหมาะสม ทั้งในมิติของระบบการบริหารและวัฒนธรรมทางจิตวิญญาณของสถานศึกษา

ผลการพัฒนาโมเดลสะท้อนให้เห็นว่า หลักอิทัปปัจจยตา ช่วยให้ผู้บริหารและครูมองเห็นความสัมพันธ์เชิงเหตุปัจจัยของปัญหาและการพัฒนา เป็นฐานคิดในการวางแผนการนิเทศที่รอบด้านและสอดคล้องกับบริบทจริง หลักกัลยาณมิตร ทำให้การนิเทศมีลักษณะเป็นการโค้ชชิ่ง ให้คำปรึกษา และส่งเสริมกำลังใจ มากกว่าการตรวจสอบแบบสั่งการ ลดแรงต้าน เพิ่มความไว้วางใจ และก่อให้เกิดความร่วมมือในองค์กร ขณะที่หลักมุทิตา ช่วยสร้างวัฒนธรรมชื่นชม ยินดีในความสำเร็จของเพื่อนครู ทำให้เกิดแรงเสริมเชิงบวกในการพัฒนาวิชาชีพอย่างต่อเนื่อง

เมื่อผสานหลักธรรมทั้งสามเข้ากับวงจร PDCA พบว่า เกิดกระบวนการนิเทศที่มีความเป็นระบบ มีสมรรถนะเชิงบริหาร และยังรักษาคุณค่าทางจิตวิญญาณของโรงเรียนพระปริยัติธรรมได้อย่างสมดุล การวางแผนการนิเทศมีความชัดเจนมากขึ้น ขั้นตอนการดำเนินงานส่งเสริมการมีส่วนร่วม เช่น การนิเทศแบบเพื่อนช่วยเพื่อน และการจัดชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (PLC) ส่วนขั้นตรวจสอบและปรับปรุงพัฒนาเน้นการสะท้อนผลอย่างสร้างสรรค์ การใช้เครื่องมือดิจิทัลเพื่อการนิเทศ และการปรับกระบวนการอย่างต่อเนื่อง โดยสรุปโมเดลการนิเทศเชิงพุทธคุณภาพที่พัฒนาขึ้นสามารถตอบสนองต่อความต้องการในการนิเทศของโรงเรียนพระปริยัติธรรม ได้อย่างมีประสิทธิภาพ เป็นแนวทางที่มีความสมดุลระหว่าง “ระบบ–เหตุผล” และ “คุณธรรม–จิตวิญญาณ” ช่วยยกระดับคุณภาพครู ผู้บริหาร และการจัดการเรียนรู้ พร้อมเป็นองค์ความรู้ใหม่ที่สามารถขยายผลสู่สถานศึกษาอื่น ๆ ที่ต้องการระบบนิเทศที่มีความเป็นมนุษย์และยั่งยืน

อภิปรายผลการวิจัย

ผลการศึกษาวิจัยเรื่องการบูรณาการหลักพุทธธรรมกับกระบวนการ PDCA เพื่อยกระดับการนิเทศภายในโรงเรียนพระปริยัติธรรม กรณีศึกษาโรงเรียนวัดพุทธนิมิตรวิทยา จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งผู้วิจัยได้มีประเด็นที่นำมาอภิปรายผลดังต่อไปนี้

1. การอภิปรายตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ผลการศึกษาพบว่า การนิเทศภายในของโรงเรียนยังคงเน้นการตรวจสอบเอกสารมากกว่าการส่งเสริมและพัฒนาครู ซึ่งส่งผลให้ครูมองว่า การนิเทศเป็นภาระมากกว่ากระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน สาเหตุสำคัญมาจากโครงสร้างการบริหารที่ยังขาดการกำหนดบทบาท หน้าที่ และกลไกการทำงานที่ชัดเจน ขาดแผนการนิเทศอย่างเป็นระบบ และขาดทรัพยากรสนับสนุนที่เพียงพอ ปัจจัยเหล่านี้สะท้อนปัญหาเชิงโครงสร้างและกระบวนการที่ยังไม่ตอบสนองต่อเป้าหมายการพัฒนาคุณภาพครู ผลดังกล่าวสอดคล้องกับงานของ ศรัณย์ ขนอม และศิริวรรณ วณิชวัฒนวรชัย (2568) ที่ชี้ว่าการนิเทศภายในที่ขาดระบบและความต่อเนื่อง จะไม่สามารถสร้างการเปลี่ยนแปลงในเชิงพฤติกรรมของครูได้อย่างยั่งยืน และตรงกับแนวคิดของนันทินานันทน์ ธนัทรจนกุล และชัษษพณชิ์ จันวงค์เดือน (2568) ที่มองว่า การนิเทศไม่ควรเป็นเพียงการควบคุมหรือประเมิน แต่ควรเป็นกระบวนการสร้างแรงบันดาลใจและส่งเสริมการเรียนรู้ร่วมกันภายในองค์กรการศึกษา นอกจากนี้ ผลการศึกษายังสอดคล้องกับแนวคิดของ ดวงทิพย์ เพ็ชรนิลและคณะ (2568) ที่กำหนดองค์ประกอบการนิเทศที่มีประสิทธิภาพไว้ 4 ขั้นตอน ได้แก่ การวางแผน การดำเนินงาน การตรวจสอบ และการปรับปรุง ซึ่งสอดรับกับกรอบ PDCA ของ Deming โดยตรง ทั้งนี้

การที่โรงเรียนวัดพุทธนิมิตรวิทยายังไม่มีระบบติดตามและประเมินผลที่เป็นรูปธรรม แสดงให้เห็นถึงความจำเป็นในการปรับระบบนิเทศให้สอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง เพื่อสร้างความยั่งยืนในคุณภาพครูและผู้เรียน

2. การอภิปรายตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ผลการสังเคราะห์แนวทางการบริหารการนิเทศภายในที่เหมาะสมกับบริบทของโรงเรียนพระปริยัติธรรม พบว่า การนำกระบวนการ PDCA มาประยุกต์ใช้สามารถสร้างความเป็นระบบและต่อเนื่องในการนิเทศได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยมีการวางแผนที่ชัดเจน การดำเนินงานที่เน้นการมีส่วนร่วม การตรวจสอบที่ใช้เครื่องมือหลากหลาย และการปรับปรุงพัฒนาอย่างต่อเนื่อง แนวทางดังกล่าวได้รับการยืนยันเชิงทฤษฎีจากงานของ วิไลลักษณ์ ละวู่ (2568) ที่เสนอว่า การนิเทศภายในที่มีประสิทธิภาพควรตั้งอยู่บนฐานของการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างครูและผู้บริหาร เพื่อสร้างความเป็นเจ้าของร่วมในกระบวนการพัฒนาโรงเรียน ผลการวิจัยนี้จึงสอดคล้องกับแนวคิดของไพผกา ผิวดำ (2564) เรื่องชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพที่มุ่งให้ครูแลกเปลี่ยนเรียนรู้และสะท้อนการปฏิบัติของตนเองเพื่อยกระดับคุณภาพการสอน เมื่อพิจารณาในมิติของโรงเรียนพระปริยัติธรรม ที่มีฐานวัฒนธรรมทางศาสนาเป็นรากสำคัญ แนวทางการนิเทศที่ผสมผสานหลักพุทธธรรม เช่น อิทัปปัจจยตา (การอาศัยเหตุปัจจัย) กัลยาณมิตร (ความเป็นมิตรที่เกื้อกูล) และ มุทิตา (ความยินดีในความสำเร็จของผู้อื่น) จึงถือเป็นการบูรณาการจริยธรรมเข้ากับการบริหารการศึกษา ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ วิไลลักษณ์ ละวู่ (2568) ที่เสนอว่าการนิเทศภายใต้หลักพุทธธรรมช่วยสร้างบรรยากาศแห่งการยอมรับและความร่วมมือ ทำให้เกิดพลังบวกในการพัฒนาครูอย่างยั่งยืน ในแง่ของการจัดการเชิงเทคโนโลยี ผลการวิจัยยังแสดงให้เห็นว่าผู้บริหารและครูมีความต้องการให้มีการนิเทศแบบดิจิทัลมากขึ้น เช่น การใช้ Google Form หรือ Line Group เพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลและสะท้อนผลการเรียนรู้แบบเรียลไทม์ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของนิตยา คำหนาหนัก และคณะ (2568)ที่ชี้ว่าเทคโนโลยีสามารถเป็นเครื่องมือเสริมพลังการนิเทศ โดยช่วยให้การสื่อสารระหว่างครูและผู้บริหารเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องและลดข้อจำกัดด้านเวลา

3. การวิเคราะห์เชิงเหตุผลของผลการวิจัย เหตุผลที่ทำให้การนิเทศภายในของโรงเรียนยังขาดประสิทธิภาพส่วนหนึ่ง มาจากบริบทเฉพาะของโรงเรียนพระปริยัติธรรมที่มีทรัพยากรจำกัด ทั้งงบประมาณ บุคลากร และเวลาในการปฏิบัติหน้าที่ ครูผู้สอนต้องรับผิดชอบภาระงานหลายด้าน ซึ่งลดโอกาสในการเข้าร่วมกิจกรรมการนิเทศและการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง ปัจจัยนี้สอดคล้องกับแนวคิดของ Hoy and Miskel (2008) ที่อธิบายว่า ระบบการบริหารการศึกษาที่มีข้อจำกัดเชิงโครงสร้างจะส่งผลโดยตรงต่อคุณภาพการนิเทศและการเรียนรู้ในองค์กร อีกประการหนึ่งคือทัศนคติของครูต่อการนิเทศ ซึ่งส่วนหนึ่งยังคงมองว่าการนิเทศ เป็นกระบวนการตรวจสอบมากกว่าการเรียนรู้ ทำให้ขาดแรงจูงใจในการพัฒนา สอดคล้องกับข้อเสนอของ Glickman, Gordon, and Ross-Gordon (2013) ที่ระบุว่า การสร้างความสัมพันธ์เชิงบวกระหว่างผู้บริหารและครูผ่านการนิเทศแบบ จะช่วยลดความรู้สึกต่อต้านและเพิ่มแรงจูงใจในการร่วมพัฒนานอกจากนี้ การขาดเครื่องมือการนิเทศที่ทันสมัยและครอบคลุมสมรรถนะในศตวรรษที่ 21 ทำให้ไม่สามารถประเมินหรือสะท้อนผลการสอนได้อย่างครบถ้วน สอดคล้องกับผลการศึกษาของ Wongprasert (2022) ที่

พบว่า การใช้เทคโนโลยีและการนิเทศแบบมีส่วนร่วม สามารถยกระดับคุณภาพครูและผู้เรียนได้ดีกว่าระบบนิเทศแบบควบคุม

โดยสรุป ผลการวิจัยนี้ชี้ให้เห็นว่า การบริหารการนิเทศภายในโรงเรียนพระปริยัติธรรมควรเปลี่ยนจากแนวคิดการควบคุมและตรวจสอบไปสู่แนวคิดการเรียนรู้และเสริมพลังร่วมกัน ผ่านการประยุกต์ใช้กรอบ PDCA และการบูรณาการหลักพุทธธรรม เพื่อสร้างวัฒนธรรมองค์กรแห่งการเรียนรู้ (Learning Organization) อย่างยั่งยืน แนวทางนี้สอดคล้องกับแนวคิดของ Senge (1990) ที่ระบุว่า องค์กรการศึกษาที่ประสบความสำเร็จต้องเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ ซึ่งทุกคนสามารถเรียนรู้จากประสบการณ์และปรับตัวได้อย่างต่อเนื่อง ดังนั้น การนิเทศภายในที่มีระบบการวางแผนชัดเจน การดำเนินงานที่มีส่วนร่วม การติดตามประเมินที่โปร่งใส และการปรับปรุงพัฒนาอย่างต่อเนื่อง จะไม่เพียงยกระดับคุณภาพครูเท่านั้น แต่ยังส่งผลต่อคุณภาพผู้เรียนและความยั่งยืนของโรงเรียนในระยะยาว โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อโรงเรียนสามารถใช้หลักพุทธธรรมมาผสานกับแนวคิดการบริหารสมัยใหม่ จะช่วยให้กระบวนการนิเทศภายในเกิดทั้งประสิทธิภาพ และคุณธรรม ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของการศึกษาที่สมบูรณ์ในยุคปัจจุบัน

องค์ความรู้ใหม่

จากผลการศึกษาที่ได้วิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลเชิงลึก กับการบริหารการนิเทศภายในโรงเรียนพระปริยัติธรรม พบว่า การพัฒนาแนวทางการนิเทศให้เกิดประสิทธิภาพและยั่งยืนจำเป็นต้องอาศัยทั้งระบบการบริหารที่มีแบบแผน และคุณธรรมเชิงจิตวิญญาณเป็นฐานร่วมกัน ผู้วิจัยจึงได้สังเคราะห์องค์ความรู้ใหม่เป็นรูปแบบโมเดลการนิเทศเชิงพุทธคุณภาพ (Buddhist-Based PDCA Supervision Model) ซึ่งเป็นการบูรณาการวงจรคุณภาพ PDCA ของ Deming เข้ากับหลักพุทธธรรม 3 ประการ ได้แก่ อิทัปปัจจยตา กัลยาณมิตร และมุทิตา เพื่อสร้างระบบนิเทศที่มีทั้งความเป็นระบบทางวิชาการและความอบอุ่นทางจิตใจ อันนำไปสู่การยกระดับคุณภาพครู ผู้บริหาร และวัฒนธรรมการเรียนรู้ในโรงเรียนอย่างยั่งยืน โดยสามารถสรุปตามแผนภาพดังนี้

ภาพ 1 องค์ความรู้จากการวิจัย

จากแผนภาพโมเดล “**Buddhist-Based PDCA Supervision Model**” องค์ความรู้ใหม่ที่ได้สะท้อนให้เห็นถึง ความสัมพันธ์เชิงเหตุผลระหว่างระบบการบริหารเชิงคุณภาพ กับคุณธรรมทางพุทธศาสนา ที่ทำหน้าที่เป็นกลไกภายในในการเสริมพลัง ให้กระบวนการนิเทศเกิดความสมดุลทั้งด้านเหตุผลและจิตวิญญาณ การใช้วงจร PDCA ของ Deming (1986) ช่วยให้การนิเทศภายในโรงเรียนดำเนินไปอย่างมีระบบ เริ่มจากการวางแผน (Plan) การปฏิบัติจริง (Do) การตรวจสอบและการปรับปรุงพัฒนา (Act) อย่างต่อเนื่อง ขณะเดียวกันการบูรณาการหลักพุทธธรรม ได้แก่ อิทัปปัจจยตา (การเข้าใจเหตุปัจจัยของปัญหา) กัลยาณมิตร (การนิเทศด้วยเมตตาและความร่วมมือ) และ มุทิตา (การยินดีในความสำเร็จของผู้อื่น) ทำให้กระบวนการนิเทศเกิดความอบอุ่น ไว้วางใจ และลดแรงต้านทางจิตใจ อันเป็นรากฐานของการนิเทศเชิงบวกที่มุ่งพัฒนาไม่ใช่ควบคุม การสังเคราะห์เชิงระบบของโมเดลนี้ยังชี้ให้เห็นถึงกลไกเสริมพลังทางดิจิทัล ที่เข้ามาช่วยเชื่อมโยงวงจร PDCA กับหลักพุทธธรรมให้เกิดการปฏิบัติจริงในบริบทโรงเรียนสมัยใหม่ การใช้เทคโนโลยี เช่น แพลตฟอร์มออนไลน์เพื่อการนิเทศ และชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และติดตามผลอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้ครูเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของในกระบวนการพัฒนา

ขณะที่ผู้บริหารเปลี่ยนบทบาทจากผู้ควบคุมเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ ที่ทำหน้าที่โค้ชและผู้ให้คำปรึกษา อันนำไปสู่วัฒนธรรมองค์กรแห่งการนิเทศอย่างยั่งยืน การเชื่อมโยงเชิงเหตุผลนี้จึงชี้ว่าเมื่อระบบการนิเทศมีทั้งความเป็นระบบความมีจิตวิญญาณ และความร่วมสมัยทางเทคโนโลยีจะสามารถยกระดับคุณภาพครู ผู้บริหาร และองค์กรไปพร้อมกันได้อย่างยั่งยืน ซึ่งเป็นนวัตกรรมทางความคิดและปฏิบัติที่โดดเด่นของงานวิจัยฉบับนี้

สรุปและข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัยพบว่า ระบบการนิเทศภายในของโรงเรียน ยังขาดความเป็นระบบและความต่อเนื่อง เน้นการตรวจสอบมากกว่าการส่งเสริมการพัฒนา ครูยังมีภาระงานสูงและขาดแรงจูงใจในการเข้าร่วมกระบวนการนิเทศ การนิเทศส่วนใหญ่ไม่มีการวางแผนหรือเครื่องมือที่ทันสมัย ส่งผลให้ไม่สามารถติดตามและประเมินผลได้อย่างเป็นรูปธรรม อย่างไรก็ตาม เมื่อประยุกต์แนวคิดวงจรคุณภาพ PDCA เข้ากับหลักพุทธธรรม ได้แก่ อิทัปปัจจยตา กัลยาณมิตร และมุทิตา พบว่าช่วยให้กระบวนการนิเทศเกิดความสมดุลระหว่างระบบและจิตวิญญาณ สร้างบรรยากาศแห่งความร่วมมือและการเรียนรู้ร่วมกัน เกิดเป็นองค์ความรู้ใหม่ในรูปแบบโมเดลการนิเทศเชิงพุทธคุณภาพ (Buddhist-Based PDCA Supervision Model) ซึ่งสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการบริหารการนิเทศภายในของโรงเรียนพระปริยัติธรรมและสถานศึกษาอื่น ๆ เพื่อยกระดับคุณภาพครู ผู้เรียน และวัฒนธรรมองค์กรแห่งการเรียนรู้อย่างยั่งยืน และการศึกษาครั้งนี้ ได้ก่อให้เกิดข้อเสนอแนะที่มีคุณค่า ทั้งในเชิงวิชาการและการพัฒนาพื้นที่ศึกษา โดยสามารถจำแนกได้เป็น 3 ด้านสำคัญ ได้แก่ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ และ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยในอนาคต

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย (Policy Recommendations)

1.1 หน่วยงานต้นสังกัด เช่น สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ และสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ควรกำหนด นโยบายการนิเทศภายในแบบบูรณาการเชิงระบบโดยนำแนวคิด PDCA และหลักพุทธธรรมมาเป็นกรอบร่วม เพื่อสร้างความสมดุลระหว่างมาตรฐานวิชาชีพและคุณธรรมจริยธรรมของครูในโรงเรียนพระปริยัติธรรม

1.2 ควรจัดตั้ง ศูนย์พัฒนานิเทศภายในโรงเรียนพระปริยัติธรรม เพื่อเป็นแหล่งรวบรวมองค์ความรู้ เครื่องมือ และนวัตกรรมด้านการนิเทศ รวมถึงใช้เป็นศูนย์กลางฝึกอบรมและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างครูและผู้บริหาร

1.3 ภาครัฐควรจัดสรร งบประมาณเฉพาะด้านการนิเทศและพัฒนาครู เพื่อส่งเสริมการนิเทศเชิงคุณภาพ สนับสนุนการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล และยกระดับศักยภาพบุคลากรทางการศึกษาอย่างต่อเนื่อง

2. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

2.1 ผู้บริหารสถานศึกษาควรนำโมเดลการนิเทศเชิงพุทธคุณภาพ (Buddhist-Based PDCA Supervision Model) ไปประยุกต์ใช้ในการวางแผนและดำเนินการนิเทศภายใน โดยเน้นการมีส่วนร่วมของครูในทุกขั้นตอน เพื่อสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของและแรงจูงใจในการพัฒนา

2.2 ครูและผู้บริหารควรใช้หลักกัลยาณมิตรและมุทิตา ในการนิเทศและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อสร้างบรรยากาศของความร่วมมือ ความไว้วางใจ และการยอมรับซึ่งกันและกัน ซึ่งจะช่วยลดแรงต้านและเพิ่มประสิทธิภาพของการพัฒนา

2.3 โรงเรียนควรพัฒนาระบบนิเทศออนไลน์ ผ่านเครื่องมือดิจิทัล เช่น Google Form, Line Group หรือระบบจัดเก็บ Portfolio Online เพื่อใช้ติดตามผลและสะท้อนการเรียนรู้แบบเรียลไทม์ รวมถึงส่งเสริมให้ครูจัดทำวิจัยในชั้นเรียนและเผยแพร่องค์ความรู้สู่เครือข่ายโรงเรียนอื่น ๆ

3. ข้อเสนอแนะเพื่อการศึกษาครั้งต่อไป (Future Research Suggestions)

3.1 ควรขยายการวิจัยไปยังโรงเรียนพระปริยัติธรรมในจังหวัดอื่น ๆ เพื่อเปรียบเทียบและตรวจสอบความเหมาะสมของโมเดลในบริบทที่หลากหลาย เพื่อให้ได้ข้อเสนอเชิงนโยบายที่ครอบคลุมในระดับประเทศ

3.2 ควรมีการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) เพื่อทดลองใช้โมเดล “Buddhist-Based PDCA Supervision Model” ในสถานศึกษาจริง และประเมินผลสัมฤทธิ์ของครูและผู้เรียนในระยะยาว

3.3 ควรศึกษาการเชื่อมโยงระหว่างวัฒนธรรมองค์กรทางพุทธธรรมกับสมรรถนะการนิเทศเชิงดิจิทัลของผู้บริหาร เพื่อพัฒนาแนวคิดการนิเทศภายในสู่มิติของ “Digital Spiritual Supervision” ที่เหมาะสมกับการศึกษายุคใหม่

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงศึกษาธิการ. (2546). พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2545. พร้อมกฎกระทรวงที่เกี่ยวข้อง และพระราชบัญญัติ การศึกษาภาคบังคับพ.ศ.2545. กรุงเทพฯ: ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.

ณัฏฐสุดา ขันชะลี, ปิยาพัชญ์ นิธิศอัครานนท์ และไพรวัลย์ โคตรตะ. (2568). ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา ในยุคดิจิทัลกับการเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพของโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 1. วารสารการบริหารและนิเทศการศึกษา, 16(2), 158–177.

ดวงทิพย์ เพ็ชรนิล, วรรณรี ปานศิริ และทัศนีย์ ช่อเทียนทิพย์. (2568). กระบวนการนิเทศและเทคนิคการนิเทศทางการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา. วารสารวิจัยวิชาการ, 8(3), 395–408.

ธรรศยา หล่าอุดม. (2568). บทบาทของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาในการสนับสนุนการนิเทศการศึกษาในชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ. วารสารพัฒนศึกษาศาสตร์, 1(3), 40–53.

นันทินานันทน์ ธนัทรจนกุล และชัษษพณขิ์ จันวงค์เดือน. (2568). การนิเทศสร้างแรงบันดาลใจ: สไตล์การนิเทศ 6 แบบ. วารสารสหวิทยาการศึกษาครุศาสตร์, 1(4), 35–47.

นิตยา คำหนาหนัก, นิศารัตน์ ไกรราช, บุษยามาศ ทาแฝง, ปณิดา เทพสุวรรณ และสถิรพร เชาวน์ชัย. (2025). แนวทางการพัฒนาการนิเทศภายในโดยใช้เทคโนโลยีดิจิทัลของโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาพิษณุโลก อุตรดิตถ์. วารสารวิจัยทางการศึกษาคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 20(1), 54–69.

พัชรินทร์ สร้อยเพชร. (2565). การนำกระบวนการ PDCA มาใช้ในการบริหารวิทยาลัยอาชีวศึกษา. วารสารการศึกษาไทย, 34(2), 101-113.

ไพผกา ผิวดำ. (2564). ชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพสู่ความสำเร็จของสถานศึกษา. วารสารนวัตกรรมการจัดการศึกษาและการวิจัย, 3(1), 11–18.

วิไลลักษณ์ ละวู่.(2568). การนิเทศภายในตามหลักกัลยาณมิตรธรรม 7. วารสารนวัตกรรมการวิจัย, 1(1), 52–65.

ศรัณย์ ขนอม และ ศิริวรรณ วณิชวัฒนวรชัย. (2568). กระบวนการนิเทศเพื่อพัฒนาครูอย่างยั่งยืน. วารสารปราชญ์ประชาคม, 3(2), 163–176.

รูปแบบการทำรัฐประหารของทหารกับการเมืองไทย
Military Coup Patterns and Thai Politics

พิมพ์ผกา พิทักษ์กรณ์[1] และ สุริยะ ประภายสาธก[2]
Phimpaka Pitakkron[1] and Suriya Prapysatok[2]

Received: 01 October 2025; **Revised:** 06 January 2026; **Accepted:** 08 January 2026

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) ยุทธวิธีการทำรัฐประหารในประเทศไทย 2) ยุทธวิธีการทำรัฐประหารในต่างประเทศ และ 3) วิเคราะห์เปรียบเทียบรูปแบบยุทธวิธีการทำรัฐประหารในประเทศไทยกับต่างประเทศ การวิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยดำเนินการวิเคราะห์และสังเคราะห์เอกสาร วรรณกรรม และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องอย่างเป็นระบบ วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เชิงพรรณนาและการสังเคราะห์เชิงอุปนัย ภายใต้กรอบแนวคิดด้านความสัมพันธ์ระหว่างทหารกับการเมืองและทฤษฎีรัฐประหาร

ผลการวิจัยพบว่า 1) การทำรัฐประหารในประเทศไทยเป็นกระบวนการทางการเมืองเชิงโครงสร้างที่มีการใช้ยุทธวิธีอย่างเป็นระบบ ประกอบด้วยการสร้างความชอบธรรมผ่านวาทกรรมด้านความมั่นคงและวิกฤตทางการเมือง การควบคุมกลไกอำนาจรัฐและสื่อมวลชน และการออกแบบกติกาทางการเมืองภายหลังการยึดอำนาจเพื่อสืบทอดอำนาจในระยะยาว 2) การทำรัฐประหารในต่างประเทศมีความหลากหลายตามบริบททางการเมืองและความเข้มแข็งของสถาบันประชาธิปไตย โดยมีแนวโน้มเปลี่ยนจากการใช้กำลังทางทหารโดยตรงไปสู่การใช้กลไกทางกฎหมาย สถาบันทางการเมือง และการสื่อสารเชิงวาทกรรมในการยึดกุมอำนาจรัฐ 3) การสังเคราะห์เชิงเปรียบเทียบการรัฐประหารในประเทศไทยมีลักษณะใกล้เคียงกับรัฐประหารของผู้พิทักษ์ ซึ่งทำหน้าที่เป็นกลไกในการจัดสมดุลอำนาจภายในชนชั้นนำ มากกว่าการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างอำนาจในระดับถอนราก ข้อค้นพบดังกล่าวสะท้อนลักษณะเฉพาะของการเมืองไทยที่เอื้อต่อการเกิดซ้ำของรัฐประหาร และช่วยขยายความเข้าใจรัฐประหารในฐานะกระบวนการทางการเมืองเชิงโครงสร้าง

คำสำคัญ: รัฐประหาร; ยุทธวิธีทางการเมือง; ความสัมพันธ์ทหารกับการเมือง

[1] [2] หลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต วิทยาลัยการเมืองและการปกครอง มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา ; Master of Political, College of Politics and Government, Suan Sunandha Rajabhat University
Corresponding Author, E-mail: s60463825038@ssru.ac.th

Abstract

This study aims to; 1) examine coup strategies in Thailand, 2) investigate coup strategies in foreign countries, and 3) conduct a comparative analysis of coup strategy patterns in Thailand and other countries. The research adopts a qualitative research approach, employing a systematic analysis and synthesis of relevant documents, literature, and previous studies. Data were analyzed using descriptive analysis and analytical induction within the conceptual framework of civil–military relations and coup theory.

The findings reveal that: (1) coups in Thailand constitute a structural political process characterized by the systematic use of strategies, including the construction of legitimacy through security and political crisis discourses, the control of state power mechanisms and mass media, and the post-coup design of political rules to entrench power in the long term; (2) coups in foreign countries exhibit greater variation depending on political contexts and the strength of democratic institutions, with a growing tendency to shift from direct military force toward the use of legal mechanisms, political institutions, and discursive communication to seize and maintain state power; and (3) comparative synthesis indicates that coups in Thailand closely resemble Guardian coups, functioning as a mechanism for balancing power within elite groups rather than fundamentally transforming the structure of power. These findings reflect distinctive characteristics of Thai politics that facilitate the recurrence of coups and contribute to an expanded understanding of coups as a structural political process.

Keywords: Coup d'état; Political Strategies; Civil–Military Relations

บทนำ

การรัฐประหาร (Coup d'état) เป็นกลไกทางการเมืองที่เกิดขึ้นซ้ำแล้วซ้ำเล่าในสังคมไทย และมีบทบาทสำคัญต่อการกำหนดทิศทาง ของระบอบการเมืองมาอย่างต่อเนื่องตลอดประวัติศาสตร์การเมืองสมัยใหม่ แม้การรัฐประหารมักถูกอธิบายหรือสร้างความชอบธรรมในนามของการแก้ไขวิกฤตทางการเมือง ความล้มเหลวของรัฐบาลพลเรือน หรือปัญหาการทุจริตคอร์รัปชั่น แต่ในเชิงโครงสร้าง การรัฐประหารหมายถึง การเปลี่ยนแปลงอำนาจรัฐโดยไม่เป็นไปตามกติกาของรัฐธรรมนูญ และอาศัยอำนาจของกองทัพเป็นกลไกหลักในการเข้าควบคุมอำนาจรัฐ (สุรชาติ บำรุงสุข, 2551; ธำรงศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์, 2561) ลักษณะดังกล่าวแตกต่างจากการปฏิวัติ

(Revolution) ซึ่งมุ่งเปลี่ยนแปลงโครงสร้างอำนาจและความสัมพันธ์ทางสังคมในระดับลึกและกว้างขวางกว่า

แม้ประเทศไทยจะประสบกับการรัฐประหารหลายครั้ง ตลอดประวัติศาสตร์การเมืองสมัยใหม่ แต่รูปแบบการเมืองภายหลังรัฐประหาร กลับสะท้อนลักษณะของการช่วงชิงอำนาจภายในกลุ่มชนชั้นนำ มากกว่าการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างที่ตอบสนองต่อความต้องการและผลประโยชน์ของประชาชนผู้ถูกปกครอง (ณัฏฒิดนัย พยัคฆพันธ์, 2567) การแทรกแซงทางการเมืองของกองทัพจึงมิได้เป็นเพียงเหตุการณ์เฉพาะหน้าหรือปฏิกิริยาต่อวิกฤตทางการเมือง หากแต่เป็นแบบแผนที่ฝังรากอยู่ในระบบความสัมพันธ์ระหว่างทหารกับการเมืองไทยอย่างต่อเนื่อง (วชิรวัชร งามละม่อม, 2559) ในทางทฤษฎีรัฐประหารเป็นปรากฏการณ์ทางการเมือง ที่ได้รับการอธิบายผ่านกรอบแนวคิดทางรัฐศาสตร์ที่หลากหลาย โดยเฉพาะแนวคิดด้านความสัมพันธ์ระหว่างทหารกับพลเรือน แนวคิดเชิงยุทธวิธีของชนชั้นนำ และการวิเคราะห์รัฐประหารในฐานะกลไกสำคัญ ของการคงอยู่ของระบอบอำนาจนิยม กรอบแนวคิดเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่า รัฐประหารมิได้เป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นโดยบังเอิญ หากแต่เป็นผลลัพธ์ของโครงสร้างอำนาจ ความสัมพันธ์เชิงสถาบัน และบริบททางสังคมการเมืองที่เอื้อต่อการแทรกแซงอำนาจของกองทัพและชนชั้นนำทางการเมือง ในระดับนานาชาติ รัฐประหารถูกมองว่า เป็นปัญหาสำคัญที่บั่นทอนกระบวนการพัฒนาประชาธิปไตย เสถียรภาพทางการเมือง และหลักนิติรัฐ โดยงานศึกษาของณัฐวัตร สนามชัย (2564) ชี้ให้เห็นว่ารัฐประหารมักนำไปสู่การถดถอยของสถาบันทางการเมือง การรวมศูนย์อำนาจ และการจำกัดสิทธิและเสรีภาพของประชาชน

อย่างไรก็ตาม ประสบการณ์ของหลายประเทศ ยังสะท้อนให้เห็นว่ารัฐประหารมิได้มีรูปแบบตายตัว หากมีการปรับเปลี่ยนยุทธวิธีให้สอดคล้องกับบริบททางสังคมการเมืองที่เปลี่ยนแปลงไป เช่น การสร้างความชอบธรรมผ่านกลไกทางกฎหมาย องค์กรอิสระ หรือกระบวนการกึ่งประชาธิปไตย การศึกษารัฐประหารในเชิงเปรียบเทียบ จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการทำความเข้าใจวิวัฒนาการของอำนาจนิยมร่วมสมัย รวมถึงกลไกการดำรงอยู่ของระบอบการเมืองที่ไม่เป็นประชาธิปไตยในระยะยาว สำหรับประเทศไทย รัฐประหารเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นซ้ำอย่างต่อเนื่อง และส่งผลกระทบเชิงโครงสร้างต่อระบบการเมืองโดยตรง การพัฒนาประชาธิปไตยไม่สามารถดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง เนื่องจากกระบวนการเปลี่ยนผ่านอำนาจทางการเมืองมักถูกตัดตอนโดยอำนาจนอกระบบ ส่งผลให้เกิดวัฏจักรของการรัฐประหาร การจัดทำรัฐธรรมนูญ และการจัดตั้งรัฐบาลภายใต้เงื่อนไขที่จำกัด บทบาทของสถาบันการเมืองที่มาจากการเลือกตั้ง (วินิจ ผาเจริญ, 2565) ปรากฏการณ์ดังกล่าวทำให้รัฐประหารกลายเป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างทางการเมืองไทย มากกว่าจะเป็นเพียงเหตุการณ์ผิดปกติในระบบการเมือง แม้จะมีงานศึกษารัฐประหารในประเทศไทยเป็นจำนวนมาก แต่งานวิจัยส่วนใหญ่ยังคงมุ่งเน้นการอธิบายในเชิงประวัติศาสตร์ การเมืองเชิงเหตุการณ์ หรือการวิพากษ์เชิงอุดมการณ์เป็นหลัก ขณะที่ยังขาดงานวิจัยที่มุ่งสังเคราะห์ยุทธวิธีของการรัฐประหาร ในลักษณะของตัวแบบอย่างเป็นระบบ และเชื่อมโยงกรณีศึกษาของประเทศไทย เข้ากับประสบการณ์ของต่างประเทศในเชิงเปรียบเทียบ ช่องว่างดังกล่าว ส่งผลให้การทำความเข้าใจรัฐประหารในประเทศไทย ยังไม่สามารถอธิบายได้อย่าง

ชัดเจนถึงปัจจัยเชิงโครงสร้างและเชิงสถาบัน ที่เอื้อต่อการเกิดซ้ำและการดำรงอยู่ของรัฐประหารในระยะยาว

จากความสำคัญและปัญหาดังกล่าว งานวิจัยนี้ จึงมุ่งศึกษาการรัฐประหารในฐานะปรากฏการณ์เชิงโครงสร้าง โดยใช้กรอบแนวคิดด้านความสัมพันธ์ระหว่างทหารกับการเมือง ร่วมกับการวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบระหว่างประเทศไทยกับต่างประเทศ เพื่อวิเคราะห์และสังเคราะห์ยุทธวิธีของการรัฐประหารอย่างเป็นระบบ อันจะนำไปสู่ความเข้าใจรูปแบบการเมืองไทยในมิติของรัฐประหารได้อย่างลุ่มลึก และเป็นฐานสำคัญในการพัฒนาองค์ความรู้เชิงทฤษฎี ตลอดจนการกำหนดข้อเสนอเชิงนโยบายเพื่อเสริมสร้างเสถียรภาพทางการเมืองและการพัฒนาประชาธิปไตยในระยะยาว

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษายุทธวิธีการทำรัฐประหารในประเทศไทย
2. เพื่อศึกษายุทธวิธีการทำรัฐประหารต่างประเทศ
3. เพื่อศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบยุทธวิธีการทำรัฐประหารในประเทศไทย และการทำรัฐประหารต่างประเทศ

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิเคราะห์และสังเคราะห์ยุทธวิธีการทำรัฐประหารในประเทศไทยและต่างประเทศ โดยอาศัยข้อมูลจากเอกสารทางวิชาการและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องอย่างเป็นระบบ รายละเอียดวิธีดำเนินการวิจัยมีดังนี้

1. แหล่งข้อมูลในการวิจัย ข้อมูลที่ใช้เป็นข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) ประกอบด้วย (1) หนังสือ ตำรา และงานเขียนทางวิชาการด้านรัฐประหาร ความสัมพันธ์ระหว่างทหารกับการเมือง และทฤษฎีระบอบการเมือง (2) บทความวิจัยและบทความวิชาการทั้งในและต่างประเทศ (3) รายงานการศึกษาและฐานข้อมูลรัฐประหารระดับสากล และ (4) เอกสารทางประวัติศาสตร์การเมืองไทยที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์รัฐประหาร ตั้งแต่สมัยรัฐจารีตจนถึงปัจจุบัน

2. ขั้นตอนการเก็บรวบรวมและคัดเลือกข้อมูล การเก็บรวบรวมข้อมูลดำเนินการอย่างเป็นระบบ โดยเริ่มจากการกำหนดกรอบการสืบค้นและคำสำคัญที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย จากนั้นทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องทั้งกรณีประเทศไทยและต่างประเทศ และคัดเลือกเอกสารตามเกณฑ์ความสอดคล้อง ความน่าเชื่อถือ และความครบถ้วนของข้อมูล ก่อนจัดระบบเอกสารในรูปแบบเมทริกซ์ข้อมูล เพื่อเตรียมพร้อมสำหรับการวิเคราะห์เชิงลึก

3. กระบวนการวิเคราะห์ข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลใช้การวิเคราะห์เชิงคุณภาพ โดยดำเนินการเป็นลำดับขั้น ได้แก่

3.1 การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เพื่อสกัดแนวคิด ปัจจัย กลไก ยุทธวิธี และผลลัพธ์ที่เกี่ยวข้องกับการรัฐประหาร

3.2 การจัดหมวดหมู่และสร้างธีม (Categorization & Thematic Analysis) โดยจำแนกข้อมูลตามประเด็นสำคัญ เช่น โครงสร้างอำนาจ ความสัมพันธ์ทหาร–การเมือง ยุทธวิธีการยึดอำนาจ และผลลัพธ์ทางการเมือง

3.3 การวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบและอุปนัย (Comparative Analysis & Analytical Induction) เพื่อค้นหารูปแบบร่วมและความแตกต่างระหว่างกรณีศึกษาของไทยและต่างประเทศ

3.4 การวิเคราะห์เชิงตรรกะ (Logical Analysis) เพื่ออธิบายความสัมพันธ์เชิงเหตุผลของปัจจัยและกลไกที่นำไปสู่การรัฐประหารและการดำรงอยู่ของรัฐประหาร

ผลจากการวิเคราะห์ดังกล่าวถูกนำมาสังเคราะห์เป็นข้อค้นพบเชิงแนวคิดและเชิงโครงสร้าง เพื่อพัฒนาตัวแบบการรัฐประหารและอธิบายลักษณะเฉพาะของการเมืองไทยในเชิงเปรียบเทียบ

4. การสังเคราะห์และการนำเสนอผลการวิจัย ผู้วิจัยบูรณาการข้อค้นพบให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย และนำเสนอผลในรูปแบบพรรณนาเชิงวิเคราะห์ โดยใช้การอธิบายเชิงเหตุ-ผล ตารางเปรียบเทียบยุทธวิธีรัฐประหารไทย–ต่างประเทศ และการสังเคราะห์เป็นตัวแบบหรือกรอบแนวคิด เพื่อสะท้อนผลการวิจัยอย่างเป็นระบบ ชัดเจน และตรวจสอบได้

สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาเรื่องรูปแบบการทำรัฐประหารของทหารกับการเมืองไทย ซึ่งผู้วิจัยสามารถสรุปผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

วัตถุประสงค์ที่ 1 เพื่อศึกษาวิเคราะห์รูปแบบยุทธวิธีการทำรัฐประหารในประเทศไทย ผลการวิจัยพบว่า การทำรัฐประหารในประเทศไทย มิได้เป็นเพียงการยึดอำนาจทางการเมืองโดยใช้กำลังทางทหารเท่านั้น หากแต่เป็นกระบวนการทางการเมืองที่มีการวางแผนและใช้ยุทธวิธีอย่างเป็นระบบ โดยสามารถจำแนกรูปแบบยุทธวิธีการทำรัฐประหารออกเป็นหลายมิติดังนี้

ประการแรก รัฐประหารในประเทศไทยมักเริ่มต้น จากการสร้างความชอบธรรมทางการเมือง (political legitimacy) ผ่านการอ้างเหตุผลด้านความมั่นคงของรัฐ ความขัดแย้งทางการเมือง ความล้มเหลวของรัฐบาลพลเรือน หรือการปกป้องสถาบันหลักของประเทศ ยุทธวิธีดังกล่าวถูกใช้เพื่อโน้มน้าวสังคมให้ยอมรับการใช้อำนาจนอกระบบรัฐธรรมนูญในฐานะทางออกจำเป็นของวิกฤตทางการเมือง

ประการที่สอง การควบคุมกลไกอำนาจรัฐและโครงสร้างสถาบัน เป็นยุทธวิธีสำคัญโดยเฉพาะการเข้ายึดอำนาจเหนือฝ่ายบริหาร นิติบัญญัติ และสื่อมวลชน พร้อมกับการประกาศใช้กฎหมายพิเศษหรือคำสั่งคณะรัฐประหาร เพื่อจำกัดสิทธิเสรีภาพและลดทอนพลังการต่อต้านจากภาคประชาชนและฝ่ายการเมือง

ประการที่สาม รัฐประหารในประเทศไทยมีการใช้ยุทธวิธีเชิงสัญลักษณ์ และการสื่อสารทางการเมือง อย่างเข้มข้น เช่น การประกาศจุดยืนด้านศีลธรรม ความเป็นกลางทางการเมือง หรือ

การอ้างความจำเป็นเร่งด่วนในการฟื้นฟูความสงบเรียบร้อย ทั้งนี้เพื่อสร้างภาพลักษณ์ของความชอบธรรม (legitimacy) และลดแรงต้านจากสังคมในระยะเริ่มต้นของการยึดอำนาจ

ประการสุดท้าย รัฐประหารในประเทศไทยมีลักษณะเป็น กระบวนการสืบทอดอำนาจ (power entrenchment) มากกว่าการใช้อำนาจชั่วคราว โดยมักนำไปสู่การปรับโครงสร้างทางการเมือง การร่างรัฐธรรมนูญใหม่ และการออกแบบกติกาทางการเมืองที่เอื้อต่อการคงอยู่ของอำนาจนอกระบบในระยะยาว

ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า รูปแบบยุทธวิธีการทำรัฐประหารในประเทศไทย เป็นการผสมผสานระหว่างการใช้กำลัง การสร้างความชอบธรรม การควบคุมสถาบัน และการสื่อสารเชิงอุดมการณ์ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงลักษณะเฉพาะของการเมืองไทย รัฐประหารถูกทำให้กลายเป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างอำนาจทางการเมือง มากกว่าการเป็นเหตุการณ์ผิดปกติทางการเมืองเพียงชั่วคราว

วัตถุประสงค์ที่ 2 เพื่อศึกษาวิเคราะห์รูปแบบยุทธวิธีการทำรัฐประหารในต่างประเทศ

ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบยุทธวิธีการทำรัฐประหารในต่างประเทศมีความหลากหลายและแตกต่างกันไปตามบริบททางการเมือง สังคม เศรษฐกิจ และระดับความเข้มแข็งของสถาบันประชาธิปไตย อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาในเชิงเปรียบเทียบ สามารถสังเคราะห์ลักษณะร่วมของยุทธวิธีการทำรัฐประหารได้เป็นประเด็นที่สำคัญ 4 ประการ

ประการแรก รัฐประหารในต่างประเทศ มักใช้ยุทธวิธีการสร้างความชอบธรรม (legitimacy-building strategy) ผ่านการอ้างเหตุผลด้านความมั่นคง ความล้มเหลวของรัฐบาลพลเรือน การทุจริตคอร์รัปชัน หรือความจำเป็นในการฟื้นฟูเสถียรภาพของรัฐ ยุทธวิธีดังกล่าวถูกใช้เพื่อทำให้การใช้อำนาจนอกระบบถูกยอมรับในช่วงเปลี่ยนผ่านทางการเมือง โดยเฉพาะในประเทศที่สถาบันประชาธิปไตยยังไม่เข้มแข็ง

ประการที่สอง รัฐประหารในต่างประเทศจำนวนมาก มีลักษณะของรัฐประหารเชิงค่อยเป็นค่อยไป (gradual or soft coup) ซึ่งมิได้อาศัยกำลังทหารอย่างเปิดเผยเพียงอย่างเดียว หากแต่ใช้กลไกทางกฎหมาย องค์กรอิสระ หรือกระบวนการทางรัฐสภา เป็นเครื่องมือในการบ่อนเซาะอำนาจของรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้ง จนกระทั่งสามารถยึดกุมอำนาจรัฐได้ โดยไม่ต้องใช้ความรุนแรงในวงกว้าง

ประการที่สาม การควบคุมข้อมูลข่าวสารและการสื่อสารทางการเมือง เป็นยุทธวิธีสำคัญ โดยเฉพาะการเข้าควบคุมสื่อมวลชน การจำกัดเสรีภาพในการแสดงออก และการใช้วาทกรรมทางการเมืองเพื่อสร้างภาพลักษณ์ของการเป็นผู้รักษาความสงบ หรือผู้กอบกู้ชาติ ซึ่งมีบทบาทอย่างยิ่งในการลดแรงต่อต้านจากสังคมและประชาคมระหว่างประเทศ

ประการที่สี่ รัฐประหารในหลายประเทศนำไปสู่การออกแบบโครงสร้างอำนาจใหม่ ผ่านการแก้ไขรัฐธรรมนูญ การจัดตั้งรัฐบาลเฉพาะกาล หรือการปรับเปลี่ยนกติกาทางการเมือง เพื่อสถาปนาอำนาจของกลุ่มผู้ยึดอำนาจ ให้มีความมั่นคงและยั่งยืนในระยะยาว มากกว่าการคืนอำนาจสู่ระบอบประชาธิปไตยอย่างแท้จริง

ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า รูปแบบยุทธวิธีการทำรัฐประหารในต่างประเทศ มีแนวโน้มเปลี่ยนจากการใช้กำลังทางทหารโดยตรง ไปสู่การใช้ยุทธวิธีเชิงสถาบัน กฎหมาย และการสื่อสารทางการเมืองมากขึ้น ซึ่งสะท้อนพลวัตของการเมืองร่วมสมัยที่การยึดอำนาจจำเป็นต้องอาศัยความชอบธรรมและการยอมรับจากทั้งภายในและภายนอกประเทศควบคู่กัน

วัตถุประสงค์ที่ 3 เพื่อวิเคราะห์รูปแบบยุทธวิธีการทำรัฐประหารในประเทศไทย และการทำรัฐประหารในต่างประเทศ จากการวิเคราะห์เอกสาร แนวคิดเชิงทฤษฎี และกรณีศึกษาการทำรัฐประหารทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ พบว่า รูปแบบยุทธวิธีการทำรัฐประหาร มีทั้งความเหมือนและความแตกต่างกันในหลายมิติ โดยเฉพาะในด้านบทบาทของกองทัพ ความชอบธรรมทางการเมือง กลไกการสื่อสาร และการจัดการภายหลังการยึดอำนาจ ดังแสดงในตารางที่ 1

ประเด็นการวิเคราะห์	การทำรัฐประหารในประเทศไทย	การทำรัฐประหารในต่างประเทศ
- ผู้กระทำหลัก	กองทัพเป็นผู้ดำเนินการโดยตรง มักนำโดยผู้นำเหล่าทัพหรือคณะนายทหารระดับสูง	หลากหลายรูปแบบ เช่น กองทัพ กลุ่มนายทหารบางส่วน หรือความร่วมมือระหว่างกองทัพกับกลุ่มการเมือง
- เหตุผลและการสร้างความชอบธรรม	อ้างความจำเป็นในการรักษาความสงบ ความมั่นคงของชาติ และการแก้ไขวิกฤตทางการเมือง	มักอ้างการล้มเหลวของรัฐบาล การทุจริต หรือการละเมิดสิทธิมนุษยชน และในบางกรณีได้รับแรงสนับสนุนจากภาคประชาชน
- รูปแบบยุทธวิธีการยึดอำนาจ	ใช้กำลังทางทหารควบคุมพื้นที่ยุทธศาสตร์ สื่อมวลชน และสถาบันการเมืองอย่างรวดเร็ว	มีทั้งการใช้กำลังโดยตรง และการใช้กลไกทางการเมืองหรือกฎหมายควบคู่ (soft coup/constitutional coup)
- บทบาทของสื่อและการสื่อสาร	ควบคุมหรือปิดกั้นสื่อในช่วงเริ่มต้น ใช้แถลงการณ์จากคณะรัฐประหารเป็นหลัก	ใช้สื่อและโซเชียลมีเดียมากขึ้น เพื่อสร้างการยอมรับและความชอบธรรมในระดับนานาชาติ
- การจัดการอำนาจหลังรัฐประหาร	จัดตั้งคณะรัฐประหาร คณะรัฐบาลชั่วคราว และร่างรัฐธรรมนูญใหม่ภายใต้การกำกับของกองทัพ	บางประเทศคืนอำนาจสู่รัฐบาลพลเรือนเร็วกว่า หรือใช้การเลือกตั้งเป็นกลไกฟื้นฟูความชอบธรรม
- ผลกระทบต่อระบอบประชาธิปไตย	ส่งผลให้ประชาธิปไตยหยุดชะงักและเกิดวัฏจักรรัฐประหารซ้ำ	ผลกระทบแตกต่างกัน ขึ้นกับบริบททางการเมือง สังคม และแรงกดดันจากประชาคมโลก
- บทบาทของสื่อและการสื่อสาร	ควบคุมหรือปิดกั้นสื่อในช่วงเริ่มต้น ใช้แถลงการณ์จากคณะรัฐประหารเป็นหลัก	ใช้สื่อและโซเชียลมีเดียมากขึ้น เพื่อสร้างการยอมรับและความชอบธรรมในระดับนานาชาติ

ตารางที่ 1 การเปรียบเทียบรูปแบบยุทธวิธีการทำรัฐประหารในประเทศไทยและต่างประเทศ

ผลการวิจัยจากการวิเคราะห์เปรียบเทียบพบว่า รูปแบบยุทธวิธีการทำรัฐประหารในประเทศไทย มีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างจากต่างประเทศอย่างชัดเจน โดยประเทศไทย มักใช้ยุทธวิธีการยึดอำนาจ โดยตรงผ่านกองทัพเป็นศูนย์กลาง ควบคุมกลไกรัฐและสื่อสารมวลชนอย่างเบ็ดเสร็จ พร้อมสร้างความชอบธรรมผ่านวาทกรรม ด้านความมั่นคงและความสงบเรียบร้อยของสังคม ขณะที่การทำรัฐประหารในต่างประเทศ มีความหลากหลายมากกว่า ทั้งในเชิงผู้กระทำ รูปแบบยุทธวิธี และกลไกการสร้างความชอบธรรม โดยหลายกรณีมีการผสมผสาน ระหว่างการใช้กำลังทางทหารกับกระบวนการทางการเมืองหรือกฎหมาย การสังเคราะห์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า บริบททางประวัติศาสตร์ โครงสร้างอำนาจ และวัฒนธรรมทางการเมือง มีบทบาทสำคัญต่อการกำหนดรูปแบบและยุทธวิธีการทำรัฐประหาร ซึ่งความแตกต่างเหล่านี้ ส่งผลโดยตรงต่อพัฒนาการของระบอบประชาธิปไตยและเสถียรภาพทางการเมืองในแต่ละประเทศ

อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการศึกษาวิจัยเรื่องรูปแบบการทำรัฐประหารของทหารกับการเมืองไทย มีประเด็นที่จะนำมาอภิปรายผลได้ดังต่อไปนี้

วัตถุประสงค์ที่ 1 เพื่อศึกษายุทธวิธีการทำรัฐประหารในประเทศไทย การทำรัฐประหารในประเทศไทย มิได้เป็นเพียงการยึดอำนาจโดยใช้กำลังทางทหารในลักษณะฉับพลัน หากแต่เป็นกระบวนการทางการเมืองเชิงโครงสร้าง ที่มีการใช้ยุทธวิธีอย่างเป็นระบบ โดยประกอบด้วยการสร้างความชอบธรรมผ่านวาทกรรม ด้านความมั่นคงและวิกฤตทางการเมือง การควบคุมกลไกอำนาจรัฐและสื่อมวลชน ตลอดจนการออกแบบกติกาทางการเมืองภายหลังการยึดอำนาจ เพื่อรองรับการสืบทอดอำนาจในระยะยาว ลักษณะดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่ารัฐประหารในประเทศไทย มิได้เป็นเหตุการณ์ผิดปกติที่เกิดขึ้นเฉพาะหน้า หากแต่เป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างอำนาจทางการเมืองที่ดำรงอยู่มาอย่างต่อเนื่อง ผลการวิจัยนี้ สามารถอธิบายได้จากโครงสร้างความสัมพันธ์ระหว่างทหารกับการเมืองในบริบทไทย ซึ่งกองทัพมีบทบาททางการเมืองมาอย่างยาวนาน และถูกทำให้ชอบธรรมในฐานะผู้พิทักษ์ความมั่นคงและระเบียบของรัฐ ขณะเดียวกัน ความอ่อนแอ ความไม่ต่อเนื่อง และข้อจำกัดของสถาบันการเมืองพลเรือน ได้เปิดพื้นที่ให้กองทัพสามารถเข้ามาแทรกแซงและจัดการความขัดแย้งทางการเมือง โดยเฉพาะความขัดแย้งภายในชนชั้นนำได้อย่างต่อเนื่อง เมื่อการยึดอำนาจประสบความสำเร็จ การออกแบบกติกาและโครงสร้างทางการเมืองใหม่ จึงทำหน้าที่เป็นกลไกสำคัญในการแปลงอำนาจนอกระบบ ให้กลายเป็นอำนาจเชิงสถาบัน ที่สามารถดำรงอยู่ได้ในระยะยาว ข้อค้นพบดังกล่าวสอดคล้องกับการอธิบายของสุรชาติ บำรุงสุข และสุรพงษ์ ผลบูรณ์ ที่ชี้ให้เห็นว่า รัฐประหารในประเทศไทย ทำหน้าที่เป็นกลไกในการจัดสมดุลและจัดระเบียบอำนาจภายในชนชั้นนำ โดยใช้กองทัพเป็นเครื่องมือสำคัญ มากกว่าการมุ่งเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคมและเศรษฐกิจอย่างถอนราก (สุรชาติ บำรุงสุข, 2551; สุรพงษ์ ผลบูรณ์, 2557) กล่าวอีกนัยหนึ่ง รัฐประหารมิได้มีเป้าหมายหลักในการปฏิรูปสังคม หากแต่เป็นเครื่องมือทางการเมืองในการจัดการความขัดแย้งและคงอยู่ของระเบียบอำนาจเดิม อย่างไรก็ตาม ผลการวิจัยนี้ ได้ขยายข้อถกเถียงใน

วรรณกรรมเดิม โดยเสนอว่ารัฐประหารควรถูกทำความเข้าใจในฐานะกระบวนการทางการเมืองเชิงโครงสร้าง ที่ประกอบด้วยหลายขั้นตอนอย่างเป็นระบบ ตั้งแต่การสร้างความชอบธรรม การควบคุมกลไกอำนาจ ไปจนถึงการสถาปนาอำนาจในเชิงสถาบัน แนวทางการอธิบายดังกล่าว ช่วยให้สามารถทำความเข้าใจการเกิดซ้ำของรัฐประหาร ในระบบการเมืองไทยได้อย่างชัดเจนยิ่งขึ้น และสะท้อนให้เห็นว่า รัฐประหารมิได้เป็นเพียงการยึดอำนาจชั่วคราว หากแต่เป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างอำนาจที่ฝังรากลึกในระบบการเมืองไทย

วัตถุประสงค์ที่ 2 เพื่อศึกษายุทธวิธีการทำรัฐประหารในต่างประเทศ ผลการวิจัยพบว่า ยุทธวิธีการทำรัฐประหารในต่างประเทศ มีความหลากหลายและแตกต่างกันไปตามบริบททางการเมือง สังคม และระดับความเข้มแข็งของสถาบันประชาธิปไตยในแต่ละประเทศ โดยมีแนวโน้มสำคัญคือ การเปลี่ยนผ่านจากการใช้กำลังทางทหารโดยตรง ไปสู่การใช้กลไกทางกฎหมาย สถาบันทางการเมือง และการสื่อสารเชิงวาทกรรมในการยึดกุมอำนาจรัฐมากขึ้น ลักษณะดังกล่าวสะท้อนให้เห็นพลวัตของรัฐประหารร่วมสมัย ที่มิได้พึ่งพาอำนาจบังคับเพียงอย่างเดียว หากแต่ต้องอาศัยความชอบธรรมเชิงกระบวนการควบคู่กันไป แนวโน้มดังกล่าวสามารถอธิบายได้จากแรงกดดันทั้งภายในและภายนอกประเทศ โดยเฉพาะการขยายตัวของบรรทัดฐานประชาธิปไตย หลักสิทธิมนุษยชน และการตรวจสอบจากประชาคมระหว่างประเทศ ซึ่งส่งผลให้การทำรัฐประหารด้วยกำลังทางทหารอย่างเปิดเผยมีต้นทุนทางการเมืองสูงขึ้น ทั้งในด้านความชอบธรรม การยอมรับจากสังคมภายในประเทศ และความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ กลุ่มผู้ยึดอำนาจจึงจำเป็นต้องปรับยุทธวิธีไปสู่การใช้กลไก ที่มีลักษณะถูกต้องตามกฎหมายหรือผ่านสถาบันทางการเมือง เพื่อสร้างความยอมรับ ลดแรงต่อต้าน และเพิ่มโอกาสในการดำรงอำนาจในระยะยาว ขณะเดียวกัน ผลการวิจัยยังชี้ให้เห็นว่า ความเข้มแข็งหรือความอ่อนแอของสถาบันการเมืองพลเรือน เป็นปัจจัยสำคัญที่กำหนดรูปแบบและความสำเร็จของการรัฐประหารในแต่ละประเทศ โดยในบริบทที่สถาบันการเมืองอ่อนแอ ไม่สามารถจัดการความขัดแย้งทางสังคมและการเมือง ได้อย่างมีประสิทธิภาพ การแทรกแซงทางการเมืองของกองทัพ หรือกลุ่มอำนาจนอกระบบ มีแนวโน้มเกิดขึ้นได้ง่ายและมีความชอบธรรมมากขึ้นในสายตาของบางส่วนของสังคม ข้อค้นพบดังกล่าว สอดคล้องกับการอธิบายของเถลิงศักดิ์ เสนาคำ (2562) ที่ชี้ว่า รัฐประหารมักเกิดขึ้นในบริบทที่สถาบันการเมือง ไม่สามารถทำหน้าที่จัดระเบียบและจัดการความขัดแย้งได้อย่างมีเสถียรภาพ อย่างไรก็ตาม งานวิจัยนี้ ได้ขยายข้อถกเถียงเดิมในวรรณกรรม ด้วยการเน้นว่ารัฐประหารร่วมสมัย มิได้จำกัดอยู่เพียงการใช้กำลังทางทหารแบบดั้งเดิม หากแต่เป็นกระบวนการทางการเมือง ที่ผสมผสานเครื่องมือทางกฎหมาย สถาบันทางการเมือง และการสื่อสารเชิงวาทกรรมเข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ แนวทางการอธิบายดังกล่าว ช่วยให้เข้าใจว่าการรัฐประหารในบริบทร่วมสมัยมีความซับซ้อนและแยบยลมากขึ้น และแตกต่างจากการอธิบายรัฐประหารแบบดั้งเดิมที่มุ่งเน้นมิติด้านกำลังทางทหารเป็นหลัก

วัตถุประสงค์ที่ 3 การวิเคราะห์เปรียบเทียบรูปแบบยุทธวิธีการทำรัฐประหารในประเทศไทยและต่างประเทศ ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า รูปแบบยุทธวิธีการทำรัฐประหารในประเทศไทยมีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างจากหลายประเทศอย่างชัดเจน โดยรัฐประหารไทยมักดำเนินไปในลักษณะ

ของรัฐประหารของผู้พิทักษ์ (Guardian Coup) ซึ่งเน้นการยึดอำนาจ เพื่อจัดระเบียบและรักษาสมดุลอำนาจภายในชนชั้นนำ มากกว่าการมุ่งเปลี่ยนแปลงโครงสร้างอำนาจทางการเมืองและสังคมในระดับถอนราก ลักษณะดังกล่าวสะท้อนบทบาทของกองทัพ ในฐานะผู้รักษาระเบียบการเมืองมากกว่าการเป็นพลังปฏิวัติที่มุ่งสร้างระเบียบใหม่ ในทางเปรียบเทียบรัฐประหารในต่างประเทศมีความหลากหลายมากกว่า ทั้งในด้านผู้กระทำ รูปแบบการยึดอำนาจ และกลไกการสร้างความชอบธรรม โดยพบแนวโน้มสำคัญของการใช้ยุทธวิธีเชิงสถาบัน กลไกทางกฎหมาย และการสื่อสารทางการเมือง ควบคู่กับหรือทดแทนการใช้กำลังทางทหารโดยตรง ลักษณะดังกล่าว สะท้อนพลวัตของรัฐประหารร่วมสมัย ที่ต้องปรับตัวให้สอดคล้องกับบริบทของสถาบันประชาธิปไตย บรรทัดฐานระหว่างประเทศ และแรงกดดันจากประชาคมโลก

ความแตกต่างดังกล่าว สามารถอธิบายได้จากบริบทเชิงโครงสร้างของการเมืองไทย ซึ่งมีความไม่สมดุลของอำนาจระหว่างสถาบันทหาร กับสถาบันการเมืองพลเรือนมาอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้กองทัพ มีสถานะเป็นผู้พิทักษ์ระเบียบการเมืองในยามที่ชนชั้นนำ เผชิญความขัดแย้งหรือวิกฤตความชอบธรรม การใช้วาทกรรมด้านความมั่นคง ความสงบเรียบร้อย และการแก้ไขวิกฤตทางการเมือง จึงกลายเป็นกลไกสำคัญในการสร้างความชอบธรรมให้กับการใช้อำนาจนอกระบบ ขณะเดียวกัน การออกแบบกติกาทางการเมือง ภายหลังการยึดอำนาจยังสะท้อนความพยายามในการแปลงอำนาจนอกระบบ ให้กลายเป็นอำนาจเชิงสถาบันที่สามารถดำรงอยู่ได้ในระยะยาว ซึ่งแตกต่างจากหลายประเทศ ที่ต้องเผชิญแรงกดดันจากสถาบันประชาธิปไตย และประชาคมระหว่างประเทศ จึงจำเป็นต้องปรับยุทธวิธีรัฐประหารให้มีลักษณะนุ่มนวล และอิงกระบวนการมากขึ้น (ธำรงศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์, 2561; กฤตยชณ์ แก้วโชติ, 2567) ข้อค้นพบดังกล่าว สอดคล้องกับงานศึกษาที่อธิบายว่า รัฐประหารในประเทศไทย ทำหน้าที่เป็นกลไกในการจัดการความขัดแย้งภายในชนชั้นนำ โดยมีกองทัพเป็นเครื่องมือสำคัญ ในการจัดระเบียบอำนาจทางการเมือง มากกว่าจะเป็นการปฏิวัติ เพื่อเปลี่ยนแปลงโครงสร้างสังคมอย่างถอนราก (ประภาพร สีหา, 2560) อย่างไรก็ตาม งานวิจัยนี้ แตกต่างจากงานศึกษาบางส่วนที่มองรัฐประหาร เป็นเพียงเหตุการณ์เฉพาะหน้าหรือการแทรกแซงทางทหารในช่วงวิกฤต เนื่องจากผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า รัฐประหารควรถูกทำความเข้าใจในฐานะกระบวนการทางการเมืองเชิงโครงสร้าง ที่ประกอบด้วยการสร้างความชอบธรรม การควบคุมสถาบัน และการออกแบบกติกาทางการเมือง ภายหลังการยึดอำนาจอย่างเป็นระบบ ในแง่นี้ งานวิจัยนี้มีส่วนช่วยขยายกรอบทฤษฎีการศึกษารัฐประหาร จากการมองรัฐประหารเป็นเหตุการณ์ไปสู่การมองเป็นกระบวนการ (process) ซึ่งช่วยอธิบายความต่อเนื่อง การปรับตัวของยุทธวิธี และการเกิดซ้ำของรัฐประหาร ในบริบทการเมืองไทยได้อย่างลุ่มลึกยิ่งขึ้น และเปิดพื้นที่ให้การศึกษารัฐประหารก้าวพ้นการอธิบายเชิงเหตุการณ์ไปสู่การวิเคราะห์เชิงโครงสร้างและเชิงสถาบัน อย่างเป็นระบบมากขึ้น

องค์ความรู้ใหม่

จากการวิเคราะห์และสังเคราะห์ผลการวิจัยเชิงเปรียบเทียบ งานวิจัยนี้ ได้เสนอองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับการทำรัฐประหารในประเทศไทย โดยชี้ให้เห็นว่า รัฐประหารมิได้เป็นเพียงเหตุการณ์ทางการเมืองเฉพาะหน้า หรือการยึดอำนาจโดยใช้กำลังทางทหารเท่านั้น หากแต่เป็นกระบวนการทางการเมืองเชิงโครงสร้าง ที่ฝังรากอยู่ในความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างชนชั้นนำและกองทัพ องค์ความรู้ใหม่นี้ ช่วยถอดรหัสยุทธวิธีของรัฐประหารไทย ในฐานะกลไกในการจัดสมดุลอำนาจภายในระบบการเมือง ผ่านการสร้างความชอบธรรม การควบคุมสถาบัน และการออกแบบกติกาทางการเมืองภายหลังการยึดอำนาจ ซึ่งแตกต่างจากรัฐประหารในหลายประเทศที่มุ่งเปลี่ยนแปลงโครงสร้างอำนาจโดยตรง การทำความเข้าใจรัฐประหารในลักษณะดังกล่าว จึงช่วยขยายกรอบการอธิบายจากการมองรัฐประหารเป็นเหตุการณ์ ไปสู่การมองรัฐประหารเป็นกระบวนการเชิงระบบ และเป็นฐานสำคัญในการอธิบายความต่อเนื่อง และการเกิดซ้ำของรัฐประหารในบริบทการเมืองไทย ก่อนนำเสนอในรูปของแผนภาพประกอบที่ 1

ภาพ 1 การถอดรหัสรัฐประหารไทย ยุทธวิธีที่ไม่เหมือนใคร

ภาพที่ 1 สะท้อนให้เห็นว่า การรัฐประหารในประเทศไทย มิได้เป็นเหตุการณ์เฉพาะหน้าที่เกิดขึ้นอย่างฉับพลัน หากแต่เป็นกระบวนการทางการเมืองเชิงโครงสร้าง ที่ประกอบด้วยกลไกและขั้นตอน ที่เชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบ ตั้งแต่การสร้างความชอบธรรมผ่านวาทกรรมด้ านความมั่นคงและวิกฤตทางการเมือง การเข้าควบคุมกลไกอำนาจรัฐและสถาบันทางการเมือง ไปจนถึงการออกแบบกติกาและโครงสร้างทางการเมือง ภายหลังการยึดอำนาจเพื่อค้ำประกันการดำรงอยู่ของอำนาจในระยะยาว การจัดวางองค์ประกอบดังกล่าวในแผนภาพ ช่วยตีความให้เห็นความสัมพันธ์เชิงเหตุผลระหว่างการผลิตความชอบธรรม การควบคุมเชิงสถาบัน และการสืบทอดอำนาจ ซึ่งร่วมกันอธิบายลักษณะเฉพาะของรัฐประหารไทย ในฐานะรัฐประหารของผู้พิทักษ์ (Guardian Coup) ที่ทำหน้าที่เป็นกลไกในการจัดสมดุลอำนาจภายในชนชั้นนำ มากกว่าการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างอำนาจเชิงถอนราก และสะท้อนพลวัตของการเมืองไทยที่เอื้อต่อการเกิดซ้ำของรัฐประหาร

สรุปและข้อเสนอแนะ

สรุปผลการวิจัยได้ว่า การรัฐประหารในประเทศไทย มิได้เป็นเพียงการยึดอำนาจทางการเมือง โดยใช้กำลังทางทหารในลักษณะเฉพาะหน้า หากแต่เป็นกระบวนการทางการเมืองเชิงโครงสร้าง ที่ฝังรากอยู่ในความสัมพันธ์ระหว่างกองทัพกับชนชั้นนำทางการเมือง มาอย่างยาวนาน โดยรัฐประหารไทย มีลักษณะเด่นคือ การสร้างความชอบธรรมผ่านวาทกรรมด้านความมั่นคง ความสงบเรียบร้อย และการแก้ไขวิกฤตทางการเมือง ควบคู่กับการควบคุมกลไกอำนาจรัฐ สื่อมวลชน และการออกแบบกติกาทางการเมืองใหม่ภายหลังการยึดอำนาจ ผลการวิเคราะห์สะท้อนว่า รัฐประหารไทย ทำหน้าที่เป็นกลไกในการจัดสมดุลอำนาจภายในชนชั้นนำ มากกว่าการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างอำนาจในระดับถอนราก ส่งผลให้เกิดวัฏจักรรัฐประหารซ้ำและการพัฒนาประชาธิปไตยที่ไม่ต่อเนื่อง ขณะเดียวกัน ผลการศึกษารัฐประหารในต่างประเทศ ชี้ให้เห็นถึงความหลากหลายของยุทธวิธีการยึดอำนาจ ซึ่งมีทั้งการใช้กำลังทางทหารโดยตรง และการใช้กลไกทางกฎหมาย สถาบันทางการเมือง และการสื่อสารเชิงวาทกรรมในลักษณะรัฐประหารเชิงค่อยเป็นค่อยไป เมื่อเปรียบเทียบเชิงสังเคราะห์ พบว่า รัฐประหารในประเทศไทย มีลักษณะใกล้เคียงกับรัฐประหารของผู้พิทักษ์ กล่าวคือ เป็นการยึดอำนาจเพื่อรักษาระเบียบเดิมและความมั่นคงของโครงสร้างอำนาจมากกว่าการมุ่งเปลี่ยนผ่านไปสู่ระบอบประชาธิปไตยอย่างแท้จริง ข้อค้นพบดังกล่าว ช่วยขยายความเข้าใจรัฐประหารจากการมองเป็นเหตุการณ์เฉพาะหน้า ไปสู่การมองเป็นกระบวนการทางการเมืองที่สัมพันธ์กับโครงสร้างอำนาจ สถาบัน และวัฒนธรรมทางการเมืองไทยอย่างเป็นระบบ

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีข้อเสนอแนะการนำผลการวิจัยไปใช้ในเชิงทฤษฎี ข้อเสนอแนะการนำผลการวิจัยไปใช้เชิงนโยบายและสังคม และข้อเสนอแนะในการวิจัยเพื่อต่อยอดในครั้งต่อไปมีดังนี้

1. ข้อเสนอแนะการนำผลการวิจัยไปใช้ในเชิงทฤษฎี

ผลการวิจัย สามารถนำไปใช้ต่อยอดกรอบทฤษฎีรัฐประหารและความสัมพันธ์ระหว่างทหารกับการเมือง โดยเสนอให้ขยายกรอบการอธิบายรัฐประหาร จากการมองในฐานะเหตุการณ์ ไปสู่การมองรัฐประหารเป็นกระบวนการเชิงโครงสร้างที่ประกอบด้วยการสร้างความชอบธรรม การควบคุมสถาบัน การสื่อสารเชิงอุดมการณ์ และการจัดวางกติกาทางการเมืองใหม่ นอกจากนี้ ข้อค้นพบยังช่วยยืนยันและพัฒนาทฤษฎี Guardian Coup ให้มีความชัดเจนยิ่งขึ้นในบริบทประเทศกำลังพัฒนา โดยเฉพาะกรณีที่กองทัพทำหน้าที่เป็นกลไกของชนชั้นนำในการจัดสมดุลอำนาจภายในระบบการเมือง

2. ข้อเสนอแนะการนำผลการวิจัยไปใช้เชิงนโยบายและสังคม

หน่วยงานภาครัฐ ภาคการเมือง และภาคประชาสังคม ควรนำผลการวิจัยไปใช้ในการออกแบบกลไกป้องกันการแทรกแซงทางการเมืองของกองทัพ เช่น การเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันการเมืองที่มาจากการเลือกตั้ง การเพิ่มความโปร่งใสและความรับผิดของกองทัพต่อสังคม และการพัฒนาวัฒนธรรมประชาธิปไตยที่ไม่ยอมรับการใช้อำนาจนอกระบบรัฐธรรมนูญ ทั้งนี้เพื่อคลี่คลายเงื่อนไขเชิงโครงสร้าง ที่เอื้อต่อการเกิดรัฐประหารซ้ำในระยะยาว

3. ข้อเสนอแนะในการวิจัยเพื่อต่อยอดครั้งต่อไป

การวิจัยในอนาคตควรศึกษารัฐประหารในประเทศไทยเชิงเปรียบเทียบ กับประเทศในภูมิภาคเดียวกันอย่างเป็นระบบมากขึ้น รวมถึงการวิจัยเชิงลึกเกี่ยวกับบทบาทของสื่อใหม่ โซเชียลมีเดีย และองค์กรอิสระในกระบวนการสร้างความชอบธรรมของรัฐประหาร นอกจากนี้ ควรมีการศึกษาวิจัยเชิงปริมาณหรือวิธีวิทยาแบบผสม เพื่อทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างความเข้มแข็งของสถาบันการเมืองกับโอกาสการเกิดรัฐประหาร อันจะช่วยพัฒนาองค์ความรู้เชิงทฤษฎีและเชิงนโยบายให้มีความรอบด้านยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

กฤตยชณ์ แก้วโชติ. (2567). ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการปฏิวัติ รัฐประหารกับความเป็น “รัฏฐาธิปัตย์”. วารสารรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, 4(4), 259–281.

ณัฏฒิดนัย พยัคฆพันธ์. (2567). ก่อนรัฐประหารครั้งที่ 14. วารสารนิติศาสตร์ และสังคมท้องถิ่น, 8(1), 263–282.

ณัฐวัตร สนามชัย. (2564). รัฐประหารกับความถดถอยของการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น: กรณีศึกษาจังหวัดสิงห์บุรีภายหลังรัฐประหารในประเทศไทย พ.ศ. 2557. (การค้นคว้าอิสระรัฐศาสตรมหาบัณฑิต). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

เถลิงศักดิ์ เสนาคำ. (2561). รัฐประหาร: อำนาจ แรงจูงใจและโอกาส. (วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ธำรงศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์. (2561). “ข้ออ้าง” การปฏิวัติ–รัฐประหารในการเมืองไทยสมัยใหม่. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.

ประภาพร สีหา. (2560). ความขัดแย้งทางการเมืองกับรัฐประหาร ปี พ.ศ. 2557. วารสารรัฐศาสตร์ปริทรรศน์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 4(2), 145-166.

วชิรวัชร งามละม่อม. (2559). รัฐประหาร บทบาททหารกับการเมืองในประเทศไทย. เรื่องเต็มการประชุมทางวิชาการของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ครั้งที่ 54: สาขาศึกษาศาสตร์ สาขาเศรษฐศาสตร์และบริหารธุรกิจ สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์. การประชุมทางวิชาการของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ครั้งที่ 54. (หน้า 602-610). สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

วินิจ ผาเจริญ. (2565). พรรคการเมือง กลุ่มผลประโยชน์ และการเลือกตั้ง. สำนักบริหารและพัฒนาวิชาการ: มหาวิทยาลัยแม่โจ้.

สุรชาติ บำรุงสุข. (2551). ไตรสรณคมน์ทหาร รัฐประหารและการเมืองไทย. กรุงเทพฯ: สถาบันปรีดี พนมยงค์.

สุรพงษ์ ผลบูรณ์. (2557). เปรียบเทียบข้ออ้างการทำรัฐประหาร 3 ครั้ง: 23 กุมภาพันธ์ 2534, 19 กันยายน 2549 และ 22 พฤษภาคม 2557. (วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ส้มป่อย: บทบาทในพิธีกรรมและความเชื่อท้องถิ่นล้านนา
Acacia Concinna (Sompoy): Role in Rituals and Local Beliefs of Lanna

พระมหาศิวกร ปญฺญาวชิโร[1], พระปลัดสุกฤษฎิ์ ปิยสีโล[2],
พระครูใบฎีกาเฉลิมพล อริยว์โส[3] และ พระครูโสภิตชัยวงศ์[4]
Phramaha Siwagorn Panyavajiro[1], Phrapalad Sukrit Piyasilo[2],
Phrakhrubaidika Chalermpon Ariyavangso[3] and Phrakhru Sophitchaiwong[4]

Received: 28 May 2025; **Revised:** 13 July 2025; **Accepted:** 17 July 2025

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งศึกษาความสำคัญของ “ส้มป่อย” ในบริบทของวัฒนธรรมล้านนา โดยเฉพาะในพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อในการชำระล้างสิ่งอัปมงคล ส้มป่อยมิได้เป็นเพียงพืชสมุนไพรพื้นบ้านที่มีคุณสมบัติทางเภสัชกรรมและใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันเท่านั้น แต่ยังมีนัยทางจิตวิญญาณในฐานะพืชศักดิ์สิทธิ์ที่สัมพันธ์กับการปลดปล่อยเคราะห์กรรมและฟื้นฟูพลังชีวิต ความเชื่อดังกล่าวสะท้อนผ่านการใช้ฝักส้มป่อยในพิธีสะเดาะเคราะห์ รดน้ำดำหัว และพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนผ่านช่วงชีวิต เช่น การเกิด การตาย องค์ความรู้เกี่ยวกับส้มป่อยจึงครอบคลุมทั้งด้านพฤกษศาสตร์ การแพทย์แผนโบราณ และวัฒนธรรมความเชื่อ ส้มป่อย” ไม่เพียงแต่ในฐานะพืชสมุนไพร แต่ในฐานะสะพานเชื่อมโยงระหว่างธรรมชาติ ความเชื่อ จิตวิญญาณ และภูมิปัญญาท้องถิ่นล้านนา ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์อันแนบแน่นระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ และความต่อเนื่องของวัฒนธรรมผ่านพิธีกรรมที่ดำรงอยู่ร่วมกับวิถีชีวิตของชาวล้านนามาอย่างยาวนาน

คำสำคัญ: ส้มป่อย; พิธีกรรม; ความเชื่อท้องถิ่น

Abstract

This article explores the cultural significance of Som Poi (Acacia concinna) in the context of Lanna traditions, particularly its role in rituals associated with the purification of misfortune. Som Poi is not only a traditional medicinal plant with pharmacological benefits and practical daily uses, but also holds profound spiritual meaning. It is considered a sacred plant linked to the release of misfortune and the

[1 2 3 4] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา; Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Phayao Campus
Corresponding Author, E-mail: sukid.tha@mcu.ac.th

rejuvenation of life force. This belief is reflected in the use of Som Poi pods in various rites, such as sadoh kroh (misfortune-lifting ritual), rod nam dam hua (water-pouring rite of respect), and life transition ceremonies such as birth and death. The body of knowledge surrounding Som Poi thus encompasses botany, traditional medicine, and cultural beliefs. It serves as a symbolic bridge between nature, belief systems, spirituality, and the local wisdom of Lanna, highlighting the deep-rooted connection between humans and nature, and the continuity of culture through rituals embedded in the everyday life of the Lanna people.

Keywords: Sompoi; Ritual; Local belief

บทนำ

ล้านนา คือ อาณาจักรทางภาคเหนือของประเทศไทย ที่มีอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมอันโดดเด่นและลุ่มลึก เกิดจากการผสมผสานระหว่างอิทธิพลทางศาสนา วรรณกรรมท้องถิ่น และวิถีชีวิตของผู้คนที่ผูกพันกับภูมิประเทศอันอุดมสมบูรณ์ ภูมิประเทศที่โอบล้อมด้วยภูเขาและสายน้ำ ได้หล่อหลอมให้ชาวล้านนาเกิดความเชื่อในพลังธรรมชาติและวิญญาณแห่งป่าเขา ในขณะที่พระพุทธศาสนา โดยเฉพาะนิกายเถรวาท ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในล้านนาตั้งแต่สมัยอาณาจักรล้านนาถือกำเนิดขึ้น ตั้งแต่การก่อตั้งอาณาจักรโดยพญามังราย และโดยเฉพาะอย่างยิ่งบทบาทสำคัญของพญากือนาในการอาราธนาพระสุมนเถรจากสุโขทัยมาเผยแผ่พระพุทธศาสนาลังกาวงศ์ในล้านนา ใน พ.ศ.1912 (สรัสวดี อ๋องสกุล, 2561) ทำให้วัดวาอารามกลายเป็นศูนย์กลางของชุมชนทั้งในแง่การศึกษา การถ่ายทอดศีลธรรม และเป็นพื้นที่ประกอบพิธีกรรมที่มีความหมายลึกซึ้ง อิทธิพลของพระพุทธศาสนายังปรากฏในความเชื่อพื้นบ้านล้านนาผ่านการผสมผสานกับพิธีกรรมเดิม เช่น พิธีสะเดาะเคราะห์ พิธีเรียกขวัญ ที่มักจะมีการสวดบทพระปริตรหรือบทสวดพุทธคุณเข้ามาประกอบ ทำให้เกิดความศักดิ์สิทธิ์และช่วยย้ำถึงความคุ้มครองจากพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ (อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว และเดวิด เค. วัยอาจ, 2543)

แม้จะผสมผสานกับคติผีและความเชื่อดั้งเดิม พระพุทธศาสนายังคงทำหน้าที่เป็นรากฐานทางจิตวิญญาณ ให้หลักธรรมและแนวทางการดำเนินชีวิต เช่น ความเมตตา ความเสียสละ การอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ซึ่งได้หล่อหลอมให้วิถีชีวิตล้านนามีเอกลักษณ์ และยึดมั่นในความสมดุลระหว่างโลกทางวัตถุและทางจิตใจ (กรมการศาสนา, 2560) บทบาทของพิธีกรรมและความเชื่อท้องถิ่นในล้านนา จึงมิใช่เพียงแค่การดำรงชีวิตทางวัฒนธรรม แต่ยังเป็นเครื่องมือสำคัญในการเชื่อมโยงอดีต ปัจจุบัน และอนาคตของชาวล้านนาเข้าด้วยกัน โดยคงความหมายและคุณค่าอย่างมั่นคง แม้ในสังคมสมัยใหม่ที่กำลังเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว (ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 2562)

พิธีกรรมต่าง ๆ ตามความเชื่อของชาวล้านนนา เมื่อมีการกระทำขึ้นทุกคครั้งจึงมีการเชื่อมโยงเข้ากับจิตวิญญาณของบรรพชนอยู่เสมอ ชาวล้านนาเชื่อกันว่า ในการประกอบพิธีกรรม

ต่าง ๆ ต้องมีพืชที่มีความศักดิ์สิทธิ์ตามความเชื่อของบรรพบุรุษที่ขาดไม่ได้ คือ “ส้มป่อย” ซึ่งเป็นพืชสมุนไพรพื้นถิ่นที่ เป็นสื่อกลางสำคัญในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา และจารีตประเพณี ความเชื่อทางจิตวิญญาณ และมิติทางสังคมวัฒนธรรม ยังปรากฏอยู่ในพิธีกรรมทางจิตวิญญาณแทบจะทุกพิธีกรรม ทำให้มีความสำคัญทั้งทางด้านจิตวิญญาณ นอกจากนี้ ส้มป่อยเป็นทั้งตำรับยาแผนพื้นบ้านโบราณ อาหารประจำถิ่น และยังปรากฏเชิงสัญญะลักษณ์ ที่แสดงออกถึงวิถีชีวิตชุมชนของคนล้านนาอีกด้วย ส้มป่อย เป็นพืชสมุนไพรพื้นเมืองที่มีการแพร่กระจายอย่างกว้างขวางในภูมิภาคเอเชียใต้และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเฉพาะในประเทศไทยตอนบนที่มีภูมิประเทศเป็นป่าเบญจพรรณและพื้นที่สูง ส้มป่อยมิได้เป็นเพียงพืชพื้นถิ่นที่มีคุณสมบัติทางพฤกษศาสตร์โดดเด่น เช่น ลำต้นที่เลื้อยพัน กิ่งมีหนาม และฝักที่มีรสเปรี้ยว หากยังเป็นพืชที่มีบทบาทสำคัญทั้งในทางการใช้ประโยชน์ด้านสุขภาพ วัฒนธรรม และพิธีกรรมท้องถิ่นมายาวนาน (คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, 2563)

นอกจากนั้น ส้มป่อย ยังมีความสัมพันธ์อย่างแนบแน่นกับภูมิปัญญาและความเชื่อท้องถิ่นล้านนา โดยเฉพาะในด้านความเชื่อเกี่ยวกับการชำระล้างสิ่งอัปมงคล และการปลดปล่อยเคราะห์กรรม ซึ่งสะท้อนให้เห็นผ่านการใช้ฝักส้มป่อยในพิธีกรรมสะเดาะเคราะห์ รดน้ำดำหัว และการประกอบพิธีกรรมอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนผ่านชีวิต (นรชาติ หอมสุวรรณ, 2560) ตลอดจนการปรากฏอยู่ในวรรณกรรมพื้นบ้าน อาทิ ชาดกเรื่อง “พรหมจักร” ที่ส้มป่อยมีบทบาทเป็นสื่อกลางของพลังธรรมชาติในการกำจัดอำนาจอธรรม (สิงฆะ วรรณสัย, 2522; ประคอง กระแสชัย, 2524) จากความหลากหลายของบทบาททางพฤกษศาสตร์ การแพทย์แผนโบราณ และความเชื่อทางวัฒนธรรม การศึกษาส้มป่อย จึงเป็นการศึกษาที่ไม่เพียงแต่ เพื่อทำความเข้าใจพืชสมุนไพรชนิดหนึ่งเท่านั้น หากยังสะท้อนให้เห็นถึงพลวัตของภูมิปัญญาท้องถิ่น ความเชื่อ และวิถีชีวิตของผู้คนในสังคมล้านนาอีกด้วย

เนื้อเรื่อง

1. ความสำคัญของส้มป่อย

ส้มป่อย เป็นพืชพื้นเมืองที่พบได้ทั่วไปในภูมิภาคเอเชียใต้และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รวมถึงประเทศไทย ด้วยลักษณะทางพฤกษศาสตร์ที่โดดเด่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งฝักที่มีรสเปรี้ยว ทำให้ส้มป่อยมีบทบาทสำคัญในวิถีชีวิตของผู้คนมาแต่โบราณ นอกเหนือจากการใช้ประโยชน์ในครัวเรือนและการแพทย์แผนโบราณแล้ว ส้มป่อยยังมีความเชื่อมโยงกับความเชื่อทางวัฒนธรรมในด้านการชำระล้างและความบริสุทธิ์ โดยเฉพาะในภูมิภาคล้านนา ส้มป่อยถูกนำมาใช้ในพิธีกรรมต่าง ๆ เพื่อ “ล้างซวย” หรือ “แก้เคล็ด” ตามความเชื่อพื้นบ้านว่ามีพลังในการขจัดสิ่งอัปมงคลและส่งเสริมความเป็นสิริมงคล (จารุวรรณ วรรณศิริ, 2561; ศรีศักร วัลลิโภดม, 2543)

ในเชิงพฤกษศาสตร์ ส้มป่อยอยู่ในวงศ์ย่อย MIMOSOIDEAE ของวงศ์ Fabaceae เป็นต้นไม้พุ่มรอเลื้อยตามต้นไม้อื่นได้สูงถึง 6-7 เมตร ใบประกอบแบบขนนกสองชั้นคล้ายใบชะอมหรือกระถิน ดอกมีขนาดเล็กอัดแน่นในช่อกลม ออกตามปลายกิ่งหรือซอกใบ ฝักแบนยาวมีลักษณะลอนคลื่น

ขนาด 7-9 เซนติเมตร เมื่อแก่เป็นสีน้ำตาลเข้มหรือดำ เมล็ดแบนรีสีดำ ฝักส้มป่อยมีรสเปรี้ยวจากสารประกอบซาโปนิน (Saponin) เช่น Acacinin A และ B สารเหล่านี้เมื่อแช่น้ำจะเกิดฟอง ช่วยชำระล้างสิ่งสกปรกได้ดี ฝักส้มป่อยจึงถูกนำมาใช้แทนสบู่หรือแชมพูตามธรรมชาติในอดีต สรรพคุณทางยาของส้มป่อยมีมากมาย เช่น ใบช่วยขับเสมหะ แก้บิด บำรุงโลหิต ดอกช่วยแก้เส้นเอ็นพิการ ฝักเป็นยาขับเสมหะ แก้ไอ แก้ผดผื่น เปลือกใช้เจริญอาหาร แก้ไอ ต้นและรากแก้ไข้ ท้องร่วง ฝี และยังมีการนำส่วนต่างๆ ของส้มป่อยมาประกอบตำรับยาแก้ไอ ยาแก้รังแค หรือแม้แต่ตำรับสมุนไพรสำหรับบำรุงร่างกาย (พเยาว์ เหมือนวงษ์, 2550)

นอกจากนั้น ส้มป่อยยังเกี่ยวข้องกับอาหารพื้นเมืองภาคเหนือ โดยนิยมใช้ยอดและใบอ่อนเป็นผักสดรับประทานคู่กับอาหารจำพวกลาบหรือแจ่ว ใส่ในแกงส้ม แกงบอน ต้มส้ม เพื่อช่วยเพิ่มรสเปรี้ยวและดับกลิ่นคาวปลา ยอดส้มป่อยมีวิตามินเอและเบต้าแคโรทีนสูง ช่วยต้านอนุมูลอิสระและเสริมสร้างภูมิคุ้มกัน ด้วยคุณสมบัติทั้งทางการใช้สอย การแพทย์พื้นบ้าน และคุณค่าทางโภชนาการส้มป่อยจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อวิถีชีวิต วัฒนธรรม และการดูแลสุขภาพของชุมชนล้านนาและชุมชนไทยโดยรวมจนถึงปัจจุบัน (กรมอนามัย, 2561)

2. ภูมิปัญญาพื้นบ้านและที่มาทางประวัติศาสตร์ของส้มป่อยล้านนา

ฝักส้มป่อย นอกเหนือจะเป็นต้นไม้ที่มีสรรพคุณและมีประโยชน์ในชีวิตประจำวันของชนชาวล้านนามาตั้งแต่อดีตจึงถึงปัจจุบัน ยังถือเป็นพืชสมุนไพรมงคล ในภาษาล้านนา คำว่า “ป่อย” ในภาษาเมือง มีความหมายว่า “ปล่อย” หรือ “ปลดปล่อย” ซึ่งสะท้อนคุณลักษณะสำคัญของพืชชนิดนี้ในความเชื่อดั้งเดิม นั่นคือการช่วยปลดเปลื้องเคราะห์ร้ายและสิ่งอัปมงคลออกไปจากชีวิต (นรชาติ หอมสุวรรณ, 2560) ชาวล้านนาจึงนิยมใช้ฝักส้มป่อยประกอบในพิธีกรรมใช้ประกอบพิธีทั้งทางศาสนาและพิธีกรรมของชาวบ้าน ตั้งแต่เกิดจนตายมาอย่างต่อเนื่องยาวนาน โดยเฉพาะพิธีสะเดาะเคราะห์ ส่งเคราะห์ พิธีรดน้ำมนต์เพราะเชื่อว่าส้มป่อยเป็นพืชศักดิ์สิทธิ์ช่วยขจัด ปลดปล่อยความโชคร้าย เคราะห์กรรม ความอัปมงคล ให้หลุดพ้นจากชีวิต ตามความเชื่อของชาวล้านนาคนไหนไม่สบายใจ ไม่สบายตัว เจ็บไข้ ได้ป่วยไม่รู้หาย มักจะนำส้มป่อยมาต้ม หรือแช่น้ำอาบ ล้างหน้าหรือล้างหัว โดยจะต้องมนต์คาถามนต์ส้มปล่อย หรือมนต์ธรณีสาร รวมถึงบทเจริญพระพุทธมนต์ตามอาการนั้น ๆ นอกจากนี้ ยังมีมีความเชื่อในการเก็บฝักส้มป่อยที่ใช้ในพิธีกรรม ต้องเป็นฝักที่เก็บในวันเพ็ญขึ้น 15 ค่ำ เดือนห้าของทางภาคเหนือเรียกว่า ห้าเป็งเท่านั้น จึงจะมีความศักดิ์สิทธิ์หรืออย่างน้อยก็ต้องเก็บก่อนฟ้าร้องหรือก่อนฝนตกลงมา เพราะเชื่อกันว่าหากฟ้าร้องฝนตกแล้วจะถือว่าไม่เป็นยา ไม่ขลัง ถือว่าข้ามปีไปแล้ว ซึ่งถือเป็นช่วงเวลาที่พลังธรรมชาติอยู่ในภาวะสมบูรณ์ที่สุด ห้ามเก็บจากต้นที่ขึ้นในบริเวณทางแยก ป่าช้า หรือริมน้ำที่มีเงาเรียกว่า “ส้มป่อยงำเงา” เพราะเชื่อว่าจะทำให้พลังศักดิ์สิทธิ์ลดลง อีกทั้งต้องเลือกฝักที่มีเจ็ดข้อ และใช้จำนวนเจ็ดฝัก ซึ่งสื่อถึงความสมบูรณ์และพลังเวทเจ็ดประการตามคติความเชื่อล้านนา

หลักฐานทางประวัติศาสตร์และวรรณกรรมท้องถิ่นหลายแหล่ง ได้กล่าวถึงส้มป่อยและสรรพคุณทางความเชื่อของตัวส้มป่อย ยกตัวอย่างคือ วรรณกรรมชาดกเรื่อง “พรหมจักร” ที่ปรากฏตามคติล้านนา มีตอนหนึ่งที่เล่าถึงเหตุการณ์ อันเป็นตำนานสะท้อนเรื่องกรรมและกฎแห่งธรรมชาติ

ผ่านตัวละครคือ พญาควาย ทรพา และควายทรพี ซึ่งเป็นบิดาและบุตรกัน พญาควายทรพาเป็นควายที่มีฤทธิ์เดช มีอำนาจและได้รับการเคารพนับถือจากสัตว์ทั้งหลายในป่า แต่กลับกลายเป็นผู้ใช้อำนาจในทางที่ผิด มีความโหดเหี้ยม และไร้เมตตา จนถึงขั้นเข่นฆ่าควายบริวารรวมทั้งครอบครัวของตนเอง ควายทรพีซึ่งเป็นลูกของพญาควายทรพาได้เห็นการกระทำอันโหดร้ายของบิดาก็เกิดความเคียดแค้น แต่ไม่อาจเอาชนะพ่อของตนได้เพราะยังอ่อนแอกว่า ในขณะที่ควายทรพีกำลังอ่อนล้าหมดแรงและพ่ายแพ้ต่อการต่อสู้กับบิดา มันได้ล้มลงพิงอยู่กับ เถาส้มป่อย ซึ่งขึ้นอยู่ริม ลำห้วย เถาส้มป่อยนั้นมีน้ำค้างหยดอยู่ตามใบ และได้หยดลงมาต้องกายของควายทรพีโดยไม่ตั้งใจ ด้วยความเชื่อล้านนา น้ำค้างที่หยดจากใบของเถาส้มป่อยนั้นถือว่าเป็นสิ่งบริสุทธิ์ เป็นน้ำที่ผ่านการกลั่นกรองจากธรรมชาติบริสุทธิ์ และต้นส้มป่อยเองก็เป็นพืชที่มีอำนาจชำระล้างสิ่งอัปมงคล เมื่อหยดน้ำจากเถาส้มป่อยต้องกายควายทรพี จึงทำให้มันเกิดพลังวิเศษขึ้นมา เป็นพลังที่สะอาดบริสุทธิ์ เป็นพลังแห่งธรรม ตรงข้ามกับพลังของพญาควายทรพาที่เปี่ยมไปด้วยความโหดเหี้ยมและบาปกรรม ควายทรพีได้ลุกขึ้นมา ขวิดพญาทรพาผู้เป็นพ่อ เลือดพุ่งไส้ทะลักจนถึงแก่ความตายลงทันที (สิงฆะ วรรณสัย, 2522; ประคอง กระแสชัย, 2524)

ตำนานนี้เอง กลายเป็นที่มาของความเชื่อในอานุภาพของน้ำส้มป่อย ชาวบ้านเชื่อว่าน้ำจากฝักส้มป่อยมีฤทธิ์ในการขจัดอาถรรพ์คุณไสย และเสริมพลังชีวิตหรือโชคลาภให้แก่ผู้ใช้ ในทางปฏิบัติตามตำราโบราณจะนำฝักส้มป่อยแห้งมาย่างไฟให้หอม ชาวบ้านเชื่อว่าจะเพิ่มอิทธิฤทธิ์ให้มีฤทธิ์แรงมากยิ่งขึ้น จากนั้นแช่ลงในน้ำสะอาดที่ผสมผงขมิ้น เรียกว่า “น้ำขมิ้นส้มป่อย” เพื่อใช้ในพิธีต่าง ๆ อย่างไรก็ตาม ในสมัยหลังส่วนผสมอาจมีการปรับเปลี่ยนไป บางแห่งเลิกใส่ขมิ้นและหันมาใช้น้ำอบน้ำหอมและดอกไม้แห้งกลิ่นหอมผสมแทน แต่ยังคงถือว่าต้องใช้ฝักส้มป่อยเป็นหัวใจสำคัญในการทำน้ำมงคลนี้อยู่เช่นเดิม การประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อท้องถิ่นล้านนา สิ่งหนึ่งที่จะขาดไม่ได้คือการเตรียมน้ำส้มป่อย เป็นขั้นตอนที่ไม่ได้เป็นเพียงการผสมวัตถุดิบ แต่เป็นกระบวนการที่ต้องอาศัยความตั้งใจ ความเคารพ และความเชื่อมั่นในพลังของธรรมชาติ โดยมีขั้นตอนสำคัญตั้งแต่การคัดเลือกและเตรียมฝักส้มป่อย การผสมกับขมิ้น ดอกไม้หอม จนถึงระยะเวลาการนำส้มป่อย แช่น้ำและนำไปใช้ในพิธีกรรมนั้น ๆ ตามต้องการ

3. บทบาทของส้มป่อยในพิธีกรรม ประเพณีสำคัญของล้านนา

บทบาทของส้มป่อยในพิธีกรรมล้านนานั้น ครอบคลุมแทบทุกช่วงเหตุการณ์สำคัญของชีวิต ไม่ว่าจะเป็นงานมงคลหรืออวมงคล ทั้งในพิธีทางศาสนาและพิธีทางไสยศาสตร์ ตัวอย่างที่เด่นชัดได้แก่ พิธีสะเดาะเคราะห์ ส่งเคราะห์ ประเพณีปี๋ใหม่เมือง (สงกรานต์ล้านนา), พิธีขึ้นบ้านใหม่ พิธีสืบชาตา ตลอดจนพิธีกรรมในงานศพ เป็นต้น กล่าวได้ว่า “หากมีงานหรือพิธีใด ก็จะต้องมีส้มป่อยใช้ในงานนั้นทุกครั้ง” ตามคำกล่าวที่ถ่ายทอดผ่านชาวบ้านล้านนา ในส่วนนี้จะได้อธิบายบทบาทของส้มป่อยในพิธีกรรมแต่ละประเภทดังต่อไปนี้

3.1 พิธีสะเดาะเคราะห์ ส่งเคราะห์ พิธีสะเดาะเคราะห์ ส่งเคราะห์ คือ การแก้เคราะห์กรรม หรือส่งสิ่งไม่ดีออกจากตัวบุคคล โดยเฉพาะในวัฒนธรรมล้านนา เป็นพิธีกรรมที่มีรากฐานมาจากความเชื่อ ผสมผสานระหว่างพระพุทธศาสนาแบบพื้นบ้าน กับคติไสยศาสตร์ท้องถิ่น มี

วัตถุประสงค์เพื่อขจัดสิ่งไม่ดีหรือรู้สึกว่าช่วงนี้ดวงไม่ดี มีเคราะห์ หรือไปดูหมอแล้วพบว่าดวงตก ก็มักจะทำพิธีอาบน้ำส้มป่อยเพื่อล้างสิ่งร้ายออกไป เช่นเดียวกับกรณีที่เผชิญเหตุการณ์อัปมงคลต่าง ๆ อย่างเจอผี หรือประสบเคราะห์กรรมทางไสยศาสตร์ ในพิธีสะเดาะเคราะห์ หรือส่งเคราะห์ องค์ประกอบสำคัญในพิธี คือเครื่องสังเวยและของไหว้ ได้แก่ ข้าวตอก ดอกไม้ ธูปเทียน เครื่องหวาน ผลไม้ ขันครูหรือบายศรี ใช้สำหรับบูชาครู บูชาผีบ้านผีเมือง เป็นการขอขมาสิ่งศักดิ์สิทธิ์และสิ่งเหนือธรรมชาติ ผู้ที่จะทำการประกอบพิธีบางพื้นที่จะมีทั้งพระสงฆ์หรือหมอพราหมณ์จะสวดคาถา “ส่งเคราะห์,ปัดเคราะห์,แก้เคราะห์” เช่น บทสวดสืบชะตา บทถอนคุณไสย หรือคาถาขับไล่วิญญาณร้าย หลังจากนั้นจะมีการนำด้ายสายสิญจน์ผูกข้อมือผู้ประกอบพิธี เป็นสัญลักษณ์แห่งความปลอดภัยและการเริ่มต้นใหม่ และใช้น้ำมนต์ส้มป่อย เพื่ออาบน้ำ หรือประพรม เพราะเชื่อว่าน้ำมนต์ส้มป่อยสามารถช่วยปลดปล่อยความโชคร้ายเคราะห์กรรมและความอัปมงคลให้หลุดพ้นไปได้

3.2 ประเพณีปี๋ใหม่เมือง (สงกรานต์ล้านนา) ในเทศกาลสงกรานต์หรือปีใหม่เมืองของล้านนา ส้มป่อยมีบทบาทโดดเด่นมาก โดยชาวล้านนาจะเตรียมน้ำขมิ้นส้มป่อยใส่ขันสำหรับประกอบพิธี “รดน้ำดำหัว” ผู้ใหญ่ที่ตนเคารพนับถือ ซึ่งเป็นการขอพรปีใหม่และขอขมาลาโทษผู้หลักผู้ใหญ่ไปพร้อมกัน ความแตกต่างหนึ่งของพิธีรดน้ำดำหัวแบบล้านนากับภาคกลางคือ ชาวล้านนาจะรดน้ำลงบนศีรษะของผู้ใหญ่ แทนการรดลงบนมือแบบภาคกลาง เพราะมีคติความเชื่อว่าการรดน้ำที่มือนั้นคล้ายกับพิธีรดน้ำศพ จึงหลีกเลี่ยงไปใช้น้ำส้มป่อยรดที่ศีรษะแทนเพื่อความเป็นมงคล พิธีรดน้ำดำหัวนี้ สะท้อนคติความเชื่อเรื่องการชำระล้างสิ่งอัปมงคลของชีวิตออกไป พร้อมกับปีเก่า และเริ่มต้นปีใหม่ด้วยความบริสุทธิ์เป็นสิริมงคลทั้งแก่ผู้น้อยและผู้ใหญ่ที่ร่วมพิธี (กองส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยนเรศวร, 2564) ชาวล้านนาถือว่า ส้มป่อยเป็นไม้มงคลที่มีฤทธิ์ในการปัดเป่าสิ่งไม่ดี ดังนั้น น้ำส้มป่อยที่ใช้รดในวันสงกรานต์ จึงเปรียบเสมือนน้ำมนต์ศักดิ์สิทธิ์ที่ช่วยป้องกันเคราะห์ร้าย และนำความโชคดีมาสู่ตนเองและครอบครัวตลอดปีใหม่

3.3 พิธีขึ้นบ้านใหม่และงานมงคลอื่น ๆ ในการทำพิธีขึ้นบ้านใหม่ ซึ่งเป็นพิธีมงคลสำคัญเมื่อจะอยู่อาศัยในเรือนหรือบ้านหลังใหม่ คนล้านนามักประกอบพิธีกรรมที่มีการใช้น้ำส้มป่อยเพื่อความเป็นสิริมงคลแก่เจ้าของบ้านและสถานที่อยู่อาศัยใหม่ พิธีขึ้นบ้านใหม่แบบล้านนาแต่ดั้งเดิมจะนิมนต์พระสงฆ์มาสวดเจริญพระพุทธมนต์ และประกอบพิธีพรมน้ำพระพุทธมนต์ทั่วบ้าน โดยน้ำพระพุทธมนต์ที่ใช้นั้น มักเตรียมจากน้ำขมิ้นส้มป่อยอันเป็นน้ำมนต์ศักดิ์สิทธิ์ให้พรคุ้มครอง การพรมหรือประพรมด้วยน้ำส้มป่อยในบ้านใหม่ เปรียบเสมือนการชำระล้างสิ่งไม่ดีที่อาจหลงเหลืออยู่ในสถานที่และเสริมความขลังให้บ้านนั้น “ข่าม” (หมายถึงมีความคงกระพันหรือคุ้มภัย) ตามคติความเชื่อดั้งเดิมของล้านนา นอกจากพิธีขึ้นบ้านใหม่แล้ว น้ำส้มป่อยยังถูกนำมาใช้ในงานพิธีมงคลอื่น ๆ เช่น งานทำบุญเมือง งานบวชนาคหรืองานบวชลูกแก้วของชาวไทยใหญ่ (ที่เรียกว่า งานบวชลูกแก้ว) โดยทำหน้าที่เป็นเครื่องหมายการชำระล้างร่างกายและจิตใจ ก่อนเข้าสู่พิธีกรรมทางศาสนาที่สำคัญ กรณีงานบวชลูกแก้ว จะมีการนำน้ำส้มป่อยมาอาบหรือสระผมให้แก่ผู้ที่จะเข้าอุปสมบท เพื่อชำระล้างสิ่งไม่ดีออกก่อนห่มครองผ้ากาสาวพัสตร์ ซึ่งสะท้อนคติว่าผู้บวชได้ผ่านการชำระกายใจให้บริสุทธิ์พร้อมสำหรับชีวิตใหม่ในสมณเพศ

3.4 พิธีสืบชะตา (สืบชะตาคน/บ้าน/เมือง) เป็นพิธีกรรมที่ชาวล้านนานิยมทำในโอกาสต่าง ๆ เพื่อต่อดวงชะตาหรือต่ออายุให้ยืนยาว มุ่งหวังมีชีวิตอยู่อย่างสุขสบายปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ มีความเจริญรุ่งเรือง และเพื่อความเป็นสิริมงคล พิธีสืบชะตาเป็นพิธีใหญ่ที่ต้องอาศัยคนและเครื่องประกอบพิธีจำนวนมากพิธีหนึ่ง ชาวบ้านอาจทำพิธีนี้โดยเฉพาะหรือจัดร่วมกับพิธีอื่นๆ ก็ได้ และอาจจัดขึ้นเพื่อสืบชะตาให้แก่คนทั้งฆราวาสหรือภิกษุ หรือหมู่บ้าน เมือง แม้กระทั่งยุ้งข้าวหรือเหมืองฝายก็ได้ แต่ต้องจัดขึ้นเพื่อสืบชะตาสิ่งหนึ่งสิ่งใดเพียงอย่างเดียว การสืบชะตาแต่ละสิ่งอาจมีพิธีกรรมที่แตกต่างกันออกไปบ้าง ซึ่งการสืบชะตาแสดงให้เห็นถึงการผสมผสานกันระหว่างความเชื่อในศาสนาพุทธ ฮินดู หรือพราหมณ์ และเรื่องผีสางเทวดา ในพิธีสืบชะตา จะใช้น้ำส้มป่อยผสมในน้ำมนต์เพื่อพรมน้ำมนต์หรืออาบน้ำให้ผู้เข้าร่วมพิธีเชื่อว่าส้มป่อยช่วยขจัดเคราะห์กรรม ล้างสิ่งไม่ดีออกจากชีวิต มีพลังในการล้างสิ่งไม่ดีออกจากร่างกายและจิตใจ (จิราภรณ์ สุวรรณราช, 2560)

3.5 ประเพณีสรงน้ำพระ เป็นประเพณีที่ถูกสืบทอดกันมาอย่างยาวนาน และสามารถพบเห็นได้ทั่วทุกภาคในช่วงเทศกาลสงกรานต์ การสรงน้ำพระในทางพระพุทธศาสนา ใช้คำว่า ถวายเครื่องเถราภิเษก (สรงน้ำพระ) โดยมีจุดประสงค์เพื่อชำระพระวรกายของพระพุทธเจ้าให้สะอาดปราศจากมลทิน ทุกปี ๆ ในช่วงเทศกาลสงกรานต์ แต่ละวัดจะมีนำพระพุทธรูปลงมาให้ประชาชนและนักท่องเที่ยวได้สรงน้ำ เพื่อความเป็นสิริมงคล รับอานิสงให้ชีวิตสดชื่น เย็นกายเย็นใจ รับขวัญวันปีใหม่ไทย โดยการสรงน้ำพระมี 2 แบบ คือ 1) การสรงน้ำพระพุทธรูป ซึ่งเป็นตัวแทนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า การสรงน้ำพระพุทธรูปซึ่งเป็นรูปเคารพ ของพระองค์ได้รับความนิยมอย่างมาก เป็นพิธีที่จัดกันทั่วประเทศไทย โดยเฉพาะในเทศกาลสงกรานต์ การสรงน้ำพระอาจจะเป็นพระพุทธรูปที่อยู่ในบ้าน หรือมีการจัดขบวนแห่อัญเชิญพระพุทธรูปที่สำคัญมาประดิษฐานในที่ ๆ เหมาะสมก็ได้ ซึ่งน้ำที่ใช้ในการสรงน้ำพระจะเป็นน้ำที่มีเครื่องหอม ดอกไม้ที่มีกลิ่นหอม น้ำอบ น้ำปรุงต่าง ๆ เป็นต้น 2) การสรงน้ำพระภิกษุสามเณร การสรงน้ำถวายเถราภิเษกแก่พระภิกษุ สามเณร อันเป็นสาวกของพระพุทธเจ้า อาจทำได้โดยใช้วิธี แบบเดียวกันกับการอาบน้ำ มีการตักน้ำรดที่ตัวท่านหรือฝ่ามือ นอกจากนี้ยังมีการถวายผ้าสบงหรือผ้าไตรตามกำลังศรัทธาได้อีกด้วย ในพิธีสรงน้ำพระทั้ง 2 แบบ ชาวล้านนาจะใช้น้ำส้มป่อยผสมกับดอกไม้ มาทำรดหรือประพรมพระพุทธรูปและพระภิกษุสามเณร ในภาคเหนือ สื่อถึงความบริสุทธิ์ทางธรรมชาติที่ถูกนำมาใช้ในพิธีกรรมทางพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้ง

3.6 พิธีกรรมในงานศพ ส้มป่อยมีบทบาทในพิธีศพหรืองานอวมงคลอย่างชัดเจน ชาวล้านนาโบราณ นิยมนำน้ำฝักส้มป่อยมาใช้ในการชำระล้างร่างผู้เสียชีวิต และประกอบพิธีส่งวิญญาณผู้ตายสู่สุขคติ เชื่อว่าน้ำส้มป่อย จะช่วยชำระล้างสิ่งอัปมงคลที่ติดตัวผู้ตาย และหนุนส่งดวงวิญญาณให้ไปสู่ภพภูมิที่ดีได้สะดวกขึ้น ขั้นตอนหนึ่งที่สำคัญคือ การอาบน้ำศพด้วยน้ำส้มป่อย โดยจะใช้น้ำที่ผสมฝักส้มป่อย (มักใส่ขมิ้นด้วยในอดีต) ราดชำระร่างผู้เสียชีวิตให้สะอาด ก่อนทำพิธีอื่น ๆ ทางศาสนาต่อไป นอกจากนี้ ตลอดช่วงการตั้งศพและสวดอภิธรรมในบ้านหรือวัด ก็มีการประพรมน้ำส้มป่อยในบริเวณที่ตั้งศพและบริเวณบ้าน เพื่อป้องกันภูติผีวิญญาณร้ายไม่ให้เข้ามารบกวน หลังเสร็จพิธีฌาปนกิจ (เผาศพ) และผู้ร่วมงานกำลังจะเดินทางกลับ นิยมเตรียมน้ำส้มป่อยไว้ให้ผู้คนได้

ล้างมือล้างหน้า หลังกลับจากงานศพ อันเป็นการปัดเป่าสิ่งอัปมงคลหรือวิญญาณร้ายที่อาจติดตามผู้ร่วมงานออกไปให้หมด ขณะเดียวกัน ในบางพื้นที่ก็มีธรรมเนียมให้ผู้ร่วมงานเก็บฝักส้มป่อยติดตัวกลับบ้านไปคนละฝักเมื่องานเผาศพเสร็จ (โดยเฉพาะในกรณีผีตายโหงหรือตายไม่ดี) เพื่อเป็นเคล็ดป้องกันวิญญาณผีตายโหงตามกลับมาด้วย ทั้งหมดนี้ แสดงถึงบทบาทของส้มป่อยในงานอวมงคล ว่าเป็นสัญลักษณ์ของการป้องกันภัยจากวิญญาณ และการชำระล้างสิ่งอาถรรพ์ให้หมดไปนั่นเอง

4. สัญลักษณ์และความหมายของส้มป่อยในระบบความเชื่อของล้านนา

ส้มป่อยในวัฒนธรรมล้านนา ทำหน้าที่เป็นสัญลักษณ์แห่งการชำระล้างและความศักดิ์สิทธิ์ที่เชื่อมโยงมิติความเชื่อพื้นบ้านเข้ากับหลักศาสนาและคติชน โดยมีความหมายหลายระดับในระบบความเชื่อท้องถิ่น ประการแรก ส้มป่อยถูกยกให้เป็น “พืชศักดิ์สิทธิ์” ที่มีอำนาจในการขจัดปัดเป่าสิ่งอัปรีย์จัญไร เพื่อกำจัดสิ่งชั่วร้ายหรือสิ่งไม่ดีไม่งามออกไปจากชีวิต และคำว่า “ป่อย” ในล้านนายังหมายถึง การปลดปล่อยเคราะห์กรรมและโชคร้ายออกไปอีกด้วย นอกจากด้านการปัดเป่าสิ่งไม่ดี ส้มป่อยยังมีความหมายในด้านการสร้างเสริมสิริมงคล หรือความบริสุทธิ์ให้เกิดขึ้นแก่บุคคลและสิ่งของที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรม ตัวอย่างเช่น ในพิธีทางศาสนา ส้มป่อยถูกใช้เพื่อชำระล้างวัตถุไทยธรรม (ของถวายพระ) ให้บริสุทธิ์ปราศจากมลทินก่อนถวายพระภิกษุสงฆ์ ด้วยการประพรมน้ำขมิ้นส้มป่อยบนของที่จะถวาย เชื่อว่าน้ำส้มป่อยเปรียบเสมือนน้ำทิพย์ที่มีความศักดิ์สิทธิ์ ช่วยทำให้เครื่องไทยธรรมสะอาดบริสุทธิ์และเกิดสิริมงคลทั้งแก่ผู้ถวายและผู้รับ เช่นเดียวกับการประกอบพิธีสรงน้ำพระพุทธรูปหรือพระธาตุสำคัญ ก็มีการใช้น้ำส้มป่อยเป็นองค์ประกอบเพื่อแสดงถึงความบริสุทธิ์และเคารพบูชา

ในระบบความเชื่อแบบพื้นบ้านล้านนา ส้มป่อยยังเกี่ยวข้องกับความเชื่อเรื่องผีและอำนาจเหนือธรรมชาติในลักษณะของการป้องกันและแก้อาถรรพ์ ตามคติชนเชื่อว่าส้มป่อยมีฤทธิ์ในการ ปัดเป่าภูตผีปีศาจ ไม่ให้เข้าใกล้ผู้คน ดังปรากฏในนิทานพื้นบ้านว่า *ผีมองไม่เห็นคนที่หลบอยู่ใต้พุ่มส้มป่อย* จึงไม่อาจทำร้ายคนผู้นั้นได้ ซึ่งตำนานนี้เองเป็นที่มาของชื่อเรียกส้มป่อยในภาษาไทใหญ่ว่า “หม่าหัน” ที่แปลว่า “มองไม่เห็น” หมายถึงผีมองไม่เห็น (คนที่อยู่ใต้ต้นส้มป่อย) นั่นเอง ด้วยเหตุนี้ส้มป่อย จึงกลายเป็นสัญลักษณ์ของเครื่องป้องกันภัยจากผีและสิ่งชั่วร้าย ยิ่งกว่านั้น ในบางชุมชนเมื่อเกิดพายุฝนฟ้าคะนองรุนแรง ชาวบ้านชาวปกากะญอยังมีความเชื่อในการ “เผาฝักส้มป่อย” ให้เกิดควันฟุ้งกระจาย เพื่อสะกดหรือขับไล่พายุเมฆร้ายไม่ให้พัดกระหน่ำหมู่บ้าน ความเชื่อนี้พบในหลายกลุ่มชาติพันธุ์ทางภาคเหนือ และยังคงมีผู้ยืนยันถึงความศักดิ์สิทธิ์ของวิธีการดังกล่าวอยู่ จะเห็นได้ว่า บทบาทเชิงสัญลักษณ์ของส้มป่อยครอบคลุมทั้งมิติของ การปกป้องคุ้มภัย (ปัดเป่าผีร้ายอาถรรพ์ คุ้มครองคนในพิธี) การสร้างความเป็นสิริมงคล (ทำให้เกิดความบริสุทธิ์ เพิ่มความขลังแก่พิธีและวัตถุมงคล) ไปพร้อมกัน โดยแก่นแท้ของความหมายเหล่านี้ เกิดจากคติความเชื่อพื้นบ้านที่ผสมผสานกับหลักธรรมทางพุทธศาสนาอย่างกลมกลืน ดังเช่นในประเพณีปีใหม่เมือง การรดน้ำดำหัวด้วยน้ำส้มป่อย นอกจากจะเป็นการขอพรและขมาผู้ใหญ่ ตามหลักคุณธรรมทางสังคมแล้ว ยังสอดแทรกความเชื่อเรื่องบาปบุญคุณโทษ (การขอขมาโทษบาปที่ล่วงเกิน) สร้างขวัญกำลังใจในการเริ่มชีวิตใหม่ให้ผู้คนในชุมชนอีกด้วย

นอกจากนี้ ส้มป่อย ยังมีบทบาทเชิงสัญลักษณ์ในพิธีกรรมทางไสยศาสตร์บางอย่าง เช่น ใช้เป็นเครื่องมือในการคืนความขลังให้แก่วัตถุมงคลหรือคาถาอาคมที่เสื่อมไปเพราะ “ผิดครู” กล่าวคือ หากผู้ใดทำผิดข้อห้ามของครูบาอาจารย์ หรือล่วงละเมิดสิ่งต้องห้ามจนของขลังเสื่อม คนนั้นสามารถใช้น้ำส้มป่อยล้างหน้าอาบตัวเพื่อ “ขอลดโทษ” หรือฟื้นความขลังของเวทมนตร์คาถาที่ตนถือครูอยู่ได้ ตามความเชื่อว่าจะทำให้ของขลังนั้น กลับมามีฤทธิ์ดังเดิม ชาวล้านนายังเชื่อว่าน้ำส้มป่อย เป็นสื่อกลางในการขอขมาต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือผีบรรพบุรุษด้วย เช่น ในงานปีใหม่เมืองที่กล่าวถึง การใช้น้ำส้มป่อยสระเกล้าดำหัวผู้ใหญ่ ก็ถือเป็นการขอขมาโทษในสิ่งที่ลูกหลานล่วงเกิน ในรอบปีที่ผ่านมา เป็นการแสดงความกตัญญู และสร้างความสมานสามัคคีในครอบครัวและชุมชน พร้อมกับสร้างสิริมงคลไปพร้อมกัน

จากสัญลักษณ์และความหมายของส้มป่อย ในระบบความเชื่อของล้านนาข้างต้น ทำให้เห็นได้ว่าส้มป่อย นอกจากมีบทบาทในฐานะ เป็นองค์ประกอบสำคัญในพิธีกรรมทางล้านนาแล้ว ยังมีมุมมองอีกประการหนึ่งของสำคัญของส้มป่อย ที่ไม่ได้ถูกมองเพียงในแง่ของการใช้ประโยชน์ทางกายภาพเท่านั้น หากแต่ยังมีความหมายเชิงสัญลักษณ์และจิตวิญญาณที่ลึกซึ้ง โดยได้รับการยกย่องให้มีสถานะเป็นวัตถุศักดิ์สิทธิ์ ในบริบทของพิธีกรรมตามความเชื่อท้องถิ่นล้านนา วัตถุศักดิ์สิทธิ์ในที่นี้หมายถึงสิ่งที่มนุษย์เชื่อว่ามีพลังงานพิเศษ เป็นสื่อกลางที่สามารถเชื่อมโยงกับพลังเหนือธรรมชาติหรือวิญญาณได้ ดังนั้น ส้มป่อย จึงมีความความหมายเชิงสัญลักษณ์ที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิต ความเชื่อจิตวิญญาณของชุมชน การปฏิบัติด้านศาสนา และการเชื่อมโยงกับจิตวิญญาณของบรรพชน โดยสรุปบทบาทในประเด็นนี้ คือ

4.1 มีพลังแห่งการชำระล้าง ฝักส้มป่อยมีสารซาโปนิน ซึ่งสามารถชะล้างสิ่งสกปรกได้จริงในทางกายภาพ แต่ในเชิงสัญลักษณ์ ชาวล้านนาเชื่อว่า “น้ำส้มป่อย” สามารถล้างสิ่งอัปมงคล ล้างสิ่งไม่ดีออกจากกาย วาจา และใจ ล้างคราบบาปกรรม หรือพลังลบที่ติดตัวคนได้ จึงมีการนำน้ำส้มป่อยมารดในพิธีสะเดาะเคราะห์ ใช้ประพรมในพิธีบายศรี เพื่อขจัดความชั่วร้ายและเปิดทางให้ชีวิตประสบสิริมงคล

4.2 การเป็นพาหะของเจตจำนงศักดิ์สิทธิ์ ในพิธีกรรมล้านนา ส้มป่อยมักถูกผสมรวมกับวัตถุมงคลอื่น ๆ เช่น ใบมะกรูด ขมิ้น น้ำอบไทย หรือดอกไม้หอม เพื่อใช้ในน้ำมนต์หรือน้ำสรงพระ ความร่วมกันของวัตถุเหล่านี้มิได้เป็นเพียงสูตรชำระล้าง หากแต่เป็น “การผสมพลัง” ระหว่างพืชธรรมชาติที่ถูกถือว่ามีคุณวิเศษ ในบริบทนี้ ส้มป่อยมีสถานะเป็น “พาหะ” ของเจตจำนงแห่งการขอพร ขออโหสิกรรม หรือการกลับคืนสู่ความบริสุทธิ์

4.3 บทบาทในพิธีเปลี่ยนผ่านชีวิต ตามแนวคิดของ Arnold van Gennep เสนอว่าความหมายในชีวิตของคนเรานั้นถูกกำหนดโดยช่วงเวลาและกระบวนการแห่งการเปลี่ยนผ่าน (อคินรพีพัฒน์, 2551) ส่วนวิคเตอร์ เทอร์เนอร์ (Victor Turner) ได้กล่าวถึงพิธีกรรมแห่งการเลื่อนสภาพ ซึ่งเป็นพิธีที่ผู้เข้าร่วมพิธี จะเลื่อนสถานภาพจากต่ำไปสู่สถานภาพที่สูงขึ้น เช่น การเกิดและการตาย หรือเป็นพิธีกรรม แห่งการเข้าสู่หน่วยสังคมใหม่ เช่น การแต่งงาน (ปฏิวัติ มาพบ, 2565) พิธีขึ้นบ้านพิธีออกบวช หรือพิธีศพ ซึ่งโดยพิธีกรรมเหล่านั้นมักมีการใช้น้ำส้มป่อยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการ

สื่อถึงการตัดขาดจากอดีตที่เป็น “ของเก่า” และการก้าวสู่สถานะใหม่ที่บริสุทธิ์และเป็นสิริมงคล น้ำส้มป่อยจึงไม่ใช่แค่น้ำที่ชะล้างกาย แต่เป็น “น้ำแห่งพิธีกรรม” ที่ล้างใจและเชื่อมโยงกับกฎระเบียบทางวัฒนธรรม

4.4 ส้มป่อยกับทฤษฎี “สิ่งศักดิ์สิทธิ์กับสิ่งต้องห้าม” ตามแนวคิดของ Mary Douglas ในหนังสือ Purity and Danger ระบุว่าความสะอาดและความสกปรกมิได้มีความหมายทางชีวภาพเท่านั้น หากแต่เป็น “เครื่องมือทางวัฒนธรรม” ที่ใช้ควบคุมพฤติกรรมในสังคม (กนกวรรณ สมศิริวรางกูล,2566) น้ำส้มป่อยจึงเป็นมากกว่าสารชำระล้าง เพราะมันสะท้อน “ระเบียบศีลธรรม” ที่สังคมกำหนด เช่น เด็กที่ไม่เคารพผู้ใหญ่จะต้องสำนึกผิดด้วยการล้างเท้าด้วยน้ำส้มป่อย หรือผู้ที่อยู่ในช่วงชีวิตต้องเผชิญภัยเคราะห์ จะต้องเข้าสู่กระบวนการ “ชำระจิต” ด้วยการอาบน้ำส้มป่อย

4.5 บทบาทในพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ นอกจากร่างกาย ส้มป่อยยังถูกนำมาใช้ชำระ “พื้นที่” เช่น บ้านใหม่ที่เพิ่งสร้างเสร็จจะมีการประพรมด้วยน้ำส้มป่อยเพื่อไล่วิญญาณไม่ดี หรือศาลเจ้าที่ต้องการฟื้นฟูพลังความศักดิ์สิทธิ์ ส้มป่อยจึงกลายเป็นวัตถุที่มีความสามารถในการ “ฟื้นพลังศักดิ์สิทธิ์” ของสถานที่ ซึ่งเป็นแนวคิดร่วมกันของหลายวัฒนธรรมที่เชื่อว่าพื้นที่สามารถ “ปนเปื้อน” ได้ และต้องมีการชำระล้าง

4.6 ความเชื่อเรื่องพลังงานจิตวิญญาณ ส้มป่อยถูกเชื่อว่ามี “พลังงานสะอาด” ที่สามารถสื่อสารกับพลังเหนือธรรมชาติได้ ซึ่งเข้ากับแนวคิด “Mana” ในมานุษยวิทยาศาสนา ซึ่งหมายถึง วัฒนธรรมความเชื่อ เป็นแนวการดำเนินชีวิตในกรอบความคิดตามความศรัทธาต่อความเชื่อ และยอมรับในพลังอำนาจเหนือธรรมชาติของบุคคล

พลังลึกลับที่อยู่ในสิ่งของบางอย่าง ส้มป่อยจึงไม่ใช่เพียงสัญลักษณ์แห่งความสะอาดแต่ยังเป็นพาหะของเจตจำนงจิตวิญญาณ และเป็นตัวกลางระหว่างโลกมนุษย์กับโลกวิญญาณ เช่น พิธีครัวทาน หรือพิธีสะเดาะเคราะห์

5. การเปลี่ยนแปลงบทบาทของส้มป่อยในยุคปัจจุบัน และแนวโน้มการอนุรักษ์หรือฟื้นฟู

แม้ว่าสังคมล้านนาในยุคปัจจุบัน จะเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงจากกระแสโลกาภิวัตน์และความทันสมัย แต่ส้มป่อยก็ยังคงมีบทบาทอยู่ในพิธีกรรมต่าง ๆ ของล้านนา อย่างมีนัยสำคัญ และหลายชุมชน ยังคงยึดถือปฏิบัติสืบทอดกันมาอย่างเหนียวแน่น อย่างไรก็ตาม ลักษณะการใช้ส้มป่อยอาจมีการปรับตัวให้เข้ากับยุคสมัยใหม่บ้างในบางประการ เช่น วิธีการเตรียมน้ำส้มป่อยที่แต่เดิมจะผสมขมิ้นสด (น้ำขมิ้นส้มป่อย) ปัจจุบันบางแห่งเปลี่ยนมาใช้น้ำอบน้ำหอมและดอกไม้แห้งแทน เพื่อความสะดวกและมีกลิ่นหอมนุ่มนวลขึ้น แต่องค์ประกอบหลักคือฝักส้มป่อยแห้งยังคงขาดไม่ได้ในพิธีอยู่เช่นเดิมอีก ทั้งทุกวันนี้ ฝักส้มป่อยแห้งสามารถหาซื้อได้ง่ายขึ้น ตามตลาดสมุนไพรและร้านค้าออนไลน์ ทำให้คนรุ่นใหม่ที่อาจไม่มีต้นส้มป่อยในบริเวณบ้าน ก็ยังสามารถจัดหาฝักส้มป่อยมาประกอบพิธีตามประเพณีได้สะดวก

ในด้านความนิยม อาจกล่าวได้ว่า ส้มป่อยยังคงปรากฏให้เห็นในพิธีกรรมใหญ่ ๆ ของล้านนาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะในงานประเพณีที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมอัตลักษณ์ท้องถิ่น เช่น

งานสงกรานต์ งานพิธีกรรมในวัดวาอาราม และงานบุญสำคัญของชุมชนชนบท อย่างไรก็ดี ในเขตเมืองหรือสังคมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว บทบาทของส้มป่อย อาจเบาบางลงบ้างในวิถีชีวิตประจำวัน คนรุ่นใหม่บางส่วน อาจไม่ได้ตระหนักถึงรายละเอียดปลีกย่อยของการใช้ส้มป่อยเท่าคนรุ่นก่อน แต่ก็ยังเห็นคุณค่าเชิงสัญลักษณ์ของมันอยู่ เช่น ยังคงเข้าใจว่าน้ำที่ใช้รดน้ำดำหัวต้องเป็นน้ำผสมส้มป่อยเพื่อความเป็นมงคล หรือยังรักษาธรรมเนียมการล้างมือล้างหน้าด้วยน้ำส้มป่อยหลังกลับจากงานศพตามที่ผู้ใหญ่แนะนำ

แนวโน้มในอนาคตของการอนุรักษ์และฟื้นฟูบทบาทส้มป่อย นับว่าน่าสนับสนุน ด้วยกระแสการหวงแหนมรดกภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เพิ่มขึ้น ส้มป่อยในฐานะ “สมุนไพรศักดิ์สิทธิ์แห่งล้านนา” กำลังได้รับความสนใจจากทั้งนักวิชาการและคนรุ่นใหม่ ตัวอย่างเช่น มีงานวิจัยล่าสุดที่ศึกษาพิธีกรรม และคุณค่าการใช้ส้มป่อยในล้านนาอย่างเป็นระบบ เพื่อรวบรวมองค์ความรู้ต่าง ๆ ไว้เป็นลายลักษณ์อักษรและตีความเชิงสัญลักษณ์อย่างลึกซึ้ง อีกทั้ง ยังมีการนำส้มป่อยไปต่อยอดในเชิงสุขภาพและเศรษฐกิจชุมชน อาทิ การพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรจากส้มป่อย (เช่น แชมพูสมุนไพรส้มป่อย สบู่สมุนไพร) ที่ได้รับความนิยมทั้งจากคนในท้องถิ่นและผู้บริโภคทั่วไป ซึ่งนอกจากจะสร้างรายได้แก่ชุมชนแล้ว ยังช่วยให้ภูมิปัญญาการใช้ส้มป่อย ไม่สูญหายไปตามกาลเวลา นอกจากนี้ หน่วยงานวัฒนธรรมหลายแห่งในภาคเหนือ (เช่น เครือข่ายพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านและศูนย์วัฒนธรรมประจำหมู่บ้าน) ได้จัดกิจกรรมสาธิตการทำน้ำขมิ้นส้มป่อย และพิธีสะเดาะเคราะห์แบบโบราณ ให้เยาวชนได้เรียนรู้และมีส่วนร่วมในงานเทศกาลต่าง ๆ สิ่งเหล่านี้ เป็นสัญญาณเชิงบวกว่าบทบาทของส้มป่อยในพิธีกรรม และความเชื่อของล้านนา ยังคงได้รับการสืบทอดและปรับตัว ไม่เลือนหายไปไหน และจะยังคงดำรงอยู่ควบคู่กับเอกลักษณ์วัฒนธรรมล้านนาไปอีกยาวนาน

ในบริบทของวัฒนธรรมล้านนา “ส้มป่อย” มิได้เป็นเพียงพืชสมุนไพรที่ใช้ในชีวิตประจำวัน หากแต่เป็นองค์ประกอบสำคัญในระบบความเชื่อและพิธีกรรม ที่หลอมรวมจิตวิญญาณของผู้คนกับธรรมชาติอย่างแนบแน่น ส้มป่อยมีบทบาทสำคัญในพิธีกรรมชำระล้างสิ่งอัปมงคล เช่น พิธีสะเดาะเคราะห์ พิธีล้างซวย และพิธีแฮกขวัญ ซึ่งสะท้อนถึงการมองโลกตามแนวคิดแบบองค์รวม ที่เห็นว่าร่างกาย จิตใจ และพลังชีวิตของมนุษย์มีความเกี่ยวโยงกันอย่างลึกซึ้ง การใช้ส้มป่อยในพิธีกรรมต่าง ๆ นั้น แสดงให้เห็นถึงความศรัทธาในพลังธรรมชาติที่มีอยู่ในพืชสมุนไพร และในขณะเดียวกันก็เป็นเครื่องมือสื่อสารระหว่างมนุษย์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ความเชื่อที่ว่าส้มป่อยสามารถชำระล้างความทุกข์ร้อน ความอัปมงคล หรือพลังด้านลบออกจากชีวิต ถือเป็นสัญลักษณ์ของ “ความหวัง” ที่ผู้คนยึดเหนี่ยวในยามเผชิญกับความยากลำบาก

นอกจากนี้ การปรากฏของส้มป่อยในวรรณกรรมชาดก ยังยืนยันถึงความสำคัญของพืชชนิดนี้ในมิติทางพุทธศาสนาและวรรณกรรมพื้นบ้าน ความเชื่อในคุณสมบัติศักดิ์สิทธิ์ของส้มป่อยจึงไม่ได้หยุดอยู่ที่การใช้งานเชิงสมุนไพรเท่านั้น แต่ยังแผ่ขยายเข้าสู่โลกแห่งจิตวิญญาณและจารีตประเพณีอย่างมีนัยสำคัญ ด้วยเหตุนี้ ส้มป่อยจึงควรถูกมองในฐานะ “สื่อกลางของความศรัทธา” ที่สะท้อนภูมิปัญญาและวิถีคิดของชาวล้านนา บทบาทของส้มป่อย จึงครอบคลุมทั้งในมิติกายภาพ จิตใจ และสังคม เป็นหลักฐานเชิงวัฒนธรรมที่แสดงให้เห็นถึงความสามารถของชุมชนท้องถิ่น ในการ

สร้างระบบความรู้ที่สอดคล้องกับธรรมชาติ และจิตวิญญาณของผู้คน การศึกษาส้มป่อยในมิติดังกล่าว จึงมิใช่เพียงเพื่อการอนุรักษ์พันธุ์พืชหรือภูมิปัญญาพื้นบ้านเท่านั้น หากยังเป็นการทำความเข้าใจรากฐานของวัฒนธรรม ความเชื่อ และโลกทัศน์ของชาวล้านนาอย่างลึกซึ้ง อันจะนำไปสู่การสร้างแนวทางในการส่งเสริมคุณค่าทางวัฒนธรรมที่ยั่งยืนในอนาคต

องค์ความรู้ใหม่

ส้มป่อยกับบทบาทในพิธีกรรมและความเชื่อท้องถิ่นล้านนา สามารถสรุปเป็นองค์ความรู้ดังนี้

1. การบูรณาการระหว่างธรรมชาติกับความเชื่อท้องถิ่นล้านนา ส้มป่อยไม่ใช่เพียงพืชสมุนไพรทั่วไป แต่เป็น “พืชศักดิ์สิทธิ์” ที่มีบทบาทเชื่อมโยงระหว่างธรรมชาติกับจิตวิญญาณชุมชน บ่งชี้ว่าชาวล้านนาเห็นธรรมชาติเป็นองค์ประกอบสำคัญของความศักดิ์สิทธิ์ ไม่ใช่เพียงทรัพยากรที่นำมาใช้ประโยชน์ สิ่งที่ทำให้ส้มป่อยเป็นพืชศักดิ์สิทธิ์ คือการกำหนดเวลาและพื้นที่ในการเก็บพืชตามความเชื่อว่า การเก็บฝักส้มป่อยต้องทำในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 5 (ภาคเหนือ) เพื่อคงไว้ซึ่งพลังศักดิ์สิทธิ์ แสดงถึงระบบความรู้เชิงเวลาศักดิ์สิทธิ์ และพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ในวัฒนธรรมล้านนา

2. ภูมิปัญญาพื้นบ้านที่หลอมรวมพระพุทธศาสนาและความเชื่อเรื่องผี การใช้ส้มป่อยในพิธีกรรมสะเดาะเคราะห์ รดน้ำดำหัว และการชำระล้างสิ่งอัปมงคล สะท้อนระบบความเชื่อคู่ขนานระหว่างพระพุทธศาสนากับความเชื่อผีในล้านนา ซึ่งผสมผสานกันระหว่างการนำประเพณีทางล้านนา พร้อมกับการนำพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา มาประกอบกับพิธีกรรมของล้านนาอย่างแนบแน่น ไม่แยกส่วนอันเป็นอัตลักษณ์ที่โดดเด่นอย่างเห็นได้ชัด

3. การใช้พืชเป็นสื่อกลางในพิธีกรรมทางสังคมและจิตวิญญาณ ส้มป่อยทำหน้าที่เป็น “สื่อกลาง” ระหว่างมนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ เช่น บรรพชน เทวดา หรือพลังธรรมชาติ แสดงให้เห็นว่าพืชสามารถมีบทบาททางวัฒนธรรมของสังคมล้านนา ในการนำส้มป่อยมารดหรือปะพรมเพื่อแสดงความเคารพต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ (แสดงความบริสุทธิ์) การปัดเป่า สิ่งชั่วร้าย เช่น เคราะห์ร้าย ภูตผีวิญญาณอัปมงคล รวมถึงลบล้างอาถรรพ์ก่อนติดต่อหรืออัญเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เช่น ในพิธีบายศรีสู่ขวัญ

ภาพ 1 ส้มป่อยกับบทบาทในพิธีกรรมและความเชื่อท้องถิ่นล้านนา

สรุป

ส้มป่อย จึงมิใช่เพียงพืชสมุนไพร แต่เป็นสื่อกลางของความศรัทธา ความหวัง และความเชื่อทางจิตวิญญาณในบริบทวัฒนธรรมล้านนา บทบาทของส้มป่อยในพิธีกรรมชำระสิ่งอัปมงคลมีความสำคัญทั้งในมิติทางกาย จิตใจ และสังคม การปรากฏของส้มป่อยในวรรณกรรมชาดกยิ่งตอกย้ำถึงพลังแห่งความเชื่อและความศักดิ์สิทธิ์ ที่สืบทอดจากอดีตสู่ปัจจุบัน บทความนี้ จึงหวังเป็นอย่างยิ่งว่าความเข้าใจเกี่ยวกับส้มป่อย จะช่วยให้เห็นถึงความลึกซึ้งของภูมิปัญญาท้องถิ่น และคุณค่าทางวัฒนธรรมที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์และส่งเสริมในอนาคต

เอกสารอ้างอิง

กรมการศาสนา. (2560). รายงานสถานการณ์ทางศาสนา ประเพณี และวัฒนธรรมของประเทศไทย. กรุงเทพฯ: กระทรวงวัฒนธรรม.

กรมอนามัย. (2561). สมุนไพรพื้นบ้านกับโภชนาการ. กรุงเทพฯ: สำนักส่งเสริมสุขภาพ.

กองส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยนเรศวร. (2564). ส้มป่อย พืชศักดิ์สิทธิ์แห่งล้านนา. สืบค้นเมื่อ 3 พฤษภาคม 2568. เข้าถึงได้จาก https://www.nuac.nu.ac.th/?p=16941

โครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืช. (2564). สมุนไพรไทย 200 ชนิด. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

จารุวรรณ วรรณศิริ. (2561). ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับความเชื่อเรื่องการชำระล้างในล้านนา. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

จิราภรณ์ สุวรรณราช. (2560). ส้มป่อยกับภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โอสถศาลา.

นรชาติ หอมสุวรรณ. (2560). ตำนานและความเชื่อเรื่องส้มป่อยในล้านนา. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

นรชาติ หอมสุวรรณ. (2560). ภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมกับพืชสมุนไพรล้านนา: กรณีศึกษาส้มป่อย. เชียงใหม่: สำนักพิมพ์ภูมิปัญญา.

ประคอง กระแสชัย. (2524). ความเชื่อกับพฤติกรรมทางสังคมในภาคเหนือ: ศึกษาจากพิธีกรรมล้านนา. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ปริญญา มงคลชัย. (2554). การศึกษาเปรียบเทียบพิธีล้างเมืองของล้านนาและลุ่มน้ำโขง. วารสารมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา, 3(2), 55–73.

พเยาว์ เหมือนวงษ์. (2550). สมุนไพรพื้นบ้านล้านนา. เชียงใหม่: สถาบันวิจัยและพัฒนาสมุนไพรภาคเหนือ.

พรรณเพ็ญ เครือไทย. (2540). วรรณกรรมพุทธศาสนาในล้านนา. กรุงเทพฯ: ตรัสวิน.

พระมหาสุทิตย์ อาภากโร. (2548). การศึกษาองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ปรากฏในวรรณกรรมพระพุทธศาสนาเรื่อง อานิสงส์และคัมภีร์ที่ใช้เทศน์ในเทศกาลต่าง ๆ ของล้านนา. (วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระอธิการโยธิน อินทะนะ, จีรศักดิ์ ปันลำ และสมจันทร์ ศรีปรัชยานนท์. พิธีกรรมและคุณค่าการใช้ส้มป่อยในวัฒนธรรมล้านนา. วารสารบัณฑิตแสงโคมคำ, 7(2), 334–348.

ศรีศักร วัลลิโภดม. (2543). มิติพิธีกรรมกับสังคมไทย. กรุงเทพฯ: มติชน.

ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน). (2562). ชาติพันธุ์ในประเทศไทย: ล้านนา. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).

สรัสวดี อ๋องสกุล. (2561). ประวัติศาสตร์ล้านนา. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.

สิงฆะ วรรณสัย. (2522). ชาดกล้านนา: โลกทัศน์และมิติทางวรรณกรรมพื้นบ้าน. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว และเดวิด เค. วัยอาจ. (2543). ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่. เชียงใหม่: สำนักพิมพ์ซิลค์เวอร์ม.

สังคมศาสตร์และศาสตร์ร่วมสมัย

Journal of Social Sciences and Modern Integrated Sciences